AGATHA GRIGORESCU-BACOVIA

BACOVIA

LE

Bacău. 4/17 septembrie 1881. O zi, în care vara nu se îndură să plece, iar toamna nu cutează să-i ia locul. Grădina cu straturile lungi de micsandre, petunii şi rozetă, cu şirurile de trandafiri, e încă în splendoarea verii. Dacă frunzele copacilor nu ar fi început să pălească şi frunza viţei sălbatice, urcată pe ziduri, nu ar fi sîngerie, te-ai crede încă în miezul lui august...

În culmea bucuriei, mama îşi primi din mîinile moaşei pruncul cel delicat. Îl strînse la sîn, îi sărută mînuţele şi, pierdută de fericire, nu ştia biata ce poliţă de nefericiri semna vieţii, în acea zi de 4 septembrie 1881, la ceasurile 2, în după-amiaza senină şi caldă, care înspre seară se înnoură...

Un vînt rău începu să vînzolească grădina; cerul se acoperise cu zăbranic cenuşiu; un fior străbătu printre straturile cu flori; un suspin printre frunzele copacilor.

Toamna se hotăra să izgonească vara, să se aşeze cu cortegiul ei de frunze galbene pe cărările pădurilor, ale parcurilor şi grădinilor.

Prima zi de toamnă cu cerul de plumb îşi primea astfel poetul ce avea să o cînte cu cele mai adînci accente ale sensibilităţii omeneşti.

A doua zi, Dumitrache Vasiliu, gătit cu hainele de sărbătoare, împreună cu mama sa şi moaşa cu pruncul în braţe, plecară la Oficiul de Stare civilă, unde avea să dea declaraţia cuprinsă în următorul document sau *Extract din registrul de naşteri pe anul* 1881. Îl reproducem după copia legalizată în 1946:

ACT DE NAŞTERE

Nr. *311*

GHEORGHE VASILIU

Anul una mie opt sute opt zeci şi unu, luna septembrie 5, ora zece dimineaţa. Act de naştere al copilului Gheorghe, de religie ortodoxă, de sex masculin, născut ieri, patru septembrie, la orele 2 post meridian, în casa părinţilor săi din str. Roman nr. 103, fiu al lui Dimitrie Vasiliu, de profesiune comerciant, în etate de 36 de ani şi a doamnei Zoiţa Vasiliu, născută Gheorghe Langa, în etate de 26 de ani, domiciliată în Bacău, sub protecţia romînă.[1]

Zoiţa Vasiliu, cum o numeşte documentul de mai sus, s-a născut în anul 1855, la Iaşi. Era fiica lui Gheorghe Iancul Langa, pîrcălab de Iaşi, care avea o moşie prin judeţul Iaşi. Acesta s-a căsătorit cu mama Zoiţei, răzeşiţă de prin părţile Romanului, unde părinţii ei aveau proprietate la Galbeni, ce i-au dat de zestre. Erau oameni foarte veseli, le plăceau petrecerile. Au pierdut mare parte din avut în distracţii şi au murit tineri. Au avut trei copii: un fiu, ofiţer, mort şi el de tînăr, şi două fete: Ecaterina şi Zoe Langa, rămase orfane, prima în vîrstă de 7 ani şi Zoe în vîrstă de 6 ani.

[1] Dat conform actului de naştere nr. 311/1881, nr. 2392/1946, mai, 30.

După ce au învăţat clasele primare, tutoarea le-a dat la un pension din Iaşi, să urmeze cîţiva ani pînă le căsători destul de tinere: Ecaterina la 14 ani, iar Zoe la 15 ani. Căsători pe Ecaterina cu I. Goian, subprefect în judeţul Roman, iar pe Zoe cu Dimitrie Vasiliu, ofiţer în garda civică din Bacău, în anul 1870. La cîţiva ani după căsătorie, acesta deschidea un magazin de coloniale şi băuturi spirtoase în strada Bacău — Piatra.

Dimitrie Vasiliu, născut Andonie, era fiu de răzeşi din Bogdăneştii de pe Siret. Tatăl lui se numea Vasile Andonie. Mama sa era fiica cronicarului Mustea. Cînd Dimitrie fu dat la şcoală, învăţătorul i-a schimbat numele din Andonie în Vasiliu.

Încă de pe vremea primilor ani de pension, Zoe vădise deosebită înclinare spre carte, mai mult decît Ecaterina. Avea mare plăcere pentru cititul cărţilor. Mai întîi poveştile, apoi romanele deveniră pasiunea ei, ce va creşte şi-i va rămîne de-a lungul anilor pînă la adînci bătrîneţe. Tot de la pension i-a rămas gustul pentru muzică. Pianul îl cultivase puţin şi dînsa. Lucrările artistice îi plăceau de asemenea.

Pe gherghef, cu acul cel mai subţire, picta prin cele mai minuscule puncte flori şi scene romantice. Migălea cu plăcere, aplecată pe gherghetul rotund strîns în şurub spre a-şi întinde bine atlazul, desenat artistic chiar de dînsa, şi acoperit apoi cu fineţea milioanelor de împunsături, cu acul ca firul de mătase subţire, cu care înflorea sau întruchipa, ca din natură, măiestrite broderii.

Dovedea mare fineţe în gustul culorilor şi combinarea lor artistică . . .

De asemenea, cu croşeta şi andrelele împletea minunate obiecte, ce-i atrăgeau lauda profesoarelor şi a acelora ce vedeau ieşindu-i din mîna harnică şi îndemînatecă multe frumuseţi. Acest dar artistic îl va trece fetelor,

şi, poate, viziunea picturală o va moşteni poetul de la dînsa.

Despre Ana Holt, mătuşa şi tutoarea ei, păstrase Zoe o amintire de groază. Era, femeia aceasta, aspră şi vitregă chiar cu copiii ei.

Mai tîrziu, nimeni nu a ştiut ce a devenit mătuşa ciudată a copiilor Goian şi Vasiliu... S-a bănuit că s-ar fi aruncat în Siret... Nu i-a găsit nimeni corpul...

Să ne întoarcem la Zoe Vasiliu, ale cărei neamuri fură numai acestea cunoscute ei pînă la căsătorie şi după aceea ca cele mai apropiate. Despre ele îmi povestea din aducerile ei aminte...

Zoe îşi amintea însă mai des despre părinţii ei. Duşi la petreceri şi jocuri de cărţi, nu se ocupau de odraslele lor... Fratele, Iancu Langa, ofiţerul mort tînăr, şi cele două surioare rămîneau cu doica cea bătrînă...

« — Treceau multe zile şi seri în care mamaia, înaltă, blondă, cu rochia largă de mătase, cu trenă, nu-şi mai purta foşnetul pe lîngă pătuţul nostru...

Cîte poveşti ne spunea doica! Zicea că nu ştie citi şi ne sfătuia să învăţăm carte. Tare multe se mai află în cărţile cele bătrîne, ca şi în cele noi... Mai tîrziu, după ce ne murise părinţii, a venit şi ea cu noi la Roman şi, cînd am început să mergem la şcoală, se bucura de învăţătura noastră mai mult decît mătuşa Ana.

Şi noi o iubeam mult.

La cîţiva ani după moartea părinţilor noştri s-a dus şi bătrîna cu părul caier alb şi faţa fără zbîrcituri... Poate mai mult am plîns-o pe dînsa decît pe mamaia... Cine mai ştie...»

Din viaţa de elevă internă, Zoe păstra amintiri mai vagi. Nu-şi prea făcuse prietene, fiind puţin comunicativă. Studioasă şi activă cum era, se afla preocupată de dife-

ritele ei îndeletniciri, iar în ceasurile libere, la internat, cel mai mult zăbovea cu cititul. Setea de a se cultiva a fost ca un vis ce nu s-a putut împlini, spre marele ei regret... Spunea deseori: « Eu nu sînt cultă! De aceea am ţinut ca toţi copiii mei să fie oameni culţi. »

Eleva de cincisprezece ani neîmpliniţi n-a avut decît timpul să capete o instrucţiune sumară...

Copila orfană, ai cărei părinţi se ocupaseră prea puţin de ea şi a cărei mătuşă nu ştia cum să scape mai repede de dînsa, deveni soţia unui om ce i-l alesese şi i-l impusese tutoarea sa, fără să ştie dacă-l va iubi, dacă va putea să fie înţeleasă de dînsul... Din fericire, Dumitrache era un om cumsecade, bun soţ şi părinte.

Cît era de copilă cînd s-a căsătorit, a devenit soţie credincioasă soţului şi căminului, precum şi o mamă cu totul şi cu totul alta decît mamaia cu rochiile lungi de mătase foşnitoare şi mîinile parfumate. A păstrat de la mama ei şi Zoe gustul fastului şi eleganţei, ba şi al sindrofiilor familiale. Pe primul plan se aflau însă soţul, copiii, gospodăria şi grădina ei totdeauna model.

N-a renunţat niciodată la vechea obişnuinţă a cititului. Oricît de prinsă era de obligaţiile familiale şi gospodăreşti — lăsase pianul, broderiile, dar cititul nu. Cititul era hrana sa intelectuală.

Împrejurări nefavorabile au contribuit chiar la retragerea din « viaţa de societate ». Cu grijile şi frămîntările ei de familie, cu îndeletnicirile de mamă şi gospodină, cu dragostea pentru cititul cărţilor, Zoe îşi socotea viaţa destul de plină. Nu-i lipsea şi nu prea dorea lumea în care trăia. I se părea interesată şi prea înclinată spre parvenitism.

Nu avea veleităţi şi, modestă — deşi mîndră uneori, fără a fi orgolioasă — cu cît înainta în vîrstă, personalitatea ei înclina spre interiorizare.

Grijile materne şi gospodăreşti au început pentru Zoe destul de timpuriu... Din primul an de căsătorie naşterile s-au succedat destul de des. Au fost vreo 11. Au trăit opt copii: cinci fete şi trei băieţi. După Maria, cea mai mare dintre copii, s-a născut un băieţel, Nicolae, mort la cîteva luni, ceea ce a fost o mare durere pentru tînăra mamă şi motivul pentru care aştepta cu atîta drag naşterea celui de-al doilea băiat, care a fost poetul; acesta avea înaintea sa trei surori: Maria, Ana, Ecaterina, iar după el Elena, Virginia, Eugen şi Constantin.

Educaţia şi supravegherea copiilor revenea cu totul Zoei, soţul ei fiind foarte ocupat. Zile întregi, şi uneori nopţile, nu era acasă. Dormea la dugheană.

Ca soţ şi ca tată se devotase soţiei şi copiilor şi pentru aceste motive muncea cu atîta zel. Era foarte socotit în cheltuielile şi acţiunile sale. Cu mult simţ gospodăresc el îngrijea de cele necesare familiei. Pe lista de cumpărături zilnice, Zoe punea şi titlul unei cărţi, de preferinţă un roman. Soţul nu trebuia să uite, căci Zoe ar fi fost mîhnită toată ziua; de aceea Dumitrache Vasiliu era foarte grijuliu cu capitolul: lectura Zoiţei.

Zoe supraveghea cu multă dragoste şi răbdare creşterea şi educaţia copiilor ei, acordînd însă cea mai mare grijă, cea mai mare dragoste, fiului ei Gheorghe — Iorguţ, cum îi spuneau în familie.

După ce Maria şi Ana terminaseră cîte patru clase gimnaziale în Bacău, tatăl fu de părere să le căsătorească. Mama se împotrivi:

— Fetele noastre să-şi facă întîi o profesiune, dragul meu. Să-şi asigure existenţa. Dacă nu reuşesc în căsătorie să nu depindă de soţi.

— Să se mărite fete bătrîne, dragă?

— Dar nici copile, cu copilăria neterminată, ca mine. Nici să nu aud. Să te pregăteşti de bani. Eu plec cu fetele

la concurs, la Şcoala Centrală de la Iaşi. Se vor face profesoare...

Dumitrache, văzînd că nu are încotro, trebui să cedeze şi să pregătească bani pentru taxe, drumurile cu trenul, gazde etc.

Zoe grăbea pregătirile de plecare la concurs. Într-o zi de început de septembrie, însoţită de Maria şi Aneta, îmbrăcate în costumele lor de uniformă gimnazială, frumoase şi deştepte, dar mai ales bine pregătite pentru examenul de admitere la Şcoala Centrală de institutoare de la Iaşi, se urcă în tren, le găsi o gazdă bună în capitala Moldovei şi rămase cu ele cît dură concursul. Se întoarse în Bacău triumfătoare.

Dacă pentru fiicele ei era atît de grijulie în educaţia şi instrucţiunea lor, cu atît mai grijulie a fost cu scumpul ei Iorguţ.

De mic, copilul era prea firav şi delicat, vădind o fire cu totul deosebită de a celorlalţi. Liniştit, tăcut, sfios, impresionabil din cale-afară încă din primii ani, punea pe gînduri, mai ales pe mama sa, cu instinctul ei matern atît de sigur, cu perspicacitatea ei. Îi spunea şi lui poveşti, cum spusese şi fiicelor ei, dar el le trăia, parcă, ascultîndu-le... Noaptea visa poveştile, tresărea prin somn; de aceea l-a culcat cu dînsa pînă se făcu mărişor.

Dragostea nemărginită ce avea pentru acest vlăstar o făcea pe Zoe să-l ţină tot pe lîngă dînsa. De cum împlini doi ani, nici nu se prea ducea de acasă să nu-l lase în grija altora. Apoi îl lua pretutindeni cu ea.

Vedea cu grijă că e cam palid; mînca puţin, vorbea puţin, se juca puţin. Părea mai mult că priveşte şi ascultă...

Între surorile mai mari, înalte, voinice, vesele şi zgomotoase, Iorguţ se simţea cam stingher; de aceea îi plăcea să fie tot în preajma mamei. Ea nu-l pierdea din ochi. Toată dragostea ce ar fi dorit-o şi nu a avut-o

de la mama sa, toată iubirea ce putea încape în sufletul unei mame, se revărsa asupra micuţului Iorguţ... Raţiunea fericirii ei era acest fiu cu ochii mari albaştri, ce zîmbea foarte rar, dar aşa de frumos şi de nevinovat.

Cea mai frumoasă îmbrăcăminte trebuia să fie a lui. Jucăriile, bunătăţile ce-i plăceau, pentru Iorguţ. Să nu-l atingă nimic, să nu-l supere nimic, să nu-i biciuiască vîntul obrăjorii, să nu-i ude ploaia hăinuţele, praful să nu-i intre în ochi. Era ţinta celor mai minuţioase îngrijiri. Pînă la 2—3 ani îl ţinea în braţe ceasuri întregi, să-i vegheze somnul fără tresăriri...

Îi dezmierda privirile. Erau ochii ei mari şi albaştri... « Ce bine că nu-i are negri ca Dumitrache! » Era fericită mama acestor ani de sfîntă şi candidă copilărie a poetului. Iar micul idol îi răspundea printr-o rară cuminţenie şi ascultare. Şedea lîngă ea, îi asculta poveştile, îi primea mîngîierile cu un zîmbet ce a rămas cea mai frumoasă podoabă a figurii sale, toţi cei şaptezeci şi şase de ani cît a trăit... Privea şi zîmbea atît de frumos, încît Zoe găsea în acest dar al lui Iorguţ suprema ei raţiune de mamă.

Cînd mergea în grădină, se lua după dînsa. O ţinea de faldul fustelor largi; se oprea la florile ce culegea. Abia avea patru ani, cînd îi spunea:

— Nu le rupe, mamaie, le doare! Ai văzut cum mor în pahar?

Mamaia îl lua în braţe, îl ridica şi-l săruta...

— Nu le doare, dragul mamei.

Cu mîinile la spate, băiatul se apleca uşor, să le miroasă, să le sărute pe cele mai frumoase.

— Ba le doare, uite că au plîns. Au lacrimi pe ele!

— E rouă, puiule, nu-s lacrimi.

— Ba lacrimi; plîng fiindcă tu le rupi...

Dacă un copil umbla după fluturi să-i prindă, sau dacă le rupea vreo aripă, Iorguţ striga:

— Lasă-l... îl doare... nu mai zboară... moare... şi plîngea spre uimirea şi înduioşarea mamei.

Într-o zi, a văzut cum un motan a prins o rîndunică din zbor.

Motanul s-a repezit la rîndunică. A sfîşiat-o...

— Zît! Zît! strigă copilul cît putu... Dar motanul îşi înghiţea netulburat prada...

Plîngînd, Iorgu spuse mamei:

— Să plece, să plece, să izgonim motanul de la noi, că ne mănîncă toate rîndunelele... Nu l-a mai mîngîiat niciodată, deşi iubea pisicile.

În noaptea aceea, strigă prin somn: «Zît! Zît!» Tremura pentru viaţa unei gîze sau a unei furnici; dacă o călca, îi părea foarte rău... De pe atunci avea mare respect pentru viaţă şi i-a rămas pentru totdeauna această dragoste de orice fiinţă.

În zilele ploioase, Iorguţ şedea la fereastră să vadă cum cad picăturile pe geamuri. Vara, în paravanul cu storurile ridicate, iarna sau toamna la fereastra de la dormitor ori sufragerie, unde se afla şi mamaia.

— Cine plînge pe geamurile noastre, mamaie?

— Nu plînge nimeni. Ploaia cade pe ferestre.

— Şi de ce este negru cerul acuma, ziua?

Mamaia, mirată de asemenea întrebări, îi răspundea, nereuşind să-i atenueze curiozitatea de copil.

Alteori, copilul privea prin fereastră grădina, spre seară, cînd amurgul cădea cu aur bogat şi aprins.

— Arde grădina, mamaie! Cine ne-a aprins copacii?...

Copilul rămînea cu privirea dusă mai departe, pînă se stingea lumina, şi atunci se cuibărea lîngă ea fără să mai întrebe nimic.

Rar se amesteca în jocurile surorilor mari sau ale celorlalţi fraţi şi surori mai mici. El avea cercuri şi zmeie frumoase. Zmeul îl înălţa cît putea mai sus, prin

grădina cea mare din fața sau din fundul curții. Pe stradă nu avea voie.

Cercul îl bătea cu multă sîrguință, pe cărarea îngustă de la poartă și pînă în fundul curții. Cînd obosea, revenea lîngă mamaia și începea jocul cu niște cuburi frumos colorate. Sau, lua cîte un creionaș și o hîrtie din caietele surorilor și începea să deseneze flori, pisici, pomi, sau ce i se părea mai plăcut. Dacă se plictisea, lăsa toate la o parte, se așeza pe taburelul de catifea verde, la picioarele mamaiei, și nu zicea nimic... Privea pe fereastră cerul înnourat în zilele posomorîte, sau albastru în zilele senine... pînă ce adormea cu capul pe genunchii mamaiei...

Anii treceau... Iorguț împlinise șase ani, cînd se înființă la Bacău o grădiniță de copii, de către soții Schmidt. Aceștia fuseseră guvernori la unul dintre prinții Sturzești, atunci scăpătați. Zoe era fericită că avea prilejul să meargă și Iorguț la « grădiniță ». El știa de acasă multe poezii; le învăța cu ușurință și le spunea frumos, spre admirația celor ce-l ascultau. Acum învăța și poezii în limba germană, jocuri, cîntece. *Der Sandmann Kommt* nu l-a uitat niciodată.

De la început s-a remarcat pentru felul cum recita versurile și executa cîntecele și jocurile. Fräulein Schmidt îl dădea de exemplu pentru cumințenie, atenție, silință. Il iubea și-l considera un copil dotat cu o fire deosebită de ceilalți.

Iorguț se simțea atras spre copiii de vîrsta lui.

Își amintea o dată de un joc ce nu-i plăcuse... Jocul avea următorul cîntec: « A fost odată o păsărea ». Un copil reprezenta pe vînător, altul păsărica. Acesta se prefăcea că o împușcă și pasărea cădea moartă. Prima oară, Iorguț a pălit așa de tare și s-a clătinat, încît Fräulein

Schmidt, văzîndu-l, s-a repezit să-l prindă-n brațe. Avea ochii în lacrimi. Zadarnic i s-a spus că e un joc:

— Vînătorii împușcă păsărelele și le omoară... Știu eu... De ce nu le lasă să zboare?

Această impresionabilitate atît de precoce nu o avea numai pentru păsărele și flori, ci și pentru orice suferință ce vedea în jur. Dacă întîlnea un copil cam de seama lui și era slab, galben, sau îmbrăcat sărăcăcios, își scotea dulciurile din coșulețul cu gustări pentru recreație și le dădea acestuia.

— Mănîncă și tu bomboane!

O dată, cînd era cu mamaia, a întrebat-o, întîlnind un copil sărman:

— De ce nu-l îmbracă și pe el și e desculț? Lui nu i-e frig ca și nouă?

Acest prea sensibil băiețel era numai ochi și urechi. El vedea de mic lucruri ce scăpau altor copii de seama lui și sezisa sunete deosebite, avînd și un fin simț muzical... Cîntecul mierlei și al privighetoarei, ce se așezau vara pe teiul cel mare de la fîntîna din curtea casei, îl oprea locului, și-l asculta cu multă atenție. Imita și el în surdină sunetele lor melodioase, destul de exact, după cum îmi spunea mamaia. Dacă trecea cu mamaia prin grădina publică în zilele cînd cînta muzica în chioșc, se oprea și asculta.

— Stai, mamaie! să auzim ce frumos cîntă! Se așezau puțin pe o bancă și asculta fără să scoată o șoaptă. Cînd plecau, murmura și el ușor vreo melodie din cele ce ascultase și-i rămăsese în auz, spre uimirea mamei sale.

Cînd fu aproape să împlinească 7 ani, Iorguț se îmbolnăvi greu de febră palustră. Locuința părintească se afla în apropierea Bistriței, care, în revărsările ei adeseori furioase, ajungea pînă spre podul de fier, împotmolind

malurile. Se mai adăugau revărsările rîului Negel, din apropiere, precum şi apele stătute ale şanţurilor de la fabrici. Crizele de paludism îl slăbiseră; chinina o suporta greu.

E curios că ceilalţi fraţi şi surori ale poetului nu au fost loviţi de acest flagel ce bîntuia printre copiii cartierului. Edilitatea nu lua nici o măsură de protecţie a populaţiei. Serviciul sanitar era inexistent.

Din cauza îmbolnăvirii, copilul nu a fost înscris la şcoala primară cînd împlinea 7 ani. Ca să-l mai ferească de crizele ce se îndeseau vara, părinţii s-au hotărît ca în vara anului 1889 să-l trimită, împreună cu Aneta şi Tinca, la buniţa Pachia, la Bogdăneştii de pe Siret.

Zoe se hotărîse foarte greu să se despartă de Iorguţ, dar spera ca schimbarea de aer să-l întremeze, în toamna ce venea urmînd să fie înscris la şcoala primară.

Iorguţ nu avea voie să se obosească. Din cauza paludismului i se mărise splina; cum alerga puţin, obosea. De aceea, bunica îi făcuse un culcuş cu scoarţe, pe cerdacul casei ei, înconjurat de zorele. Nu era departe de aici Lunca Siretului şi, dacă te urcai pe parmalîcul cerdacului, vedeai în zare ondularea argintată a apei, cu două cotituri în dreptul Bogdăneştilor.

Ceilalţi copii, împreună cu ai vecinului Popovici, se duceau, alergau, se jucau toată ziua. Iorguţ nu se depărta de bunica lui. Cum avea răgaz, dînsa se aşeza cu lucrul lîngă el, împletind la ciorap sau torcînd lînă. De cînd rămăsese văduvă purta o năframă neagră şi ea. Deşi în vîrstă de aproape 70 de ani, avea faţa netedă şi ochii mari negri, ca ai fiului ei Dumitrache. Zîmbetul foarte blînd, vorba blajină, după cum mi-o descria poetul.

Spre seară, cînd zările deveneau vinete, ceilalţi copii se adunau de pe la jocuri şi plimbări, iar întunericul cuprindea satul, coborîndu-l în somn adînc.

Mama poetului (1895)

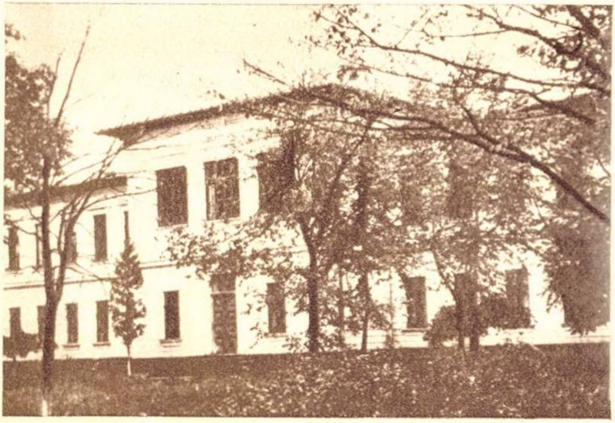
Tatăl poetului (1895)

Casa în care s-a născut G. Bacovia

Casa din Bacău în care a trăit poetul din 1906 pînă în 1928

Liceul din Bacău la care a învățat poetul, azi ,,*George Bacovia*''

Copilul de pe cerdac, din culcuşul moale, cu bunica adormită alături, mîngîiat de boarea călduţă a nopţii ce ogoia arşiţa zilelor de iulie, nu dormea. Privea cerul şi stelele şi i se părea că fiecare stea e un ochi ce se uită la dînsul...

— Mulţi ochi are noaptea, buniţo, spunea a doua zi, cînd el se trezea mai tîrziu... Toată noaptea ochii de pe cer s-au uitat la mine; n-am adormit decît după ce-au tăcut cocoşii. Ce tare cîntă spre dimineaţă...

Dintre poveştile spuse de buniţa, una cu strigoii l-a urmărit mult. Spunea dînsa că strigoii se arătau noaptea în podul cîrciumarului... Erau aceia cărora, în viaţă, hapsînul le lua şi hainele de pe ei amanet pentru rachiul cu care-i otrăvea...

Mintea înfrigurată a copilului dădea proporţii acestor poveşti, ce se cristalizau în subconştientul său crud încă, spre a irumpe mai tîrziu într-o poemă, unică temă de folclor, intitulată *Strigoii*, datată din 1902, adică scrisă peste treisprezece ani.

Cu roşii fanare, galbene, verzi,
Trec noaptea strigoii, prin lanuri de grîu.
Şi cîinii în noapte spre lanuri tot bat,
Strigoii la crîşmă în pod au intrat,
Şi podul se vede bizar luminat,
De roşii fanare, galbene, verzi...

Strigoii din pod îşi iau înapoi,
Lăsate din viaţă de mult amanete...
Aşa spune basmul ce azi l-am uitat,
Că noaptea la crîşme apar siluete
Cu roşii fanare, galbene, verzi...

Era o seară de vară foarte înstelată, cînd contemplînd cerul împreună, stînd sub mărul din grădina noastră, îşi aminti de această poveste şi-mi spuse poezia într-un mur-

mur melodios... Trecuse de o jumătate de veac. Fiorul din voce amintea povestea, geneză a poeziei cu refrenul sacadat: « Cu roşii fanare, galbene, verzi. »

Îmi povestea şi alte întîmplări din vacanţele petrecute la buniţa... După necontenite îngrijiri, frigurile îl slăbiseră, însă nu se lecuise de ele. Mai însănătoşit, deveni mai vioi şi atras spre jocuri şi unele farse.

Dimineţile de pe Lunca Siretului i-au rămas în amintire cînd ceaţa zărilor, în plină vară, se ridica din vaporii ce pluteau peste apa cu susurul încă adormit...

De la Bogdăneşti va fi rămas în amintirea poetului acea atmosferă violetă din poezia *Matinală*, singura cu motiv de auroră.

Aurore zărite de copil, de pe ceardacul buniţei, cînd, abia mijind zorile, îl trezea cîntecul cocoşilor şi mai puternic bătaia lor din aripi, ca din nişte lopeţi lovite între ele, printr-un joc nevăzut.

În anul 1889 a fost înscris la Şcoala Domnească nr. 1, din dosul catedralei Sfîntul Nicolae. Cursurile aveau loc dimineaţa şi după-amiază, cu o pauză de două ore la masă. Casa părintească se afla departe, astfel că patru distanţe lungi pe zi, pentru plăpîndul elev erau obositoare.

Cînd venea de la şcoală, micuţ şi plăpînd, se aşeza lîngă surorile mai mari. Rămînea tăcut, la scrisul şi învăţarea lecţiilor cu toată silinţa şi conştiinciozitatea. La artimetică, ştiinţele naturale, geografie, îl ajuta Maria. Era totdeauna încîntată de cunoştinţele precise ce-şi însuşea Iorguţ; ceva mai greu asimilate, dar o dată însuşite, retenţiunea era neştearsă, definitivă. Aşa se explică cum peste ani şi ani, cu toată suferinţa de mai tîrziu, nu pierduse din amintire cele învăţate în cursul primar şi liceal.

În casa părintească se crease o atmosferă studioasă, ordonată şi încurajată de Zoe, cu respectul şi dragostea ei de învăţătură.

Surorile erau serios interesate să nu rămînă în urmă cu cultura generală. Afară de studii, le atrăgeau muzica, spectacolele, deşi erau rare turneele în Bacău pe acele timpuri; lectura particulară o practicau tot aşa de intens ca şi mamaia.

Erau la curent cu toată literatura romînă şi franceză. Îşi comandau operele autorilor preferaţi la Paris. Revistele romîne şi franceze nu le lipseau.

Aneta avea pasiunea bibliofilă, iar Maria avea mare dragoste pentru pian. A luat lecţii particulare cu o bună profesoară. Zăbovea ceasuri exersînd, iar mai tîrziu cîntînd bucăţi clasice din compozitorii preferaţi. Chopin îi plăcea îndeosebi.

Clasa I-a avea ferestrele spre bulevardul plantat cu plopi.

Elevul Vasiliu D. Gheorghe era plasat de domnul institutor în banca I-a din rîndul de mijloc. Pe fereastră se zăreau vîrfurile plopilor în legănare, şi privirile elevului erau atrase de acel « balans lenevos de gumă » al plopilor toamna cu frunzele aurii, iarna cu glugi de zăpadă sau chiciură îngheţată în scame argintii, primăvara cu smaraldul crud al frunzelor, iar vara cu răcoarea ce o trimeteau prin ferestrele deschise...

Pînă la intrarea « domnului » în clasă, elevii umblau de colo-colo, dar el rămînea liniştit în bancă. Era cel mai tăcut din clasă, cel mai cuminte.

Din clasa I-a pînă într-a IV-a a avut acelaşi dascăl, Nicolae Biberi. Îşi amintea cu plăcere poetul de acest prim învăţător, ce deschidea minţii sale fragede drumul spre cunoştinţa atîtor discipline dragi inteligenţei sale.

Din prima clasă a fost remarcat la limba romînă, istorie, geografie, desen şi caligrafie, la cor, la gimnastică. Obţinea nota zece la toate aceste obiecte; mai slab la matematică şi ştiinţe.

În toate clasele a obţinut premul I cu coroniţă...

Dimineaţa se trezea cu regularitate de ceasornic, se scula şi pleca grăbit; cu toată distanţa pînă la şcoală, era cel dintîi ce intra în clasă. Această punctualitate i-a rămas pentru toată viaţa.

Avea scriere frumoasă. Este de admirat caligrafia cu care semnează certificatul de absolvire a celor patru clase primare. Literele ferme, drepte, rotunjite artistic, dovedesc încă de pe acum că-şi însuşise bine scrierea caligrafică viitorul suplinitor de desen şi caligrafie.

În anul 1894, luna iulie 1, i se eliberează certificatul de absolvire a cursului primar. Avea treisprezece ani. În colţul din dreapta acestui certificat scrie: «La 26 august 1894 s-a înscris la gimnaziul din Bacău.»

Micul absolvent se emancipase de unele deprinderi, de exemplu, aceea de a sta tot timpul în preajma mamaiei. Încă de prin clasa a IV-a primară începu să se ducă pe la tataia, în zilele cînd era mai liber şi găsea dugheana mai goală.

Îi plăcea să se strecoare şi pe stradă, privind lumea şi aspectul celor ce treceau pe jos, în trăsură sau căruţe. Cîteodată îl atrăgeau şi alte plimbări, ce nu i le-ar fi îngăduit părinţii.

Dorea să se ducă spre podul de fier de pe Bistriţa, unde priveliştea era foarte ispitoare. O zărea din cerdacul casei ce avea o vedere spre apa ei în curgere neobosită; o mai vedea şi de pe scara de la podul casei, de unde o privea uimit, căci albia Bistriţei era vastă; îi fura privirile şi îi fermeca imaginaţia...

În podul casei părinteşti, Iorguţ creştea peste 200 de porumbei încă din clasa a III-a primară. Ceasuri stătea lîngă ei, mai ales în înserările de vară senine, cînd amurgul îşi stingea culorile aprinse, parcă ascunzîndu-şi-le în minunatele penaje ale aripilor şi coleretelor, ce purtau elegantele şi delicatele porumbiţe. Cîţiva ani l-a stăpînit această mare dragoste pentru porumbei. Abia în cursul liceal, cînd era copleşit de studii, s-a mai lecuit. Totuşi, tîrziu, la bătrîneţe, dacă întîlnea vreun stol de porumbei sau îi zărea în vreo curte de prin cartier, se oprea cu o uşoară tresărire şi cu glasul vibrant spunea: « Cîţi ani m-am ocupat cu păsările astea atît de minunate! » Cu ochii umezi adulmeca tăriile ca şi cînd ar fi putut zări vreun zbor al porumbeilor de altă dată.

La vîrsta de 12—13 ani începuse să-l ispitească dorinţa de a se plimba singur, fără să mai ceară voie de la mamaia. Erau unele locuri ce-l atrăgeau puternic. Malurile Bistriţei cu dealurile viorii, cu crîngurile îndepărtate... Vîltoarea apei ce se vărsa în Siret...

Învăţase la geografie harta judeţului şi oraşului Bacău, cu împrejurimile lui de tîrg, cetate, oraş. Bisericile erau arătate pe hartă cu un cerc, deasupra cu o cruce... Dintre acestea, « domnul » le spusese despre catedrala Sfîntului Nicolae, pe lîngă care trecea zilnic la şcoală, dioceza de prin secolul al XVII-lea clădită de ordinul franciscanilor (Bacoviensis) şi biserica Precista (Sfîntul Ion), zidită de fiul lui Ştefan cel Mare. Alexandru-voievod avea în paza sa cetatea Bacăului; înălţase această biserică pe un tăpşan ca un observator în calea duşmanilor, ce ar fi venit pe apa Bistriţei spre inima Moldovei. Îl impresionau aceste mărturii ale istoriei noastre.

Dintre bisericile de pe harta oraşului Bacău, elevul nu cunoştea biserica Precista, care îl ispitea prin sunetul clopotelor ei, ce se auzea pînă departe.

Într-o după-amiază de vară din vacanța mare, absolventul celor patru clase primare porni spre această biserică fără a spune nimănui. Îi dădu tîrcoale pe tăpșanul, pe care se vedeau pînă foarte departe Bistrița, dealurile și împrejurimile orașului către apus.

Uimit de descoperirea peisajului în amurgire, ce dădea o imagine cu totul nouă privirilor lui, mai reveni și alte dăți, tot spre seară, cînd dascălul trăgea clopotul din turnul cel mare. Sunetul de clopot dus către depărtări, spunea poetul, se difuza într-o melopee fermecătoare înspre largul orizont al apusului, iar către oraș părea că se înfundă într-o învăluire de ecouri stinse, așa cum le auzea de acasă.

Sesizase această dublă rezonanță melopeică de clopote în înserare... El o descoperi atît de frumoasă, încît venea uneori să mai surprindă această vrajă a clopotelor, care de sute de ani purtau pe apele Bistriței și zările ei, ecourile armonioase.

Paracliserul îi vorbea despre vechimea bisericii și a clopotelor, care erau de pe vremea turcilor. « În turn era totdeauna un oștean de pază. Acesta trăgea clopotul altfel pentru foc, altfel pentru revărsare de ape, altfel pentru dușmani, altfel pentru sărbătoare și tot altfel pentru morți... Azi nimeni nu știe să le mai tragă așa... Taina sunetelor acelora s-a dus cu cei ce au trăit pe vremuri ca acelea. Noi sunăm cam tot așa pentru slujba de dimineață, de vecernie. Ceva mai cu jale la morți și cu bucurie la praznice mari. »

Se împrietenise cu paracliserul și-i plăcea să-i povestească istoria bisericii și a locurilor... Asculta fără a zice nici o vorbă. Ochii mari ai elevului rămîneau în extaz spre peisajul muiat de razele amurgului ce începea să țeasă năframe în toate culorile aurului și violetului. Acasă nimeni nu știa de aceste escapade ce mijeau în

sufletul lui nostalgia nesfîrşitelor peregrinări de mai tîrziu.

Într-o asemenea seară de vară, Iorguţ nu se mai întoarse acasă. Mamaia remarcase lipsa lui cam de pe la vecernie. Se întuneca. Ai casei se strînseseră în sufragerie pentru cină. Venise şi tataia ceva mai devreme în seara aceea, nesimţindu-se tocmai bine. Văzînd că se face tîrziu şi băetul nu mai vine, începură să-l caute în toate părţile. Trimiseră după el la Bistriţa, la grădina publică, la colegi. Pe străzi nu-l văzuse nimeni. De unde să-l ia?

Către orele 11, Dumitrache Vasiliu, palid, suferind, cu fruntea încreţită se prezentă la poliţie şi spuse poliţaiului de servici că i-a dispărut fiul în împrejurări misterioase, cerîndu-i ajutor să-l poată găsi... Bănuiau că l-ar fi furat ţiganii nomazi, care toată ziua trecuseră spre Piatra cu şatrele, sau că l-ar fi ucis cineva, ori că s-ar fi înecat în Bistriţa. Acestea erau ipotezele ce umpluseră de groază familia Vasiliu.

Pînă la ziuă nu se află nimic. Cercetările trebuiau să urmeze a doua zi. Era prima mare supărare pe care Iorguţ o făcea familiei sale.

Tocmai pe la 9 dimineaţa, însă, apare şi acesta palid, cu privirea înlăcrimată, cu părul şi hainele în dezordine... Toţi îl înconjurară şi-l asaltară cu întrebări.

În ajun fusese la « Precista » şi se plimbase. Venise paracliserul să tragă clopotele de vecernie. Cînd acesta se urcase în turn, se luase după dînsul, fără să fie observat. De acolo, din turn, i se descoperise o vedere aşa de frumoasă că el a rămas pironit la ferestruica ce-i descoperea minunile zărilor pe înserate. A stat absorbit de frumuseţea peisajului, fără să-l simtă paracliserul. Acesta a terminat de tras clopotele, a încuiat clopotniţa cu intrusul visător înăuntru şi a plecat. Prizonierul a petrecut o noapte cu lună feerică în clopotniţa cu pricina, cu

toate că a încercat o spaimă teribilă cînd s-a trezit zăvorît, în complet întuneric, flămînd, obosit.

A doua zi paracliserul uimit l-a aflat adormit pe scînduri, şi i-a spus supărat:

— Pe matale te căutau sergenţii? Ai să vezi ce-ai să păţeşti acasă...

Băiatul nu putea răspunde. Era şi el uluit de ce se întîmplase. Toată păţania aceasta, care a produs atîta spaimă familiei, are în germene izvoarele de inspiraţie ale acelui minunat *Amurg violet*, scris peste şase ani de la această escapadă, adică în 1899:

> Amurg de toamnă violet...
> Din turn, pe cîmp, văd voievozi cu plete;
> Străbunii trec în pîlcuri violete,
> Oraşul tot e violet...[1]

În 25 august, Vasiliu D. Gheorghe este înscris în clasa I-a a gimnaziului din Bacău, situat pe strada Gimnaziului.

— Merg şi eu la gimnaziu, mamaie? întrebase cînd a terminat clasa a IV-a primară.

— Sigur, i-a răspuns mamaia...

Dumitrache era de părere să mai repete clasa a IV-a, să se mai dezvolte... dar mamaia, cu toată strîngerea de inimă ce avea cînd îl vedea aşa de plăpînd, nu se învoi.

Bucuria cea mare a avut-o Iorguţ cînd s-a văzut în uniformă, cu numărul matricol brodat în fir pe umărul stîng al tunicii şi pe cozorocul albastru ce-i înconjura şapca bleumarin.

Trebuie să menţionăm că-i plăceau uniformele. Cînd întîlnea pe stradă ofiţeri, îi privea cu admiraţie.

— Am văzut nişte ofiţeri, mamaie, cu trese şi cu decoraţii... Mă faci şi pe mine ofiţer? Dar nu mă duc la război ca Tasiu de pe bulevard...

---

[1] În volumul *Plumb;* poezia a apărut pentru prima dată la Iaşi, în 1904, în revista *Arta*.

— Nu, ferească Dumnezeu de război, puiule!

Cine era acest Tasiu de pe bulevard? Un căpitan veteran din războiul de la 1877. Luase parte la asediul Griviței, cucerise o redută, căpătase trei decorații ca brav comandant de batalioane. A luptat și a rezistat gloanțelor, pînă a fost și el împușcat. Aproape mort l-a dus ambulanța la un spital de răniți. După ce i s-au vindecat rănile, doctorii au constatat că-și rătăcise mintea, iar cînd a ieșit din spital, reformat și trimis la vatră, gesticula, vorbea fără șir... Comanda oșteni nevăzuți... Cînd se ducea la școala primară, Iorguț îl întîlnea uneori pe bulevard, mergînd cu capul drept, aproape țeapăn, căutînd cu ochii undeva, în zare, comandînd: «Înainte, copii! Ura! înainte!...» și-l privea cu o ciudată și dureroasă curiozitate. Gesticula cu mîinile și cu capul. Apoi se uita spre ei absent și pornea mai departe. Mai erau și alții rămași cu mintea rătăcită în urma gloanțelor și obuzelor de la Plevna. Erau liniștiți, se plimbau fără noimă în văzul și nepăsarea celor pentru care luptaseră pînă la pierderea rațiunii. L-au impresionat adînc pe poetul de mai tîrziu, care va scrie într-un catren din poezia *Vobiscum* (1903):

> ...Dar vai, acei învinși, pe veci pierduți...
> Ori în taverne, ori în mansarde;
> Și acei nebuni, rătăcitori, tăcuți,
> Gesticulînd pe bulevarde...
>
> (*Flacăra*, 1916)

Prima zi de gimnaziu l-a înfrigurat deosebit de mult. S-a sculat mai devreme decît toți ai casei. Cu o neobișnuită grabă a îmbrăcat în sfîrșit hainele de uniformă, ghetele noi, șapca, ce i le pregătise mamaia de cu seară. Mamaia, care credea că va trebui să-l scoale, îl găsi îmbrăcat și plin de nerăbdare de a porni mai repede, «că e departe»... Nu atinse gustarea de dimineață; dădea acestui eveniment o însemnătate ce n-a uitat-o

niciodată. Afirma că a fost cea mai emoționantă zi din copilăria sa. Cînd a pășit pe poarta liceului, a pălit.

— Ți-e rău, Iorguț, ce ai?

— Nu... dar...

Poetul îmi mărturisea mult mai tîrziu că nu și-a putut explica emoția aceea așa de puternică. Discursul directorului și cîte au mai urmat i se păreau un vis. S-a liniștit cînd a fost așezat tot în prima bancă din mijlocul celor trei șiruri ale clasei I.

— Acestea vă sînt locurile, să nu vi le schimbați! După numărul locului aveți și numărul matricol pe șepci și pe umerii tunicii. Ați înțeles?

— Da! au răspuns 50 de voci de copii în prima zi de gimnaziu.

Atît de tare a răsunat acest «da» din cele 50 de piepturi fragede, încît profesorul și-a acoperit urechile cu ambele mîini. Însuși elevul Vasiliu Gheorghe își duse instinctiv mîinile la urechi. Îl asurzise parcă acel « da », de care povestea cu duioșie. Altă profundă impresie din prima zi de gimnaziu i-a făcut-o schimbarea profesorilor în sunetul clopoțelului la fiecare început și sfîrșit de oră. Nu i-a fost ușor să se adapteze la noua situație. Îl intimidau chipurile profesorilor.

Nici unul nu avea fața calmă și veselă a institutorului Nicolae Biberi... Unii bătrîni, cu tîmplele înzăpezite, cu frunțile încrețite, fără zîmbet, fără priviri prietenoase, îl înghețau. Îl făceau mai tăcut, mai timid. Continua să fie cît mai cuminte, mai atent și mai sîrguitor. De pe acum începe și mica dramă a liceanului ce avea să exclame:

Pedanți profesori
Și examene grele...
Și azi mă-nfiori
Liceu — cimitir
Al tinereții mele!

Lecţiile se succedau cu regularitate, într-o atmosferă plină de severitate şi pedanterie. Magiştrii erau tot atît de glaciali cu elevii claselor mari ca şi cu cei din clasa I. Profesorul se urca pe catedră cu un aer plictisit, striga catalogul, punea cîte un elev să spună lecţia « ad litteram ». Îl asculta privind distrat pe fereastră, punea nota şi ordona: « Pentru lecţia viitoare luaţi mai departe de la pagina x la pagina y ». Suna clopoţelul şi altul intra la alt obiect, fără să explice... Cel de matematică făcea problemele singur la tablă, nu lucra cu clasa. Apoi le da acasă problemele ce trebuiau să le rezolve cum s-or pricepe.

Cursurile aveau loc dimineaţa şi după-amiaza, cu două ore libere la amiază, aşa că avea foarte puţin timp pentru pregătirea lecţiilor. Metoda mecanicistă de îndopare a memoriei era în apogeu. Minţile fragede se convulsionau în eforturi istovitoare de memorie, pentru ingurgitarea lecţiilor pe de rost, ceasuri întregi pînă noaptea tîrziu. Elevii care locuiau departe de gimnaziu nu se mai duceau acasă, îşi aduceau mîncare în ghiozdane şi mîncau unde puteau, pe bănci, pe scaune.

Elevul Vasiliu Gheorghe străbătea patru drumuri, aproape două ore pe zi, abia avînd jumătate de oră pentru masă. Îşi schimba repede cărţile şi caietele în ghiozdan şi fugea la şcoală. E lesne de înţeles cît era de istovitor un asemenea orar. Îl respecta cu stricteţe, dar elevul premiant în cursul primar devenise acum un elev mai slab... notat la unele obiecte abia cu « suficient ». Cu matematica se necăjea foarte mult. Îl medita şi sora sa Maria, acasă. Îmi spunea poetul, cu sinceritate, că nu a reţinut din liceu nici o teoremă, nici o formulă chimică mai complicată...

Dacă orele de curs de dimineaţă îl ţineau încordat prin curiozitatea de a mai învăţa ceva nou şi grija de a

debita lecţia ca şi colegii săi, deseori neasimilată, în schimb cele de după-amiază îl atrăgeau mai mult. Muzica, desenul, caligrafia, poate şi pentru motivul că la acestea avea aptitudini native, erau mai apropiate de temperamentul său artistic.

Desenul era unul din talentele remarcabile încă din gimnaziu. Din primele clase desenele poetului erau selecţionate pentru a fi expuse în cancelaria profesorilor. În clasa a IV-a a făcut portretul în peniţă al lui Tudor Vladimirescu, care a rămas mulţi ani să împodobească cancelaria profesorilor.

Consiliul profesoral a decis ca elevul Vasiliu Gheorghe din clasa a IV-a să fie trimis de liceu la concursul pe ţară al « Tinerimii romîne », ce se ţinea la Bucureşti.

Vasiliu Gheorghe obţinu la acest concurs premiul I pe ţară, pentru desen artistic după natură, cu medalia de bronz, pe al cărei revers scrie « Labor improbus omnia vincit », 1895.

De pe acum începe şi studiul muzicii cu mare zel. Solfegia cu mare uşurinţă, descifrînd toate gamele cu toate tonalităţile, cu toţi diezii şi bemolii, ca şi celelalte semne. După al treilea an de teoria muzicii, începu să compună melodii pentru poeziile lui Eminescu şi Petică.

Păcat că s-au pierdut notele acestor compoziţii. L-am rugat mai tîrziu să le retranscrie: nu mai avea răbdare, aşa că nu le avem...

De altfel, improviza cu mare uşurinţă melodii după poeziile care îi sugerau melodia, fie ale sale, fie altele. Tot din primele clase de gimnaziu începu studiul viorii. În clasa a IV-a cînta în orchestra şcolii la vioară, solo, obţinînd mare succes.

În vacanţele de vară se retrăgea cu vioara în fundul grădinii, sau rămînea pe cerdac în întuneric şi, în surdină,

compunea melodii sau cînta romanţele şi serenadele preferate. Uneori acompania pe sora sa Maria la pian, sau făcea un duet cu Virginia.

Virginia era sora cea mai mică a poetului. A învăţat la şcoala profesională din Bacău, absolvind-o. Nu a putut urma şi gradul II, îmbolnăvindu-se grav.

În serile de vară, singuratică şi tristă, copleşită de nostalgia unei tinereţi netrăite, cînta din vioară, atingînd coardele cu degetele ei subţiri, fără arcuş, uneori cîntînd numai pentru ea. Era tăcută, meditativă, dar cu o mare voinţă de a trăi. Se îngrijea cît putea mai mult.

Afară de vioară, la care cînta uneori ceasuri întregi, se ocupa cu pictura şi lucrul de mînă. Citea mai puţin. Rămînea adesea învăluită de întunericul ce se lăsa şi peste viaţa ei fără bucurie, fără dragoste, fără sărbătoarea tinereţii, ce se scurgea o dată cu sîngele din batistele fine brodate de ea...

Bacovia înţelegea şi suferea din cauza suferinţei sorei sale, cu care împărţea tristeţea şi ceasurile grele, fiecare în camera lui de suferinţă, sub ochii în ceaţa plînsului ai mamaiei. Poezia *Amurg de vară* este inspirată din această dramă de familie.

Histerizate fecioare pale,
La ferestre deschise, palpită...
În amurguri roşii, nupţiale,
Stau pale, şi nu se mai mărită.

Eu trec, îmbătrînit, ca şi ele,
Şi-asemenea inima mea plînge —
Din treacăt, tuturor, în perdele
Le pun cîte-o roză de sînge.

Să ne întoarcem la evoluţia elevului Vasiliu Gheorghe.

Am văzut că din copilărie vădea o simţire foarte delicată, mare impresionabilitate, simţ de observaţie

ascuţit, înţelegere a durerii şi compasiune pentru suferinţa de orice fel.

Iubea natura şi o surprindea în unele aspecte ce vor deveni temele poetice de mai tîrziu: peisajele, orgia de lumini în înserare, splendoarea florilor ce-i dezmierdau privirile avide de frumos, aspectele triste ale ploilor şi toamnelor, trilurile păsărelelor în primăvară, modularea simfonică din frămîntarea valurilor Bistriţei...

Nu iubea însă mediul prozaic din marginea tîrgului, îi repugna peisajul plin de coceni, cu crîşme murdare, cu străzi strîmte şi înnoroiate, cu cocioabe în chip de locuinţe, cu podeţele sub care se scurgea mizeria mahalalelor necanalizate...

Prin fereastra casei părinteşti de pe strada Bacău—Piatra, privea dughenele pline de ţărani şi tîrgoveţi, tixite de samsarii şi negustorii improvizaţi, ce se strecurau printre sătenii veniţi la tîrg să-şi vîndă produsele. Aceştia zăboveau în faţa crîşmelor cu grătare cu mangal, ce dădeau un miros înăbuşitor de fum şi de măruntaie fripte. Uneori se auzeau răgetele vitelor în abatorul din apropiere sau al oilor aduse în oborul de vite, nu departe de hanurile vecine cu dugheana tatălui său...

Peste forfota aceasta pestriţă, gălăgioasă, adevărat vacarm cu sudălmi şi strigăte, ploaia se cernea necontenit... Acest tablou de un realism crud îl umplea de tristeţe, îi desfigura bucuria copilăriei şi adolescenţei.

Din priveliştile acestei căi de tranzit se inspiră în cele două poezii intitulate *Proză*, una scrisă în 1898 şi alta, cu acelaşi titlu, în 1902.

> Amorul, hidos ca un satir
> — Copil degenerat —
> Învineţit, transfigurat,
> Ieri, a murit în delir.

Aci, prozaici pămînteni,
Pe drumuri a murit,
De zornetul de bani înăbuşit,
În lumea asta cu dugheni...

(1898)

Cînd se ducea la gimnaziu, traversa cît mai repede strada Bacău-Piatra, apuca pe Neagoe-vodă, ieşea pe strada Băncii şi abia în strada Gimnaziului apăreau privelişti de oraş. Pe această stradă erau case mari, aproape palate, cu parcuri vaste, cu havuz, statui, pe pajiştile înverzite păuni desfăcîndu-şi evantaiele colorate... Contrastul dintre periferie şi centru nu-i scăpa.

Elevul remarca, observa, admira aspectul artistic în contrast cu strada pe care locuia... Şi parcurile, şi havuzul, şi statuile vor figura în poema sa *Amurg antic*...

Gimnaziul avea o faţadă monumentală, cu intrarea principală pentru profesori şi public, iar pentru elevi o altă intrare.

În clasele inferioare avea un profesor de limba romînă, anume Chiru, de o severitate ce friza adeseori absurdul. Pentru cea mai mică vină a unui elev, punea în genunchi întreaga clasă de elevi.

Într-o zi, găsi la fereastră un elev:

— De ce nu eşti în bancă? Dezordonatule! În genunchi, toţi în genunchi la bănci! Se urcă pe catedră, depuse catalogul şi observă că Vasiliu Gheorghe rămăsese la locul său.

— În genunchi, Vasiliu — răcni cerberul — n-auzi?

Elevul rămase nemişcat.

— Ce înseamnă asta? Treci în cancelarie, după mine!

Vasiliu Gheorghe îl urmă. Profesorul, spumegînd de mînie, raportă directorului indisciplina elevului. Mai erau cîţiva profesori de faţă.

— De ce nu te-ai supus pedepsei? întrebă directorul.

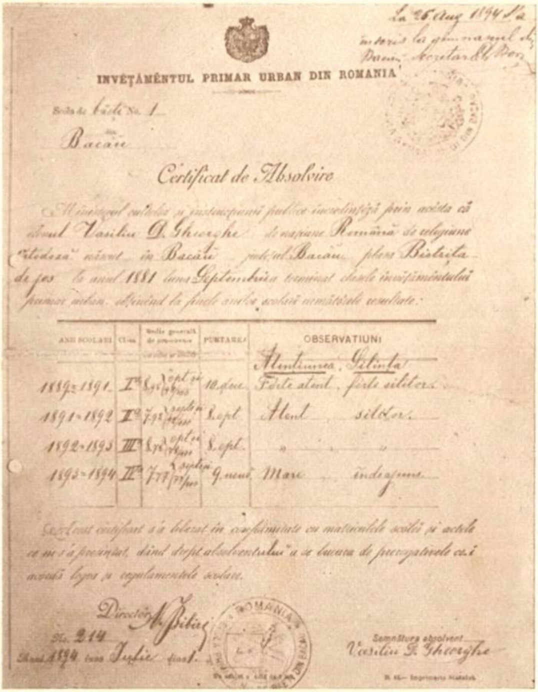
— Fiindcă nu am nici o vină... şi... mă dor genunchii. Domnul profesor Chiru, pentru cea mai mică vină a unui elev, ne ţine pe toţi în genunchi întreaga oră de limbă romînă.

— Du-te în clasă, Vasiliule! De atunci profesorul Chiru nu a mai pus niciodată întreaga clasă în genunchi.

În clasa a III-a gimnazială, Vasiliu Gheorghe cultiva intens lectura particulară, pentru care am văzut că avea mare plăcere încă din cursul primar. Acum descoperea în biblioteca surorilor sale pe Eminescu, Coşbuc, Vlahuţă, autori ce nu figurau în programa analitică de pe atunci, cînd se studiau numai Bolintineanu şi Vasile Alecsandri. Citeşte şi romane în traducere: *Cei trei muşchetari*, *Paul şi Virginia*, *Atala* etc., iar din scriitorii romîni *Elena şi Manoil* de Bolintineanu, ce-i plăcuse foarte mult, *Fulga sau Ideal şi real* de Grandea. Acest autor i-a fost profesor de limba franceză. Gr. Tăbăcaru, coleg cu el, ne spune într-un articol că elevul Vasiliu citea pe sub bancă, în timp ce profesorul explica lecţia de pe carte sau trecea note în catalog. Aceste îndelungate lecturi născură în sufletul elevului interesul şi dragostea crescîndă pentru operele literare, şi mai ales pentru poezie.

Cînd îi venea în minte o melodie, simţea nevoia să-i adapteze un vers. O dată s-a surprins scriind o strofă, două... uitînd pe parcurs de melodia ce i-o sugerase. Astfel, prin clasa a treia de gimnaziu şi-a descoperit vocaţia poetică, continuînd să scrie în cea mai mare taină. Simţea o atracţie irezistibilă către poezie. Nu împărtăşea nimănui această descoperire. Era fericit de noua vocaţie şi în acelaşi timp întristat; presimţea oare fragedul său suflet ce destin poetic îl aştepta?

În această clasă se remarcă la compoziţii şi la limba romînă mai mult decît în cele anterioare.

La 25 Aug 1894 s'a înscris la gimnaziul ... Bacău ...

INVĚŢĂMÊNTUL PRIMAR URBAN DIN ROMANIA

Scóla de băeţi No. 1

din Bacău

Certificat de Absolvire

Ministerul cultelor şi instrucţiunei publice încunóştinţéză prin acésta că elevul Vasiliu D. Gheorghe de naţiune Română de religiune ortodoxă născut în Bacău judeţul Bacău plasa Bistriţa de jos la anul 1881 luna Septembrie a terminat clasele învĕţămêntului primar urban, obţinĕnd la finele anilor şcolari următórele resultate:

ANII SCOLARI	Clasa	Media generală de promovare	PURTAREA	OBSERVATIUNI Atenţiunea	Silinţa
1889–1891	I	8,95 opt şi 95/100	10 zece	Fórte atent	fórte silitor
1891–1892	II	7,92 şapte şi 92/100	8 opt	Atent	silitor
1892–1893	III	8,78 opt şi 78/100	8 opt	"	"
1893–1894	IV	7,77 şapte şi 77/100	9 nouă	Mare	îndestulă

Acest certificat s'a liberat în conformitate cu matriculele şcólei şi actele ce mi s'a presentat, dând drept absolventului a se bucura de prerogativele ce-i acordă legea şi regulamentele şcolare.

Director A. Bibiri

No. 214

Anul 1894 luna Iulie

Semnătura absolventului

Vasiliu D. Gheorghe

Certificatul de absolvire a şcolii primare

MINISTERUL INSTRUCTIUNEI PUBLICE SI AL CULTELOR

CERTIFICAT

DE

ABSOLVIRE A STUDIILOR LICEALE

Direcţiunea liceului Principele Ferdinand din Bacău adeveresce prin acésta că şcolarul Vasiliu Gheorghe de naţionalitate român de religie ortodox născut în Comuna Bacău judeţul Bacău plasa la anul 1881 luna Septembrie 5 frecuentând cursurile acestui liceŭ, a depus examen de ultima clasă liceală în anul 1902/3, obţinênd nota medie generală anuală 6.43

In vederea resultatului obţinut, s'a eliberat elevului Vasiliu Gheorghe acest certificat, care, în puterea art. 109 al. 4 din legea învĕţămêntului secundar şi superior din 23 Martie 1898, echivaléză cu diploma de bacalaureat, conferindu-i tóte drepturile, ce i acordă în acéstă calitate legile ţěrei.

DIRECTOR,

L. Veniamin

L. S.

Semnătura Candidatului,

Vasiliu George

No. 138

Anul 1903 Luna Septembrie 19

Certificatul de absolvire a studiilor liceale

Drumul spre Bistriţa

Profesorii nu cercetau caietele elevilor, nici nu controlau compunerile date acasă. Dacă elevii spuneau: « Domnule profesor, cutare are o compoziţie frumoasă », o citea în clasă, o nota — şi atît. Elevul nu-l mai interesa. Colegii lui Vasiliu ştiau că el are compuneri foarte frumoase. La lecţiile de stil şi compoziţie dădea cele mai bune exemple de: comparaţii, metafore, metonimie, sinecdocă etc., ce umpleau de admiraţie pe colegi. Scria versurile conspirativ, ascunzînd manuscrisele, nespunînd nimănui. Ştia că poeţii nu erau bine văzuţi, de aceea voia ca nici familia să nu-l descopere. Însă studia cu tot mai mult zel literatura şi mai puţin celelalte obiecte. În clasa a III-a se adăugă şi limba latină. A avut şansa să înceapă cu un foarte bun profesor, Panaiote Topliceanu. Deja deprinsese bine franceza şi puţin germana. Nu avea mare uşurinţă la limbile străine, dar latina nu i se păru grea. Conciziunea acestei limbi corespundea modului său de a exprima cît mai esenţial ceea ce gîndea.

Dar materiile mai numeroase şi mai grele din această clasă, drumurile prea obositoare, profesorii prea exigenţi şi cu metodele ce le-am văzut, lectura excesivă şi preocupările poetice au dus la eşecul clasei a III-a şi a trebuit să o repete.

În clasa a IV-a îşi îndoi eforturile spre a face faţă cu succes şi examenului de absolvire.

Este poate locul să vorbim despre o simpatie pentru o colegă de la gimnaziul de fete, ce i-a inspirat poezia intitulată *Şi toate*, cu care a debutat în *Literatorul*. Nu ştia despre muza sa decît că se numeşte Elena. Idila ce se înfiripa a fost însă de scurtă durată, deoarece în anul ce a urmat n-a mai văzut-o. Se pare că se retrăsese de la gimnaziu. Această primă tresărire sentimentală, oricît de efemeră, a lăsat în sufletul adolescentului o melancolie duioasă.

În clasa a IV-a cunoaşte poezia lui Macedonski în următoarea împrejurare. O cunoştinţă a familiei, Gheorghe Jinga, student la Litere în Bucureşti, poet şi el, făcu o vizită părinţilor şi se împrieteni cu Iorgu, a cărui fire retrasă şi tăcută i-a atras imediat atenţia.

Întîmplător, Jinga avea la el volumul *Excelsior* al lui Macedonski cu următoarea dedicaţie: « Poetului-artist Jinga, A. Macedonski ». Iorgu, impresionat la vederea acestui volum, îl citi, şi fu foarte încîntat că a descoperit pe marele poet. Jinga îi oferi volumul. Iorgu desenă pe prima copertă, în chip de Ianus, caricatura lui Macedonski în profilul din stînga şi pe Jinga în profilul din dreapta. Asemănarea este perfectă şi nota spirituală a caricaturii evidentă. În ziua cînd Jinga plecă la Bucureşti, îi citi poezia *Şi toate*, despre care am vorbit mai sus. Jinga i-a cerut-o pentru *Literatorul*, în care a şi apărut la 20 martie 1899, semnată V. George. Fusese scrisă cu un an înainte, în 1898.

Anul 1898 marchează o epocă destul de fecundă pentru creaţia sa de debut, dacă ţinem seama de activitatea şcolară ce trebuia să susţină. Poemele: *Plouă*, *Rar*, *Sonet*, *Tablou de iarnă*, *Palid*, *Nevroză*, *Şi toate* dovedesc prin factura şi măiestria lor, ca şi prin conţinut, o muncă serioasă, de adîncă concentrare pe ogorul poeziei. Deja la vîrsta de 17 ani, ni se impune creator de atmosferă artistică, viziune poetică, adîncă emoţionalitate. De pe acum şi-a găsit nota personală, ce-l va diferenţia tranşant de poeţii anteriori şi-l va impune ca poet matur. Poeziile scrise înainte de această dată nu le-a păstrat, fiindcă nu se regăsise cel de acum. Anul 1899 vădeşte un progres continuu în atacarea şi tratarea temelor poetice: *Amurg violet*, *Decembrie*, *Negru*, *Melancolie*, *Nervi de toamnă*, *Proză*, *Ego*, *Aiurea*, *În altar*, *Epitaf*.

Cu această realizare poetică de aleasă calitate, absolvi elevul Vasiliu Gheorghe cele patru clase gimnaziale,

concomitent cu examenul de capacitate al cursului gimnazial. Efortul nu a fost uşor pentru debilitatea sa şi avea să se resimtă de acest surmenaj.

Absolvind gimnaziul, o problemă serioasă se ivea în legătură cu continuarea studiilor. Gimnaziul urma să se transforme în liceu, prin adăugirea cursului superior de încă trei clase, pe atunci liceul fiind de 7 clase. De cîţiva ani se străduiau locuitorii Bacăului să obţină un liceu complet pentru băieţi. Despre un liceu de fete, nici vorbă. Cu toate marile insistenţe ale cetăţenilor, rezultatele erau nule.

După o îndelungată chibzuire cu părinţii, poetul se hotărî să se facă ofiţer. Ştim că avea mare atracţie pentru uniforma militară şi poate moştenise acest gust chiar de la tatăl său, care, înainte de a deveni comerciant, fusese căpitan în garda civică.

Se pregăti temeinic pentru examenul de admitere. Se prezentă la Şcoala militară din Iaşi. Reuşi printre cei dintîi. Îşi procură echipamentul necesar, cărţi, taxe şi în toamna următoare se internă în Şcoala militară de infanterie...

Dar nu prevăzuse un lucru foarte important: dacă se va putea adapta disciplinei severe... Spre uimirea părinţilor, se retrase şi se pomeniră cu dînsul acasă, după primul trimestru. Atmosfera de cazarmă, rigidă şi extrem de severă, îl strivea...

În toamna ce urmă, se înfiinţară şi celelalte trei clase, gimnaziul transformîndu-se în liceu.

Se înscrise în clasa a V-a.

Cursul superior avea trei secţii: clasică, modernă, reală. Credincios latinei, alese secţia clasică. Avea să continue studiul limbii latine şi să înceapă pe cel de

limba greacă, cu profesorul P. Topliceanu, ce-l avusese şi în cursul inferior. Acum studiau şi interpretau autorii clasici latini: Ovidiu, Horaţiu, Lucreţiu, Catul, Cicero, Cezar, Tacit. Îi rămăsese adînc întipărite în memorie minunatele interpretări ale lui Topliceanu din *Metamorfozele* lui Ovidiu, *Tristele* şi *Ponticele* aceluiaşi autor, ce l-au făcut să citească pînă la bătrîneţe tratate sau manuale de mitologie. Admira mult muzicalitatea şi perfecţiunea cu care scanda magistrul său *Eneida* lui Virgiliu, *De rerum natura* a lui Lucreţiu, *Odele* şi *Epodele* lui Horaţiu sau poeziile lui Catul, ca şi epigramele lui Juvenal.

Îl captiva frumuseţea cu care erau transmise de profesorul stăpîn pe toate subtilităţile limbii latine. Vocea cu rezonanţă melodioasă, timbrul său grav dădeau o impresionantă muzicalitate hexametrilor latini. Poetul, la rîndul său, se deprinsese să scandeze corect şi muzical versurile latineşti.

Tributar acestei discipline, a dat o serie de titluri poeziilor sale: *Pulvis*, *Finis*, *Largo*, *Vae soli*, *Dies irae*, *Gaudeamus*, *In somno*, *Memento*, *Nihil*, *Veritas*, *Vobiscum*. Acesta din urmă trebuia să fie şi titlul volumului *Cu voi*. I se părea că titlurile latine exprimă mai concis, mai lapidar conţinutul poeziilor sale, şi nu s-a înşelat. Acum şi-a ales şi pseudonimul Bacovia, despre care îmi spunea deseori că înseamnă *Bacho Via*, tradus: *Calea lui Bachus*... deşi au mai fost şi alte motive: analogia fonetică cu numele oraşului său natal, precum şi cu acel ordin Bacoviensis, franciscan, ce se statornicise de prin secolul al XVII-lea prin Bacău, unde clădise dioceza de care am pomenit.

Noutatea limbii eline îl atrase spre acest studiu, cu ajutorul căruia a făcut cunoştinţă cu scriitorii şi parte din operele filozofilor greci: Aristoteles, Socrates,

Platon, ceea ce pe parcursul celor trei ani urmări cu mare interes. De acum i s-a deschis gustul pentru lecturi filozofice, asupra cărora se va apleca firea sa meditativă, cu setea de a pătrunde cît mai adînc în cultura antică. Istoria îl atrăgea foarte mult. De asemenea cosmografia. Făcea toate sforțările pentru a-și însuși și disciplinele științifice. Cursul superior de liceu este epoca de serioasă formație intelectuală și artistică. Dornic să se cultive, citea intens, fiind la curent cu operele literare ce apăreau, precum și cu revistele cele mai importante romîne și străine.

Urmărind *Convorbirile literare* căpătă convingerea că numai însușirea estetică nu asigură valabilitatea unei opere de artă. *Contemporanul* și scrierile lui Dobrogeanu-Gherea îi atrăseseră atenția asupra artei cu conținut social, ceea ce a direcționat viziunea poetului spre aspecte și note sociale, folosite și în poeziile de debut: *Aiurea*, *În altar*, *Vobiscum* etc. Citea cu mare interes operele lui Dobrogeanu-Gherea, în special studiile științifice despre Eminescu și Coșbuc. Urmărise și teoriile estetizante maiorescene; dădea însă preferință orientării de la *Contemporanul*.

Surorile erau abonate la reviste franceze ca: *L'Illustration*, *Je sais tout*, iar el la colecția *Les hommes d'aujourd'hui*. Aceasta populariza poeți simboliști. Pe copertă se afla portretul în caricatură și titlurile operelor scriitorului respectiv. Așa a făcut cunoștință cu Paul Verlaine, Arthur Rimbaud, Joséphin Péladan, Jean Moréas, Stéphane Mallarmé, J. K. Huysmans, José Maria de Hérédia, Charles Cros, Jules Laforgue, Maurice Rollinat, Villiers de L'Isle Adam, Baudelaire, Verhaeren, ale căror opere le-a citit apoi în volume.

Colecția din *Les hommes d'aujourd'hui*, cu autorii de mai sus, a păstrat-o. Se află la Casa Memorială. Deseori

privea cu plăcere expresivele şi spiritualele caricaturi de pe copertele acestei publicaţii periodice, popularizată de Librairie Vanier.

Nu numai despre literatură simţea nevoie să fie informat, ci şi muzica, arta, ştiinţa, teatrul îl atrăgeau, era doritor de cunoştinţe cît mai variate, tinzînd spre o cultură multilaterală. Curiozitatea intelectuală i-a fost de mare folos pentru cultura generală ce urmărea să-şi însuşească. Era puternic atras de tot ceea ce era nou. «Un scriitor mare, îmi spunea o dată, într-o discuţie cu dînsul despre Victor Hugo, trebuie să fie şi foarte cult...» Într-un vers a spus: «Toate cîte sînt, eu să nu le ştiu?» (*Tăcere, Comedii în fond*, 1934.)

Cît era cu putinţă pe atunci, urmărea concertele şi spectacolele, deşi asemenea evenimente erau foarte rare în urbea Bacăului. La un spectacol cu *Hamlet* a văzut pe Aristizza Romanescu în Ofelia, şi n-a mai uitat-o. Ea l-a inspirat în *Marşul funebru*:

> Apoi, veni şi-o blondă în salon...
> Şi-aproape goală prinse, adormită,
> De pe clavir o scripcă înnegrită —
> Şi urmări, pierdută, marşul monoton.
>
> Înaltă, despletită, albă ca de var,
> Părea Ofelia nebună...
> Şi lung gemea arcuşu-acum pe strună
> Îngrozitorul marş lugubru, funerar...
>
> *(Scîntei galbene)*

Această poemă o începuse prin 1903 şi a terminat-o în 1905, după afirmaţia sa personală. Nu păstra formele anterioare ale poeziilor, spre a ne putea da seama de evoluţia lor. La foarte puţine avea cîte o penultimă formă.

Dintre marii scriitori francezi, admira pe Voltaire — iluministul care exercitase asupra epocii sale o înrîurire atît de puternică.

Literatura universală îl preocupa mult în lecturile sale. Citise din Goethe *Faust* şi *Suferinţele tînărului Werther*. I-au plăcut aşa de mult, că le-a reluat de cîte două ori. Pe Heine, Lenau, Schiller îi socotea de un minunat timbru poetic. Lenau şi Heine sînt invocaţi într-o poezie împreună cu Eminescu... După cum a invocat în altele numele lui Verlaine, Baudelaire, Edgar Poë şi Rollinat.

Ce vremuri atît de fericite
Mă îndeamnă, singur, să stau —
Spre toamnă, duioase suspine
Din Eminescu, Heine şi Lenau...

(Amurg)

Cu toate aceste preocupări intelectuale şi paralele cu studiile mult mai grele, unele transformări psihologice, inerente vîrstei, aveau să tulbure adînc devenirea elevului-poet. Din ce în ce poetul va acapara pe elev cu o mare forţă. Devine mai visător, mai închis în sine. Meditează de pe acuma asupra vieţii şi finalităţii ei, asupra temelor şi problemelor filozofice, asupra mecanicii sociale, asupra raporturilor dintre societate şi individ şi altele...

Din aprigă dorinţă de a se cultiva şi din conştiinciozitate, ce-l caracterizau, continuă studiile. Se distinse la partea artistică, literară şi la limită făcu faţă tuturor celorlalte obiecte din program.

Talentul la desen se desăvîrşi în cursul superior. Lîngă tabloul lui Tudor Vladimirescu, în cancelaria profesorilor, se adăugară an de an alt şi alt tablou mai desăvîrşit. Poetul a trecut totdeauna sub tăcere aceste succese. Le-am aflat de la fratele său, Eugen. Tot de la el am aflat că prin ultimele clase de liceu trimitea la

reviste caricaturile unor persoane politice. Nu ştiu la ce reviste şi nici sub ce nume le semna.

Preocuparea pentru caricatură se vede dintr-un carneţel cu ciorne de versuri şi cu numeroase desene schiţate în ore de repaos. Dacă-l prindeai în bună dispoziţie, în familie, caricaturiza cu uimitoare repeziciune şi asemănare pe oricine-i cădea sub creion — soţia, fiul, el însuşi în oglindă. Au rămas cîteva din aceste aruncături de linii — cum le spunea în glumă. În adevăr, arunca pe hîrtie cîteva linii ce conturau un profil asemănător, dar mai ales expresiv.

În cursul superior a cultivat cu tot mai multă sîrguinţă studiul muzicii. În clasa a VI-a concerta foarte des la vioară, obţinînd aplauze şi felicitări de la profesori şi colegi. În clasa a VII-a a condus orchestra la serbarea de fine de an. A dirijat cu atîta siguranţă şi simţ muzical încît profesorul de muzică i-a reînnoit sfatul să se înscrie la conservator, să facă studii de vioară şi compoziţie, asigurînd şi pe părţinţi că fiul lor are aptitudini serioase de dirijor. Dovedea şi deosebit talent la declamaţie. A rămas numai cu vioara, la care cînta cu pasiune crescîndă. Cine-l auzea cîntînd la vioară, nu-l mai putea uita. . .

Spuneam că la gimnastică devenise excepţional. Supleţea şi iuţeala ca şi siguranţa mişcărilor făceau din elevul-poet un gimnast de prima forţă la bare, la verigi, la paralele. Căpătase o musculatură de atlet. Tot cursul superior şi mai tîrziu, a practicat patinajul, înotul, mînuirea floretei.

Asidua gimnastică din tinereţe i-a întărit vitalitatea şi rezistenţa fizică de mai tîrziu. O dată i-a salvat chiar viaţa.

Era prin clasa a IV-a de liceu, cînd într-o după-amiază de septembrie, către seară, pornise spre Bistrița într-o preumblare de recreație, după niște lecții obositoare. Visător cum era, trecu aleea cu plopi și intră pe paserela de cale ferată atît de îngustă că nu putea trece decît trenul. Pe la jumătatea paserelei văzu venind în mare viteză un accelerat. Nu mai era timp să se întoarcă. Totuși nu și-a pierdut curajul. Sări imediat balustrada și se agăță de traversele de dedesubt, unde rămase pînă la trecerea trenului pe deasupra. Cînd trecu trenul, făcu un nou salt și-și continuă drumul. Efortul de a sta sub pod, sau poate emoția ce-l stăpînise, îi încordase brațele și i-a trebuit un serios efort de a repeta a doua tumbă de jos în sus. Antrenat cum era de la gimnastică, a trecut astfel cu succes cel mai greu examen. Totuși de atunci n-a mai traversat niciodată Bistrița pe primejdioasa paserelă.

Pînă la înființarea cursului superior de liceu, elevul Vasiliu Gheorghe începuse să prepare clasa a V-a în particular împreună cu sora sa Elena. Era cu doi ani mai mică decît Iorgu, dar, din cauza întîrzierilor ce avu fratele ei, l-a ajuns din urmă cu studiile liceale. Citise și ea mult. Era la curent cu literatura romînă și autorii francezi ca și surorile ei mai mari.

În acest timp poetul simțea nevoia de a împărtăși sorei sale taina că scrie și începu să-i citească din poeziile lui, spre a vedea ce impresie îi fac. Ea deveni, așadar, prima confidentă a poetului. La început era foarte surprinsă de noutatea versurilor. Își dădea seama că era cu totul altceva decît citise dînsa și de cum se scria. Cîteodată opina împotriva unor versuri, care nu-i erau tocmai înțelese, probabil păreri neadmise de poet, căci dînsa îl judeca la nivelul poeziilor ce circulau. După un timp nu-i mai împărtășea nici ei ce scrie. Se pare că întreținea

o corespondenţă poetică cu Elena, care ne-a oferit o confesiune despre melancolia ce începuse să-l apese tot mai accentuat.

În decembrie 1900 îi adresa sorei sale, la Iaşi, o carte postală pe care desenase pe Eminescu în tuş. Sub acest desen scria: « ecce homo ». Iscălise iniţial cu numele său, pe care apoi l-a şters scriind cu creionul « George fecit » şi semnase sub cele trei versuri din sonetul lui Eminescu « frater ». Versul final: « Iar timpul creşte-n urma mea — mă-ntunec », e o indirectă confesiune, cu aluzie la melancolia ce începea să pună stăpînire pe poet. Portretul lui Eminescu este foarte reuşit.

Această carte postală de acum 61 de ani ne-a fost oferită de Elena, sora poetului, pentru Casa Memorială.

O adîncă transformare se petrecea cu el. Universul său poetic se contura spre o tot mai puternică trăire interioară, ceea ce nu rămase neobservat. Devenise tot mai meditativ; citea intens scriitori străini: Byron, Shakespeare şi alţii. În clasă cu colegii devenea foarte taciturn. La sfîrşitul anului, profesorul diriginte chemă pe tatăl elevului la şcoală şi-i atrase atenţia asupra comportării, întrebîndu-l:

— De ce este aşa de tăcut? Ce va deveni băiatul dumneavoastră în viaţă?

Părintele nu ştia ce să răspundă. Observase şi el această atitudine de închidere în sine faţă de cei de acasă. Fratele lui, Eugen, era mult mai comunicativ şi sociabil. Aducea colegi, se strîngeau în camera băieţilor, discutau, fumau cîte o ţigară pe furiş. Căuta să-l atragă şi pe Iorgu, ceea ce izbutea foarte rar. Eugen avea un coleg şi prieten, Grünberg. Acesta avea fraţi mai mari. Unul dintre ei făcea parte din mişcarea socialistă. Acum, împreună, cu Grünberg, Eugen şi chiar Iorgu, precum şi fratele mai mic, Costică, sînt preocupaţi de scrieri socialiste. Citesc

cu toţii *Manifestul comunist*, pe scriitorii socialişti francezi. Eugen este atras de Saint-Simon. Auzind prin casă pe cumnatul său Tufescu că se va începe urmărirea unor socialişti din Bacău, Eugen se duse fuga la fraţii Grünberg, le spuse, şi aceasta a fost tocmai la timp. Abia apucară să se ascundă în alt oraş, că au şi fost căutaţi de poliţie. Era prin anul 1900, în plină prigoană, după trădarea « generoşilor ». Colegul său, Grünberg, adusese lui Eugen o mulţime de scrieri socialiste de-ale fratelui său. Între altele, pe Engels. Împreună cu Iorgu începură să citească *Anti-Dühring* şi *Originea familiei, a proprietăţii private şi a statului*. Mai tîrziu citeau colectiv *Romînia muncitoare* şi alte publicaţii socialiste. Se gîndeau să scoată ei o revistă, dar n-ar fi avut cu ce. Mai asociară şi un alt coleg al lui Iorgu, Emil Kraus. Acesta scria poezii şi era un mare admirator al lui Bacovia. Iorgu, la rîndul său, îl admira pentru că avea o memorie extraordinară. Datorită acestei memorii, învăţa lecţiile « ad litteram » şi profesorii erau încîntaţi. Era primul în clasă. Începură să se strîngă mai des în camera băieţilor, să discute probleme sociale, spuneau poezii, declamau, cîntau. Iorgu le cînta la vioară şi le făcea caricaturile. Citise *Capitalul* lui Marx. Acum începu şi Eugen să scrie articole cu teme sociale. Le trimitea la reviste fără să urmărească dacă apar sau nu.

De toate aceste întruniri romantice de care părinţii nu ştiau, nici surorile, care nu se amestecau în ale băieţilor, cel mai influenţat a fost Costică. Era în clasa a V-a de liceu. Înainte de finele acestei clase trimise pe Tinca la tataia să-i ceară o sută de lei, petru taxa de examen, pretextase el, bani cu care proiecta să fugă împreună cu Goian la Constanţa. Costică plănuia să se facă hamal în port. Cînd au cheltuit toţi banii, Goian încercă o mare depresiune sufletească, din cauza căreia s-a aruncat în

mare. Costică părăsi Constanța, unde lucrase în port 2—3 luni, și deveni învățător suplinitor într-o comună. Abia după patru ani, voind să se apropie de casa părintească, se transferă în comuna Faraoni. Se împrietenise cu Panait Mușoiu. Prin el avea să-l cunoască și Bacovia, dar mult mai tîrziu.

După fuga fratelui lor, grupul continuă să se întîlnească și să discute politică, literatură, artă și să facă muzică. Din această epocă, Bacovia scrie o serie de poezii satirice:

Mai bine singuratic și uitat,
Pierdut să te retragi nepăsător,
În țara asta plină de humor,
Mai bine singuratic și uitat.

— O, genii întristate care mor
În cerc barbar și fără sentiment —
Prin asta ești celebră-n Orient,
O, țară tristă, plină de humor.

(Cu voi)

După asemenea întîlniri colorate de romantism juvenil, încercau unele escapade fără șepci, fără uniforme, împreună cu alți colegi. Riscau să fie eliminați din liceu, de aceea uneori se grimau. Dintr-o astfel de escapadă a reținut Bacovia tema pentru poezia *Seară tristă* (1903). Îi rămăsese în minte cîntecul primitiv al unei cîntărețe, ce-i jignise auzul, dar îl mișcase mult tristețea cu care cîntase. « Barbar, cînta femeia-aceea »... își spuse cînd au ieșit din cafeneaua de periferie. În jurul acestui vers se polariză întreaga poemă, ce avea să o desăvîrșească în 1903 și să o publice abia în 1907 în *Romînul literar*, sub titlul *Bachanală*:

Barbar, cînta femeia-aceea,
Tîrziu în cafeneaua goală,

Barbar cînta, dar plin de jale —
Şi-n jur era aşa răscoală...
Şi-n zgomot monstru de ţimbale
Barbar, cînta femeia-aceea.

Barbar, cînta femeia-aceea...
Şi noi eram o ceată tristă —
Prin fumul de ţigări, ca-n nouri,
Gîndeam la lumi ce nu există...
Şi-n lungi, satanice ecouri
Barbar, cînta femeia-aceea.

Barbar, cînta femeia-aceea,
Şi-n jur era aşa răscoală...
Şi nici nu ne-am mai dus acasă,
Şi-am plîns cu frunţile pe masă,
Iar peste noi, în sala goală,
Barbar, cînta femeia-aceea.

Dacă un motiv poetic îl impresiona puternic punea stăpînire asupra sa şi gesta îndelung. Crîmpeie de strofe îi străfulgerau în minte. Aceste fulguraţii poetice se contopeau, se organizau în timp, pînă ce poezia putea fi aşternută pe hîrtie. Zăbovea însă la cizelarea artistică a versului... « Gînd mereu nereuşit », vers din *Stanţe burgheze*, este strigătul de nemulţumire al poetului în căutarea perfecţiunii, pentru exprimarea unui conţinut adînc, original.

De la primele manifestări poetice, avea un puternic simţ autocritic. De aceea nu a păstrat poeziile anterioare vîrstei de 16 ani. Este poate poetul din literatura romînă care a lăsat cel mai puţin material de elaborare. În legătură cu gestaţia motivelor poetice, avem un exemplu concludent în poezia *Lacustră*.

Subiectul l-a descoperit într-o lecţie de geologie din clasa a IV-a de liceu. Poema o scrie, mai bine-zis o

finisează, abia în 1906, după ce (după cum ne-a mărturisit) trecuse prin mai multe forme.

Poezia *Decor*, scrisă în 1904—1905, o publică în revista *Arta* la Iaşi, cu cele trei strofe, fără versurile intercalate, sub titlul de *Funebră*. La fel apare şi în *Flacăra* în 1913, ca, în volumul *Plumb*, predat la tipar în toamna lui 1915, să apară în ultima formă — cu versurile intercalate — ce dau mai mult dinamism pastelului. Cu *Marşul funebru* şi alte foarte multe poezii, procesul creaţiei este analog.

În cursul superior însă, avea şi unele distracţii familiale. Surorile mari invitau sîmbăta prietene şi prieteni, făceau muzică şi dansau. Erau la modă: cadrilul, lanseul, gavotele. Poetul lua parte la asemenea petreceri. Dansa şi el. De cele mai multe ori rămînea visător pe un fotoliu şi se mulţumea cu impresiile serilor acelora, ce-i vor inspira poeziile *Largo* şi *Alb*.

Muzica sentimentaliza
Obositor —
Dor de tine, şi de altă lume,
Dor...
Muzica sonoriza orice atom.

(Largo)

Sau poema atît de luminoasă:

Orchestra începu cu o indignare graţioasă.
Salonul alb visa cu roze albe —
Un vals de valuri albe...
Spaţiu, infinit, de o tristeţă armonioasă...

În aurora plină de vioare,
Balul alb s-a resfirat pe-întinsele cărări —
Cîntau clare sărutări...
Larg, miniatură de vremuri viitoare...

(Alb)

În această epocă nu au lipsit şi idilele. Cînd era în clasa a VI-a de liceu, întîlnea aproape zilnic o elevă de la Şcoala profesională. Şcolile lor erau pe aceeaşi stradă. Locuia, ca şi dînsa, în aceeaşi direcţie. Mergeau pe trotuare opuse, fără să se cunoască personal. Îşi aruncau priviri fugare şi pe furiş. Elevul părea că nici nu priveşte copila blondă, cu cozile împletite în cunună în jurul frunţii de mică madonă, cu ochii de culoarea migdalelor verzi. Era mai mică de ani.

Începu să poarte şapca puţin mai la o parte decît era reglementar. Se oprea la liceu. Ea trecea mai departe, întorcînd uşor capul. Dînsa absolvi clasa a V-a, apoi plecă să urmeze gradul II la Iaşi. El trebuia să continue încă doi ani liceul, purtînd în suflet imaginea aceasta fragedă, cu obrazul pal, fără să ştie cel puţin cum o cheamă.

În anul următor a cunoscut o altă colegă de la gimnaziu. Cu aceasta a fost ceva mai serios. Poate şi fiindcă dînsa era mai îndrăzneaţă. S-au cunoscut... s-au văzut uneori, aşa, prin mulţime, în grădina publică.

Într-o seară de iunie cu multă lume în grădină i-a strecurat un trandafir, pe care ea l-a dus la buze. I s-a părut că l-a sărutat. Poetul a sesizat gestul şi, fericit, tot în treacăt, a reuşit să mai obţină o întîlnire astfel ca să nu se trădeze. Pe fata aceasta o chema Maria... Idila se sfîrşi o dată cu anul şcolar. Părinţii au căsătorit-o la Roman şi nu a mai văzut-o, deşi reuşise s-o convingă că trebuie să se vadă o dată şi singuri. Era în anul 1900. În amintirea acestei meteorice tresăriri de dragoste a scris poezia *Ecou de romanţă:*

> S-a dus albastrul cer senin
> Şi primăvara s-a sfîrşit —
> Te-am aşteptat în lung suspin,
> — Tu, n-ai venit!

Şi vara, cu nopţile ei,
S-a dus, şi cîmpu-i vestejit —
Te-am aşteptat pe lîngă tei,
— Tu, n-ai venit!

Tîrziu, şi toamna a plecat,
Frunzişul tot e răvăşit —
Plîngînd pe drumuri, te-am chemat,
— Tu, n-ai venit!

Iar mîni, cu-al iernii trist pustiu,
De mine-atunci, nu vei mai şti —
Nu mai veni, e prea tîrziu,
— Nu mai veni!

A fost pusă pe note în 1960 de Florica Dumitriu, compozitoare.

În cursul superior, Jinga vizitează în mai multe rînduri pe Bacovia. Era din ce în ce mai uimit de progresul său poetic. Îl considera poet în toată puterea cuvîntului. Discutau despre literatură, artă plastică, muzică. Jinga începu să-l inițieze în picanteriile ce circulau pe seama simboliştilor Verlaine, Rimbaud, Baudelaire, Edgar Poë. Citiră împreună operele acestora. Bacovia admira pe Verlaine, cu care găsea că are afinităţi. În sonetul scris între 1898—1899 îi invocă numele cu o uşoară ironie bahică:

Ca Edgar Poë, mă reîntorc spre casă,
Ori ca Verlaine, topit de băutură —
Şi-n noaptea asta de nimic nu-mi pasă.

Jinga se pare că priza haşiş, pentru că într-una din zile, în cea mai mare taină, îi dădu şi lui Iorgu « să încerce ». Cînd s-a trezit din această stranie beatitudine, Bacovia a fost îngrozit de depresiunea ce a încercat.

Şi vara, cu nopţile ei,
S-a dus, şi cîmpu-i vestejit —
Te-am aşteptat pe lîngă tei,
— Tu, n-ai venit!

Tîrziu, şi toamna a plecat,
Frunzişul tot e răvăşit —
Plîngînd pe drumuri, te-am chemat,
— Tu, n-ai venit!

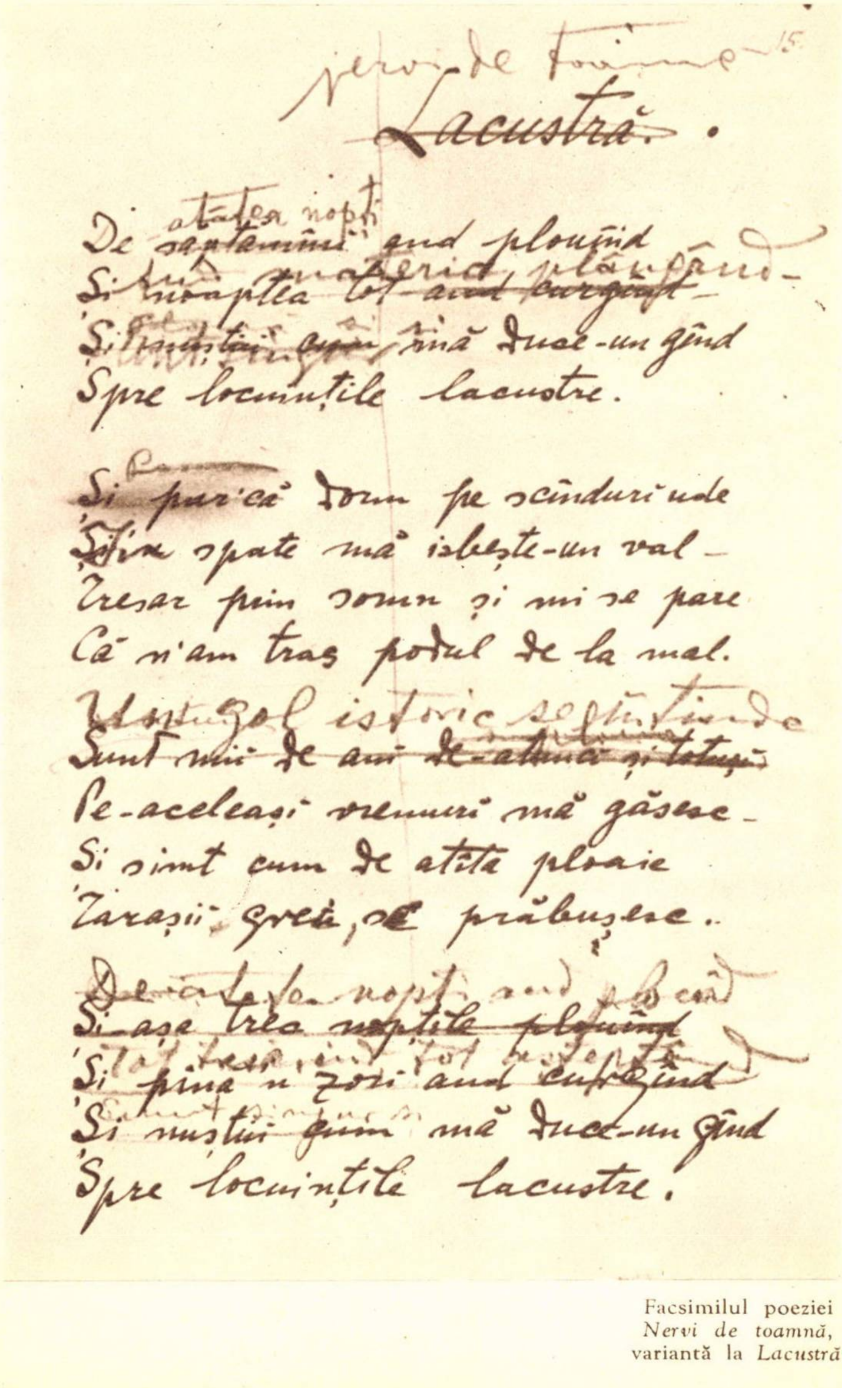
Iar mîni, cu-al iernii trist pustiu,
De mine-atunci, nu vei mai şti —
Nu mai veni, e prea tîrziu,
— Nu mai veni!

A fost pusă pe note în 1960 de Florica Dumitriu, compozitoare.

În cursul superior, Jinga vizitează în mai multe rînduri pe Bacovia. Era din ce în ce mai uimit de progresul său poetic. Îl considera poet în toată puterea cuvîntului. Discutau despre literatură, artă plastică, muzică. Jinga începu să-l inițieze în picanteriile ce circulau pe seama simboliştilor Verlaine, Rimbaud, Baudelaire, Edgar Poë. Citiră împreună operele acestora. Bacovia admira pe Verlaine, cu care găsea că are afinități. În sonetul scris între 1898—1899 îi invocă numele cu o uşoară ironie bahică:

Ca Edgar Poë, mă reîntorc spre casă,
Ori ca Verlaine, topit de băutură —
Şi-n noaptea asta de nimic nu-mi pasă.

Jinga se pare că priza haşiş, pentru că într-una din zile, în cea mai mare taină, îi dădu şi lui Iorgu « să încerce ». Cînd s-a trezit din această stranie beatitudine, Bacovia a fost îngrozit de depresiunea ce a încercat.

Nervi de toamnă

~~Lacustră~~.

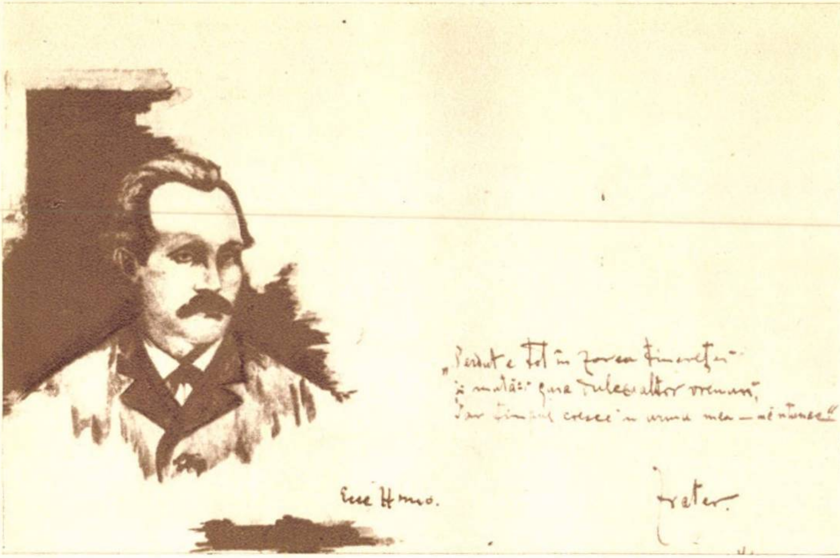
De atâtea nopți aud plouând
Aud materia plângând —
Sînt singur, și mă duce-un gând
Spre locuințile lacustre.

Și parcă dorm pe scânduri ude
În spate mă izbește-un val —
Tresar prin somn și mi se pare
Că n'am tras podul de la mal.

Un gol istoric se întinde
Pe-aceleași vremuri mă găsesc —
Și simt cum de atâta ploaie
Țărușii grei, se prăbușesc..

De atâtea nopți aud plouând
Tot tresar, tot aștept
Sînt singur și mă duce-un gând
Spre locuințile lacustre.

Facsimilul poeziei
Nervi de toamnă,
variantă la *Lacustră*

Eminescu văzut de Bacovia
(1900)

G. Bacovia – autoportret
(1912)

Nu era amator de halucinații poetice, el atît de concret și realist în inspirația sa. Îmi povestea cu repulsie că nu ar mai fi repetat a doua oară diabolica beție pentru nimic în lume. Se gîndea cum s-o fi putut obișnui Baudelaire cu starea halucinatorie pînă la depersonalizare.

Altă dată i-a oferit absint. Nici acesta nu l-a cîștigat. A rămas la ispita vărului său Ioniță Goian: vinul vechi și de calitate, ce i-l oferea cînd se ducea la dugheana tatălui său.

Poezia *Veritas* stă mărturie că vinul i-a stimulat gîndirea și inspirația poetică.

Bacovia are douăzeci de ani cînd pășește în penultima clasă. Trebuie să recruteze. Obține amînare pentru studii, dar și mai tîrziu este respins, neîntrunind condițiile fizice reglementare. Cu toată gimnastica, dezvoltarea fizică rămăsese deficitară față de cerințele regulamentelor militare.

În clasa a VII-a, ultima, trebuie să dubleze munca, să facă față absolvirii liceului, ceea ce îl surmenează. Poezia clocotește în sufletul său, mai impetuos ca oricînd. Nu-i poate consacra cît timp i-ar cere. Anii 1898—1903 sînt cei mai fecunzi și pentru formația intelectuală. Urmărea ca absolvirea liceului să-l găsească cît mai bine pregătit... Bajagul bogat de lectură particulară îi lărgise și orizontul intelectual. Firea meditativ-contemplativă a poetului se maturizează considerabil, modelîndu-se în melancolia ce începe de pe acum să pună stăpînire pe sufletul său și care se va accentua pe măsură ce viața îi va servi decepțiile și inechitățile ei. Acum are mai acut gustul pentru preumblările lungi și solitare...

După încordările intelectuale, după preocupările și eforturile studioase, simte nevoia recreerii și a spațiului larg din afara camerei de lucru sau a sălilor de studii:

acele săli reci, monahale, prea albe — ale liceului — care se vor reflecta în poezia *Scîntei galbene*, scrisă în 1918:

> ...Era mai demult o stradă...
> O şcoală, şi bruma cădea —
> Prin săli, ca nimeni să-l vadă,
> Un elev singuratic pălea...

Pălea, şcoala începuse să-l obosească, să-l nevrozeze cu mecanicismul metodelor de învăţămînt din acea vreme. De aceea practica tot mai des evadările din mediul şcolar şi familial.

Drumul spre Bistriţa, cu aleea de plopi seculari, în înserare — atunci fiind mai liber — îl recreea şi-i turna balsam de alinare pe sufletul neliniştit. Bistriţa părea că-i aşterne la picioare toată poezia valurilor în neodihnă, ca şi neodihna gîndurilor sale.

Rămînea ceasuri uitat pe un trunchi de copac retezat aproape de la rădăcină, cu gîndurile duse departe prin timpuri şi spaţii... Uita desişul minunat, nu mai observa vremea, uita de trecerea ei... Asculta buciumul îndepărtat, trilurile păsărilor din arborii bătrîni; îşi scălda privirile prin sclipătul de smarald al ierburilor umezite de roua înserării, şi sufletul frămîntat se calma de orice nelinişte. Sfredelea cu gîndurile spre viitor, şi-l presimţea nebulos. Melancolia îi voala privirile şi noaptea punea umbre peste nădejdi abia mijite. Umbrită ca şi zarea îşi vedea şi tinereţea întîrziată în prea multe eforturi şi nostalgii. Mai zăbovea cu carneţelul şi creionaşul, însemnînd pe file proaspete un vers, o impresie, ori o notă muzicală.

Toamna îl afla prin aceiaşi codri şi aceleaşi zăvoaie, păşind peste foşnetul frunzelor bronzate sau putrede şi ascultînd bătaia vîntului prin ramurile goale « ca nişte instrumente jalnice de lemn », părînd că surprinde însăşi chemarea spre veşnicie... Poezia *Melancolie* datează

de pe vremea acestor izolări spre a surprinde freamătul chemărilor ei:

Ce chiot, ce vaiet în toamnă...
Şi codrul sălbatic vuieşte —
Răsună-n coclauri un bucium,
Şi doina mai jalnic porneşte.

— Ascultă, tu, bine, iubito,
Nu plînge şi nu-ţi fie teamă,
Ascultă cum greu, din adîncuri,
Pămîntul la dînsul ne cheamă...
(1899)

Tot din acest an, cu temă inspirată din codrii de la Gherăeşti, scrie şi poezia *Furtună*:

Prin codrii Bacăului
Vîjîie vîntul
Şi-ntunecă lumea
Un cer ca pămîntul...

Iarna, cînd Bistriţa era o imensă oglindă de gheaţă, pornea cu patinele pe luciul ei, sub plumbul zărilor şi argintul chiciurii, cînd fîlfîia pe lume violetul, sau cînd zăpada în fulgi mari şi deşi învăluia ca într-o horbotă pe tristul patinor... Înviorat de mişcările elegante desenate cu patinele, compune acel *Tablou de iarnă*, cu versul final « Iubito, sînt eu la uşa îngheţată! »

Se simţea atras spre peisajul de oraş, cu viaţa lui oricît de stinsă în provincia fără nerv cultural, cufundată tot într-un soi de patriarhalism nu lipsit de farmec. Îl chema mai ales viaţa oamenilor, nu numai pustiul şi singurătatea peisajelor silvestre sau acvatice... Uneori se strecura prin centrul plin de pietoni, vînturînd mica distanţă dintre grădină şi Ateneul « Vasile Alecsandri », toată plimbarea dusă şi întoarsă de zeci de ori cu glasuri

gălăgioase, cu alunecări iarna pe zăpada îngheţată, cu atingeri de coate în serile de vară, ca şi în grădina publică, strîmtă şi patriarhală pînă prin 1939... Îi plăcea să observe mulţimea aceasta în mişcare: îl reconforta de singurătatea în care era silit să rămînă... « Pe drum e-o lume leneşă, cochetă » (*Amurg violet*).

Era lumea de sîmbătă şi duminică, ce forfotea arătîndu-şi luxul, deopotrivă cu sărăcia ce nu era absentă în ţinuta atîtor pietoni, în puternic contrast cu alţii prea eleganţi şi plini de sine. Nu-i scăpa aspectul străzii, ce-i dezvăluia contradicţiile sociale cunoscute din lecturile cu această temă. O serie de note din aceste impresii vor figura în poeziile cu temă de oraş:

> Oraşul doarme ud în umezeala grea.
> Prin zidurile astea, poate, doarme ea —
> Case de fier în case de zid,
> Şi porţile grele se-nchid.
>
> Un clavir îngînă-ncet la un etaj,
> Umbra mea stă în noroi ca un trist bagaj...
>
> *(Nocturnă)*

Tot din acest an şi din plimbările spre oraş avem şi poezia *Noaptea*:

> Se-ntind bulevarde-n noapte de vară,
> Pe arbori, electrică lumină —
> La gară zvîcneşte o maşină
> Şi-n gol, tresar signale de gară...
>
> Pe cer de safir, comori de avari...
> Tăcerea în gol vibrează cu zvon —
> Oraşul, cu-ncetul, pare-un salon,
> Acuma, în somn, tresar fete mari...
>
> *(Plumb)*

Meditînd asupra cursului istoriei, cu gîndul ce se afundă « pierdut vîslaş pe al vremurilor mers », îşi

dădea seama că a apărut în viaţă şi în artă, în anii cînd un secol moare şi altul se naşte. Citi acum *Minciunile convenţionale* ale lui Max Nordau. Studiul acestuia *Degenerare*, în care Nordau susţinea că geniile contemporane sufereau de degenerare tocmai prin superioritatea lor, îl impresionă mult. Avea impresia că « boala secolului » se răsfrîngea asupra tuturor, şi în special asupra sufletelor prea sensibile, care percep cu teribilă acuitate acest morb. O societate bolnavă, putredă şi agonică se dezvăluia viziunii sale ce nu-l înşela. El însuşi se simţea contaminat de această boală a secolului şi în această conjunctură psihologică a scris poezia *Trudit* (datată 1903, în ultima clasă de liceu):

Iubito, şi iar am venit...
Dar astăzi, de-abia mă mai port —
Deschide clavirul şi cîntă-mi
Un cîntec de mort.

Şi dacă-am să cad pe covoare
În tristul, tăcutul salon —
Tu cîntă-nainte, iubito,
Încet, monoton.

E-un secol de-al binelea bolnav,
Că-s bolnav şi eu, nu mă mir.
Deschide clavirul şi cîntă,
Să cad în delir...

(1907)

Poezia este publicată în 1904 în revista *Arta*, de la Iaşi, numai cu primele strofe. Tot cu două strofe apărea şi în volumul *Plumb* din 1916. Abia în ultimul volum reeditat în 1957 apare şi strofa finală. Versul « E-un secol de-al binelea bolnav » nu plăcuse esteticienilor burghezi...

În anul 1903 Bacovia absolvi liceul şi obţinu bacalaureatul cu media 6,67. Era fericit că reuşise să curme

epoca de încordare şi dedublare. Poetul îşi cerea dreptul de a dispune de timpul său şi altfel decît sub oprelişti didactice, sub teroarea numărului matricol. De a visa şi de a-şi realiza visurile în poezie ce-l stăpînea total... Spre ce se îndrepta tinerețea lui împodobită cu un titlu didactic? Cu ce se alesese din 9 ani de liceu? Cu fiorii amintirii despre profesorii pedanți, examenele foarte grele, voința vlăguită (« Nimic nu mai vreau »), şi ca încheiere a acelui « finis coronat opus » se trezea azvîrlit în vîltorile vieții nepregătit să o înfrunte.

I-a restituit şi poetul, din harurile cu care-l dăruise, scriind în 1903 poezia: *Liceu* — răspuns la chestionarul adresat absolvenților de liceu.

Chestionarul i-a dat serios de gîndit. Pătruns de rolul social negativ al şcolii, în care trudise atîția ani, poetul înțelegea importanța problemei învățămîntului pentru creşterea tineretului, instruirea şi formarea caracterelor, finalitatea educației intelectuale şi morale. Conştient că rolul scriitorului este de a servi societatea prin scrisul său, Bacovia dădea un răspuns realist şi veridic. Problema « reformei » învățămîntului agita presa, şcoala, familia. Situat în centrul acelei actualități, poetul reuşeşte, prin ironia şi satira din poema *Liceu* să se realizeze artistic. Pînă la 23 august 1944 adevărul strofei finale a dăinuit... Învățămîntul secundar era plin de balast şi nu urmărea pregătirea tinerilor pentru viață, prin aceea că nesocotea practica şi realitatea, ca şi comandamentele ei social-politice. Învățămîntul practic era considerat umilitor. O pletoră de titrați îngroşase rîndurile de şomeri şi proletari intelectuali.

Drame după drame individuale duceau la sinucideri. Viața dezordonată a acestora era o decepție permanentă, provocînd blazarea, pesimismul şi gustul morții invocate

a orice pas. Decadenţa şi putreziciunea morală burgheză dădeau peste cap în prăpastia morbidităţii idealurile, avîntul, dragostea de viaţă. Poezia *Liceu* poate fi socotită un protest, o denunţare a acestei stări de lucruri, sesizată de poet.

Scrisă în 1903, vedea lumina tiparului în ziarul *Ţara* al lui Papamihalopol. A mai apărut în revista *Orizonturi noi*, seria a doua, 1930, din care o reproducea şi ziarul *Curentul*, în acelaşi an.

Anul 1903 — pe lîngă absolvirea liceului — se solda cu o producţie poetică, ce ar fi putut deveni un volum. Majoritatea poeziilor din volumul *Plumb* au fost scrise de acum, ca şi o parte din *Scîntei galbene*.

Absolventul de liceu era poet în toată puterea cuvîntului şi s-a impus ca atare. Deşi colabora la reviste de provincie, a atras atenţia multor poeţi. Macedonski fu dintre cei dintîi care remarcau talentul atît de nou şi original al tînărului poet. Cînd prin 1903 citea maestrului versuri de ale sale, acesta a fost uimit. În 1915 avea să-l viziteze la Bacău, oferindu-i o fotografie cu autograf şi numindu-l « marele Bacovia ». Îi dedica şi o epigramă, improvizată cu ocazia lecturii poeziei *Plumb* în cenaclul său:

> Poete scump, pe frunte
> Porţi mîndre foi de laur,
> Căci singur, pînă astăzi,
> Din *Plumb* făcut-ai aur...

Reproducem articolul scris de Macedonski în *Făclia:* [1]

BACOVIA

« Acesta este pseudonimul unui tînăr din Bacău, d. Vasiliu, admirabil poet, dar a cărui

---

[1] An 1, 1916, nr. 7 din 1 ianuarie, p. 57.

modestie l-a ţinut în umbră cu tot nemărginitul lui talent. Era aproape un copil, cînd în 1902 a venit la mine într-o frumoasă zi de vară să-mi citească, sfios cum nu se poate mai mult, versuri de-ale sale. Marea sa originalitate m-a lăsat înmărmurit de uimire.

Cîtva timp l-am pierdut apoi din vedere. A încercat şi el, fireşte, să străbată. Cu Bucureştii însă nu s-a împăcat şi s-a întors în scumpul său Bacău, petec de rai, pe care băcăuanii nu-l preţuiesc destul sau de loc.

Ca şi Iuliu Cesar Săvescu, ca şi Ştefan Petică, ca şi Alexandru Petroff şi alţii, el a izvorît din mişcarea culturală şi de simţiri a *Literatorului* şi este un premergător, iar nicidecum o coadă oarecare desprinsă din ea şi întrebuinţînd fără nici un rost sonoritatea împerecherii literelor şi culoarea imaginilor.

Venit în literatură după Ion Theo, azi Tudor Arghezi, cel care a îndrăznit pe această cale mult, pentru că înseamnă mult, şi după Alexandru Petroff al cărui grai e desprins din al poeţilor latini ori descendenţii ciclului alexandrin, Bacovia se înfăţişează cu toate acestea ca un strălucit poet de excepţie în literatura romînă.

În Franţa principii poeţilor sînt proclamaţi de confraţii lor. La noi e mai bine. Îi proclamă talentul lor, şi principe va rămîne Bacovia în toţi timpii, prin o însemnată parte a poeziilor lui.

Unele dintre ele sînt mai pline de farmec decît ale lui Verlaine, iar altele sînt tot atît de ciudate ca ale lui Mallarmé. . .

Bietul şi scumpul Bacovia! L-am întîlnit deunăzi. Cum l-au schimbat numai aceşti 13 ani ce au curs de cînd nu era decît un copil! E în viaţă încă, e adevărat, dar cîtă nepăsare dureroasă este în el, şi pe lîngă aceasta, cum nu mai e decît o sărmană umbră! (Poetul ieşise din sanatoriu, A. B.)

Glorie? Nu pot să i-o dau. Îl vor încorona însă cu ea versurile lui. . . Din nefericire, ea

va veni prea tîrziu. Bacovia nu se apleacă cu toate acestea asupra neantului, după cum se întîmplă de obicei poeţilor la noi, din pricina neaverii.

Părinţii lui, deşi au copii numeroşi, sînt oameni cu oarecare dare de mînă şi sînt buni. Îi cunosc, Bacovia e o frunză gata să se desprindă de copacul vieţii, pentru că a fost prea simţitor...

Cînd l-am întîlnit, l-am rugat să-mi scrie două din poeziile sale. Cititorii le vor găsi chiar azi în valoroasele pagini ale revistei *Făclia*... Nu mă îndoiesc că vor fi preţuite: sînt două juvaeruri nepieritoare.

ALEXANDRU MACEDONSKI»

În acelaşi număr, la pagina 34, erau publicate poeziile *Amurg* şi *Decor*.

Bacovia nu se apleca aşa uşor deasupra neantului, deşi, cînd a scris Macedonski articolul de mai sus, poetul fusese bolnav. Atunci, ca şi mai tîrziu, el renăştea din propria ardere şi epuizare, ca pasărea legendară.

Absolvirea liceului îi deschidea largă perspectiva studenţiei, cu mirajele şi dezamăgirile ei. Sfîrşea — cel puţin pentru un timp — peregrinările prin tîrgul, cetatea şi oraşul Bacău, căci oraşul său natal a păstrat mult timp arhaicele aspecte. Acum s-a desprins de atmosfera familială, de cîte îl ţinuseră în umbră. Vacanţa de după bacalaureat i se păru o eliberare, şi totuşi o înlănţuire de griji şi preocupări ce n-ar fi bănuit.

În liceu n-a avut grija existenţei. Pînă la 21 de ani familia se îngrijea de tot ce-i trebuia. Fără voia lui a prelungit cam mult aceste griji, şi avea să le mai prelungească încă părinţilor săi, ceea ce îl mîhnea. Nu-i plăcea să le mai fie povară, dar nici nu ştia ce ar fi trebuit să facă să înceteze această situaţie.

Plecînd spre Capitală, Bacovia se gîndea cine-l va introduce? N-avea relaţii, rude. Era aşa de timid! Trimisese poezii pe la revistele de provincie. Nu se aventura spre marile şi bătrînele reviste. *Convorbirile literare*, cu estetismul lor exagerat şi aristocratic, nu-l îmbiau. În Bucureşti trona *Semănătorul* sub direcţia lui N. Iorga. Simbolismul era reprezentat prin cenaclul literar şi publicaţiile, fie şi efemere, ale lui Macedonski...

În toamna anului 1903 s-a înscris la Facultatea de drept din Bucureşti şi în noiembrie, acelaşi an, se instala în gazdă la doamna Lăpuşneanu, din strada Fîntînii. În acelaşi timp veni în Bucureşti şi sora sa, Tinca, spre a urma cursurile de gradul II profesional; fu găzduită pe strada Fîntînii, astfel că aveau locuinţa aproape de şcoala ei, în schimb departe de cursurile lui Iorgu.

Tatăl nu le putea da mai mult de 60 de lei lunar: 25 de lei costa camera mobilată, 15 lei masa de prînz cu abonament la birt, 20 de lei masa de seara luată acasă, frugal; ţigări, tramvaie etc. Trebuia să facă numai două drumuri cu tramvaiul, restul pe jos, altfel nu-i ajungeau banii pentru patru drumuri zilnice la facultate. Îi era destul de greu să se descurce. Frecvenţa fiind obligatorie dimineaţa la unele obiecte, după-amiaza la altele, nu putea lipsi.

La început, Capitala îl uluise. Drumurile lungi, zgomotul infernal al străzilor cu circulaţia arhaică, cu uruitul tramvaielor cu cai, îi oboseau nervii, încordaţi în urmărirea cursurilor de la care ieşea uneori ameţit. Profesorii erau şi mai rigizi, dogmatici, distanţi. Aveau o morgă ce intimida pe studenţi. Bacovia lua notiţe cu conştiinciozitate. Îi plăceau: sociologia, economia politică, dreptul administrativ, filozofia dreptului. Îi era mai greu: la dreptul roman, penal şi administrativ. Aceste obiecte erau în funcţie de prelegerile magiştrilor respectivi. Despre unii din profesorii săi vorbea totuşi cu admiraţie.

Deşi are timp foarte puţin în afară de cursuri, găseşte vreme să facă o vizită lui Macedonski în salonul din Calea Dorobanţilor.

Maestrul era înconjurat de discipoli şi admiratori în cerc, iar el stătea pe un scaun cu spătarul foarte înalt, asemenea unui tron. În costumul excentric, cu privirea scrutătoare, cu mustăţile scurt răsucite şi vocea muzicală, le recita din poemele sale. Le împărţea apoi pietre false, topaze, rubine, peruzele de sticlă, cu o magnificenţă de nabab. Era mereu în căutare de pietre scumpe şi aur, printr-o alchimie ce nu i-a adus niciodată averea mult tînjită. Atmosfera aceasta de carnaval, cu pietre false, cu poze afectate şi recitări nazale, cu admiratori, care mai de care mai poseuri şi excentrici, nu l-a atras pe Bacovia. Modest, simplu, natural — cum era — această exhibiţie îl deconcerta.

A citit şi el poezia *Plumb*. Condensata şi melopeica poemă a produs o adîncă impresie. Macedonski fascinat citi şi reciti în faţa auditorilor uimiţi de îndrăzneala, noutatea şi originalitatea acestui tînăr poet provincial, cu ochii mari numai lumină şi candoare, deşi adeseori umbriţi de melancolie. Poema făcu înconjurul cenaclului. Erau de faţă Theo (Arghezi), Minulescu, Stamatiad, A. Maniu, Karnabat şi alţii.

Mi-a povestit ce împrejurări i-au inspirat această poemă.

Prin 1900 a făcut o vizită la cavoul Sturzeştilor din cimitirul din Bacău, după ce fusese la o înmormîntare a unei rude. În cavou erau nişte sicrie masive de plumb, peste care se aflau depuse coroane de frunze şi flori de plumb, cum sînt unele şi la cavoul Hasdeu din cimitirul Bellu. Tînărul poet a fost foarte impresionat de interiorul a cărui stranie atmosferă l-a obsedat. Masivitatea de metal ce parcă voia să înfrunte moartea îl zguduise.

Acum îl stăpînea ideea căderii în neant. A reuşit să o redea printr-un simbol ca acela din versurile:

Stam singur lîngă mort... şi era frig...
Şi-i atîrnau aripile de plumb.

Aceste « aripi de plumb » îl trăgeau spre adîncul veşnicului întuneric. Principala preocupare a fost ca ideea acestei aneantizări să o realizeze prin sunetul căderii definitive, percepută fonetic. Repetarea cuvîntului «plumb» redă onomatopeic acest sunet:

Dormeau adînc sicriele de plumb,
Pe flori de plumb şi funerar vestmînt —
Stam singur în cavou... şi era vînt...
Şi scîrţîiau coroanele de plumb.

Dormea întors amorul meu de plumb
Pe flori de plumb — şi-am început să strig —
Stam singur lîngă mort... şi era frig...
Şi-i atîrnau aripile de plumb...

Poezia a sfîrşit-o în 1902, după ce a schimbat cele două versuri din urmă, care sunau altfel în forma anterioară, ce nu a păstrat-o — cum obişnuia să nu reţină ciornele. Se află în fruntea volumului *Plumb*, apărut în 1916.

În al doilea an de facultate a mai participat la o şedinţă literară în salonul lui Macedonski. Acestea aveau loc vinerea la ora 6. A citit poezia *Nervi de toamnă*. Titlul cît şi cuprinsul au făcut aceeaşi profundă impresie.

Entuziasmat ca şi la prima lectură, Macedonski îl sărută pe Bacovia, spunîndu-i: « Mi-eşti cel mai drag dintre poeţii tineri ! »

Uneori îl întîlnea pe Macedonski la cafeneaua « Kübler », unde a cunoscut pe Bogdan-Piteşti, N. D. Cocea şi alţii. Nu era ahtiat de cafenea; venea din curiozi-

tatea de a cunoaşte boema bucureşteană, care mai tîrziu se strămută la «Imperial».

Afară de aceste sporadice preocupări şi vizite literare, viaţa de student trecea singuratică şi tristă. În iarna anului 1904, scrise poezia *Singur*, ce reflecta exact starea sa sufletească:

Potop, cad stele albe de cristal
Şi ninge-n noaptea plină de păcate;
La vatra-n para ce abia mai bate,
Azi a murit chiar visul meu final.

Şi ninge-n miezul nopţii glacial...
Şi tu iar tremuri, suflet singuratec,
Pe vatră-n para slabă, în jăratec —
Încet, cad lacrimi roze, de cristal.

Neînţeles, sărac şi trist, putea exclama cu Goethe: « Krank am Herzen, arm am Beutel, schläpp ich meine lange Tage ». Aşa îşi tîra şi el zilele, bolnav sufleteşte şi cu sărăcia în buzunar... Totuşi cît lux, cît fast, cîţi bani se aruncau pentru petreceri şi desfrîu în noul Sybaris al Orientului european, spre care venise cu atîtea iluzii!

În timpul liber se plimba prin arterele mari de circulaţie ale oraşului: Calea Victoriei, bulevardele, şoseaua. Privea luxul de pe aceste străzi, vitrinele încărcate de averi, viaţa de zi şi de noapte, lubrică, reclamele violente, afişele de teatru, de concert, cu locuri exagerat de scumpe şi inaccesibile pungii sale nici la galerie... Şi ce puţini se bucurau de aceste plăceri artistice! Din asemenea impresii se inspiră în poema *Note de toamnă*, publicată în *Flacăra* abia în 1914. A citit-o la o şedinţă literară de la Macedonski, ultima la care a mai participat. După cum era de prevăzut, şi această poemă de notaţie a stîrnit admiraţia celor de faţă şi, în special, entuziasmul crescînd al maestrului.

În toamna violetă, compozitori celebri
Au aranjat un vast concert...
Pe galbene alei, poeţii trişti declamă lungi
poeme —
E toamnă, ca întotdeauna, cînd totul geme,
Frumos, şi inert.

Pe străzi elegante, ca o părere,
Femeia modernă a trecut, şi revine;
Tot haosul e-o veselie de eter.

Şi, dacă se zguduie oraşul,
Şi creierul rămîne pierdut;
Şi, dacă munca trosneşte din braţe, din piatră,
din fier,
Mulţimea anonimă se va avea în vedere.
Tot ce-mi trebuie să am pot să cer.

Parfum... incendiu violet şi becurile-aprinse,
Amurgul licăreşte pe-oraşul de vitrine —
Pierdut, mă duc şi eu, cu braţele învinse,
Plîngînd,
Şi fredonînd,
Gîndindu-mă la mine...

Macedonski remarcă elogios nota socială, eleganţa limbajului poetic, dar mai ales ironia amară «*tot ce-mi trebuie să am pot să cer*», de care se izbise şi el toată viaţa. Stima şi dragostea ce simţea pentru Bacovia nu se vor dezminţi. Vom avea prilejul să ne convingem pe parcursul acestor file.

Tot în anul 1904 va cunoaşte pe poetul Theodor Neculuţă, ale cărui poezii le citise din liceu. Lua masa la un birt din Pasajul Romîn şi mare îi fu surpriza cînd în acest pasaj descoperi micul gang, în care Neculuţă practica meseria de cizmar. Intră, făcură cunoştinţă, regăsindu-se ca doi prieteni. Îşi citeau versurile, discutau despre socialism şi alte probleme politice. Citeau *Revista*

ideii. Directorul ei, Panait Mușoiu, desfășura o largă activitate de popularizare a scrierilor socialiste printre lucrătorii din fabrici. În primăvară, întrevederile cu Neculuță însă se răriră, deoarece Bacovia trebuia să pregătească examenele de sfîrșit de an.

În anul 1904 compune poeziile sub impresia crizei ce bîntuia. Foamea se resimțea cumplit la țară. În oraș, cerșetorii băteau la toate ușile. Prin palate se cînta la pian, pe la ușile lor se auzeau « milogiri de cimitire ». Iată una din antitezele acestei poezii:

Răzvrății dau ca orbii
Și flămîndu-i ucigaș.
De la sate, la oraș
Își trimit țăranii, corbii.

Prin orașele avute,
Histerii de muritori,
Pe sus corbii bocitori,
Trec femeile pierdute...

reflectînd crunta realitate a foametei și desperării țărănimii flămînde și nepăsarea claselor avute. I-a citit lui Neculuță poezia. Aveau aceleași convingeri că situația politică trebuie să se schimbe. Mișcarea muncitorimii își întărea rîndurile. Aveau loc întruniri la clubul socialist din Cîmpineanu, unele la «Dacia»... La acestea se ducea și Bacovia.

La 1 Mai din acel an, s-a amestecat cu mulțimea ce mergea spre Dacia, unde urma să aibă loc o ședință festivă. Sala fusese înconjurată de polițiști, ce începură să împrăștie pe demonstranți. Fu prins într-un grup care se lupta să scape de polițiști. Subțire și bun gimnast cum era, cu cîțiva pumni reuși să scape și să se strecoare pe cheiul Dîmboviței, pe jos pînă în strada Berzei, unde locuia. Neculuță, gata să fie arestat, a scăpat și el. Mulți au fost arestați și ținuți în beciul prefecturii. Li s-a dat drumul după o săptămînă, deoarece întrunirea nu avusese

loc. După aceasta a urmat scandal la Cameră, criză de guvern, schimbarea partidului de la putere.

Era prea mult ciocoism, conservatorism, liberalism — spunea, amintindu-şi de instituţiile de mai sus — căpuşe pe spinarea bietei ţări!

În 1905, pe cînd în Rusia izbucnise revoluţia burghezo-democratică, la noi se pregăteau «serbările jubiliare». Străzile Bucureştilor gemeau de afacerişti. Luxul exagerat, desfrîul musteau pretutindeni, în toate localurile, în toate palatele, ce se înălţau din sudoarea celor neplătiţi şi chinuiţi de foame...

Bacovia se plimba totdeauna singur prin mulţimea ce forfotea pe străzi, observînd, meditînd asupra antagonismului şi contradicţiilor sociale. Notează şi reflectă toate aceste în poeziile din acel an: *Contrast*, *Şi ninge*, *Nervi de primăvară* (în vol. *Plumb*) şi *Nervi de primăvară* (în vol. *Scîntei galbene*), *Note de primăvară*.

Cînd se simţea prea obosit, intra într-o berărie şi, în faţa unei halbe, rămînea ceva mai mult, fumînd o ţigară-două, observînd publicul, apoi retrăgîndu-se în pustiul camerei. Uneori mergea la un film, destul de rar la teatru, la o conferinţă la Ateneu, la un concert. Spre primăvara acestui an se simţi foarte obosit. Studiile îl surmenau atît prin frecventarea de dimineaţă şi după-amiază, nemaiavînd timp de odihnă, cît şi prin distanţele ce parcurgea pe jos. În timpul liber trebuia să mai citească şi la biblioteca Facultăţii de drept, neputîndu-şi procura toate cursurile.

Vacanţa de Paşti a petrecut-o la Bacău, unde s-a recreat şi a scris poezia *Note de primăvară*, cu acel optimist:

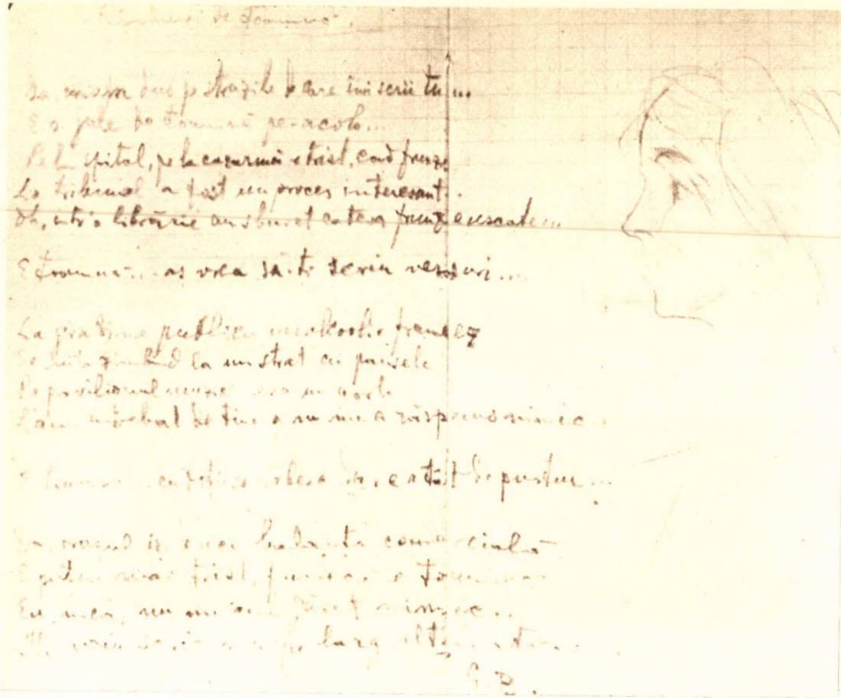
> Verde crud, verde crud...
> Mugur alb, şi roz, şi pur,
> Vis de-albastru şi azur,
> Te mai văd, te mai aud!

Trădem văzut de Bacovia
(1946)

Macedonski văzut de Bacovia
(1946)

Facsimilul poeziei *Rînduri de toamnă*

Desen de Bacovia (1926)

În vară, trecu parte din examene, amînîndu-şi pentru toamnă « penalul », care îi era cel mai greu. În toamnă însă pierdu acest examen şi cum examenele erau blocate, pierdu şi pe cele date în vară, pierdu tot anul.

Descurajat, surmenat, nu mai reîncepu anul doi.

În 1906 se înscrise şi fratele său Eugen la Facultatea de drept din Bucureşti, iar poetul, în aşteptarea înscrierii la Facultatea din Iaşi, mai zăbovi în aceeaşi toamnă în Capitală, printre altele şi pentru deschiderea expoziţiei în jurul căreia se făcea atîta vîlvă.

În toamna aceasta împlinea 25 de ani. Un sfert de veac de viaţă. Recapitulă cu ce s-a ales din aceşti ani. Cu un serios bagaj de cunoştinţe, adunate cu trudă şi cu prea mare oboseală totuşi pentru rezultatul obţinut. Venise în Bucureşti cu iluzii de artă, de noi perspective de inspiraţii. Le găsise. Tehnica artistică, amploarea poemelor scrise acum dovedesc progresul în creaţia sa. Regreta că începuse Universitatea. Uneori se întreba ce căuta în această cetate de pierzanie a visătorilor? Nu ucisese oare pe Eminescu, Petică, Neculuţă? Nu se zbătuseră în greutăţi Coşbuc, Vlahuţă, Macedonski? Caragiale nu se expatriase? Iosif nu se mistuia în drama lui de familie, tocmai fiindcă era prea sărac şi visător incurabil? Venise să mărească şirul candidaţilor la înfrîngere anticipată? Ce făcea burghezo-moşierimea pentru această categorie de inspiraţi? Ea cultiva numai literatura franceză, ca şi limba şi moda pariziană. Poeţii? Să plătească cu sîngele sufletului şi talentului lor îndrăzneala de a se înălţa spre Parnas... Mari şi grele frămîntări chinuiau sufletul poetului...

> În lume m-ai dat,
> În vîltorile grele,
> Atît de blazat,
> Liceu, cimitir
> Al tinereţii mele...

Era marele şi cruntul adevăr al existenţei sale.

Vizitase marea expoziţie. Rămăsese indignat de fastul orbitor şi de minciuna ce ascundea acest fast. Presimţea că revolta din ţara vecină va izbucni şi la noi. În timp ce Eugen era la cursuri, el rămînea în cameră, citea cărţi, ziare, sau scria. *Serenada*, ce o intitulase mai întîi *Pe la ferestrele burgheze*, începu să se înfiripeze strofă cu strofă de pe acum. Rar se mai ducea la Imperial. În faţa unui pahar de ceai sau a unei ceşti de cafea, privea mulţimea de pe Calea Victoriei, elegantă, radiind de lux şi trai bun, dincolo de care « urla sinistra foame », deşi vitrinele erau pline de diamante şi rubine şi de cele mai savuroase alimente.

În asemenea atmosferă se încheie bilanţul « jubileului »...

Aceste contraste îl umpleau de amărăciune, de revoltă — şi amărăciunea şi revolta izbucneau în *Serenada muncitorului*:

> Oftînd, palate de-ţi lucrez,
> Eu ştiu şi bine-a dărîma...
>
> O, dormi... dar voi urca spre soare
> În zbor sublim de-aeroplan...
> Cu vise dulci, burghez tiran,
> E aurora-ngrozitoare...

Însingurat, începea să creadă tot mai mult că numai în poezie mai găseşte refugiul rezistenţei morale. Situaţia politico-socială devenea tot mai grea, atît în ţară cît şi peste hotare. Din relatările presei, deducea că mizeria şi foametea, ce se camuflau prin sărbătoriri şi interpelări sentenţioase la Cameră şi Senat, vor răbufni în mişcări de masă ce nu mai puteau să întîrzie. Nu s-a înşelat. Răscoala din 1907 a fost protestul prompt contra dezmă-

ţului jubiliar, care a dat oligarhiei exploatatoare avertismentul sever al mîniei populare...

În toamna anului 1906 se întorcea la Bacău, de astă dată în noua locuinţă de pe strada Liceului nr. 7, azi Filimon Sîrbu. Pierduse sesiunea de înscriere la Facultatea de drept din Iaşi, amînînd pentru toamna următoare continuarea studiilor.

O dată cu instalarea părinţilor în noua locuinţă de pe strada Liceului, tatăl poetului, în vîrstă de 63 ani şi suferind, nu mai putu continua comerţul. Preda vadul comercial cu condiţia unei « cota-parte » anuale, spre a avea din ce trăi. Iarna grea a lui 1907, visteria secătuită de cheltuielile nebuneşti ale « jubileului », economiile drastice, ce se anunţau prin concedieri de funcţionari, împiedicară pe Bacovia să obţină vreo slujbă în Bacău. Ce avea de făcut? Să aştepte... Continua să scrie şi să trimită la reviste. Colaborările nu se plăteau...

Revedea şi transcria poezii începute.

Petrecea în îndelungate meditaţii zilele de iarnă, în care ningea de « parcă toţi muriră, parcă toţi au înviat ». Aproape nu mai ieşea din casă. Rar îşi mai amintea de patinoarul de altă dată. Cîte un prieten îl vedea din cînd în cînd. Cîte o vizită la surori, la vreun prieten, apoi îl îngropa iatacul în tăcerea şi monotonia lui. Citea. Continua să citească toate noutăţile literare, ziare, reviste, cînd îl obosea cititul, punea surdina la vioară şi cînta, improviza melodii. Schiţa un desen, încerca un vers, sau se învăluia în zăbranic de tutun pînă la ameţire. Alteori era aşa de trist, cum scrisese în poema *Note de toamnă*:

> Şi gîndul s-afundă, pierdut vîslaş,
> Pe al vremurilor mers —
> Şi jalea de-a nu mai putea face un vers...
> Sînt cel mai trist din acest oraş...

Nu exagera acest superlativ din versul final. Era în adevăr cel mai trist, pentru că simţea prin toate fibrele fiinţei sale dureroasa disproporţie dintre belşug şi sărăcie. Suferea văzînd atîţia cerşetori, nebuni şi înfometaţi, fără lucru pe străzile tîrgului. Se crispa dureros sufletul său sensibil al cărui gînd, vîslind spre mersul istoriei, înţelegea că aceasta se depăna atît de nedrept, atît de neuman, încît nu mai găsea nici o vibraţie poetică, nu mai putea face un vers.

Acum survine o cotitură în creaţia sa. Încearcă să treacă la poemul în proză, specie literară cultivată de Baudelaire şi Edgar Poë.

În lungile reverii din singurătatea iatacului, atîtea idei, imagini, tablouri, situaţii artistice îi treceau prin minte! În poemul în proză imaginaţia, fantezia se mişcau mai liber, mai la largul inspiraţiei.

Unul dintre primele poeme din acest timp este *Cubul negru*. Poemul este un tablou al lubricităţii, al luxurei burgheze în goana după senzaţii tari, dar şi un pretext de a denunţa aceste plăceri decandente şi morbide. Influenţa lecturilor marxiste este pivotul conţinutului acestui poem în proză:

> « Enervat de această lungă agonie a unui veac suspect, umilit mai mult ca întotdeauna de ironica reflexiune a unui poet din veacul viitor al frumuseţii, veneam spre casă tîrziu, înnebunit de mizeria şi minciuna în care am apărut... Eram pierdut, inutil, mai ridicol ca niciodată...
>
> Oraşul mic dormea în noaptea lui... Urmează invitaţia la o seară petrecută într-un cub negru capitonat cu catifea neagră. Beau arome din pahare negre. Dînsa dansează leneş, decadent...
>
> Figurile noastre erau palide şi tăcute, iar peste noi plutea dezgustul unui veac.
>
> Eram şi mai tăcuţi.
>
> Deodată lumina fu stinsă şi umbra lui Karl

Marx apăru în noaptea cubului negru, cu ajutorul unei lanterne.
Un țipăt isteric ieși din pieptul lor.
Cu aceeași mască fui condus a doua zi; la același pod ne-am despărțit.
Spuneau că mîine vor pleca pentru totdeauna și că veacul nostru s-a sfîrșit...»

A scris și alte poeme în proză, începute fără a fi terminate. Au fost reluate mai tîrziu. Vremea trecea greu peste plictiseala poetului. «Dacă nu aș fi scris, aș fi înnebunit», îmi spunea mai tîrziu. Dacă nu ar fi fost în preajma familiei, ce ar fi devenit oare, poetul?

În toamna anului 1907 plecă la Iași, să se înscrie la Facultatea de drept. Se instală la o gazdă și începu frecventarea regulată a cursurilor, ceea ce provocă un reviriment în starea sa sufletească.

La această facultate frecvența nu era obligatorie și examenele erau neblocate. Îi venea mai ușor, parte din studii fiindu-i cunoscute. Își făcu relații literare. Cunoscu pe Mihail Codreanu, cu care se împrieteni, și pe poetul I. Rașcu, care scotea revista *Versuri*, mai tîrziu *Versuri și proză*. Colaboră cu o serie de poezii la această revistă și continuă să colaboreze și la revista *Arta*, la care trimisese poezii încă din anul 1904. I. Rașcu aprecia și admira în mod deosebit creația lui Bacovia. El avea să scrie în ziarul *Opinia* din 1914 un articol prin care îl prezenta ca pe un poet de mare originalitate și sensibilitate. Articolul i s-a publicat în *Opinia*. Nu aveau nici idee despre poezia bacoviană. La Iași, poetul a semnat cu pseudonimul Andonie, spre a se ascunde de profesori, dintre care unii auziseră de Bacovia. Colabora la publicații socialiste. De aceea se ferea mai ales de profesorul Cuza, fiindcă era un naționalist înfocat și vindicativ. Primul an de facultate îl petrecu mai mult în Iași.

Deşi mai văzuse oraşul, acum avea prilejul să-l cunoască mai bine. Ca şi la Bacău, era atras de împrejurimile foarte pitoreşti şi aproape patriarhale.

Se plimba prin mahalaua lui Creangă, se ducea pe la Borta rece, pe unde trecuse Eminescu şi Creangă. . . Zăbovea sub umbra teiului lui Eminescu de la Copou. Urca spre Galata să contemple frumoasa panoramă a Iaşului. De la facultate se mai plimba singuratic şi trist pe strada Lăpuşneanu, intrînd uneori şi la o cofetărie să cunoască publicul ieşean. Avea un coleg, I. Doboş, care scria versuri, şi cu acesta se plimba uneori pe străzile Iaşului, discutînd literatură, artă, filozofie, probleme sociale.

La Iaşi a scris frumoasa poezie *Balet*, în urma unei seri petrecute într-un local unde s-a produs şi un balet. În afara cursurilor de la Drept, frecventa şi cursul de filozofie, ca de altfel şi la Bucureşti. Uneori petrecea zile întregi în biblioteca Universităţii spre a citi tratate de drept, economie politică, filozofia dreptului sau lucrări de sociologie. Aceasta pentru că nu mai putea să şi le cumpere fiind destul de scumpe.

Avea o gazdă în apropiere de strada Lăpuşneanu, la o văduvă, Maria Teodoru. Aceasta pare să fie Marietta despre care scrie în *Cîntec tîrziu*, partea I. Anul următor Maria Teodoru a venit la Bacău. Poetul însă nu a dat curs unor sentimente trecătoare. A schimbat mai multe gazde. Ultima era la un dascăl în curtea Mitropoliei. Acesta avea o sumă de cărţi vechi, pe care le citi cu mult interes. Aci îl va găsi în al doilea an de facultate (acum venea cu o lună-două înainte de examene) prietenul său N. Tintă. Iată ce ne scrie N. Tintă despre acel timp petrecut la Iaşi:

> «Era prin 1908. Urmam fără frecvenţă Dreptul la Universitatea din Iaşi, căci eram funcţionar şi nu puteam urma regulat cursurile.

Întîmplător, într-o zi ne-am întîlnit cu Bacovia pe Lăpuşneanu. Mergea înaintea mea cu capul în pămînt, avînd subţioară nişte cursuri. L-am cunoscut după mers, am grăbit pasul şi l-am ajuns. S-a bucurat că m-a văzut, mai ales că prin alianţă eram rude: un văr al meu se căsătorise cu una din surorile lui.

Ne-am luat de vorbă despre examenele care se apropiau. El era cu un an înaintea mea. Mi se căina că toate ar merge, dar la civil nu-i dă de rost, mai ales la servituţi. I-am propus să o facem împreună, mai ales că aveam ocazia să citesc şi cursul profesorului, cu care dădea el examen.

A primit cu plăcere şi ne-a mînţeles ca a doua zi la ora patru după — amiază să mă duc la el acasă. Mi-a dat adresa şi a doua zi la ora fixată m-am prezentat, luînd cu mine şi cursul profesorului.

Stătea în gazdă la un dascăl de la Mitropolie, în fundul curţii, pe dreapta. L-am nimerit uşor şi l-am găsit în uşa camerei, mă aştepta.

Am început să discutăm împreună servituţile din ambii autori. După două ore a obosit şi m-a rugat să amînăm pe a doua zi.

Ca divertisment, l-am rugat să-mi cînte din vioară *Steluţa*, pe care o auzisem şi la el acasă, în Bacău. Nu s-a lăsat rugat. A pus mîna pe vioară, a acordat-o, i-a pus surdina şi a început să cînte cu ochii închişi. Cînta aşa de frumos! Punea tot sufletul său zbuciumat pe coardele vioarei, cînta într-una şi aşa de vibrant, aşa de duios, cum puţini poate au cîntat-o vreodată. L-am văzut palid, obosit. L-am rugat să termine. M-a ascultat. S-a uitat lung la mine, ca şi cînd nici nu ştia că sînt în faţa lui. Am vrut să leg o conversaţie cu dînsul şi, pentru că l-am văzut obosit, i-am propus să ieşim împreună şi să luăm o bere la „Azuga". Şi-a luat haina şi pînă la poartă l-am întrebat ce are de gînd să facă dacă-şi ia licenţa. Mi-a răspuns indiferent: „Nu ştiu! Nu mă simt pregătit pentru nimic."

M-a întrebat dacă mai scriu versuri, m-a rugat să-i recit cîteva şi după cîtva timp m-a întrebat de ce nu le public în vreo revistă. I-am răspuns că *Florile dalbe* de la Bîrlad mi-a publicat cîteva; îl cunoşteam pe Tutoveanu, poetul cu care făcusem într-o vară o excursie şi cu care mă împrietenisem. După vreo două ore mi-a spus că se duce acasă să se culce, că e obosit. M-am dus cu el pînă la poarta Mitropoliei şi, la despărţire, ne-am înţeles să ne-ntîlnim a doua zi la aceeaşi oră.

Cînd m-am dus, l-am găsit culcat. Îmi spunea că nu se simte bine, că are de gînd să nu se mai prezinte la examene în sesiunea aceasta. L-am întrebat ce are şi de ce nu consultă un medic. Mi-a răspuns că nu-şi dă seama de răul ce-l are şi apoi boala lui nu i-o vindecă doctorii. Apoi, după un timp îmi spuse: „Mă doare sufletul!“ I-am propus să ieşim în oraş. M-a refuzat, spunîndu-mi că a doua zi pleacă la Bacău şi că se va prezenta în toamnă la examen. A doua zi a plecat şi nu ne-am mai văzut cîţiva ani.

....

Cînd amintirile bat vijelios la poarta minţii, îl văd adesea pe Iorgu zbuciumat, trist şi abătut de un singur dor, de un singur gînd, în căutarea unei soluţii pe care timpul i-a pus-o în cale, făcîndu-i o viaţă liniştită de cei ce l-au înţeles aşa cum o merita.»

În adevăr, poetul este din ce în ce mai obosit trupeşte şi sufleteşte. Şi la Iaşi avea greutăţi care i-au agravat surmenajul, neliniştile. Lupta eroic să le facă faţă.

În anul 1911 obţinu licenţa în Drept, fără teză de licenţă, cu patru bile roşii.

Astfel încheie un lung şi obositor capitol, al titlului academic, la care mamaia ţinuse foarte mult şi căreia poetul, cu preţul atîtor osteneli, i-a îndeplinit dorinţa. Acum trebuia să-i mai facă şi ultima plăcere: titlul de

avocat. Se înscrie în Baroul din Bacău, scoate cartea de avocat, plăteşte zece ani cotizaţiile la zi, fără să apară vreodată la bară sau să facă cel puţin oficii de notariat. Omul atît de tăcut, cu cel mai riguros simţ al dreptăţii, n-ar fi putut face din negru alb şi invers, cum cerea pe atunci această profesiune, nici nu s-ar fi pliat la intervenţii politice pentru a susţine cauze nedrepte. A rămas numai poet...

Continua să scrie poezii şi poeme în proză, deşi tot mai puţin.

Începînd din 1911 a colaborat la revista lui Caion, *Romînul literar*. Aici a publicat poezia *Amurg*, cu amara aluzie la sine însuşi: « E mult de cînd dormim în umbră, în cimitirul violet... » Era viaţa sa, îngropată în fundul provinciei natale.

Din 1912 datează începutul colaborării sale la revista *Flacăra*, în care vor apărea poemele *Rar*, *Amurg antic*, *Nocturnă*; în 1913, *Decor*. În acest an mai scrie şi *Renunţare*, precum şi poemul în proză *De Paşti*.

Nu putea să trăiască din aceste colaborări. Trebuia să-şi caute o ocupaţie spre a-şi susţine existenţa.

După cum consemna poetul, într-un memoriu adresat Casei Scriitorilor pentru pensionarea sa, în 1939, în anul 1912 a suplinit în învăţămîntul primar; nu ne spune însă dacă în oraş sau în vreo comună din apropiere. Dacă nu ne înşelăm a suplinit mai întîi în Bacău, apoi în comuna Călugăra, foarte apropiată, unde se putea duce şi pe jos.

În Bacău nu erau slujbe de ales. A fost ţinut cu promisiuni pînă ce a fost silit să accepte un post de copist.

În luna mai, acelaşi an, obţinea înaintarea în postul de ajutor contabil [1], tot în aceeaşi direcţiune.

[1] Vezi decizia din 9 februarie 1913, nr. 4418, colecţia Casei Memoriale « George Bacovia ».

A se descurca în cifre şi conturi curente, pentru el, care avea mintea plină de visuri şi versuri, nu era cu putinţă. Grija de răspundere şi excesiva sa conştiinciozitate îi rîşneau nervii...

Ironia soartei îi cerea ca tocmai cifrele şi socotelile, care îl torturaseră în epoca liceului, să devină ocupaţia sa de toate zilele! Nu putu rezista. Demisionă din acest post după un an. Altul nu va mai găsi.

Din nou şomer, pe resursele familiei, cu licenţa care nu-l ajuta să obţină o slujbă demnă de talentul şi titlul său...

Toate aceste mizerii sfîrşiră prin a-i declanşa o serioasă stare de nervi. Spre sfîrşitul anului 1913 avu cîteva stări de depresiune nervoasă.

În anul 1914 se agravară şi au necesitat internarea poetului în sanatoriul de boli nervoase al doctorului Mărgăritescu din Bucureşti.

Iată ce ne povesteşte într-o scrisoare Eugen, fratele poetului, despre începuturile bolii: « În 1913, venind pentru o zi, două acasă, în strada Liceului din Bacău, am avut o strîngere de inimă cînd pentru prima oară am observat ceva schimbat la Iorgu. Lipsea seninătatea pe care o avea veşnic. În acel moment avea un aer de plutire dincolo de viaţă şi un rîs fără noimă. »

Mamaia mi-a povestit la rîndul său: « Începuse o schimbare la Iorgu. Tăceri grele, prelungite, stătea zile întregi închis în cameră fără a mai ieşi la masă. O dată era în salon, unde-i plăcea adesea să se închidă. Sta culcat pe canapeaua de mătase cu picioarele în pantofi, cum şedea adeseori cînd îşi recita versurile. Nu-l deranjam niciodată. Într-o zi mi s-a părut că vorbea prea tare. Declama, gesticula ca un artist tragic pe scenă. Cînd l-a auzit şi tatăl său zise: „Cine ştie, poate a băut mai mult ceva.“ Aceste stări i-au revenit la 2—3 luni. »

În primăvara anului 1914, cînd sora sa Elena, căsătorită în Bucureşti, îl vizita la sanatoriu, poetul, restabilit, o întrebase: «De ce mă aflu aici? Cît mai stau?» Era într-o rezervă, avea cărţi şi reviste pe care le citea. Doctorul Mărgăritescu, la curent cu literatura, îl aprecia pe poet şi îşi dăduse toată silinţa să-l trateze cît mai bine. Suportase totuşi greu injecţiile cu stricnină şi alte medicamente. De atunci a rămas cu oroare de doctori, injecţii, sanatoriu.

După ce se făcu bine, deşi foarte slab, mai rămase în Bucureşti. Avea la sine un album cu poeziile pregătite pentru întocmirea volumului *Plumb*: intenţiona să-l intituleze *Ego*, dar rămase la primul titlu. Pe copertă este scris *Plumb* şi dedesubt *Poezii*, 1900.

Purta nedespărţitul «notes», un carneţel în care nota improvizaţii şi impresii ce i se păreau vrednice de a fi reţinute, în vederea unei prelucrări poetice. Filele unuia dintre aceste carneţele, salvat de mine din coşul de hîrtii, ne dezvăluie modul de elaborare a unor poeme. De pildă schema poeziei *Monosilab de toamnă* şi mai bine fazele de elaborare a poeziei *Dialog de iarnă*. Urmează o serie de schiţe desenate în creion şi cîteva portrete, dintre care al lui Karl Marx şi al Rozei Luxemburg (mi se pare cu prilejul asasinării ei).

Îl frămînta ideea de a tipări volumul *Plumb*. S-a prezentat la editurile Socec, Şaraga, Alcalay; nu erau în măsură de a aprecia noutatea acestei opere; se temeau că nu se va vinde. În acelaşi timp frecventa, destul de rar, terasa «Oteteleşeanu», unde regăsea pe confraţii de la «Imperial». Solicitat de Bogdan-Piteşti să colaboreze la *Seara*, publică aci *Romanţă* şi *Nervi de toamnă*, poezii cu pronunţată notă satirică:

> Cînd luna e o roză de argint,
> Hai, că te-aştept în zăvoiul de argint.

De n-o să vii nu e nimic,
E-un secol mic,
Toţi mint,
Cînd totul e pentru argint.

(Romanţă)

Iată şi poezia *Nervi de toamnă:*

Toamnă... iar sînt copil,
Prezenţa mea am pierdut-o...
Şi iar defilează, umil,
Mizeria uitată de cei ce au cunoscut-o.
Inima, grea, se izbeşte-n bizare cadenţe...
Oftică, toamnă şi zdrenţe...

Despre asta nu, despre aceea nu,
Frunze în vînt...
Hohu,
Şi eu am fost pe pămînt,
Dar unde-ai fost tu?...

Sînt iar în oraşul enorm.
De cei ce se sting, nimeni nu regretă.
Dormi...
Toamnă şi amurguri de jale
Pătează cu o spaimă violetă
Oglinzile publice, murale.

Adio, visul se ascunde...
Înainte? Înapoi? Oriunde...

(Seara, 1914*)*

La *Seara* a mai colaborat în acelaşi an cu încă o serie de poezii: *Amurg de toamnă, Poema în oglindă, Nervi de toamnă, Nocturnă* (I), *Nocturnă* (II).

Această susţinută colaborare atrage atenţia celor ce cunosc deja creaţia poetului şi pregăteşte apariţia volumului *Plumb*, iniţiată de revista *Flacăra*. Era apreciat drept cel mai original dintre colaboratorii *Flacării*. Spre

sfîrşitul lui 1914, Banu formează un comitet să se ocupe de editarea volumului: I. Pillat, N. Davidescu, A. Maniu.

I. Pillat era acela care se ocupa de editare, de aceea figurează pe ediţia princeps numele său. După mărturisirea lui G. Stratulat, redactor în birourile revistei, volumul trebuia să apară cel mai tîrziu în decembrie 1915. Pillat, însă, tergiversa. I se solicita « bun de tipar » de către Stratulat şi acesta îi răspundea: « Nu ştiu ce să fac încă cu aceste poezii ». Zaţul nu mai putea aştepta. Stratulat, trecînd peste tărăgănările lui I. Pillat, a dat pe răspunderea lui « bun de tipar », ca volumul *Plumb* să poată apărea cel puţin în ianuarie 1916, cum s-a şi întîmplat. Vom dovedi şi mai tîrziu atitudinea negativă şi neprietenoasă a lui I. Pillat faţă de creaţia lui Bacovia, cînd vom ajunge la editarea volumului *Cu voi*. Ţinem să facem această precizare, pentru a respecta adevărul. George Stratulat mi-a comunicat cele de mai sus în prezenţa artistei Cecilia Cuţescu-Stork, la care era o recepţie, şi unde am cunoscut pentru prima dată pe G. Stratulat, prezentat de gazdă.

Anul 1914, anul începutului primului război mondial, an plin de panamale, excrocherii, tranzacţii venale şi lux exorbitant, pentru unii, şi de mizerie cumplită pentru marea majoritate, îl află pe poet în Bucureşti. Frămîntările politice erau în apogeu. Monarhia ne trăgea de partea puterilor centrale, consecventă intereselor ei de familie. Ţara era într-o mare înfrigurare. O burghezie delirantă în goana după îmbogăţire sfîşia biata ţară. De la terasa « Oteteleşeanu », Bacovia observa toate acestea privind nervul Capitalei — Calea Victoriei. Citea cu mult interes ziarele stînd în faţa unei ceşti de cafea, uneori singur, alteori cu un confrate. Medita asupra aspectelor ce se ofereau privirilor sale, care ştiau să vadă dincolo de aparenţe.

Vitrinele încărcate cu mărfuri de mare lux, pietonii masaţi în faţa lor mai mult decît în faţa unor afişe de teatru sau de spectacole alese. Cupeurile cu valeţi pe capră, ce defilau pe două rînduri, femei mondene acoperite de mătăsuri şi bijuterii; roiul de pierde-vară ce le făceau curte potrivindu-şi monoclurile la ochii cu cearcăne buhăite de nopţile petrecute în şantanuri — îi provocau gînduri pline de revoltă. Vedea totuşi, în acel furnicar elegant şi desfrînat, apropierea unui sfîrşit. *Amurg* e scrisă în atare atmosferă bucureşteană:

Trec burgheze colorate
În cupeuri de cristal —
E o veşnică plimbare,
Vălmăşag milionar. . .
Şi pe publice terase
Plîng viori sentimental. . .
E parfum, bomboane,
Şi desfrîu de lupanar. . .
. . .Dar notează-n cartea vremii
Filozoful proletar:
Greve, sînge, nebunie,
Foame,
Plînset mondial. . .
Pe cînd lasă-amurgul flăcări
Pe-un final ce se anunţă,
Pe-un decor miliardar.

Este singura poemă scrisă în acest an. Nu mai scria. . . nu mai spera că scrisul îi va putea rezolva situaţia grea în care se zbătea. În carneţelul său de note de pe atunci găsim cîteva versuri în creion, în care îşi dezvăluie teama de a nu mai putea munci. . .

Ninge, bolnav stau în casă
Şi fabricile semnalizează în zori, amiază şi noaptea
Că poate nu mai pot munci. . .
Orice femeie care trece îmi pare a fi iubita mea.
Mai scutur din cutii abia cîte-o ţigară. . .

Versurile sînt inedite şi, deşi par a avea formă definitivă, dezvăluie o stare sufletească ce nu voia să o dea în vileag, dar sincer ca întotdeauna o consemna...

În asemenea conjunctură psihologică plecă din nou la Bacău.

Din nou în familie; din nou şomer... Dar trebuia să lupte să iasă în vreun fel din această situaţie ce părea fără ieşire... Perspectiva tipăririi volumului său era încă în aşteptări enervante.

Dintre publicaţiile ce ar fi putut avea Bacăul, lipsa unei reviste literare se făcea tot mai simţită. Se gîndi să scoată o asemenea revistă, deşi se întreba: « cu ce? ». La personalităţile politice, care ar fi trebuit să dea ajutor cultural oraşului, nu voia să se adreseze. Ştia că va fi refuzat şi luat drept un excentric; pe deasupra nu stima nici pe liberali, nici pe conservatori, pentru demagogia lor. S-a asociat cu cîţiva scriitori prieteni: Ion Amaru, Smil Kraus — aceştia erau salariaţi, primul funcţionar la prefectură, unde s-au cunoscut, celălalt, vechiul său coleg Kraus, acum profesor.

În mai 1935 apărea în Bacău revista *Orizonturi noi* sub conducerea lui Bacovia, fără să se intituleze director. Numărul 1 are următoarea prezentare, sub titlul *De ce:*

> « În vremea aceasta de medievală expansiune europeană, de sarcasm prozaic, cînd existenţa celor mulţi e o dureroasă ironie, apariţia unei reviste cu preocupări pur literare e o naivitate amară, desigur.
>
> Dar fiindcă entuziasmul celor care vin pentru artă este mare, aproape cu mult mai mare decît talentul lor, această revistă în această localitate poate să apară.
>
> *Orizonturi noi* va fi refugiul acelor tineri care recunoscînd că niciodată nu vor vedea orizonturi

noi, naturale, se vor resemna căutînd orizonturi noi imaginative, dar cu putere de realizare în domeniul culturii, urmărind drumul acelor luptători de mai nou, de mai bine, de mai omenesc.

Printre revistele serioase care apar, însoțite neapărat de o pleiadă de reviste efemere, prețuind numai în mod documentar, revista aceasta va produce același farmec al încercărilor și al întîielor vise, care au tulburat la fel, sau nu, primii pași ai scriitorului care mai tîrziu a devenit cineva în literatură.

Sînt suficiente, oare, numai aceste motive pentru ca *Orizonturi noi* să apară?

Nu! pentru cei prea exigenți. Da! pentru cei concesivi și mai ales pentru cei tineri, cărora — în primul rînd — se adresează această revistă.

Prin marginile orașului nostru, printre căsuțele umilite, în nopțile tîrzii în concertul broaștelor și al cîinilor, aceste apariții aveau un sens.

Se va vedea dacă inversiunile de tot felul, pe care le întinde realitatea, nu vor înăbuși, ca și altă dată, o iluzie mai mult.

Totuși la focarul sublim al revistei vom aprinde un lampion cu care vom dibui, prin întuneric, drumul acelora care au plecat, mai de mult, cîntînd:

Orizonturi noi... Orizonturi noi!

Revista O.N.» (Gh. V. Bacovia)

« Inversiunile de tot felul pe care le întinde realitatea » — cum spune poetul — n-au întîrziat... Revista, cu tot entuziasmul începutului, s-a sfîrșit la numărul 3. Nu erau fonduri să poată continua. Bacovia luptase cu condeiul și cu puținii bani ce-i avusese, din ceea ce contribuise și ceilalți tovarăși. A semnat sub mai multe pseudonime: Geo Vas, Vag. Afară de poezii, recenza volumul lui Macedonski *Flori sacre*, *Ecouri*, precum și proză. Poemul *Zborul cărților* era considerat interesant ca factură poetică,

Nervi de toamnă

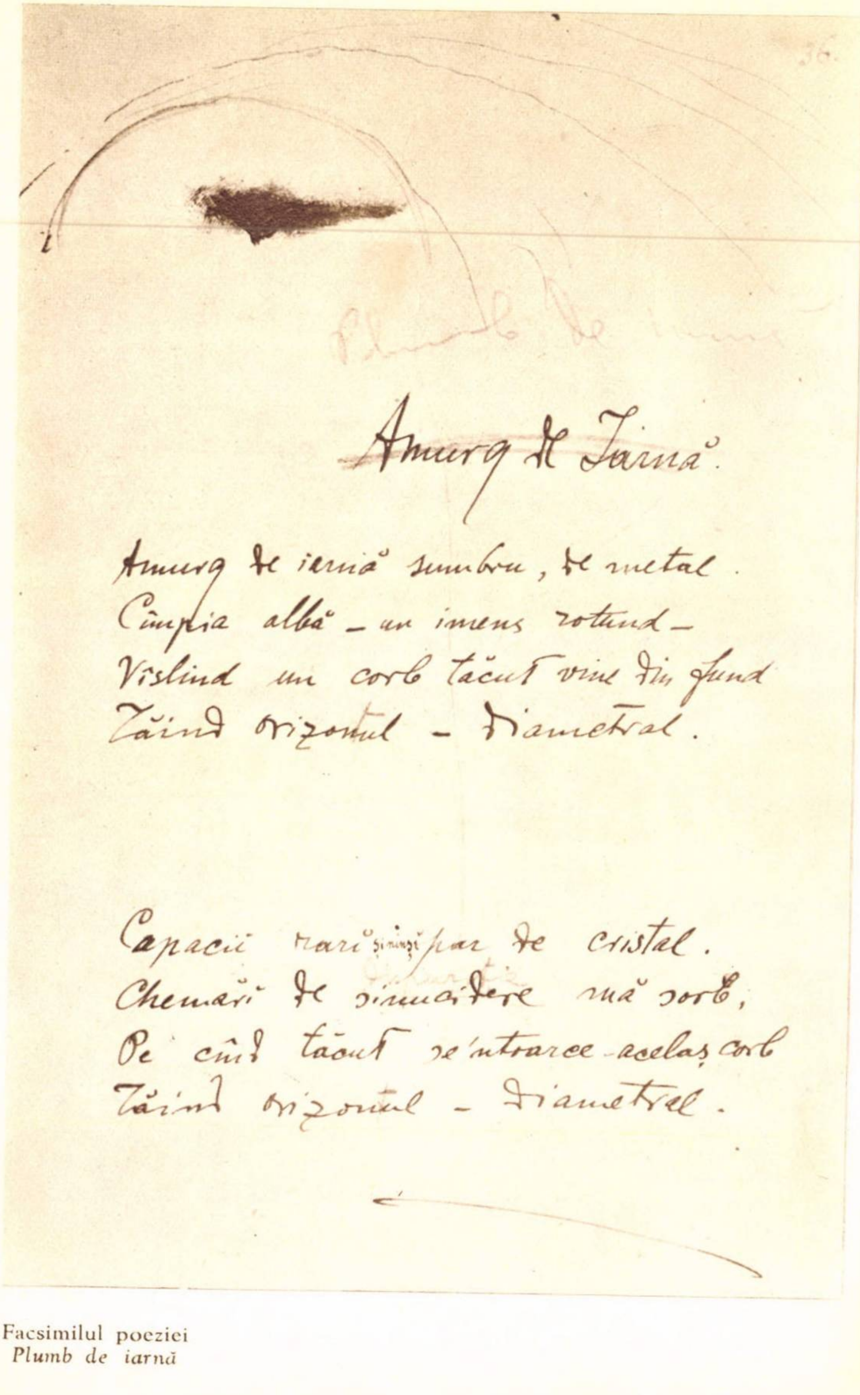
~~Mister.~~

Afară-i-o vreme de plumb,
~~Şi~~ Vîntul împrăştie ploaia;
Tomnatice frunze prin tîrg
Aleargă pe drumuri cu droaia.

Un bolnav poet, atacat,
Se plimbă tuşind pe la geamuri —
~~Şi~~ O fată prin gratii plîngînd
Se uită ca luna prin ramuri.

Ea plînge... el palid se perde,
Prin tîrgul sălbatec, sever;
Aşa pare tabloul acesta —
Antic şi plin de mister.

Facsimilul poeziei
Nervi de toamnă (Mister)

Amurg de Iarnă.

Amurg de iarnă sumbru, de metal.
Câmpia albă - un imens rotund -
Vâslind un corb tăcut vine din fund
Tăind orizontul - diametral.

Copacii rari și ninși par de cristal.
Chemări de cimitere mă sorb,
Pe când tăcut se'ntoarce acelaș corb
Tăind orizontul - diametral.

Facsimilul poeziei
Plumb de iarnă

dar mai ales prin conținutul de idei (vezi numărul 2, iunie 1915). În același număr publica poemul în proză *Pe maidan*, denunțînd unul din marile colțuri de mizerie din lumea burgheză, spelunca... E semnat cu pseudonimul Vag, iar *Zborul cărților* cu pseudonimul Geo Vas... În numărul 3 apărea o scrisoare trimisă de Macedonski precum și un fragment al acestuia din *Thalassa* sau *Marea epopee*:

> « Scumpul meu Bacovia,
>
> Știi cît te iubesc eu și cît îți prețuiesc micile tale poezii, dar care sînt însă mari poeme. Nu pot să nu răspund la apelul pe care mi-l faci în numele revistei *Orizonturi noi* și îți trimit aceste cîteva pagini din prefața marei epopei *Thalassa (Le calvaire de feu)*.
>
> Această scriere a mea va apare în sfîrșit în romînește pe la începutul toamnei acesteia, cred, și îți urez cu prilejul trimiterii paginilor ce alătur să rămîi tot atît de puternic poet ca pînă aici, ferindu-te, mai cu seamă, de a căuta originalitatea.
>
> N-ai nevoie de loc să alergi după dînsa, căci, îndată ce-ai face-o, tot ce e așa de natural la dumneata ar părea afectat și și-ar pierde orice valoare. Această urare o fac de altfel pentru toți cei care scriu, spre a-i feri de primejdia fără seamăn ce așteaptă foarte des pe cei mai mulți dintre scriitorii de valoare.
>
> Primește o dată cu aceasta, scumpul meu Bacovia, o afectuoasă strîngere de mînă, împreună cu cele mai bune salutări către familia și părinții dumitale, despre care am păstrat cea mai vie amintire.
>
> 1915, iunie 13.
>
> ALEXANDRU MACEDONSKI »

Dacă ar fi putut să continue apariția acestei reviste, Bacovia s-ar fi dovedit un foarte capabil și asiduu redactor.

Avea material inedit, versuri şi proză. În general, deşi firavă ca înfăţişare, revista a putut să apară în cele trei numere cu material literar nu mai prejos decît alte reviste ale timpului, cu mai mari pretenţii.

Abonaţii nu se prezentau, tipograful nu le acorda credit, cititori erau puţini şi trebui să renunţe la efemerul vis al unei reviste în Bacău.

Nepăsarea totală a unui public străin de poezie şi de orice manifestare culturală nu a stimulat material pe visătorii ei colaboratori. La această revistă asocie şi pe fratele său Costică. A semnat Vaer o serie de schiţe cu teme sociale.

Orizonturi noi, seria 1915, au fost un prilej pentru poet de a-şi încerca puterile de muncă în cadrul unei publicaţii şi, dacă împrejurările i-ar fi oferit un post de secretar de redacţie la vreo revistă cu apariţie asigurată, ar fi putut lucra cu drag, întrucît îi plăcea această muncă şi-l atrăgea.

Îl stăpînea tot mai puternic ideea de a-şi vedea tipărit volumul *Plumb*. Aşteptase prea mult cu cele mai bune poezii ale sale ce puteau alcătui volumul din 1900... 16 ani de aşteptare ar fi trebuit să-l descurajeze. Era însă conştient de calitatea scrisului său. Acum credea mai mult ca oricînd în creaţia sa şi începu stăruinţele pentru apariţia volumului intitulat *Plumb*.

Cartea întrupa atît de original viziunile sale despre adîncile prefaceri sociale ce urmau să schimbe acea « lume eronată » burgheză:

> Deja au şi pornit pe lumea eronată
> Ecouri de revoltă şi de jale.

În ianuarie 1916 apărea în sfîrşit, de sub tipar, volumul pentru care aşteptase şi se zbătuse 16 ani. Dar *Plumb* a fost expus în vitrinele librăriilor abia în vară — nu

se ştie din ce motive — cu o lună înainte de intrarea Romîniei în război. A făcut mare impresie asupra poeţilor şi intelectualilor, ce urmăreau dezvoltarea poeziei la noi, dar a trecut totuşi neobservat de marile mase de cititori.

Formatul, deşi cam miniatural, precum şi hîrtia de bună calitate dădeau volumului un aspect elegant. S-a tipărit un număr redus de 500 exemplare, cu preţul de 2 lei. N-a apucat să se difuzeze complet din cauza războiului, care în mai puţin de două luni nimici şi dezorganiză totul.

Într-o zi de februarie, cînd se prezentă la editura *Flacăra*, fu întîmpinat de director (C. Banu), care îl felicită călduros. Se întreţinură despre proiectele literare ale lui Bacovia, care avea gata şi materialul volumului *Scîntei galbene*, şi-l întrebă ce ocupaţie are. Bacovia îi spuse că ar dori să se stabilească în Bucureşti, funcţionar la vreun minister. Directorul telefonă lui I. G. Duca, titularului Ministerului Instrucţiunii Publice, rugîndu-l să-l numească la departamentul său, sau al Cultelor. Ministrul avea veleităţi de scriitor...

Bacovia, deşi sceptic, se mai învioră şi începu stăruinţele pentru a obţine un post. Se duse la minister cu scrisoarea de recomandaţie. La o zi de audienţă ministrul a fost chemat la Consiliul de Miniştri. În altă zi nu a venit. A treia oară a fost chemat la palat. Şi aşa trecură aproape două luni pînă să dea ochii cu multsolicitatul personaj.

În sfîrşit, Bacovia pătrunse în cabinetul ministrului, foarte emoţionat. Acesta îl pofti pe scaun, îl măsură din dosul ochelarilor cu ramă de aur, citi scrisoarea... Modestia poetului nu-i spuse nimic.

— Mi-a vorbit Banu şi la telefon de dumneavoastră. Vreau să-l servesc... dar am căutat să vedem ce locuri

avem şi, mărturisesc... deocamdată... nimic... pentru talentul şi titlul dumneavoastră universitar.

— Nu am pretenţii de cine ştie ce post mare...

— Da, dar un post de impiegat clasa a III-a, domnule Bacovia, nici nu cutez să vi-l propun. Poate se iveşte ceva, acum, în aprilie... Sîntem în februarie... Mai aşteptaţi! L-a condus ţinîndu-l de talie şi spunîndu-i: « Frumoase poezii scrieţi! V-am urmărit în *Flacăra.* »

Bacovia îşi ridică privirile senine spre ministru, zîmbi, îi mulţumi şi plecă foarte dezamăgit... Tocmai ce dorise cu atîta înfrigurare nu obţinuse. Pe cererea ce-i prezentase pusese rezoluţia: « Se va avea în vedere », rezoluţie ce l-a înţepat ca un ac în inimă. A ieşit clătinîndu-se. Cît să aştepte? Mai putea să aştepte?

Cînd Banu auzi răspunsul se încruntă. « Voi mai vorbi eu, nu-i dau răgaz. » Dădu ordin să i se facă plata dreptului de autor 250 lei şi 20 de volume. Cu această sumă putu rezista cîteva luni... Îl mai văzu pe I. G. Duca de două ori; ultima oară i-a spus răspicat:

— Accept postul de impiegat clasa III-a! Viaţa nu-mi mai îngăduie să aştept, domnule ministru!

Pe ziua de 15 iunie îi ieşi numirea:

> Domnule,
>
> Vă facem cunoscut că prin deciziunea nr. 653 p. 4 din 23 iunie, 1916, sînteţi numit pe ziua de 15 iunie 1916 în postul de copist în Direcţiunea învăţămîntului secundar şi superior, în locul d-şoarei Maria Ionescu, demisionată. »

La 35 de ani, după douăzeci de ani de muncă poetică, cu un volum de versuri mîndrie a literaturii romîne, abia putuse să ajungă la această mizeră slujbă de copist. Cît de valabilă era satira *Cu voi*, scrisă în anul una mie nouă sute de elevul din clasa a V-a a liceului din Bacău!

— O, genii întristate care mor
În cerc barbar şi fără sentiment —
Prin asta eşti celebră-n Orient,
O, ţară tristă, plină de humor...

Cînd scrisese această poemă, tînărul poet se gîndea la Eminescu, Grigore Alexandrescu, Bolintineanu şi atîţia alţii, fără să ştie că îşi scria propria sentinţă, că peste cincisprezece ani avea să-l întîmpine şi pe el, din nenorocire, aceeaşi soartă.

Primi postul cu cel mai mic salariu.

Locui la început la Elena, pe strada Berzei. Conştiincios cum era, ajungea primul la birou. Se mută apoi pe actuala str. Popov, ca să nu incomodeze prea mult pe sora sa. Acum era şi mai aproape de minister. Mai greu o ducea cu masa. Luă cartelă la birt pentru dejun. Seara ieşea în oraş, intra într-o patiserie, lua o plăcintă cu brînză, bea un pahar de vin şi se întorcea în camera pustie, ca şi pe vremea studenţiei. Aci citea, scria şi fuma pînă tîrziu. Învăluit în nori de fum de tutun, medita, visa, să uite groaznica singurătate ce-l apăsa chinuitor.

Fratele său Costică se mutase tocmai în Cotroceni; soţia acestuia fusese numită directoare la o grădiniţă de copii şi aveau camere destule, dar nu putea sta cu dînşii fiindu-i foarte departe. O pensiune cu masa prin apropiere nu găsea. Sîmbăta seara se ducea la ei, unde rămînea pînă luni, cînd dis-de-dimineaţă pornea spre minister, pe jos.

Camera mobilată îi consuma o treime din salariu. Îi mai rămînea pentru masă, ţigări şi destul de puţin pentru îmbrăcăminte, ceea ce constituia o problemă destul de grea. De aceea era totdeauna modest îmbrăcat. Curat şi modest, avea înfăţişarea unui om îngrijit. Ţinea la o haină de calitate şi bine croită. Cît a stat cu părinţii, mamaia era aceea care avea grijă să aibă cîte un costum de bună calitate, în afara celui de toate zilele.

Ca funcţionar ducea un trai singuratic, plin de privaţiuni, peste care războiul urma să-i toarne şi mai mult venin.

Apariţia volumului *Plumb* avea să-i aducă mulţi admiratori şi cunoştinţe ce vor avea un rol însemnat în desfăşurarea vieţii sale « de ne-nţeles adînc... »

Volumul poetului l-am descoperit şi eu în vitrina librăriei Socec, într-o dimineaţă de iunie. Mi-a atras imediat atenţia. Numele autorului îmi era cunoscut încă din 1913, cînd l-am întîlnit în paginile revistei *Flacăra* cu poezia *Decor*, ce fusese pentru mine o revelaţie, şi de curînd în paginile revistei *Cronica Moldovei*. Micul volum mi-a devenit carte de căpătîi.

Revista *Cronica Moldovei* apărea la Bîrlad sub direcţia lui Alexandru Ştefănescu, profesor de fizico-chimice; o scotea pe cheltuială proprie. Se tipărea la Göbl, iar secretar de redacţie era Aurel Savela, fratele cumnatei lui Bacovia. În vara lui 1916 făceam poşta redacţiei la această revistă. În acelaşi timp eram funcţionară la o societate de asigurări. Avea sediul pe Calea Victoriei.

Scriam versuri de la 13 ani, dar nu spuneam nimănui, nu ştiau nici surorile mele. Directorul revistei pricepuse că scriu şi nu ştia cum să-mi smulgă colaborarea, mă incita la debut: De ce mă mai ascund? După scrisorile ce schimbam era convins că am poezii deja mature.

Savela iubea foarte mult pe directorul revistei. Amîndoi erau visători, cu veleităţi literare. Iubea, de asemenea pe Bacovia ca pe cel mai bun prieten. În numărul din, 11 iunie al acelui an (1916), apăruse în *Cronica Moldovei* poezia lui Bacovia intitulată *Acum* (pe urmă cu titlu schimbat în *Vae soli)*. Într-o zi, la redacţie, întreb pe secretar:

— Domnule Savela, cine este scriitorul cu pseudonimul Bacovia? Aş dori să-l cunosc şi eu. Cînd vine pe la redacţie vă rog să mi-l prezentaţi.

Peste două zile poetul trebuia să aducă la redacţie o poezie pentru numărul viitor al revistei şi urma să vin şi eu. Dar la data stabilită nu veni.

În ziua de 22 iulie, ieşind de la birou şi urcînd la Poşta Centrală, pentru a expedia o scrisoare, auzii:

— Domnişoară Grigorescu! Recunoscui, fără să întorc capul, glasul lui Savela. Voiam să nu răspund. Dar era la dreapta mea.

— Iertaţi-mi îndrăzneala! Vreau să vă prezint pe Bacovia. Lîngă el, aproape în faţa mea, se afla un bărbat mic de statură, puţin adus de spate, cu o pălărie de fetru cu borurile întoarse, pe care o scoase salutîndu-mă şi întinzîndu-mi o mînă catifelată. Îmi sărută mîna ce am întins aproape maşinal... Nu avusesem timp să mă reculeg din surpriza ce am încercat. O privire senină şi dreaptă se fixă asupra mea. Apoi plecă ochii parcă jenat de spontaneitatea cu care mă privise atît de insistent.

Era aproape şapte seara şi încă destul de cald. Am coborît toţi spre cheiul Dîmboviţei, cu malurile înverzite. Apusul îi trimitea raze aurii, furişate printre castanii şi teii bătrîni, ţesînd dîre de aur ce poleiau sărmanele valuri murdare, cu un aur gălbui şi nesigur... Tăceam. Mă simţeam privită din două părţi, şi nu-mi era la îndemînă scrutarea celor două perechi de ochi: unii foarte albaştri şi mari — ai poetului, alţii negri, ca nişte măsline, puţin oblici, sfredelitori, dinapoia unor ochelari înrămaţi în aur. O simţire ciudată mă făcea şi mai tăcută, deşi de fel eram comunicativă.

Savela rupse tăcerea.

— Ce înseamnă plimbarea asta mută? Ei, Iorgule, ne-ai contaminat de tăcere! Este un om foarte tăcut, domnişoară Grigorescu!...

— Aşa cum sînt poeţii... De ce să nu-i respectăm tăcerea?

Poetul mă privi recunoscător.

Nu ştiu să mai fi spus ceva... Ne apropiam de Mitropolie. Savela se scuză că trebuie să urce la un călugăr, căruia îi ducea nişte cărţi. Am urcat toţi trei dealul şi am coborît, apucînd spre parc împreună cu poetul. Eram tăcuţi şi se simţea stingherit, ca şi mine.

— Nu voiţi să intrăm să stăm puţin pe o bancă? Nu sînteţi obosită? îmi spuse cu mare timiditate, dar şi cu rugăminte în glas, că nu puteam să-l refuz. Nici nu ştiu ce i-am răspuns sau dacă am spus ceva. Ne-am aşezat pe o bancă în apropierea lacului. Moscheea musulmană îşi înmuia vîrful în aurul topit al soarelui, învăluind-o în tonuri aprinse.

Era o înserare cu toate tonurile de aur, de sînge şi sineală ale amurgului, care se irizau peste minunatul tablou ce ni se desfăşura privirilor uimite. Tăceam. Parcul aromea sub vraja acelei înserări de un calm pictural, imposibil de redat. Se răcorea.

Mi-am simţit mîna cuprinsă de o mînă fierbinte şi, încet, vocea metalică a poetului, cu inflexiuni de bas, depănă aproape de auzul meu melodioasa poemă *Amurg antic*. Suprema poezie a firii ne logodea atunci vieţile prin veriga acelei vrăji, ce mai tîrziu avea să se întunece, să geamă, să se convulsioneze în toate amărăciunile vieţii, fără să se stingă însă nici prin moarte.

A fost întîia poemă ce mi-a recitat-o Bacovia, chiar în ziua în care ne cunoşteam şi pentru prima oară în viaţă un fluid poetic punea stăpînire pe toată fiinţa mea.

Poema mi-a rămas întreagă în memorie. O redau:

Havuzul din dosul palatului mort
Mai aruncă, mai plouă, mai plînge —
Şi stropii căzînd, în amurg, iau culori
De sineală, de aur, de sînge.

Pluteşte un lanţ de lebede albe,
Iar visul din parc în lac se răsfrînge —
Amurgul pe lebede pune culori:
De sineală, de aur, de sînge.

Uitate, statuile albe privesc,
Albe visînd c-un aer ce plînge —
Şi lasă amurgul pe ele culori:
De sineală, de aur, de sînge.

(Amurg antic)

A apărut în *Flacăra* (1912), *Cronica Moldovei* (1915), *Mişcarea literară* (1923), dar pentru prima oară văzuse lumina tiparului în *Revista idealistă* de la Botoşani, trimisă de poetul-elev în anul 1902, cînd a fost scrisă...

A doua zi viaţa îşi reluă cursul cu aceeaşi muncă la biroul unde lucram, cu zvonurile de război, cu înfrigurarea unei vieţi prea uşoară şi plină de huzur pentru unii, prea umilă şi plină de greutăţi pentru alţii.

După truda vieţii, după oboselile drumurilor lungi şi istovitoare, ce parcurgeam de patru ori pe zi, mă închideam în împărăţia visurilor, a gîndurilor înalte... a unei trăiri în mijlocul cărţilor şi autorilor dragi. Printre ei Bacovia se instala cu întîietate. Noaptea mi-am scris toate poeziile. Nu mă vedea nimeni, cu lacrimile sau zîmbetul pe buze. Atunci luam şi reciteam volumul *Plumb*. Îl deschideam şi fiecare pagină îşi dezvăluia mai bine sensul poemelor. O forţă irezistibilă mă mîna spre această operă cu atît de adîncă rezonanţă emoţională...

După ce am cunoscut pe Bacovia, i-am scris directorului revistei, Alexandru Ştefănescu, ce profundă impresie a făcut asupra mea poetul. Ştiam că-l preţuieşte mai mult decît pe oricare dintre colaboratorii revistei sale; că era fericit să-i publice la loc de cinste toate poemele ce trimitea. Deşi avea specialitate ştiinţifică, era la curent cu literatura; el însuşi distins literat. Scria articole de fond ale revistei cu talent, avînd o gîndire bogată în idei şi logică strînsă în dezvoltarea şi prezentarea lor.

...Dar izbucni războiul. O mare nelinişte mă cuprinse urmărind comunicatele oficiale ale marelui stat-major. Lupte mari la Predeal... Numai la cîteva zile mii de răniţi soseau cu trenurile ce se suspendaseră pentru civili. În nopţile de groază ce le petrecusem prin gări, la înapoierea de la Constanţa, văzusem trenurile încărcate cu răniţii ce aşteptau să fie îndrumaţi spre centre sanitare... Gemetele lor mă înfiorau lugubru...

Pe la sfîrşitul lui septembrie primii cîteva rînduri de la Al. Ştefănescu, aflat pe front. Îmi scria că la Predeal murise poetul Mihail Săulescu, prietenul şi colaboratorul lui de la revista *Cronica Moldovei*. Era foarte îndurerat şi plin de presimţiri. « Poate nu ne vom mai revedea », încheia scrisoarea.

Începuse prăpădul, invazia era iminentă... Se vorbea despre o retragere masivă spre Moldova. Veştile tot mai rele din presă şi zvonurile care circulau mă îngrozeau, îmi distrugeau moralul... Numai morţi: veri, rude, prieteni; răniţi şi morţi...

Într-o după-amiază, pe la sfîrşitul lui august, omul de serviciu de la birou mă anunţă:

— Vă caută doi domni, sînt în salonul de aşteptare...

Mare îmi fu surpriza cînd văzui pe Savela cu Bacovia. După ce m-au salutat, Savela îmi spuse:

— Am venit să vă aducem ultimul număr din revista *Cronica Moldovei* şi o veste grea: Alexandru e rănit... Speră să fie transferat la spitalul din Bîrlad...

Veştile, vizita aceea neaşteptată mă răscoliseră.

— Dar nu vă emoţionaţi. Grozăvia abia a început, spuse Savela.

Bacovia mi se păru mai palid.

La invitaţia insistentă a lui Savela, urcarăm spre « Opler ».

Era un amurg plin de culori stinse, mai rece, mai trist, şi sufletul îmi era tot aşa de întunecat şi, în clipele acelea, contrariat.

Grădina era pustie... Aproape în întuneric... Toate mesele goale, afară de una la care se afla o pereche foarte tînără. Doi chelneri priveau ca şi cum ar fi spus: « Ce mai caută şi ăştia? »

Savela a descărcat corespondenţa revistei şi a început să citească din poeziile venite la redacţie. Erau multe naive, altele frumoase.

— Iată şi ultimul poem al lui Săulescu! ne spuse cu vocea emoţionată... Ziarele anunţaseră moartea lui. Savela îi pregătise un necrolog patetic. Ni-l citi. Reciti şi din versurile lui Săulescu.

Discuţia în jurul poeziei ne încălzi pe toţi. După ce parcurse tot materialul venit la revistă şi ne ceru părerea asupra unor poezii, îmi dădu un plic cu cele pentru răspuns la poşta redacţiei şi-l rugă pe Bacovia să ne spună versuri. În penultimul număr al revistei publicase poezia *Acum*.

La început, Bacovia nu răspunse nici da, nici ba... Stătu pe gînduri. Păru că vrea să-şi amintească ceva...

— Ce spune domnişoara Grigorescu? E tîrziu?... Poate ar fi mai bine să o conducem spre casă... Aurel, nu-i aşa?...

— Ba nu fără să ne spui poezia ce te-am rugat, sau alta. Ce, crezi că scapi aşa uşor, Iorgule? E devreme, s-a micşorat ziua... Pînă la urmă Bacovia se supuse. Cu glasul emoţionat începu:

Te voi aştepta, într-o zi, sau într-o noapte oarecare,
Pentru ca să văd dacă mai pot să am o preocupare.
Voi trece iar pe lîngă ape, şi-n unda lor voi apărea,
Voi sta pe lîngă vreo ruină, va plînge iar o cucuvea...
Pe urmă nu va mai fi timp... Voi fi uitatul muncitor.
Va fi şi pentru mine lumea un fenomen întîmplător...
Despre iubire, cîteodată, poate într-o carte voi găsi,
Poate-n oglindă vreo albină compătimind se va lovi,
Plîngînd în zori cu faţa-n soare mă voi simţi fără rost,
Mă voi gîndi la toată jalea poeţilor care au fost...
Un corb va trece peste casă şi iarna mă va îngheţa.
Oraşul, prin ninsoare, noaptea, din pianole va cînta,
Sau toamna goală va dansa cu plete de grîu şi de vin,
Astfel că nu vor putea să ne întreacă acei care vin...
Şi adormind odată-n pace toţi cei de azi, şi eu, şi tu,
Veni-vor alţii să se-ntrebe dacă totul e fals,
sau nu!

Accentuă ultimele versuri, foarte emoţionat. Ochii lui albaştri priveau prin întuneric. « Dacă totul e fals sau nu » — repetă şi Savela strîngîndu-i mîna...

— Minunată poezie, Iorgule... « Voi fi uitatul muncitor »... « Va fi şi pentru mine lumea un fenomen întîmplător »... Da! Da! şi « veni-vor alţii să se-ntrebe dacă totul e fals sau »... Eu cred că e fals... e fals cîntecul acesta de-a războiul, e falsă toată mascarada asta de sînge şi de moarte. Cînd am primit poezia la redacţie, am fost adînc impresionat... Eşti poet, Iorgule, mare poet... Îl luă de umăr şi-l sărută cu drag... Hai să mai luăm o bere! Ce zici?...

— Nu! răspunse rîzînd Bacovia, desprinzîndu-se din îmbrăţişarea lui Savela.

La plecare m-au condus amîndoi pînă aproape de bulevardul Neatîrnării. Ne-am despărțit, avînd parcă toți inima grea...

Poetul mi-a întins aceeași mînă febrilă. Același fluid părea că ne străbate ființa... Ne-am pierdut în înserarea melancolică... și nu ne-am mai văzut multă vreme...

Pe la începutul lui octombrie se termină aproape marea și înfrigurata retragere a populației și instituțiilor spre Moldova. De la fereastra biroului din Calea Victoriei, vedeam marele exod, în coloane nesfîrșite se scurgeau șirurile de băjenari. Tîrau mizeria și sărăcia cea mai groaznică pe Calea Victoriei, ce numai cu două luni înainte era o mare de echipaje luxoase. Unde se ascunsese strălucirea acestor luni? Unde bătăile de flori, orgiace, cu lungile cărări de petale, cu carele împodobite de flori scumpe, cu al căror preț puteai construi o casă? Unde hetairele tolănite în mătasea echipajelor cu roțile în flori? Unde vînzătorii de suflete, de țară? Cu aurul furat fugeau spre Franța, și ea năpădită de « boși ». Cealaltă realitate a foamei și mizeriei cronice, în care se zbătea poporul, se scurgea acum mută, ca o mustrare înfricoșătoare, ce defila în urma fastului celor ce au fugit cu lașitate...

Femei bătrîne și tinere, copii gălbejiți și subți de foame, peste care ploaia turna lacrimile ei... în căruțe cu cîte un țol, o rogojină, o albioară cu sugaci în zdrențe, fugeau din calea obuzelor ce rădeau satele de pe cîmpia Dunării. Ce dantescă priveliște oferea acest exod, pentru care Calea Victoriei cea asfaltată și tivită cu palate de aur era acum un drum al demonstrației celuilalt revers al țării...

Zilele se scurgeau în spaimă și deznădejde. Orașul murea de la orele înserării, magazinele golite erau mai mult închise.

Străzile rămîneau neluminate din cauza zepelinelor ce începuseră incursiunile lor sinistre.

Într-o zi senină şi mai blîndă de octombrie am cunoscut prima incursiune aeriană asupra Bucureştilor, cu totul nepregătit pentru vreo apărare antiaeriană.

Deodată a apărut asupra oraşului o escadrilă de « Taube » albe şi iuţi, în zbor razant.

Începură să plouă geamurile sparte de la Palatul poştelor, moloz, cărămizi... şi nişte explozii asurzitoare mă năuciră. Bombe după bombe se lăsau deasupra Poştei... Se produsese o atît de mare învălmăşeală... Pretutindeni dam de schije, bombe, răniţi, ţipete, vaiete cumplite... Curtea spitalului Brîncovenesc stup de răniţi, lăsaţi pe pavaj, unii pe rogojini, alţii aşa cum s-au aflat. Deodată clopotul Mitropoliei începu să sune atît de tare, atît de lugubru, încît mulţimea fremătă într-un suspin sfîşietor. Mitropolitul şi călugării făceau slujbă...

La ce folosea această scenă creştinească? Pentru răniţi nu erau pansamente, nici doctori să-i îngrijească — cei puţini care existau fuseseră luaţi pe front.

Ministerele, instituţiile îşi trimiteau arhivele şi personalul spre Iaşi. Trenurile se scurgeau noaptea, cu averile ce trebuiau trecute în Moldova. Parte din funcţionarii mobilizaţi pe loc urmau să lucreze şi pentru cei de pe front. Eram reţinută la birou peste ore.

Zilele frumoase din octombrie, senine şi cu frunzişul ruginiu, se sfîrşiseră. Nemţii se apropiau, din nord, din sud... Capitala murea încetul cu încetul. Se zvonea că se va preda Bucureştiul, fiind declarat oraş deschis, spre a fi cruţat de distrugerea artileriei...

De la patru se întuneca complet.

Urmară sinistre zile de aşteptare. Nemţii erau la porţile oraşului. O comisie ieşea în întîmpinarea lui von

Makensen şi Falkenstein, să predea cheile Bucureştilor. Nimeni nu mai ieşea din casă.

În noaptea de 18 noiembrie 1916 la orele 12 Capitala fu predată trupelor ocupante. A doua zi marile artere erau tixite de trupe străine. Pe Calea Victoriei îşi făceau intrarea oştirile germane. Luptele de urmărire continuau furios. Încă o lună şi Muntenia fu cotropită. Triunghiul morţii ce se formase în Moldova sufoca prin strîmtoarea lui armatele şi populaţia refugiată în masă acolo.

Cu o săptămînă înainte de intrarea nemţilor în Bucureşti, am primit la birou vizita lui Savela. Era foarte aferat, nervos...

— Am expediat nişte documente oficiale ale ministerului şi m-am urcat să văd ce mai faceţi? Aveţi veşti de la Alexandru?

I-am arătat scrisoarea ce primisem cu puţin înainte; o ţineam în birou. Ezită un moment:

— Mă tem că nu mai trăieşte... Ştiu de la un camarad al lui că a fost dus la spitalul din Bîrlad în stare foarte gravă... Acum ni s-a tăiat orice legătură cu Moldova. (Savela, fiind foarte miop, fusese scutit de front.)

— Ce face domnul Bacovia? l-am întrebat.

— A, da, tocmai vroiam să vă spun că şi el e mobilizat pe loc. A avut sarcina de a evacua la Iaşi arhiva ministerului. A şi făcut un prim transport. Era s-o păţească... Se rătăcise un colet, şi cel mai important. La încărcarea în tren, coletul se amestecase cu altele de la alte ministere. Cînd să ia în primire — la descărcare — observă lipsa acestuia. Văzu cum acel colet este încărcat în alt camion decît al ministerului său. Se repezi la căruţaş, cerîndu-l. Acesta refuză. Zadarnic îi spunea că este al

ministerului ce-l însărcinase cu transportul arhivei. Căruţaşul voi să dea bice cailor. Bacovia chemă apoi aprodul ce-l însoţea şi încă doi oameni şi salvă coletul în cauză, încărcîndu-l cu celelalte ce i se încredinţaseră.

Nu mai apăreau ziare, reviste, cărţi... Între Muntenia şi Moldova se înălţase zidul sclaviei şi al morţii. Începusem să lucrez într-o grupare de « cruce roşie » pentru armată. Nu ştiam să torc lînă. Am învăţat. Mă simţeam mulţumită să-mi ocup restul zilei împletind cu cîrligele, pînă în miez de noapte, ciorapi, mănuşi, fulare şi căşti de lînă. Rămîneam singură în camera mea, împleteam cu cîrligele şi gîndurile depănau versuri ţîşnite din sufletul copleşit de tristeţe... Mintea îmi era dusă uneori spre front... Întrerupeam lucrul şi acopeream file întregi cu versuri... sigur, pe tema războiului:

Bucăţi de carne,
Sînge,
Glod, pămîntul
Groapă-adînc
Deschisă, ruini şi moarte
Şi exod...

(*Armonii crepusculare*, 1918)

Alteori deschideam volumul *Plumb*, recitind poemele copleşitor de limpezi acum. « Dormeau adînc sicriele de plumb » îmi revenea ca o obsesie a prezentului năpădit de sicrie, la tot pasul. Mă gîndeam cîte, nu de plumb, poate nici de scînduri, coborau în neant miile de vieţi. Iar *Nervi de toamnă*, *Nervi de iarnă* erau înşişi nervii noştri, ai tuturor, martirizaţi de teroarea războiului... « Unde o fi poetul? Pe unde-şi poartă şi el singurătatea? » mă întrebam uneori... « Singur, singur, singur »... şi poema mi se depăna fără oprire pînă la ultimul rînd...

Nu ştiam despre nimeni nimic; zilele se scurgeau monotone şi melancolice. Viaţa de la birou era destul de obositoare.

Pe drumul lung şi tăcut îmi purtam în minte poeziile vers cu vers, pînă ce le închegam în strofe, acestea în poeme mai lungi sau mai scurte. Nu le aşterneam pe hîrtie decît dacă-mi plăceau. Uneori mureau pe drumul de la birou acasă. Nu mai ajungeam să le scriu şi le uitam... Visarea aceasta perpetuă mă împăca cu viaţa aceea tristă, fără iluzii, fără perspective de mai bine. Într-o zi de octombrie întîlnii pe Calea Victoriei pe Savela. Zărindu-mă, se opri brusc şi-mi spuse:

— Mîine vă iau de la birou să mergem pe la Bacovia. E aşa de singur, de trist...

Savela era o fire boemă, cu caracter franc şi făcut pentru prietenie. Era amic devotat şi loial. Lui Bacovia i-a rămas cel mai constant, cel mai sincer admirator... Scria schiţe umoristice, publicate în volumul *Krokiuri*. Prim-secretar foarte zelos al revistei *Cronica Moldovei*, colabora cu articole critice, cu schiţe pline de umor şi, sub pseudonimul Dora Adam, cu o serie de note de drum. Romantice şi sentimentale uneori, aceste *Note de drum* aveau şi oarecare feminitate, care se potrivea cu pseudonimul ales.

La apariţia volumului *Plumb*, a scris un foarte interesant articol intitulat *Un poet al nervilor*, publicat în aceeaşi revistă. A fost mult timp funcţionar la Ministerul Domeniilor.

A doua zi la 4 mergeam spre strada Berzei. Am ajuns cam după o jumătate de oră.

Ne aflam în faţa unei porţi de fier. Două rînduri de case vagon, de o parte şi de alta a unei curţi înguste, pavată cu piatră cubică. Apartamente cu cîte o marchiză la intrare se înşirau pe ambele părţi. Proprietarul locuia un apartament în faţă.

Prin fereastra deschisă zării pe poet în fața unui godin aprins cu un ibric de cafea în mînă. Soba scotea fum şi de aceea deschisese fereastra. Făcuse cafeaua cu hîrtii de jurnale vechi.

Părea emoționat de vizita noastră.

— Poftiți înăuntru, spuse timid poetul.

— Ce făceai, Iorgule?

— Nişte cafea!

Ne invită în antreul-sufragerie. Am luat loc pe scaune în jurul unei mese. Aurel se sculă, începu să-i umble în bufet, scoase trei ceşti cu farfurioare şi ne servi cafeaua, ca şi cînd era gazda. Bacovia rîse uşor, aprinse o țigară pentru Aurel, alta pentru el şi discuția începu... Îmi oferi şi mie o țigară foarte subțire, aşa cum le răsucise şi pentru dînşii. Nu fumam.

Conversația alunecă spre lipsurile ce se iveau mai mult, iar Bacovia începu să povestească despre sfîrşitul cumnatului... Regretă că nu ştia nimic nici despre sora sa, Elena. Era îngrijorat.

— Ce mai scrii, Iorgule? întrerupse Savela.

— Versuri...

— Ai ceva nou? citeşte-ne şi nouă...

— Pregătesc alt volum de poezii. Vă voi citi din acestea:

Şi iar... aceeaşi oră de dimineață...
Pe toate mocnind acelaşi secret;
Un frig violet, şi fața e creață —
O, cum omul a devenit concret...

Lungi plictiseli în turnurile sumbre...
Noian de superstiții, cu hohot, sec, tîrziu;
— Vei merita o lampă-n mohorîte umbre
Şi corbii azvîrliți de-al nopților pustiu.

În noaptea viforoasă de vei putea învinge
O tristă-ngăduire, sau un humor secret —
Vor auzi în turnuri, se vor uita cum ninge...
O, cum omul a devenit concret!

(Plumb de iarnă, 1910)

— Am să vă mai citesc numai una, potrivită cu cafeaua de azi. E o temă a fiecărei zile ce trăiesc acum, în Bucureşti:

O cafea neagră... şi-o ploaie de gheaţă,
Cînd spirtul mai arde culori în odaie —
O privire pe-o carte, pe straie,
Şi pasul mă-ndrumă în dimineaţă...

Cum frigul, tremurînd ca o veste,
Tot plînge de-al meu şi de-al tău...
Tot mai mult am rămas cu ce este,
Şi plouă cu-o părere de rău...

Am uitat dacă merg, încă tot mă iubesc...
Am ajuns la timp, ocup şi eu un loc.
Dar gîndul apasă cu greul său bloc...
E numai vedere... nu mai pot să vorbesc...

(Dimineaţă)

Trecu multă vreme fără să ne mai vedem...

Intrasem în 1917. Mocnea aceeaşi grea atmosferă de ocupaţie, cu razii foarte numeroase, arestări şi lipsuri tot mai grele. Pe străzi se tîrau prizonieri înconjuraţi de santinele germane sau deţinuţi în lanţuri, spre tribunalele militare. O spaimă plutea prin văzduh, deşi frontul intrase în acalmie, cel puţin în aparenţă...

Nemţii au introdus nişte buletine de identitate numite «Ausweiss», controlate de ocupanţi. Cine nu le avea asupra sa la o razie era arestat.

Poetul uitase într-o zi blestemata legitimaţie şi cum în piaţa Buzeşti, prin care trecea spre casă, avea loc o razie,

a fost dus şi el la prefectura poliţiei, unde a fost reţinut cîteva zile, pînă ce fratele său, ziaristul, căutîndu-l acasă şi negăsindu-l, precum nici la minister, îl află la prefectură, de unde-l scoase după ce i-a adus de acasă legitimaţia uitată în buzunarul altei haine...

Cînd a dat de dînsul, era aşa de palid, nedormit şi distrus moraliceşte, încît a trebuit să-şi ia concediu de la minister spre a se putea reface cîteva zile la fratele său.

Tot în acest an o altă calamitate se abătu asupra populaţiei. O gripă groaznică, numită « spaniolă », făcu ravagii. Medicamentele lipseau; nu se găsea nici cel puţin o aspirină, ceai, alcool pentru dezinfecţie, un termometru, nimic. Lăcustele lui Wilhelm al II-lea cotropiseră şi înghiţiseră totul.

Rechiziţiile deveniseră sălbatice. Nemţii umblau prin case după saltele, perne, lenjerie de pat, pentru lazaretele ce înfiinţau la fiece lună. Se mai dăduse o ordonanţă; să se predea toate obiectele de aramă, alamă, bronz, etc. Cetăţenii ascundeau prin pivniţe, îngropau arămăria spre a nu o preda. Recurgeau atunci la sondaje cu suliţi magnetice, îi descopereau, le luau obiectele şi pe respectivii la poliţie. Fervenţii catolici începură să ridice şi clopotele de la biserici...

După moartea lui Alexandru m-am gîndit serios să-i îndeplinesc testamentul : acela de a studia serios, organizat. Făcusem un curs liber, cu multă literatură franceză şi germană, citisem tot ce apărea — literatură şi filozofie.

Am iubit şi am cultivat poezia. Devenise cea mai scumpă taină a existenţei mele. Cu ea am putut birui marile încercări şi dureri ale vieţii din cea mai fragedă vîrstă, după pierderea ambilor părinţi.

În ianuarie 1918 se porni o iarnă năstruşnică. Zăpada căzuse foarte abundentă; nămeţii blocaseră străzile. Abia mergeam la birou. Nu mai veneam la dejun acasă. A trebuit să iau cîteva zile concediu, pînă s-au mai curăţat străzile de nămeţii enormi. Atunci am scris *Balada cetăţii Bucureşti*, care a supărat cenzura germană, aşa că n-a putut să apară la *Scena*, unde o trimisesem.

Abia în primăvara lui 1917, într-o zi de martie îngheţată, l-am revăzut pe Bacovia. Era o duminică cu ger uscat. Mă aflam în odaia mea, cu un roi de manuscrise întinse pe masa de lucru. Pe etajere — primii ghiocei ce cumpărasem în ajun...

— Domnişoară, vă caută un domn!

Mă uitai prin dantela perdelei şi-l văzui pe Bacovia...

— I-ai spus că sînt acasă?

— Da!

— Pofteşte-l!

Abia avui timp să strîng manuscrisele în dezordine... Fata deschise, şi el apăru în prag palid şi oarecum încurcat. L-am invitat pe al doilea scaun ce aveam în cameră. Nu ştiam ce să ne spunem... O tăcere apăsătoare se lăsă cîteva secunde.

— Nu v-a fost departe pînă aici, domnule Bacovia?

— Nu! Sînt obişnuit cu distanţele lungi! Voiam să ştiu ce mai faceţi, ce mai gîndiţi...

— Pe Savela l-aţi mai văzut?

— Nu e prin Bucureşti.

— Vă plictisiţi fără el.

— Da, îmi lipseşte; îmi lipseaţi şi dumneavoastră... Cînd eşti singur şi taci prea mult, trebuie să mai comunici cu cineva.

Mă uimise drumul ce parcursese şi m-a impresionat foarte mult simplitatea şi naturaleţea cu care vorbea... parcă eram prieteni de totdeauna.

Am mai vorbit de unele noutăţi din presă, şi deodată mă întrebă:

— Aţi auzit despre Revoluţia din Rusia?

— Ceva foarte vag...

— E începutul unor mari prefaceri sociale...

În timpul acestei convorbiri sosi şi sora mea, Ştefania. Am prezentat-o.

După plecarea sa, urmă ceea ce mă aşteptam: atitudinea rece a familiei şi, în special, a surorii celei mai mari. În schimb, cu Ştefania, am avut o discuţie îndelungă.

— E puţin cam... bizar, încheiase ea.

Nu putui să dorm. Mă gîndeam la sugestiile ce-mi dăduse şi sora mea, pe care aproape le abandonasem. M-am hotărît chiar de a doua zi să mă apuc de muncă, pregătind prima clasă de liceu. Cît ne războisem cu tutorele nostru să facem liceul şi nu un curs liber...

La 1 aprilie 1918 am început să pregătesc primul examen. Nu a fost o păcăleală, ci o muncă serioasă. Zarul fusese aruncat. Viitorul avea ascunse hotărîrile lui. Mergeam acum spre ele, oricît de grele erau.

Iată şi al doilea moment crucial: trimisesem la *Scena* un poem în proză intitulat *Cînd n-oi mai fi*, semnat Agatha Gr. Mare mi-a fost surpriza şi emoţia cînd, la cîteva zile de la expedierea manuscrisului, am văzut poemul apărut.

În primele zile ale lunii mai 1919 am trimis la *Scena* şi prima mea poezie *Declin*, semnată Agatha Gr. Am primit invitaţia să semnez cu numele întreg, ceea ce nu am voit, deoarece mă feream de profesori.

În iunie 1919, Bacovia îmi făcu o vizită tot atît de neaşteptată ca şi prima.

Plouase. Teiul din faţa casei era complet înflorit şi răspîndea un parfum ameţitor. Deschisesem fereastra;

şedeam pe divan şi citeam *Făt-Frumos din tei.* Am făcut o pauză şi, privind prin dantela ferestrei, zării o umbră înaintînd încet spre marchiză. Era Bacovia. Îi deschisei. Avea o mică ramură de tei înflorită. Mi-o întinse sfios şi-mi sărută mîna.

— Sînteţi un maestru al surprizelor, domnule Bacovia.

Surîse blînd, senin. Se aşeză pe un scaun. Scoase revista *Scena* cu poemul şi poezia *Declin*, punîndu-le pe masa mea de scris, fără nici un comentariu. Am înţeles: le citise şi acum părea că spune: « Nu vă mai puteţi ascunde». Dură cîteva clipe tăcerea.

— Voiţi să citiţi poezia *Declin ?* mă întrebă într-un tîrziu.

— N-aţi citit-o?

— Ba da! Vreau să vă aud pe dv.

— Mai bine s-o citiţi dumneavoastră.

— Şi eu v-am citit poeziile mele.

M-am supus. Începui a citi destul de emoţionată. Parcă treceam un examen în faţa unui maestru, cum şi era pentru mine poetul.

— Încă o dată! mă rugă. O citii. Şi la insistenţa sa a trebuit s-o recitesc.

— De ce o citiţi, e mai clară, mai melodioasă... Ce v-a inspirat această poezie? Aveţi unele influenţe, dar sînteţi şi personală, spuse încet.

— Dacă sînt sincere observaţiile unui maestru al poeziei, sînt foarte fericită.

— Stăpîniţi forma. Ideea e frumoasă. În poemul *Cînd n-oi mai fi*, sînteţi panteistă. Credeţi că după moarte fluidul uman circulă în natură?

— Dacă « nimic nu se pierde », de ce n-aş reveni într-o floare, o frunză?

Urmă o tăcere în care fiecare urmăream poate acelaşi gînd... A scos un manuscris din buzunarul interior al hainei. Mai puse nişte virgule cu creionaşul său mic,

fumă o ţigară şi începu să citească poezia *Amurg*, foarte recent scrisă:

Pe seară, la geamuri, un nour violet şi de aramă,
Pe drum, l-aceeaşi oră, se tîrîie un lanţ de fier,
Şi coincidenţe aranjate pe-o tristă gamă —
Azi iar mi-i frică... şi cred, şi sper...

O zi fără anotimp şi ordine militară
Şi prin vecini s-aud mici pregătiri de masă,
Însă produsele au început să dispară —
Şi mulţi au plecat, şi noaptea se lasă.

Cu toţii spun că bine le-a făcut
Sau că un geniu se va naşte —
Iar studiul creşte cu tactul tăcut...
O fiinţă supremă, dintre noi, ne cunoaşte.

L-am rugat s-o mai citească o dată.

Pătrunsei mult mai adînc sensul poemei, preocuparea sa din acel timp: să se termine cît mai repede războiul. Se şi lansase lozinca: « Începutul sfîrşitului »... Dorea pe ai săi. Dorea să se mai revadă în Moldova lui dragă. Suferea că peste ea se abătuseră calamităţile grele: foamea, dar mai ales tifosul exantematic.

Îşi iubea ţara. « Fiecare popor să trăiască liber în patria sa ». Libertatea însemna pentru el suprema raţiune a vieţii, lucrul cel mai de preţ fiind viaţa — darul pe care natura l-a făcut omului ce trebuie s-o domine.

— Şi nu i-l dă fără luptă... îmi spuse într-o zi vorbind cu privirea iluminată.

— Urmăresc cu tot interesul Revoluţia, deşi avem prea puţine mijloace de informaţie. Ea e semnalul eliberării de exploatarea unei clase de altă clasă... Şi eu sînt un proletar al visului, al condeiului. Admir pe Karl Marx, care a lansat apelul: « Proletari din toate ţările, uni-

ţi-vă! » Ar trebui să citiţi şi dumneavoastră *Manifestul comunist.* Îl aveţi? Vi-l pot procura.

— Îl voi citi.

Fumase mai multe ţigări. Se sculă, se plimbă puţin prin cameră şi, stingînd ultimul muc de ţigară rezemat de scrumieră, exclamă:

— O, vis! O, libertate!

Se înnoptase. În clar-obscurul din odaie, apăru cu chipul întunecat mai palid. Ochii aveau însă o strălucire febrilă şi mîna îi era fierbinte.

— V-am reţinut prea mult... dar aş vrea să vă intereseze şi politica, nu numai poezia. A surîs semnificativ şi l-am condus pînă la poartă. În acel an purta şapcă de proletar şi surtuc cenuşiu.

Într-o zi de sfîrşit de octombrie, traversam Cişmigiul, care începuse să se înveşmînte în toate culorile toamnei. Mă îndreptam spre strada Berthelot. La fiecare pas întîlneam numai femei în doliu... Cîţiva invalizi, mergeau la Direcţia I.O.V.! Fără braţe, alţii cu picioarele amputate, în cîrji, cu feţele palide şi crispate de suferinţă. Cît doliu, cîte tragedii!

Cu aceste gînduri ajunsei la registratură să predau cererea de înscriere la cursul superior de liceu. Mare îmi fu mirarea cînd la unul din birouri zării pe impiegatul G. Vasiliu-Bacovia. Era cu spatele la intrare. Cînd m-am îndreptat spre biroul de înregistrare, mă zări. Veni în întîmpinarea mea.

— Aveţi vreo cerere de înregistrat?

— Da! Îi arătai hîrtia. O citi şi rămase pe gînduri.

— Cum, aţi trecut deja patru clase? Şi... nu mi-aţi spus nimic!

— Dar dumneavoastră?

— Am fost transferat la această direcţie de la 1 octombrie.

Era aproape ora de ieşire. S-a îmbrăcat şi a mers să mă conducă.

Intrasem în Cişmigiu. A propus să ieşim spre Ministerul Lucrărilor Publice:

— Acum voiţi să continuaţi şi cursul superior?

— Da, şi să mă înscriu la facultate.

— Aşa? Vă vor trebui mulţi ani de aci înainte.

— Vor trece repede!

— Patru ani liceul, patru ani facultatea... Mulţi ani am pierdut şi eu cu studiile, şi pentru ce? Era atîta amărăciune în cuvintele acestea...

— Profesoară, va fi ceva mai uşor. Voi mai putea face şi literatură.

— N-ar fi mai bine să vă căsătoriţi?

— Nu mă ademeneşte. Căsătoriile se fac din interes.

— Nu toate.

— Poate, după ce voi termina studiile. Acum am început; nu cred că e bine să mă opresc...

Rămase contrariat.

Trecuse mai bine de un an şi despre Savela nu mai ştiam nimic. Bacovia îmi spusese că-i duce lipsa. Cu el mai ieşea, mai schimba unele păreri, noutăţi. Pe străzi treceau camioanele cu bagajele chiriaşilor ce se mutau. Într-o zi aşteptam tramvaiul în staţia Sfîntul Gheorghe. Deodată aud în spatele meu:

— A... domnişoara Grigorescu! Stai puţin, Nicule, să-ţi prezint o poetă, care scrie la *Scena* şi se ascunde de prieteni.

— L-aţi mai văzut pe Bacovia?

— Da! I-am dat cele două numere din *Scena* cu poemul în proză şi poezia dumneavoastră.

— Mi le-a adus acasă.

— Da? V-a vizitat?

— Prin iunie...

— Pe cînd o vizită la Bacovia?

— Nu ştiu!

— Poate mergem toţi la Panait Muşoiu. I-am promis.

A doua zi eram în drum spre Panait Muşoiu.

Am ajuns la numărul locuinţei, o căsuţă mică, dintr-un şir de apartamente pe brînci...

Băturăm la uşa unicei camere în care locuia. Odaia scundă era tapisată cu cărţi şi reviste, din plafon pînă în podelele cu duşumeaua veche, ce scîrţîia sub picioare. Într-o amestecată îngrămădire de pachete cu broşuri legate pe autori şi de tot soiul de maculatură, nu mai era loc decît pentru un pat îngust, o maşină de gătit, o măsuţă de brad şi două-trei scaune. Pe unul din ele o pernă de pluş — scaunul maestrului traducător.

Pe un colţ de masă, o cană cu apă, un sfert de pîine, lăsat totdeauna proaspăt, pentru musafirul care l-ar fi aşteptat dacă nu era acasă... Cînd pleca nu încuia uşa. În dosul ei, pe geam, lipea un anunţ: « Intră! Aşteaptă dacă poţi! Dacă ţi-e foame, pîinea e pe masă! Dacă ţi-e sete, ai apa la îndemînă. »

Prin geamul de la uşa fără perdea, l-am zărit în faţa plitei, pe care se afla o oală mare cu dovleac ce fierbea la un foc făcut cu şpalturi şi corecturi de hîrtie, răsucite ca nişte beţe...

Cînd ne-a zărit, şi-a întrerupt ocupaţia, bucuros de oaspeţi.

Avea o coamă de păr alb şi bogat, dat pe spate şi cam în dezordine. Pletele se despărţiseră în două, căzîndu-i peste urechi. Ochii verzi, mari, ne priveau de după ochelari.

Aurel începu prezentările, cu felul lui glumeţ, întrebîndu-l ce face.

— Lucrez! Ne pofti pe cele trei scaune şi el se aşeză pe pat. Iată, acum traduc din Deshumbert, *Morala naturii*.

Bacovia tăcea... se uita şi zîmbea de glumele lui Savela. Eu eram surprinsă de o asemenea atmosferă, în care mă aflam prima dată.

Muşoiu începu lectura, care dură destul de mult. În acest timp, în faţa uşii, apăru un tînăr înalt; bătu uşor şi intră fără să aştepte răspunsul.

— Iosif Şarvari, zise Muşoiu, strungar la uzinele « Lemaître ». Era autodidact, citea cu pasiune poezie.

— Ai ceva de citit?

— Da! răspunse, roşind uşor.

— Atunci începe! îl invită gazda.

Stingherit la început, dar devenind repede stăpîn pe sine, începu să citească poemul lui Edgar Poë *Corbul*, a cărui traducere o terminase de cîteva zile. Spunea că l-a tradus din limba germană. A confruntat traducerea cu un text maghiar şi credea definitivă versiunea ce adusese. A avut mari greutăţi cu transpunerea în limba romînă, ale cărei subtilităţi nu le stăpînea destul de bine. Era adevărat. Traducerea lui Şarvari reda conţinutul, însă limba era aspră, colţuroasă.

Se înnoptase. Gazda aprinsese o lampă mică de petrol. Lumina ei ne punea pe figuri umbre stranii. A fost rugat şi Bacovia să spună versuri şi a spus poezia *Plumb de iarnă*. Aflînd că şi eu scriu poezii, Şarvari îmi ceru permisiunea să mă consulte într-o altă traducere din Petöfi, cu rugămintea să-i spun mai ales lipsurile de limbă poetică. Îi dădui adresa să-mi trimită traducerea prin poştă.

Bacovia fusese taciturn. Pe drum nu a comentat impresiile, deşi Savela vorbea mereu despre Muşoiu. La plecare întrebă:

— Cînd mai putem să ne vedem?

— Duminică sînt todeauna acasă!

Cu acest dialog ne-am despărţit. Eram din ce în ce mai ocupată. Într-o zi găsii acasă un plic galben, mare.

În el *Corbul*, în traducerea lui Şarvari, precum şi o scrisoare în versuri. *Corbul* avea o dedicaţie — subsemnatei. Nu scrisesem niciodată scrisori în versuri. Nu mă atrăsese genul epistolar. Aşa că a rămas fără răspuns...

Iarna anului 1919 era destul de grea. Refacerea ţării nu mergea uşor. Secătuirea ce lăsase nemţii nu se putea ameliora. Tramvaie puţine. Parcurgeam distanţele destul de mari pe jos.

Într-o zi de februarie, Bacovia mă vizită, venind tocmai din strada Buzeşti. Mă întrebă dacă l-am mai văzut pe Şarvari. I-am spus că «nu», dar îmi scrisese. I-am arătat poemul şi scrisoarea în versuri...

— Cum mergeţi cu studiile?

— Am destul de muncit. Dar dumneavoastră? Aţi mai scris?

— Da!... cîteva poezii. Scoase nişte manuscrise. Citi poezia *Belşug*, din care strofa a doua şi ultima mi-au plăcut atît de mult că le-am memorat la a doua lectură.

Vinul, şi mierea, şi grîul tot
Le-au strîns, pe grabă, cine-a putut,
Tuse, şi plînset visele scot,
Du-te, oriunde, frunză de lut...

Mai citi şi poezia *Romanţă*, ale cărei versuri finale le accentuă, fredonîndu-le încet...

Adio, pustiu, şi fior.
Va fi, poate-odată, amor.

Mă privi lung şi părea că cere un răspuns.

— Sper că nu este acum acel «adio»! i-am spus la plecare.

— Dar pentru mine este pustiu şi fior... cînd trebuie să aştept... Poate, de aceea, ar trebui să fie şi adio.

N-am ştiut ce să răspund. Uneori era aşa de greu de înţeles. O promisiune, un angajament? A plecat trist. L-a cuprins întunericul străzii şi pe mine o tristeţe grea. Înţelegeam că omul acesta intră atît de adînc în sufletul meu. E poate nefericit, şi eu mai am atîţia ani de muncă!

Trecusem şi clasa a VI-a. Într-o zi, mă întrebă:

— De ce nu vă opriţi? Mai bine să înaintăm o petiţie la starea civilă.

Nu înţelegeam ce vrea să spună prin petiţia aceea, aşa că n-am ştiut ce să răspund. Traversam Cişmigiul.

— Nu voiţi să stăm puţin lîngă rondourile acestea de trandafiri?

— Ba da!... Cîteva clipe am tăcut amîndoi.

— De ce nu purtaţi guler înalt? Decolteul la o domnişoară nu merge...

Îmi venea să rîd. Critica moda.

— Aceasta nu mai e poezie, ironie...

Se posomorî.

— Ce-aţi mai scris?

— Nimic... Sînt obosit de poezie, de viaţă, de toate.

Ne ridicarăm. Am ajuns la poarta locuinţei mătuşei mele, pînă unde mă conduse şi porni în sus spre Cobîlcescu.

În primăvara anului 1920 ne-am mutat în alt cartier. Locuinţa cea nouă era mult mai frumoasă şi mai confortabilă, dar îmi venea mai departe de birou, de liceu. Într-o zi de iunie am plecat mai devreme spre casă. Cînd am ajuns, mi s-a spus că sînt aşteptată.

La asemenea surpriză nu mă gîndeam. Odaia mea era scuturată şi mă aştepta să-mi pun lucrurile în ordine, mai ales masa de scris.

— Aveţi un mare dar de a face surprize, domnule Bacovia! Cum aţi aflat că ne-am mutat la noua adresă?

— Destul de uşor. Nu vă văzusem de mult şi voiam să vă cer o părere. Vreau să intru în magistratură. Ce ziceţi? V-ar place mai mult decît funcţionar?

— Eu ştiu?... N-aş putea să vă dau un sfat. Sînteţi un mare poet şi orice alt titlu este un pretext pentru existenţă. Magistrat la ţară?

— Ideea mi-a dat-o fratele meu.

— Credeţi că n-o să vă fie greu?

— Poate aveţi dreptate... N-am profesat avocatura, deşi sînt înscris în baroul din Bacău.

— Aflu pentru întîia oară. De ce nu vă înscrieţi aici?

— Nu mă atrage bara! Nu pot pleda!

— Şi vă atrage magistratura?

— Poate... Mă gîndeam să încerc.

— Dacă vreţi să-mi dau sincer părerea, eu zic să nu încercaţi. Creaţi! Scrieţi aşa de frumos!

— Poezia nu rentează şi eu urmăresc ceva... deşi se poate să fie foarte îndepărtat...

A mai rămas... Salcîmul de la poartă răspîndea un parfum puternic, tulburător... Era numai ciorchini albi şi grei... Plecă pe înnoptat.

— Am să vă mai deranjez, poate!

Cu această promisiune aveau să mai treacă cîteva luni... dispărînd iarăşi ca să reapară cine ştie cînd. În aceeaşi vară intervenise o schimbare mai fericită pentru poet.

Cu un prilej oarecare, fratele poetului, G. Vasiliu-Langa, ziarist, fusese întrebat despre Bacovia de către un înalt personaj. Aflînd despre situaţia poetului, îşi manifestase dorinţa să-l cunoască.

A doua zi, Bacovia fu primit de ministru, care i-a semnat decretul de numire ca şef de birou clasa a III-a [1]

---

[1] Vezi adresa de numire, nr. 11.319, din 7 decembrie 1920, păstrată la Casa Memorială « George Bacovia ».

la Ministerul Muncii, cu promisiunea că va fi înaintat la clasa I îndată ce se va ivi un loc, ceea ce se întîmplă numai după 6 luni.

A funcționat aproape un an și jumătate în acest post. Un concediu de odihnă nu avusese de doi ani. La 1 mai 1921 a fost avansat în postul de șef de birou clasa I [1], tot la Ministerul Muncii.

Bacovia era acum ceva mai mulțumit din punct de vedere material, dar se simțea foarte singur. Aștepta, lupta cu frămîntările sale sufletești, se resemna întru îndeplinirea visului unui cămin, fără să spună nimănui. Viața boemă îi era din ce în ce mai grea. Regimul de birt îl slăbea. Pustiul din camerele mobilate îi sporea melancolia. Intra într-un birt, se întorcea acasă, să fumeze, în fața unei coli de hîrtie pe care desena ceva, sau începea versuri ce nu le continua. Avea insomnii. La birou era taciturn, își îndeplinea obligațiile și se regăsea iar singur. Iarna, în pîcla serilor reci, rătăcea uneori pe stradă pînă tîrziu, cu speranța că va putea dormi mai ușor. Poezia *Dormitînd* reflectă perfect asemenea stări ale poetului. Deși scrisă în anul 1916, felul de viață era același și acum, în 1921:

În pîcla nopților de iarnă, cu hornuri ce fumează,
Cînd lămpile de stradă cu miile veghează,
În pîcla colorată mă duc, abia simțit...

Da, rătăcea în pîcla nopților bucureștene, abia simțit. Se introspecta ca să ajungă la trista mărturisire: « Mai mult decît oricine îmi pare c-am greșit ».

Ce a putut însă greși sufletul acesta poet, care filtrase prin sensibilitatea sa durerea și tragedia epocii sale? Totuși simțea ca un erou de tragedie antică o vină

---

[1] Vezi adresa de numire nr. 77.552 din 13 iunie 1921, păstrată la Casa Memorială « George Bacovia ».

tragică. De ce societatea era atît de ostilă fericirii unui poet — nu-şi putea răspunde. Realitatea îl neliniştea. Îi întuneca orice năzuinţă spre frumos, visul, acel « vis înalt », ce l-a urmărit cu mintea şi sufletul înfrigurat. De aceea, mintea i se învălmăşea în acel nemilos taifas — monologul interior — ce nu-i da pace. Lupta... Acum însă, îl pîndea din nou exema. Ceru un concediu. Marele său admirator, ce-l avansase în grad, i-l refuză. Colegii erau la băi, la aer cu familia. El nu era familist, trebuia să lucreze pentru cei plecaţi pe căldurile tropicale ale lui iulie, cu insomnii chinuitoare şi exema ce-şi începea ravajele. Fu nevoit să demisioneze.

Aşa se încheie capitolul slujbelor în Capitală între 1916—1921.

Cinci ani de rezistenţă fizică şi sufletească, dacă avem în vedere ce greu a trebuit să se descurce, el, cel lipsit cu totul de simţ practic, ros de singurătate.

După ce demisionă de la minister, aproape nu mai ieşea din casă. Se învăluia în nori de tutun; nu mai scria. Nu vedea pe nimeni. Numai duminica se ducea la fratele său, în Cotroceni. Într-o zi, din această epocă, aranjasem cu Savela o vizită la poet. Îmi spusese prin ce stare sufletească trecea. Stabilisem să ne întîlnim la Bacovia, dîndu-mi toate explicaţiile să-l pot găsi.

Locuia pe fundătura Buzeşti nr. 1, într-o clădire destul de stranie. Casa cu faţada la stradă — azi nu mai există — avea intrarea prin curte, pe o scară de lemn ce ducea la un etaj, printr-un fel de marchiză. Aceasta da direct într-un pod. De aici intrai pe un coridor cu ferestre spre calcanul unei case de locuit. Pe acest coridor se aflau 2—3 camere mobilate, închiriate cu luna. La cea dintîi locuia Bacovia.

Intrai cu mare emoţie. Odaia poetului avea o fereastră în faţa căreia era altă fereastră (pe culoar), prin care

intra lumina în odaia sa, dar nu de ajuns; de aceea trebuia să stea în semiobscuritate, sau să ardă becul toată ziua. Prin această fereastră zării interiorul camerei într-un zăbranic de fum şi un vîrf de ţigară, aprinsă în mîna poetului. Sta pe un scaun, nu departe de pat. Privea un punct, absent, palid, cu faţa foarte schimbată. O roşeaţă îi acoperea figura. Semăna perfect cu figura artistului de pe o copie a unui tablou celebru, intitulat: *La palme de la paix*. Aveam această ilustrată într-o zi cînd a venit la mine şi s-a minunat el însuşi de asemănare. I-am oferit-o. Există şi azi printre hîrtii.

Cînd am văzut acest interior al camerei, n-am mai cutezat să bat la uşă, mai ales să Savela nu venise la ora ce convenisem. M-a văzut poetul dinăuntru? A aşteptat să intru? Nu ştiu... N-am avut curajul nici să-l deranjez. Am încercat atît de mare emoţie, încît am început să tremur, picioarele nu mă ţineau. M-am sprijinit de zidul primului coridor, neştiind ce să hotărăsc. Să rămîn sau să mă întorc acasă fără să mă simtă... Din partea poetului nici un semn. Îl văzusem prin norul compact de tutun. Trebuie să fie foarte bolnav, mi-am zis. Nici vorbă să mă fi zărit. Cînd voiam să cobor scările, auzii însă nişte paşi uşori.

— Dumneavoastră eraţi? Staţi puţin...

Am rămas pironită.

— Îl aştept pe Savela. Am hotărît să ne întîlnim la dumneavoastră. A spus că sînteţi supărat şi suferind. A fost pe aici?

— Nu! Dar poftiţi! Mi s-a părut pe geam o umbră... nu credeam să fiţi dumneavoastră. Nu intraţi?

— Nu! Îl aştept pe Savela... care, din fericire, se şi arătă în capul scării. Am intrat toţi în odaia numai fum. Nu se putea respira. Am deschis întîi fereastrele de la cameră şi coridor. Savela, gălăgios de felul lui, acum era sobru, tăcut. Îl privea scrutător.

— Ce faci, Iorgule, cum te simţi? Mi-a spus sora mea că eşti suferind... Hai la un doctor să te consulte!

— Nu mă lecuiesc doctorii.

Îl observam. Avea o figură aşa de schimbată! Privirea ochilor albaştri, de obicei senină, era întunecată, umbrită de o suferinţă dublă; fizică şi mai ales sufletească. Barba nerasă. Părul spre spate, cam în neregulă. Cu totul altă expresie decît o ştiam. Un tic vag, prin care părea că vrea să-şi stăpînească un rîs nedorit.

Devenise foarte taciturn. Cînd am dat mîna, îmi întinsese o mînă rece, cu o atingere greoaie. Aurel îi mîngîie pletele ce nu erau îngrijite ca altădată.

Poetul se lăsa dezmierdat ca un copil. O mînă de prieten, în atît de mare pustiu sufletesc, ce căldură minunată poate da! Pe obraji avea o iritaţie accentuată. Ne privea pe amîndoi. Numai privea... Nu mai spuse o vorbă cîteva minute. Tăceam toţi. Cine ştie ce gîndeam fiecare! Într-un tîrziu, întrerupse tăcerea:

— Ce bine că aţi venit! Se mai împrăştie norul în care-mi îngrop ceasurile.

— N-ai obţinut concediu, Iorgule?

— Nu! Am demisionat!

— Asta ţi-a făcut marele tău «admirator»? Toată ziua mă deranjează la redacţie. Să nu-i mai văd.

Bacovia nu răspunse... nu se plîngea.

— Intenţionezi să pleci la Bacău, sau mai rămîi în Bucureşti?

— Nu ştiu, Aurel! Am plătit restaurantul şi chiria pînă la 31 august. Pe urmă voi vedea... dădu din cap cu nesiguranţă. Să văd cum voi scăpa din prăpastia asta economică. N-am cu ce pleca. Păru că regretă ce spusese. Privirea i se fixă indiferentă asupra unei fotografii de student ce o avea asupra patului. Era foarte frumoasă. Poetul la 22 de ani. Purta un melon de sub care ochii

mari, umbriţi de gene lungi şi sprîncene dese, apăreau strălucitori şi senini. Obrazul împlinit, fără nici un rid, era încadrat pînă la bărbie de gulerul înalt al paltonului. Avea o expresie distinsă. Mustaţa frumos tuşinată, deasupra buzelor subţiri, îi dădea un aer de tînără bărbăţie... Văzînd că privesc atît de atent acest portret, spuse deodată, cu adîncă tristeţe:

— Ce frumos era acel Bacovia, student! Nu-i aşa? Da, era frumos, adăugă, ca şi cînd nu eram şi noi acolo...

Aurel mă privi lung. Am pus privirile în pămînt. Odaia se învăluia într-o mirare: Ce au de tac atît? Poetul n-a mai zis nici un cuvînt. Palid, aidoma versului « Paloarea, mutismul mineanză-al meu piept... » Mă temeam să nu izbucnesc în plîns. Plutea în jurul nostru o durere, o teamă? N-aş putea spune nici azi. Trebuia să-l scoatem din acel marasm al deznădejdii mute...

— N-ar fi bine să ieşim? La şosea, de pildă? Voiţi?

Tresări. Părea că se adunase din risipirea în care plutise, din gîndurile grele...

Am pornit. Era spre seară.

— Vom sta pe o bancă... pe urmă iar singur... spuse ca pentru sine.

Cînd am coborît, treptele de lemn putregăite se clătinau, de nu-ţi puteai păstra echilibrul... Am pornit la şosea prin strada Buzeşti.

Era o zi foarte frumoasă de august. Aleile înverzite înclinau spre o paliditate prematură. Umbrele pomilor se proiectau pe asfalt şi, prin frunze, razele soarelui desfăceau evantaie aurii...

Apăruseră din nou echipajele elegante. Mult mai puţine, dar destul lux. Ne-am aşezat pe o bancă. Se lăsa răcoare. Fiecare tăceam şi ne strîngeam impresiile asupra aspectului elegant şi calm al acelei seri de toamnă. Voiam

să mă retrag şi nu cutezam să întrerup acalmia ce intervenise.

— E cam răcoare... am spus eu.

Hotărîră să mă conducă.

— Mulţumesc că aţi venit să mă vedeţi!... încercă să zîmbească poetul.

În seara aceea m-am recules foarte tîrziu din vălmăşagul impresiilor şi emoţiilor din ziua ce trecuse.

— Se pierde — mi-am zis. E descurajat... Îmi venea să încetez studiile, să-l îngrijesc, să fiu aproape spre a-l însenina.

Dar el era ca pasărea legendară, renăştea din arderea propriei sale cenuşi...

În ianuarie 1921, am schimbat instituţia în care muncisem aproape cinci ani. Fui numită subşefă de birou la «Creditul funciar urban». La «Agricola», atmosfera fusese mai puţin pretenţioasă, aci foarte ciocoiască. Instituţie ruginită, condusă de boieri conservatori. Nu mai fuseseră femei funcţionare; eram prima numită în această calitate. Ţineam lucrările Consiliului de administraţie. Aveam totuşi un salariu mai bun şi timp liber pentru studiile mai grele din clasele mari. Birourile se aflau pe strada Doamnei, în vechiul local, cu încăperi întunecate şi strîmte. Îmi îndoiam eforturile să trec cîte două clase. Nu am izbutit să mă ridic la mediile ce condiţionau acest drept.

Într-o duminică, ni se anunţă vizita poetului. Am trecut în odaia mea, fiindcă mai sosiseră şi alţi musafiri şi salonaşul sorei mele era cam strîmt. Pe masa mea de scris aveam o poemă neterminată. O zări. Mă rugă să-i citesc ce am scris.

— Nu e gata, i-am răspuns. Dar văzînd că se uită insistent spre manuscris, am citit. Poezia se numea

Fantezie. Citii numai primele strofe, ce începusem să transcriu. Mai urmau altele trei, netranscrise, pe care le descifră singur.

— E bogată această fantezie, spuse poetul.

— Ştiu şi eu! Ce capricioasă este inspiraţia! Nici nu ştii cum se sublimează impresiile, disparate uneori, într-o sinteză la care nici nu te aştepţi. Pornesc adesea de la un vers şi, nu ştiu prin ce proces ciudat, acesta atrage după sine alte multe, cum se strîng în vîrful magnetic al unei foarfeci zeci de ace de gămălie. Senzaţiile îţi răscolesc afectivitatea, impresiile, imaginaţia, gîndurile. O muzică din adîncuri le amestecă în sunete ce se limpezesc în cuvinte, şi acestea în metafore, imagini şi poema creşte din acest tumult parcă fără voia ta. Ce forţă o elaborează, o exprimă impetuos şi o trimite lumii din afară? Cine ştie?

— Talentul! răspunse loconic poetul. Cînd ai atîta inspiraţie! Dar inspiraţia se mai poate struni, după ce a izbucnit din flacăra iniţială... S-a instalat pe divan şi a rămas visător. I-am adus o cafea. Cînd m-am întors, era cu fotografia mea în mînă: o luase de pe masă, o privea. A pus-o repede în portvizit, jenat că-l surprinsesem.

A sorbit cafeaua. Era neliniştit. Simţeam că vrea să spună ceva — şi nu începea. Se hotărî.

— Duminica trecută am vorbit cu ai mei despre dumneavoastră. Vă invită la dejun pentru duminica viitoare. E şi Eugen. Vor să vă cunoască.

— Numai să nu intervină ceva?

— Veniţi. I-am promis şi a rămas să ne întîlnim la capătul liniei 14, la Cotroceni.

În ziua stabilită, am pornit prin dosul palatului, urcînd dealul Ţăcăliei, pe care azi se află Academia militară; am trecut calea ferată, pe un pavaj detestabil, cu gropi şi pietroaie.

Am ajuns după o jumătate de oră.

În hol, poetul îmi arătă o odaie: « Aici stau cînd vin la dînşii ». Era o cameră mare, destinată a fi sală de curs, dar, fiind foarte puţini elevi, le ajungea o singură clasă, aşa că această încăpere era disponibilă. Ne întîmpină fratele poetului, Eugen, şi am făcut cunoştinţă cu soţia acestuia, Natalia, o creolă foarte frumoasă. În tot timpul mesei a domnit o deosebită voie-bună.

După cafea, Bacovia cîntă la vioară. Îl auzeam prima dată. A cîntat *Serenada* lui Tosselli şi o *Nocturnă* de Chopin. Se transfigurase. Toţi ne aflam sub vraja arcuşului cu care executase frumoasa serenadă italiană. Ne purtase pe ţărmuri de soare şi fericire...

Cîntă şi Eugen o serenadă, tot atît de pasionat ca şi fratele său, mai puţin transfigurarea şi paliditatea acestuia. M-a uimit simţul muzical şi tehnica lui, care învăţase singur vioara. Spre seară, Bacovia mă conduse la tramvai. Mergea şi el spre casă.

Cobora înserarea şi zările se învăluiau într-o irizare viorie. Pe cîmpul Cotrocenilor, cazărmile distanţate, străzile prost pavate, casele micuţe, dădeau un aspect trist. Cum ieşeai de pe străzile cu aşa-zisele « locuinţe ieftine », între care se afla şi strada Negel, praful te îneca. Era foarte sătesc peisajul; numai cazărmile dădeau aspect de margine de oraş...

Am coborît dealul spre bulevardul palatului şi abia de aici simţeai aerul oraşului, cu bulevardele tivite de arbori umbroşi. Vorbirăm iar despre poezie.

— Voiesc să-mi alcătuiesc un nou volum de versuri, îmi spuse cu glasul abia şoptit.

— Cum se va numi?

— *Scîntei galbene*. Am şi o poezie cu acelaşi titlu, am scris-o în toamna ce a trecut. O am la mine...

— De ce n-aţi citit-o la masă?

— Şi muzică, şi poezie... prea multă producţie artistică.

— Vreţi s-o spuneţi?

— Dacă ţineţi...

O femeie în doliu pe stradă,
O frunză galbenă tremura după ea —
Luat de-a oraşului sfadă,
Uitasem că toamna venea.

... Era mai de mult o stradă,
O şcoală, şi bruma cădea...
Prin săli, ca nimeni să-l vadă,
Un elev singuratec pălea.

Un om, în amurg, pe-o stradă...
Pe foi nu mai ştiu cum trecea —
Sub tropot, şi-a lumii grămadă...
— Uitasem că toamna venea.

Aceeaşi emoţie poetică ce avea darul să-ţi transmită ca un vrăjitor... Vocea, căldura cu care a intonat versurile, fluidul acela fierbinte ce degaja din toată fiinţa sa erau copleşitoare...

— Cum vi se pare titlul?

— Destul de interesant... Văd cum « Plumbul » lovit de bagheta unui mare vrăjitor de poezie emite *Scîntei galbene*...

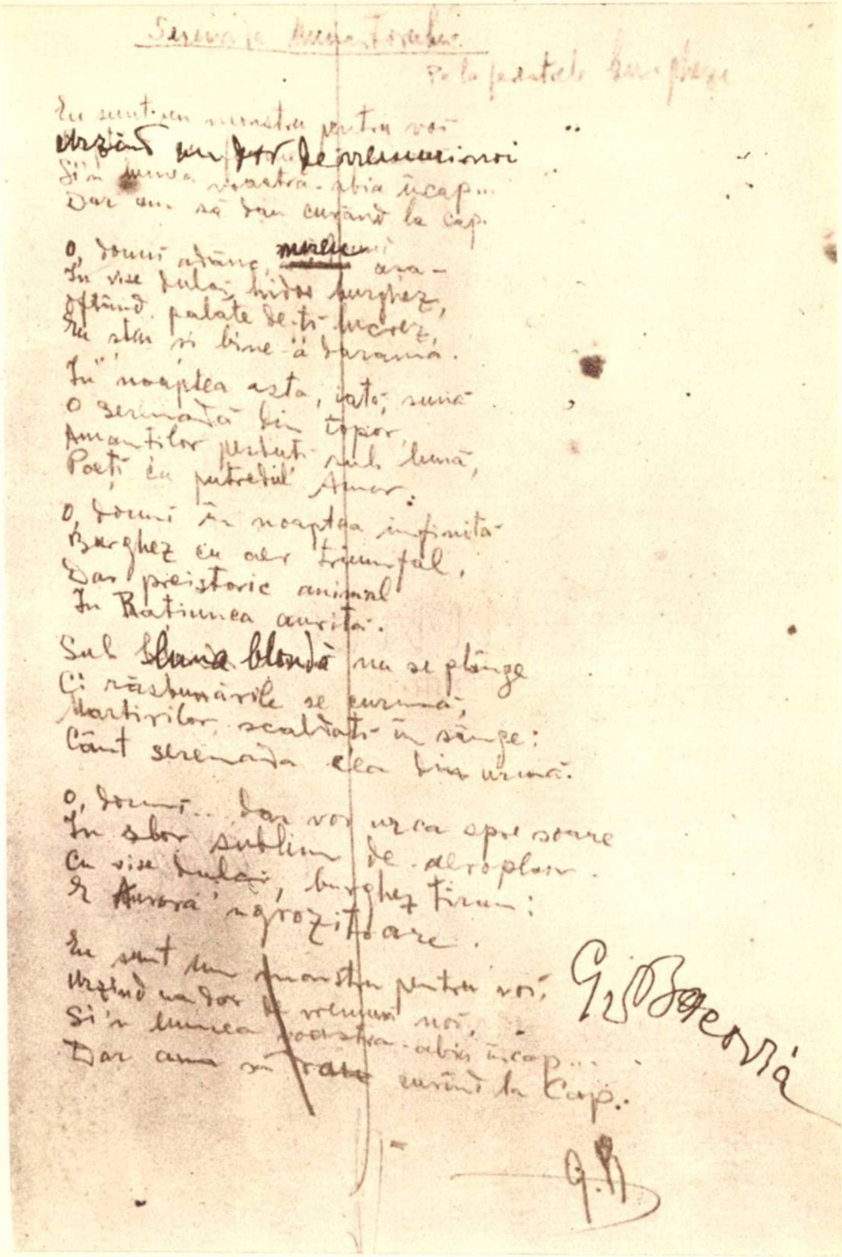
A rîs satisfăcut.

— Nu ştiu dacă voi găsi editor. Parte din poeziile ce voi pune în *Scîntei galbene* ar fi trebuit să apară în *Plumb*... Rămase tăcut, preocupat. Ajunsesem la tramvai.

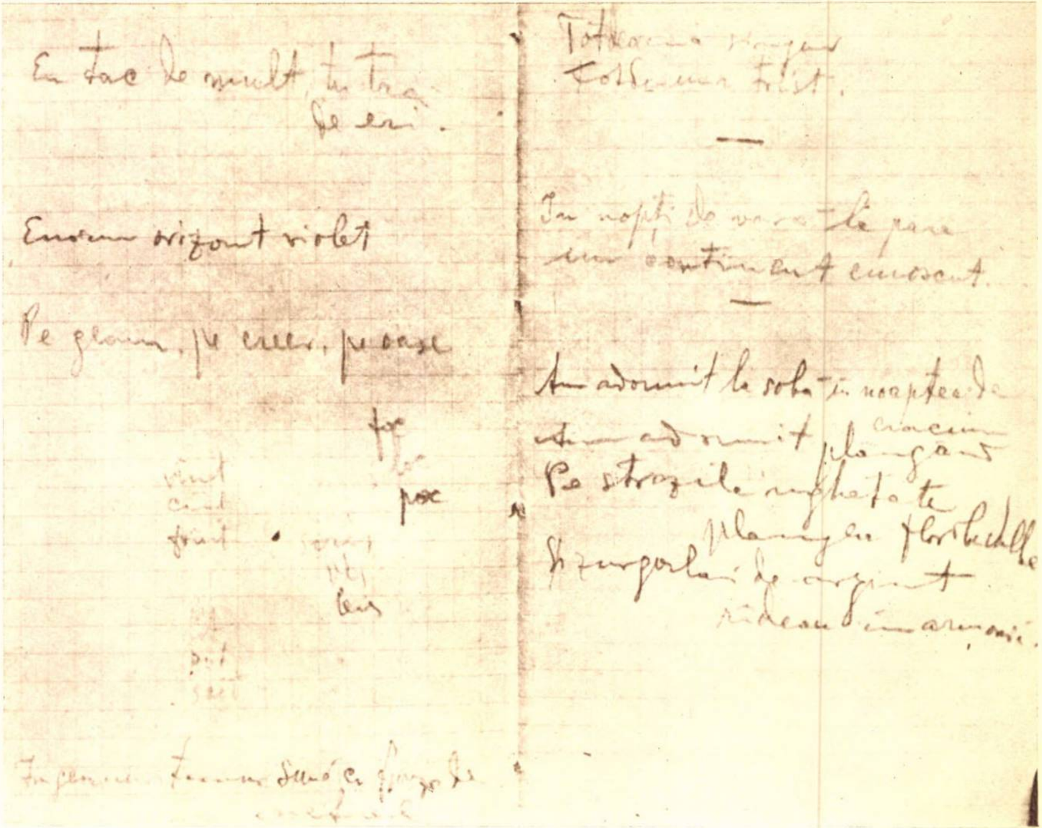
— Ar trebui să ne vedem mai curînd!

Erau aşa de rare întrevederile noastre... Mici sărbători de poezie...

— Ştiu că sînteţi ocupată.

Facsimilul poeziei
Serenada muncitorului

Postumă — in elaborare
(1913)

Îmi urmărea activitatea cu înfrigurare, se bucura că merg repede cu clasele superioare. « Poate rămîneţi la bacalaureat », şoptea. De cîte ori nu m-am întrebat dacă nu avusese dreptate... Nevoia unei profesiuni ca aceea ce-mi propusesem, şi care desigur ne-a fost salutară în multe privinţe, ne-a adus prea multe aşteptări şi suferinţe...

Ne-am mai întîlnit în august, după ce demisionase de la Ministerul Muncii. Au trecut din nou aproape două luni fără să ne vedem...

Într-o zi, pe la ora 1, Savela trecu pe la « Credit » să-mi spună vestea ce aflase de la fratele poetului.

De cîteva săptămîni, Bacovia nu mai ieşea din casă. Îl ruga pe Aurel să mai treacă să-l vadă. Era torturat de exema ce-i cuprinsese întreaga faţă. Mă rugă să merg şi eu. Am stabilit unde să ne întîlnim a doua zi dupăamiază. Se nimeri o vreme mohorîtă, cu vînt şi praf. Voia să plouă şi nu ploua.

Pe Bacovia l-am găsit în locuinţa fratelui său, într-o cameră din altă clădire decît a şcolii, dar în aceeaşi curte. Camera se afla pe un culoar cu geamlîc. L-am zărit prin fereastră, pe un scaun, cu mîinile rezemate de masa pe care erau cîteva cărţi. Se ridică să ne primească. Slăbise mult. Întreaga figură era o crustă pînă la liniile frunţii înalte. Numai albastrul ochilor ne mai spunea că în faţa noastră se află poetul cu figura palidă, fină, de altădată. Părul negru, bogat, era acum tăiat scurt.

Cînd am intrat, părea că nici nu ne vede. Au urmat clipe lungi, de tăcere, de uimire pentru că ne vedea, dureroasă impresie pentru noi. În clipa aceea, se învălmăşea totul înainte. Mi se umplură ochii de lacrimi.

Coborîse pleoapele şi atunci dispăru şi puţinul senin al figurii, ochii. Mîinile slăbite le ţinea pe genunchi. Savela rupse consternarea:

— Cu ce te tratezi, Iorgule? Arătă nişte medicamente de pe noptieră. Simţi vreo ameliorare?

— Nu! Nici n-o mai sper...

— Lasă, nu se poate să nu scapi şi de asta... Mi-a spus profesorul care te îngrijeşte că e de durată, dar vindecabilă. Ieşi la aer?

— În halul acesta? Şi să mă ajungă praful?

— E bine să mai faci o plimbare, aşa pe înserate. Acoperă-ţi faţa cu un tifon. Trebuie să mai respiri. Te topeşti de tot.

— Poate ies cînd vă voi conduce, mai pe înnoptat. Au continuat să vorbească amîndoi, nu ştiu despre ce. Nu-mi amintesc să mai fi spus ceva... Se aşeză lîngă mine, pe scaunul celălalt.

— Ce mai faceţi? De unde aţi ştiut că sînt aici?

— De la domnul Savela. Ne-am întîlnit la birou, mi-a spus că sînteţi bolnav, că vine să vă vadă şi m-am invitat şi eu.

— Sînt hidos cu crusta asta pe faţă! Nu?!

— Probabil că suferiţi cumplit! Vă doare?

— Ziua îmi dă pace, mai dorm. Noaptea însă e chinuitor. Nu dorm, citesc, scriu. Oftă. Am mai avut o exemă prin 1916, dar nu aşa totală.

— Atunci aţi scris poezia *Nervi de toamnă?*

— Da! Ieşeam pe cîmpul acesta, tot spre seară, să nu fiu văzut. Începu să ne spuie poezia, cu o mare durere în glas; am închis ochii şi l-am ascultat înfiorată:

Iarbă de plumb şi aer tare...
Pudrat de o eczemă ce faţa mi-o sapă;
Pe cîmp, cu-o umbră de cugetare —
Violet, corbi, şi-oglinzi de apă.

— O, tu care vei rătăci ca mine
În culori închise, şi ameţit la pas —
Dus de frumos, de mai bine...
De mult, într-o toamnă, s-a stins un glas.

Îşi regăsea, sau mai bine zis îşi păstrase, diapazonul liric de altădată. Stăteam cu ochii închişi, să am mereu sub pleoape chipul de mai înainte. În acest timp, Aurel descoperise pe masă un manuscris proaspăt.

— Ceva nou, Iorgule?

— Da! Voiam să transcriu. Cred că e ultima formă.

— Vrei să ne citeşti? îl rugă Savela, mai mult să-l distragă puţin.

Poezia *Umbra* vibră prin vocea poetului în odaia suferinţei neîndurate:

Mă prăfuise timpul dormind peste hîrtii.
Se întindea noianul de unde nu mai vii.
O umbră în odaie pe umeri m-apăsa,
Vedeam ce nu se vede, vorbeam ce nu era.

— Poţi să te culci, e ora şi noaptea-ntîrziată.
Vei scrie altădată, orice, şi tot nimic.
O umbră eşti acuma, şi pot să te ridic,
Lăsînd odaia goală şi lampa afumată...

(*Umbra*, 1920—1921)

Pluteam cu toţii în atmosfera acestui poem.

Cîtă durere, cîtă deznădejde trebuie să-i fi copleşit sufletul ca să-i poată smulge o cîntare de magician neîntrecut. Muzica, atmosfera, fiorul liric ce ne transmitea sînt fără putinţă de exprimat, mai ales în acea tragică împrejurare.

Se lăsase întunericul. Nu se mai vedea grozava crustă. Aprinse lampa cu petrol şi realitatea ne zgudui din nou. A mers cu noi să ia aer. Şi-a învăluit într-un tifon faţa cît a putut. A ridicat gulerul pardesiului.

Respira aerul cu nesațul unui întemnițat, căruia i se dăduse drumul din închisoare. Privea stelele ce răsăriseră.

— Nici una mai norocoasă pe cer!?

— Pe pămînt este una, îi răspunse Savela. Ai curaj, dragul meu, vor trece toate. Poetul, cu privirea departe spre cer, părea că nu-l aude. Crede-mă, nu glumesc! Prea ar fi monstruos destinul să nu-ți fi rezervat și ție o altă viață mai bună decît în prezent, o glorie mai puțin haină, îi spuse cu ton profetic Aurel, sărutîndu-l la despărțire ... Am să vin să te mai văd.

Ne-am despărțit. El s-a mistuit în noaptea străzii cu pălăria trasă pe frunte, furișîndu-se spre a nu fi observat.

Doi ani l-a chinuit boala. Nu mai părăsea camera. Doar seara, tîrziu, mai ales în nopțile cu lună, rătăcea prin coclaurile Cotrocenilor. A îndurat această brutalitate a vieții cu stoicism. Își trecea timpul meditînd, « gîndind la lumi ce nu există » și dorind acele lumi mai bune cu toată ardoarea, evocîndu-le așa cum scrisese cu ani în urmă: « E timpul, toți nervii mă dor/O, vino, o dată măreț viitor! » Era viitorul umanității, invocat cu atîta pasiune, dar și propriul său viitor, dincolo de tăcerea și singurătatea în care se mistuia.

Dacă s-ar fi putut complace în societatea în care apăruse, dacă n-ar fi pătruns-o pînă în măduva ei roasă de cancer și ftizie, dacă nu și-ar fi dat seama de putregaiul pe care era clădită, de descompunerea spre care mergea această lume în declin politic și social, poate ar fi rămas și el numai « umilul muncitor » și ar fi fost, și pentru el, lumea « un fenomen întîmplător ». Dar sufletul lui mîndru, sensibilitatea atît de adîncă nu-l puteau lăsa un umilit, un resemnat. De aceea a clamat el în poema finală, « Mîhnit de crimele burgheze, fără a spune un cuvînt ».

Cu toate vicisitudinile vieţii, sufletul poetului se ridica mai sus, devenea mai frumos, visul mai înalt, iar poezia îi punea în privirile umezite de suferinţi străluminările geniului, ce găseşte suprema forţă de a se ridica peste mîna de ţărînă trecătoare a trupului său. Poeziile, poemele sale în proză, cugetările sale sînt şi o evadare din suferinţa fizică şi morală.

Cutremurătoarea durere nu şi-o striga în lamentări retorice, se chintesenţia în melopeea durerii celor mulţi.

Deveni însă tot mai îngîndurat... Puţinii prieteni nu-l mai căutară. Pustiul din jurul său se lărgi pînă dincolo de el, în masivul oraş de piatră, în care « tabla tuburilor sună aiurarea tuturor ».

În intervalul 1921—1922, scrie poeme mai ample. În pustnicia acestei suferinţi are mai mult timp de gîndire. Nopţile lungi de insomnie îi vor inspira acele stampe ale solitudinii, cu atmosfera aşa de impresionantă, cum sînt *Bucăţile de noapte:*

> « Am uitat cine stă aici, şi unde au plecat, e tîrziu. Pe străzi e şoapta bunului-plac, a suferinţelor extreme, sau nimic. Podeaua e veche şi cioturile dau senzaţii de cranii, pînă ce o moleculă s-a zdrobit în creier, pînă ce totul spune: Vedeţi ce-aţi făcut? O, mai tîrziu, mai tîrziu, după atîtea, aceleaşi lucruri vor fi mai plăcute. Şi aceste lacrimi din noaptea aceasta nu se vor mai înţelege...
>
> Cine a stat într-o singură cameră, la lumina unei lămpi, noaptea, tîrziu, cînd nu mai ştii dacă ceilalţi dorm sau au plecat, cînd storul e tras la ferastră, va citi pînă la urmă aceste cîteva rînduri.
>
> Continuam de cîteva zile o carte uşoară, cu ilustraţiuni, cu un subiect din lumea veche, din care totuşi unele pagini nu le-am înţeles. Era pustiu şi, la fereastră, copacii tunau de vînt

în noaptea necunoscută, şi peste tăcerea unei biblioteci a cine ştie cui...

Îmi părea că autorul, deşi legendar, şedea pe gînduri în umbra sobei, voind să-mi spună că cele ce nu am înţeles au fost. Dar era o întîrziere plictistitoare în noapte.

O, dacă n-aţi citi aceste rînduri pînă la sfîrşit, fiindcă nu veţi găsi nimic despre frumuseţile ce au trecut...

Era o noapte indiferentă, cu dispreţul ignorant pentru cărţile ce nu le voi găsi niciodată, cu descrieri pe care, ca student, le-am cunoscut cu ajutorul unui poliglot.

Ah, trebuie să ascult muzica de adio, şi literile mici din josul unei pagini, ce spunea de alte cărţi vechi, şi foşnetul de nisip peste oraş, în deosebirea vremurilor şi tăcere...

Pe străzi cunoscute, în ziuă, nu mai era furtună, nu se mai ştia de noaptea fără somn şi de unde am plecat... »

Cu aceste mărgăritare ale durerii, se înălţa poetul peste hidoşenia vieţii. Aşa a luptat aproape doi ani, biruind cu creaţia sa chinul singurătăţii şi al exemei, ce dispăru precum venise, pe neaşteptate...

L-am mai văzut o dată în iarna lui 1922. Am făcut o vizită familiei Vasiliu-Langa, ca astfel să-l mai văd pe poet. Fratele cît şi cumnata sa mi-au povestit cu ce tărie îşi purta suferinţa.

Aproape nici nu-i simţeau existenţa. Masa i se servea în cameră, unde rămînea întins pe pat. Îşi aplica singur tratamentul, spre a nu supăra pe nimeni. Citea, scria, fuma sau rămînea în reverii prelungite cu ceasurile. Îşi acorda vioara şi în surdină cînta romanţele preferate sau improviza melodii personale. Îşi petrecea vremea în această sihăstrie artistică. Uneori se plimba prin odaie, citindu-şi versurile cu voce tare. Voia să se audă pe sine. Auzindu-se, îşi întărea mai bine părerea despre calitatea poeziei

ce scria. Aşa l-am surprins, cînd ne-am dus să-l vedem în camera sa. Am aşteptat puţin la uşă pînă a încetat lectura, spre a nu-l stingheri.

A fost foarte vesel cînd m-a văzut.

Am stat de vorbă despre viitor. Nu va mai cere nici o slujbă în Bucureşti. Se va duce la Bacău şi va căuta acolo ceva... Poate am să vin şi eu! Spunea că trebuie să cunosc pe părinţii săi şi că aceştia ţineau de asemenea să mă cunoască. Mai aveam un an şi treceam bacalaureatul. Părea optimist şi nu pomenea nimic despre chinul prin care trecuse.

Mă minunam de atîta tărie morală, de acea uluitoare vitalitate fizică şi spirituală, a unui atît de puternic seismograf al durerii, cum îl ştiam. De unde lua această tărie? Ce izvor ascuns de energie clocotea în profunzimile acestui suflet atît de frămîntat?

Optimismul său, planurile de viitor mă uimiră. Mi se părea că mă aflu cu adevărat în preajma unui om de rară elevare morală. Păru că-mi înţelege gîndurile.

— Se pare că gîndiţi şi dumneavoastră ca mine, în legătură cu cele ce v-am spus?!

— Da, gîndesc la cele spuse, dar şi la altele. Vreau să mă gîndesc pînă ce gîndurile se vor realiza în fapte.

Se oferi să mă conducă la tramvai. Pornirăm.

Zăpada îngheţase şi era un alunecuş îngrozitor. Mă luă de braţ să nu alunec. Avea un mers aşa de sigur patinorul de odinioară!... Părea că alunecă pe patine. Noaptea se arăta sub seninul sticlos al cerului. Cîrduri de corbi fîlfîiau aripi grăbite şi croncănitul lor se pierdea în noapte cu ecouri sinistre. Ne-am luat rămas-bun şi fiecare am pornit în direcţii opuse.

Se sfîrşise anul 1922. A plecat la Bacău. Mi-a scris o carte poştală ilustrată: « Salutări, George ». I-am

răspuns. Apoi, îndelungată tăcere de ambele părţi. Anul ce începu îmi aduse multe complicaţii. Cum am terminat bacalaureatul, mi-am întocmit volumul de versuri *Armonii crepusculare*, tipărit prin insistenţa lui Panait Muşoiu, D. Nanu, I. Gr. Oprişan. Erau de părere să public acest volum, ale cărui poezii le cunoşteau. Grija tiparului îi reveni lui Panait Muşoiu, care avea posibilitatea pentru aranjamentele necesare, în vederea tipăriturilor despre care am vorbit aici. Eu trebuia să finanţez banii pentru hîrtie. Tiparul îl achitam în rate.

Pregătirea examenului de admitere la facultate îmi da de asemenea de lucru. Faptul că de atîta vreme nu mai ştiam nimic despre poet mi se părea că mă îndreptăţeşte să mă înscriu la Facultatea de litere după cum proiectasem. Cursurile începeau la 1 noiembrie. Către sfîrşitul lui octombrie apăru *Armonii crepusculare*, primul meu volum.

Mă înscrisesem la Litere şi Filozofie. Trebuia să urmez dimineaţa cursurile la Litere şi după-amiază la Filozofie. Doream să frecventez regulat, cu toată seriozitatea. Nu mai puteam continua slujba. Demisionai. Am angajat lecţii particulare spre a mă putea întreţine. Aşa că eram foarte prinsă şi cu destule griji.

Într-o după-amiază de noiembrie, mă pregăteam să mă duc la cursul de psihologie predat de Rădulescu-Motru.

Pe la orele 4 am fost anunţată:

— Sînteţi căutată. « Trebuie să fie Bacovia », mi-am zis. De astă dată nu singur. Presimţirea nu mă înşelase.

În uşă apăru Bacovia cu fratele său, Eugen. Mi-am exprimat bucuria că-i revăd, ne-am strîns mîinile ca vechi prieteni ce eram şi i-am invitat să ia loc. Eugen îmi spuse:

— Pe mine, vă rog să mă scuzaţi. L-am condus pe Iorgu. Am un proces la Casaţie.

Plecă.

Bacovia se schimbase mult. Mai slab, mai trist. Privea cărţile ce mi le adusese de la tipografie cu cîteva zile mai înainte. Camera mea era destul de mare.

Se aşeză pe un scaun de la masa din mijloc şi mă întrebă:

— Volumul dumneavoastră? Mă ridicai şi-i oferi un exemplar să-l vadă de aproape...

— *Armonii crepusculare?* Îl deschise. Pe prima pagină era poezia *Amanţii mei.* Se încruntă, contrariat. Îmi spuse: « De ce un asemenea titlu care să deschidă volumul? » Îl lăsă enervat. Ce puteau să vadă la dumneavoastră? Poate ochii, poate gura...

Mă pufni rîsul.

— La ce vă gîndiţi? Ar fi mai bine să citiţi poezia.

— Citiţi-o dumneavostră! Citii prima strofă:

> Amanţii mei
> Sînt cărţile-nţelepte,
> Amanţii mei
> Sînt vechii autori.
> Cu ei ades
> Am împărţit orgia
> Din asfinţitul serii
> Pînă-n zori.

Terminasem. Nici un gest, nici un cuvînt. Cîteva minute ne apăsă tăcerea mută ce urma totdeauna după cîte o surpriză sau contrariere.

Fumă o ţigară. Ceru permisiunea şi pentru a doua. Tăceam, îi respectam gîndurile. Părea că nu cutează să vorbească.

— E frumoasă această profesiune de credinţă — zise într-un tîrziu. Poate nu trebuia intitulată astfel, şi să nu deschidă volumul: « Scripta manent ».

Scoase din buzunar un pachet mare de ciocolată. Credeam că este o carte în pachetul alb. Mai scoase şi două rulouri cu bomboane. Mi le dădu ca unui copil.

Au urmat clipe de tăcere lungi, cît nişte ceasuri de hotărîri mari...

Mă aşezasem pe divan şi nu ştiam ce să spun. Avea teribilul dar de a-mi transmite tăcerile sale. Se ridică de pe scaun, venind spre mine şi adînc emoţionat spuse:

— Trebuie să vii la Bacău. Părinţii mei vor să te cunoască. Vom găsi acolo, amîndoi, o ocupaţie. Stau în Bucureşti o săptămînă. Trebuie să te hotărăşti. Nu mai plec fără un răspuns sigur. Atîţia ani de aşteptare, pustii... pustii.

Simţeam blocul greu şi apăsător al hotărîrii ce trebuia luată şi al răspunsului ce implica.

Urmam imediat solicitarea pasionată şi atît de imperativă? Voi rezista pînă la finele studiilor?

Era cu fruntea fierbinte şi cu buzele pe mîinile mele.

— Daţi-mi voie să mă reculeg.

Era atît de mare clipa asta, mare cît veşnicia răspunderii ce-mi ordona.

Pe uşă intra sora mea Elena. Îi sărută mîna şi, spre uimirea mea, urmă cu volubilitate, brusc, emoţionat:

— Doamnă Dumitrescu, am venit să cer mîna sorei dumneavoastră. Părinţii mei vor să o cunoască. Sînt bătrîni şi suferinzi, nu pot veni la Bucureşti. O invită la Bacău. Va fi găzduită la sora mea.

Amîndouă am fost foarte surprinse de energia cu care vorbea. Ne obişnuisem cu felul reţinut din convorbirile sale.

— Rămîn o săptămînă pentru răspuns.

Sora mea interveni:

— Domnule Bacovia, depinde de ea să hotărască. Noi insistăm să devină profesoară. Dumneavostră ce ocupaţie aveţi la Bacău?

— Eu... scriu!

— Cu scrisul se poate trăi?

Fulgerat, parcă, plecă ochii. Tăcu, tăcu mai departe. Undeva, dincolo de clipele acelea, viaţa îşi depăna firul hotărîrilor sale.

Nu ne reveneam din tăcerea ce ne cuprinsese. Asemenea clipe apasă creierul mai puternic decît orice manifestări zgomotoase. Nişte ciocănele fine păreau că lovesc în fiecare circumvoluţiune şi creierul se oprise din gîndire. Simţeam numai că se hotărăşte ceva peste cele trei voinţe faţă-n faţă, că prin cuvintele rostite de poet vorbea însuşi viitorul de dincolo de noi.

Un pahar de vin îi dădu mai mult curaj. Trecu acel impas al tăcerii.

Nu ştiu cum, mă rupsei din mutismul în care intrasem:

— Vă mulţumesc, pentru sinceritate. Tot atît de sincer vă promit că vieţile noastre se vor uni de îndată ce-mi iau licenţa şi obţin o catedră. Dumneavoastră veţi scrie... acesta este rostul talentului dumneavoastră. În prima vacanţă voi veni la Bacău. Doresc şi eu să vă cunosc părinţii. Vorbisem într-un suflet.

— Voi aştepta!...

— Ne vom vedea mai des. Vacanţele vor fi ale noastre.

Aşa s-a consfinţit viitorul nostru...

Era ora de plecare la cursuri. Mă uitam la ceas...

— Rămîneţi azi, nu vă duceţi! După al doilea pahar de vin deveni mai vesel. Am servit ciocolata. Se simţi puţin jenat.

— Poate aţi prefera altceva decît ciocolată. Parfumuri, dantele, ştiu eu!... nu mă pricep.

— Nimic, domnule Bacovia, îi răspunsei rîzînd.

Mă privi cu recunoştinţă. Se înseninase ca un copil. Ziua era mohorîtă. Prin cele patru mari ferestre se vedea cerul posomorît. Se cernea un puf de gheaţă, care se topea la atingerea pămîntului. Am mai servit o cafea, vorbind şi tăcînd. Ne-am despărţit, rămînînd să ne vedem înainte de a pleca la Bacău. Era bucuros că cel puţin i-am promis vacanţele.

— Dar mata ai să vii la Bacău, nu eu la Bucureşti.

— Eu, fireşte!

Peste cîteva zile am primit o carte poştală din Bacău pe care scria « Salutări, George ». Îi răspundeam tot aşa de laconic: « Mulţumesc, Agatha ».

Timpul trecu destul de repede. Se apropia vacanţa. Vremea se răcise. Era frig, ger. Chiciura împodobea casele, pomii, străzile.

Stabilisem să plec cu Eugen.

A doua zi, la ora convenită, mă aştepta în gară. Era cam indispus. Aflase că trenurile vin cu mare întîrziere. Rapidul pleca cu o oră mai tîrziu. Gerul se înăsprea, îngheţau locomotivele pe drum. După o oră şi jumătate de aşteptare, am plecat. De la Ploieşti începu o ninsoare foarte abundentă. Am ajuns la Bacău cu destulă întîrziere. În gară ne aştepta poetul cu cele două fiice ale surorii sale, la care trebuia să fiu găzduită. Opriră două sănii. În prima se urcă Bacovia la stînga mea şi în a doua Eugen cu nepoatele.

Gerul era înţepător. Vizitiul mîna repede; sania parcă zbura. Nu ştiu să ne fi spus vreun cuvînt. Îl vedeam fericit că-mi ţinusem promisiunea. Zîmbea... Ne simţeam aşa de bine în săniuţa aceea, în decorul alb, zburînd parcă într-un vis alb, într-o plutire albă şi rece...

Am fost primiţi într-o cameră mare, luminată puternic, bine încălzită, cu mobile vechi, dar frumoase. Ne aştepta

sora poetului, Maria. Înaltă, cu figura zîmbitoare, cu ochii mari căprui, cu gura micuță, înflorită de un zîmbet plin de amabilitate. Terminase pregătirile de sărbători și era puțin obosită.

— Făceți-vă comod, sînteți înghețați.

Se aduse țuică fiartă și aperitive. Liliana și Aura, fiicele sale, erau foarte fragede, cu obrajii îmbujorați încă de ger și cu cei cîte 16 și 14 ani ce aveau. Amîndouă chipeșe, vesele, comunicative, erau bucuria și fericirea mamei lor, rămasă văduvă la o vîrstă relativ tînără, cu ele încă micuțe. Ne-am dezmorțit de frigul ce ne înghețase. Căldura și dragostea gazdei mă cuceriră.

Eugen vorbea în șoaptă cu Iorgu. Fetele începură la pian un cîntec « à quatre mains ». Ne-am așezat la masă. La geamuri se auziră colindătorii. Ochii poetului se umplură de duioșie. Îi asculta cu plăcere!... Glasurile tinere păreau fierbinți, gerul nu le micșora avîntul. Trăiam un vis ce-l dorisem foarte mult și acum, prin ceața prezentului, se întruchipa?

A doua zi ninsoarea foarte îmbelșugată se așternuse pe trotuare și, nefiind curățată la timp, se întărise, se înălțase; de aceea casele păreau mult mai scunde decît erau în realitate. În ogrăziile vaste se făceau dezăpeziri, aruncîndu-se omătul în movile ce acopereau profilul locuințelor, care, pitite în nămeți, dădeau impresia unor ogrăzi cu case mărunte de țară. Obișnuită cu clădirile mari din București, aceste imense spații albe îmi aminteau cîmpii albe de sat. Era nota patriarhală a Bacăului, ce-i da un farmec particular.

Purtam în mintea mea peisajul bacovian. De aceea abia așteptam să văd capătul tîrgului unde se născuse, Bistrița pe care patinase, abatorul, hanul îndepărtat, reflectate în poeziile sale din adolescență și tinerețe.

În acea după-amiază, poetul veni să mă conducă prin orașul cu care vroia să-mi facă « o amplă cunoștință ». Echipat cu un palton gros, purtînd o căciulă de lutru neagră ce-i încadra minunat figura, din nou fină, palidă. Acum purta părul negru spre spate. Ochii albaștri reieșeau mai vii.

Am ieșit de pe strada Cuza-Vodă pe Ioniță Sturdza, pornind spre centrul orașului. Nu departe apăru un careu mare, în care un boschet de arbori, pe care zăpada se lăsase grea, își îndoise ramurile în atitudini elegante, grațioase. Gardul de fier era nins ca o dantelă ajurată în scama groasă a zăpezii. Sub albul tranșant zarea părea vînătă, cenușie. Cerul își boltea clopotul uriaș deasupra capetelor noastre, cenușiu și el. Poate din aceste priveliști transpusese poetul în poeziile sale culoarea zărilor de plumb. Trăiam aievea acest peisaj, ce multora li se va fi părut neverosimil, și mi-am dat seama de realismul inspirației bacoviene în multe din poemele sale. Mi-a arătat redacția ziarului *Bacăul*, Poșta, Palatul Administrativ:

— Aici am fost funcționar cu mulți ani în urmă. Aici este și baroul. Stau cu cartea de avocat în buzunar. Nu mi-a folosit la nimic titlul pentru care și mata te zbați.

— Mie sper să-mi folosească.

Acest prim contact cu mediul său natal mă tulbură. Aci s-a măcinat în așteptări pustii, în frămîntări tragice, marele său suflet. Necunoscut, neînțeles, pe străzile acestea, prin grădina copleșită de zăpadă, prin sălile marțialului palat ca funcționar și-a pierdut zecile de ani din viață. Oare îl merita acest Bacău? am îndrăznit să-mi spun în mintea mea. Tăceam și-l ascultam cum prezenta vreun colț al orașului, pe care l-a iubit totuși pînă la moarte.

Copleșită de asemenea reflecții, nu știu cum am ajuns în dreptul ateneului « Vasile Alecsandri ».

— Acest teatru e construit de Alecsandri.

În faţă se afla un mic bust al poetului de la Mirceşti.

Ne-am întors de pe Strada Centrală pe Strada Mare. La intrarea în această stradă, pe dreapta, îmi arată o clădire:

— Aici, spun băcăuanii, că s-ar fi născut Alecsandri. Acum e baia centrală... Mai încolo, o casă mai modestă:

— În casa asta a locuit poetul Grandea. Mi-a fost profesor de franceză. Avea poezii frumoase şi mi-a plăcut mult, pe vremuri, romanul său *Fulga*, sau *Ideal şi real*.

În piaţa Kogălniceanu adăugă: « În acest loc a ţinut un discurs pentru împroprietărirea ţăranilor Kogălniceanu, cînd era ministru ».

Se afla şi un bust Kogălniceanu, prea mic, pe un soclu. Ar fi putut fi ceva mai monumental. Piaţa destul de dosnică şi mică. « S-ar fi cuvenit un loc mai larg, mai central. »

Am ajuns la catedrala Sfîntul Nicolae, care se uita trufaşă în zarea rece şi plumburie. În dosul ei, îmi arătă şcoala primară: « Aici am învăţat cursul primar. Sora mea, Maria, predă acum la această şcoală. »

Pornirăm puţin pe bulevardul cu castanii ninşi, în acea procesiune de copaci albi, copaci negri din poezia sa *Decor*. Se confruntau parcă izvoarele de inspiraţie din opera sa: catedrala, bulevardul, cu acei nebuni rătăcitori menţionaţi în versurile sale. Prin castanii împovăraţi de zăpadă, cuiburi de ciori ne prezentau acel alb şi negru: « cu pene albe, pene negre ». Tocmai zburau şi nişte ţărci. Toate îmi lămureau mai bine poemul *Decor*.

Seara se lăsă repede, vînătă parcă şi ea de gerul ce se înteţea.

— Aţi îngheţat?

— E foarte ger...

— Ar trebui să intrăm undeva să ne încălzim. Ce ar fi să mergem la cinematograful din centru? Nu e departe. Am intrat la cinematograf, dar am plecat foarte curînd.

Casa Mariei era frumos luminată. Storurile de la salon nu erau trase şi lumina se răsfrîngea pe aleea din curte. Eu eram foarte îmbujorată de ger.

— Aţi înghețat! Cu ce să vă dezgheţ? Nişte vin fiert! Vreţi?

— Vrem! răspunse Bacovia. Apoi către mine:

— Ce impresie v-a făcut oraşul nostru?

— Destul de poetică. Sub zăpada albă, bogată, totul apare transfigurat. Şi... în compania unui poet e mai poetic...

Pe la 9 seara începură să vină musafirii. În salon era întinsă masa de joc de cărţi. Bacovia nu iubea jocurile de cărţi. Juca table, dar prefera şahul. Făcea cu Eugen lungi partide. Eugen ieşea învingător. Îl făcea mat. Atunci rîdea şi se ridica de la joc.

Cînd au sosit invitaţii şi după ce s-au făcut prezentările, am trecut la masa care a durat pînă după miezul nopţii; parte dintre convivi au trecut la cărţi, iar alţii au rămas să danseze. Vinul fusese foarte bun şi Bacovia se înveselise. Fetele aveau invitaţi de seama lor. Începu dansul după patefonul cu plăci noi şi din cînd în cînd după piano, la care cîntau cu schimbul cei tineri.

Bacovia mă invită la al doilea vals.

Pornirăm într-un adevărat vîrtej. Mai tîrziu, mi-a mărturisit că relua dansul în seara aceea după mulţi ani...

Într-o pauză fumă cu nesaţ şi mă întrebă dacă nu doresc o ţigară. La refuzul meu, spuse că se miră că nu sînt « la modă ». Argumentul nu a prins nici atunci, nici mai tîrziu.

Timpul trecuse uluitor de repede. Ziua următoare m-am trezit tîrziu. Am fost gata cînd intra poetul pe poartă, înfrigurat, cu promoroaca pe căciula de lutru şi pe gulerul paltonului. Părea venit din secolul al XVI-lea, pudrat pe părul şi mustaţa neagră.

Am stat în salonul bine încălzit privind amîndoi pe fereastră. Promoroaca se depusese pe case, pe arbori, pe ierburi, pe firele de telegraf, în miliarde de ace fine de cristal. Am admirat feeria de promoroacă şi dantelele de gheaţă de sub streşini. Mă ţinea de mînă şi tăcea. Într-un tîrziu, şopti:

— Parcă e un decor de nuntă, nu-i aşa? Aşa era... Rămase cu privirea nostalgică pe zare...

Liliana începu să cînte la pian. Bacovia urmărea peisajul şi melodia.

Simţeam că meditează, că visul începe să-l cuprindă în mrejele lui.

Mă depărtai uşor, spre pian, descoperind cu surprindere portretul ce se afla deasupra. Era al poetului... acela ce-l admirasem în odaia întunecată din fundătura Buzeşti, la Bucureşti, cu cîţiva ani în urmă. Acum semăna aievea cu acest portret. Îi lipsea melonul. Faţa rasă proaspăt, figura foarte înseninată, ochii luminoşi, privirea limpede, adîncă, părea că e cel din fotografie, puţin mai maturizat. Regretam că nu am şi eu acest portret. Maria îmi surprinse această dorinţă. Fu drăguţă şi mi-l oferi, rugîndu-mă să-l păstrez cu sfinţenie. « E unicul în toată familia ». Poetul nu mai ştia ce devenise cel de la Bucureşti.

L-am avut pînă în 1934, cînd cei de la S.S.R., care-mi comandase un studiu bibliografic, mi l-au luat sub pretext că vor o copie, deşi eu mă obligasem să le dau fotografiile în fotocopii. Atunci mi-au luat şi fotografia lui Macedonski cu dedicaţia adresată poetului, cînd l-a vizitat la Bacău, precum şi o altă fotografie, de licean, de asemenea unică în familie. Nu mi le-au mai înapoiat, cu toate insistenţele mele. Cine ştie pe unde s-au pierdut! Familia lui Bacovia nu mi-a iertat că am deposedat-o de cele două portrete: acela de student la Iaşi şi cel de

licean. Astfel S.S.R. ne-a lipsit de această fotografie, reprezentînd cel mai bun portret al lui Bacovia din epoca în care viața nu pusese pe chipul său interesant urmele atîtor amărăciuni.

După ce am ascultat muzică, am discutat și cu Maria și am citit ziarele, ne-am așezat la masa sărbătorească, veselă, care dură destul de mult. Ne-am retras pentru odihnă.

În a doua seară de la sosirea mea în Bacău aveam mare emoție. Nu văzusem încă pe părinții lui Bacovia, pe celelalte surori, nepoți. Toți erau invitați la cină. Mi se părea că am de trecut un examen, și cam așa era, un examen de familie. Îi spusei lui Bacovia și surîse.

— Nu-ți face griji! Vei fi foarte bine primită. Ai mei sînt buni și ospitalieri! Îmi dădu puțin curaj. Plecă, rămînînd să venim și noi la șapte cel mai tîrziu.

M-am lăsat puțin pentru odihnă. Gîndurile se revărsau ca o cascadă înspumată peste reveriile ce mă cuprindeau. Nu avusesem timp să-mi dau seama că două zile din cele mai frumoase trecuseră; totul fusese așa de nou, și totuși atît de firesc! Poetul — atent, prevenitor, dornic de a mă simți cît mai bine. Punctual, gata să-mi preîntîmpine orice dorință.

Se petrecuse în ființa sa o înviorare, o dragoste de viață, de a participa la discuții, la nimicuri ce mi se părea că altădată nu le-ar fi dat nici o atenție.

Nu bănuiam această exultare în omul sobru, tăcut, închis în alveola unei vieți de tristețe, visător și rareori mizantrop, cum mi-l prefigurasem din cunoștința anterioară și opera sa. Ieșise din singurătatea gîndurilor și visurilor, spre pajiștea senină a prieteniei și afecțiunii ce se întărea cu fiecare clipă?

Ce trişti aveam să fim cînd zilele acestea se vor fi mistuit în amintire! Mă gîndeam că poetul poate avea dreptate şi profesiunea spre care mă îndreptam ar putea fi cine ştie ce izvor de greutăţi! Intuiţia sumbră a vieţii îmi întuneca avînturile.

Cît voi fi gîndit atîtea, nu ştiu. Apăru Maria.

— Eşti gata? Ne-am echipat de plecare!

Stătusem în întuneric. Am tresărit, mai bine zis am sărit în mijlocul camerei.

Cînd am ieşit, gerul ne întîmpină tăios. Ni se lipeau nările. Nu ne-am spus nici un cuvînt, să nu inspirăm aerul îngheţat. Am mers pe strada Cuza-Vodă, să ajungem mai repede. Făcui cunoştinţă cu străzile lăturalnice. Treceam pe lîngă ogrăzi imense, cu pomii santinele înzăpezite. Aproape alunecam în zăpada imaculată; în dreptul felinarelor, umbrele ni se proiectau alungite pe omăt, şi era o linişte de « Parcă toţi muriră, parcă toţi au înviat ».

Am ajuns în strada Liceului, în faţa unei ogrăzi mari, cu pomi mulţi, ce-şi aplecau ramurile sub povara zăpezii. Am intrat pe o pîrtie paralelă cu o casă-vagon, cu două ceardacuri. Geamurile păreau nişte vitrouri de gheaţă cu cele mai ciudate arabescuri.

Sunarăm la a doua marchiză. Ne-au întîmpinat poetul şi sora sa, Virginia. Am fost primiţi în sufrageria luminată de un candelabru, ce-şi răsfrîngea luminile în două oglinzi mari, stil Ludovic al XV-lea. În mijloc, masa aştepta cu tacîmurile puse. Am cunoscut pe celelalte surori. Cea dintîi mă întîmpină « mamaia ». Eram foarte emoţionată. O simţii privindu-mă atent din dosul ochelarilor. M-au aşezat la masă lîngă Iorgu. Mamaia în capul mesei. Mai tîrziu a venit şi tatăl poetului.

Mamaia mă întrebă cît stau la Bacău.

— Cred că încă două zile, i-am răspuns. Dar întîlnii deodată privirea plină de mirare a poetului, care parcă

voia să spună: « Atît »? Nu stabilisem cît voi sta. Aveam de pregătit o lucrare programată pentru ianuarie.

— Se poate să vă deranjați de la București numai pentru cîteva zile, pe frigul acesta? fu răspunsul mamaiei. Rămîneți cel puțin pînă după Anul Nou!

Era atît de imperativă invitația, că mă puse în încurcătură.

— Ce-ai rămas așa pe gînduri, Iorgule? zise tataia. Cîntă-ne ceva. Iorgu șovăi. Repetîndu-i-se invitația, aduse vioara, puse surdina, își rezemă bărbia pe marginea ei și la cererea tatălui începu să cînte *Steluța*. A cîntat cu atîta pasiune, încît bătrînului îi șiruiră lacrimile. Mai cîntă o *Nocturnă* de Ceaikovski. Eram toți sub vraja cîntecului său. Cîntase și la București, dar cu frenezia din seara aceea, nu! Pe frunte îi sclipeau ace umede. Își șterse fruntea, sorbi dintr-un pahar. Lăsă arcușul pentru o pauză. Fusese o flacără care arsese pe coarde, mistuită de emoție și înfiorare.

— Așa, Iorgule! Tare cînți frumos! Dar prea te topești în cîntecul tău!

Poetul se înclină recunoscător. Îmi adresă o privire luminoasă, scînteietoare. Nu găseam cuvinte să-mi exprim admirația.

Rugat de sora sa, Maria, ne recită *Decembrie*. Aceeași vibrație, același fior, ce avea darul să transmită celor ce-l audiau.

Neuitată mi-a rămas acea seară petrecută prima oară în familia sa. Toți sensibili la muzică și la poezie.

Sînt aproape 40 de ani de atunci și răsună încă, proaspăt și vibrant în ecoul anilor, arcușul amintirilor cu flacăra lor nestinsă.

Pe tatăl poetului nu l-am mai văzut. În vara anului 1924 s-a strămutat din lumea noastră. N-am putut participa la înmormîntare: eram în toiul examenelor.

A doua zi rămăsesem pe marginea patului, recapitulînd impresiile din ajun. Am fost anunţată, în dulcele grai al moldovenilor:

— Duduia a zis să mergeţi cu mine la duduca mare, la ora 1. Dumnealor au plecat.

Era ora 12. Pornirăm spre strada Liceului. Cînd am ajuns, erau strînşi în jurul mesei. Mă aşteptau pe mine şi pe Eugen, care din ajun nu mai fusese văzut.

Poetul însă părea mai posomorît. Zîmbise puţin şi el, dar recăzu într-o tăcere ce nu-mi explicam.

Eugen se informă:

— Ai arătat musafirei noastre Bacăul?

— Aşa... cît s-a putut... Apoi Bacovia îmi întinse o cupă zicînd: « Pentru toată vacanţa în Bacău! »

— ...Ar trebui să plec mîine seară.

— Cum? întrebară aproape în cor mamaia şi Eugen.

— Am foarte multe lucruri ce mă reclamă în Bucureşti. Dar vom face Anul Nou împreună.

Au fost mulţumiţi, şi indispoziţia poetului pieri. După-masă am trecut în iatacul său, împreună cu Virginia şi Eugen. Ei jucau şah. Poetul mă invită la o partidă de table.

— Dar nu cîştig nici o partidă! Zîmbi şi scoase din buzunarul vestei o hîrtie. Era o telegramă: « Nu sta mai mult de trei zile. Te aşteptăm de ziua Ştefaniei. »

— Aşa? Era vorba de telegramă? De aceea eraţi posomorît la masă?

— Spuneaţi că veţi face toată vacanţa aici!!

— Iată, am rămas pînă la 2 ianuarie.

...Avea pe măsuţă nişte reviste. Printre ele zării şi un număr din *Gîndirea*, în care i se reproduceau 14 poezii din volumul *Plumb*, însoţite de un articol semnat Ion Darie (Cezar Petrescu).

Bacovia mi-a înțeles privirea:

— L-ați citit?

— Da, l-am citit. Mi s-a părut destul de frumos, deși nu mă împac cu eticheta: « Poet al deznădejdilor provinciale ».

— Dar cum ați fi dorit?

— Dacă e vorba de deznădejde, e mai just al deznădejdilor universale. Dar numai deznădejde e în poezia dumneavoastră?

— Vreți să citim articolul?

— Firește!

Am început să-l citesc.

— E prea lung... o să vă obosească... Citii cîteva fragmente:

« L-aș asemăna cu Verlaine. Un Verlaine fără izbăvirea din *Sagesse*. Chiar și momentul literar, în care a apărut, corespunde cu epoca lui Verlaine. Și acela și-a tipărit litaniile dureroase în clipa cînd poezia franceză răsuna de bucurie și rime sonore, rătăcea în peisaje tropicale, luneca în exotism, în arheologie, în esoterism.

Poezia lui gravă își prelungește de aceea tristețea, după ce ai închis cartea, ca acele clavecine notate de Voltaire într-o scrisoare, care mai răsună încă atunci cînd degetele nu mai ating clapele... »

Bacovia urmărise aceste fraze cu atenție.

— Da, cu Verlaine m-am asemănat și eu într-un poem pe care nu-l cunoaște Cezar Petrescu, poemul în proză *Iarmaroc*. Mă vedeam, ca și Verlaine, vagabondînd prin mulțimile pestrițe, amestecate — amăgite de burghezie cu plăceri primitive.

Scoase acest poem dintr-un caiet cu manuscrise neordonate încă în volum și citi poemul în proză *Iarmaroc*.

«I... ha... orăşelul e plin de praf, de iarmaroc, de oameni şi de animale. Căruţe dejugate stau în drum. Drumul e plin de paie; ţăranii cinstesc rachiu, vin cald, bere caldă, bragă şi limonadă colorată. Prin crîşme soldaţii strîng în braţe ţărance şi servitoare grăsune şi pline de sudoare...

Ciungi, orbi, ologi, infecţioşi, cu cărnuri putrefacte, urlă cerşind. Un copil s-a speriat şi plînge. Morile duduie şi în ogrăzile lor stau munţi de grîu şi de păpuşoi. Pe malul gîrlei aleargă o puzderie de oameni, femei şi copii în pielea goală...

I... ha... La panorămi ţăranii se civilizează... şi orăşelul e plin de praf, de iarmaroc, de oameni şi de animale.

Caterinca veche... Verlaine ce plînge în iarmaroc, în tîrgul meu natal, paiaţa care simte că n-o ascultă nimeni... şi izbucniri bengale, catalige, fluierături... O baletistă ce pozează în fumuri colorate... Ah, Vasilache desperat...

Hodorogite clopote alarmate, caterinca veche... Verlaine e nota cea mai falsă, din caterinca hodorogită... săraca notă ce dispune sau indispune pe visători, amanţi afectaţi. Stau singur lîngă vagonul ambulant, în care doarme în lumină o atletă comediantă ostenită. Lume după lume în noaptea întîrziată... şi umbrele ce joacă pe drilul de la circuri ori panorame licărinde de oglinzi şi de mărgele... Ochene îngrozitoare... caterinca veche, tipsii asurzitoare şi ţipete stridente, şi totul se duce în zarea îndepărtată, în satele inocente, acolo unde dorm fecioare naive, pale, pure. O, noaptea tîrziu să plîngă discordant o caterincă într-un cătun... Eu, nota cea mai falsă din caterinca hodorogită... săraca notă ce bate indignată în geamul vagonului nomad, dar nu e auzită...

Petiţa a pocnit la încercarea puterii, am călătorit pierdut în goana circulară un armăsar

de lemn... Verlaine... caterinca veche ce plînge nostim... O tempora... omenesc...
I... ha... orăşelul e plin de praf, de iarmaroc, de oameni şi de animale... »[1]

— Ce stampă satirică, caricaturală...

— Asta am şi voit, să caricaturizez iarmarocul cu vermina de perdiţie a celor naivi. Cu aceste exhibiţii vrea burghezia să cultive mulţimile. Ororile acestea se duc la sate, acolo unde sufletul poporului e nealterat, pur. M-au interesat aceste realităţi, m-am amestecat în asemenea mulţimi, ca să şfichiuiesc mistificarea burgheziei.

— A, dar cînd se va trezi poporul nostru insultat, jignit de funambulii burghezi, n-o să le prea placă. Nu « Panem et circenses » sclavagist, ci pîine şi distracţii inteligente, care să-l cultive în adevăratul sens. Da, da... va veni şi vremea aceea, poate nici nu este departe — spuse în fumul unei ţigări din care trase cu sete.

M-a uimit revolta ce mocnea sub aceste fraze. Le spusese cu convingere. Era aşa de sinceră ironia din acest poem...

Mai vorbi despre îngrozitoarea impresie ce avusese cînd — ca elev — a intrat singur într-o panoramă de la circ, cu pretenţii de artă. Era în ultima clasă de liceu, prin 1903. Povestea cît l-a impresionat cînd, în cîntecul satanic al caterincii, văzu în racle de sticlă prinţese artificiale, respirînd mecanic. « Era lugubru. Regretam că m-am dus. Cînd am ajuns acasă, în loc să-mi fac lecţiile, am scris poezia care mă stăpînea demonic:

Şi-atunci am plecat plin de groază
Din sumbrul muzeu fioros,
Oraşul dormea în tăcere,
Flaşneta plîngea cavernos.

---

[1] Reprodus din *Bucăţi de noapte*, *Opere definitive*, Editura fundaţiilor, p. 215.

Plîngea caterinca fanfară,
O arie tristă, uitată...
Şi stam împietrit... şi de veacuri
Cetatea părea blestemată. »

(*Panoramă*, 1903)

« Blestemată » fu accentuat cu vehemenţă.

— Şi aceasta e o temă foarte realistă, care s-a interpretat, eronat, drept simbolistă.

— Nici simbolistă şi nici un simbol. Impresiile mi-au apărut concrete, exacte — după ce văzusem ce înseamnă « Panorama », adică spectacolul drăcesc ce se oferă naivilor pentru a le provoca senzaţii tari.

Poate muzicalitatea şi tabloul aşa de macabru i-au derutat pe recenzenţi.

...Ne antrenasem în discuţii de creaţie. Bacovia se transpusese în anii cînd elevul îşi afla inspiraţia pe unde putea şi de unde i se părea mai vrednică de reţinut. Reluă.

— *Panorama* e una din poeziile opreliştilor şcolare, cînd ne plimbam clandestin prin marginile oraşului ca să nu fim descoperiţi de diriginte, care ne-ar fi eliminat dacă ne-ar fi surprins prin localuri sau locuri de distracţie. Cîteodată ne travesteam, şi aşa îi mai trăgeam şi noi pe sfoară.

Se aprinsese lumina. Ce frumoase ceasuri au trecut în după-amiaza aceea, mai frumoase decît cu dans şi discuţii banale. Trecutul poetului mi-l întregea şi parcă îl cunoşteam chiar de pe atunci.

Ne aflam aşezaţi în cîte un fotoliu larg şi între noi o măsuţă de lemn de cireş. Faţa foarte netedă şi neacoperită avea pe ea urme de creion.

— Ce netedă şi simpatică e măsuţa asta! remarcai.

— Şi mie îmi place; pe ea scriu, aci fumez, în faţa ei cîte visuri am avut cu mîinile rezemate de ea, şi pe ele tîmplele...

Mai era o masă în acest iatac, spre fereastră. Avea o oglindă de toaletă în ramă sculptată din acelaşi lemn de cireş. Pe ea, două sfeşnice cu luminări. În faţa ei un scrin cu mai multe sertare. Aci îşi ţinea cărţile încă de pe vremea cînd era elev.

În faţa măsuţei rotunde, un cufăr blindat. Acesta l-a însoţit pretutindeni, cît a fost student şi funcţionar. În el îşi ţinea lucrurile ce-i erau mai dragi, cărţile preferate, reviste, manuscrise, corespondenţă foarte puţină, vioara... În fundul camerei, un pat din vergele roz, acoperit cu o cuvertură pluşată.

Mai mult o chilie de pustnic decît o cameră de intelectual. O simplitate ascetică. Nici bibliotecă, nici birou pretenţios, sau fotoliu de piele, ori cine ştie ce alt mobilier cu veleităţi artistico-moderne.

Atmosfera arhaică, cu linişte şi îndelungată tăcere. Era odaia « Cu brîie negre zugrăvite », despre care a scris: « Aici n-ar sta nici o iubită ». Două tablouri cu ramă neagră, despre care am uitat să vorbesc, se aflau pe peretele din fund.

Am închis ochii şi mi-am imaginat această cameră, luminată cu una dintre cele două făclii din faţa oglinzii. Mă trezii recitînd:

— Odaie, plină de ecouri,
Cînd plînsu-ncepe să mă prindă,
Stau triste negrele tablouri —
Făclia tremură-n oglindă.

Odaia mea mă înspăimîntă...
Aici n-ar sta nici o iubită,
Prin noapte, toamna despletită
În mii de fluiere cîntă.

(Singur)

A rămas surprins:

— O ştiţi pe dinafară? Da, asta e camera în care am scris această poezie. Adică nu. Eram în cealaltă casă a părinţilor mei. Avea aceeaşi formă dreptunghiulară, dar mai ales acelaşi mobilier. Eram aşa de singur şi trist cînd am scris-o; trecusem bacalaureatul. Doream şi eu o iubită şi nu ştiam cum s-o invoc. Era o fată ce nu-i puteam afla contur, nici chip.

Aprinse o ţigară. Am fost poftiţi la masa de seară. La plecare mi-a spus:

— Ştiţi programul de mîine?

— Care program?

— Dacă nu sînteţi obosită, trec pe la 10 să vă iau pentru o plimbare spre Bistriţa. Patinaţi?

— Nu! Nici n-aş avea patine.

— Am găsi. După-amiază, avem bilete la teatru.

— Atunci la 10 vă aştept...

Am plecat la Maria, însoţită de fratele poetului. Chiciura decorase natura în chipul cel mai somptuos cu putinţă, dar şi gerul parcă se luase la întrecere cu el însuşi. Totul părea un tablou din *Albă-ca-zăpada*. Scînteieri în aer, scînteieri pe zăpada ce scîrţîia sub picioare.

A doua zi la 10 poetul sosi, fără nici un minut zăbavă. Era bine echipat: un şal mai gros de lînă înlocuise fularul de mătase.

— Să vă îmbrăcaţi bine. E straşnic de frig şi spre Bistriţa mai mult curent, mai ger.

M-am echipat şi am pornit spre drumul cu plopii seculari dinspre Bistriţa. Se gîndi că pînă acolo ar fi mai bine să luăm o sanie, spre a mai scurta drumul. La întoarcere să venim pe jos. Tocmai trecea o sanie cu nişte cai mari, negri. Ne-am urcat şi iar am zburat prin oraşul alb, tăcut, aproape pustiu pe drumul Bistriţei. Oraşul

era în plină feerie albă. Cînd am ajuns, am dat drumul saniei.

Am pornit pe nişte cărări înguste, subţiri, pîrtii îngheţate prin zăpada destul de mare. Bistriţa şi ea complet îngheţată părea rănită prin unele părţi unde valurile fuseseră surprinse în plină învolburare, boţite. Sălciile păreau îngenuncheate sub greutatea promoroacei. Totul era îngheţat, şi zările păreau de gheaţă.

— Prin părţile astea am patinat ani de zile. Veneam după-amiaza şi mă prindea seara. Cînd apărea luna, era o feerie de basm. Eram tot elev. Atunci carneţelul meu de impresii avea pagini pline. La lumina şi căldura de acasă, cînd toţi dormeau, îmi transformam impresiile în versuri. Şi acum mă mai aventurez pe aici singur şi, uneori, ca prin ceaţă îmi reapar eu, cel de altădată, patinorul neobosit atunci. Cîte uitări aduc anii şi cîte amintiri aduc tot ei... Îmi sînt dragi aceste locuri. Îmi păstrează ceva din sufletul de-atunci. Mi se pare că nu le voi mai părăsi niciodată. Dar... mă cheamă oraşele mari... Uneori toate îmi par prea cunoscute. Prin lectură am trăit în atîtea locuri şi spaţii, şi clipe istorice. Dar aş vrea să călătoresc. Cu mintea străbat continentul, universul întreg. Aş dori să le străbat şi *de visu*.

Tăcu, rămase pe gînduri, ca şi cum nu mai era cu cineva. Ce brusc intra în sine însuşi, ca într-o cuirasă invizibilă...

Soarele apăru luminos prin ceaţa de argint a zărilor şi oglinda glacială a Bistriţei începu să strălucească asemenea argintului vechi.

Din văzduh părea că un diamant uriaş se spărsese în mii de aşchii fine, ce se pulverizau apoi în jocuri aprinse şi scînteietoare. Se cerneau şi peste hainele noastre. Mergeam alături cu poetul, fără să ştim în ce direcţie.

Ne depărtasem foarte mult, şi-mi era frig. Păru că se întoarce dintr-un vis...

— Să ne înapoiem, am uitat unde mergem. M-a derutat vraja asta de omăt şi promoroacă.

Privirea obosise de întinderea albă. Lumina orbitoare ne punea înaintea ochilor un fel de fata morgană a zăpezii. Minunata alee de plopi era obositor de albă. Plopii păreau nişte fuse uriaşe, învăluiţi în scamă îngheţată. Cînd am reintrat în casă, ni se părea că se înnoptase. Nu avusesem ochelarii de acomodare şi contrastul cu lumina camerelor îl suportam greu.

— Aţi întîrziat — ne întîmpină Virginia. Repede la masă. Pierdem matineul.

La teatru, în faţa noastră, erau două doamne cu două pălării de fetru cît nişte roţi, deşi se purtau pălării mici. Nu le lăsaseră la garderobă. Incomodau.

Mă adresai poetului, şoptindu-i:

— De cînd or fi avînd pălăriile, astea?

— De pe vremea teroarei! Replica era atît de nostimă că pufnii în rîs. Bacovia rîse şi el. Avea un ascuţit simţ al comicului ca şi al tragicului.

A trecut foarte repede şi revelionul şi se apropia plecarea la Bucureşti. Bacovia se întrista şi mie îmi părea foarte rău că trebuie să părăsesc liniştea, repaosul şi clipele atît de frumoase...

M-a condus la gară, într-o sanie strîmtă. Stam unul lîngă altul, tăcuţi şi trişti.

— Acum ne mai vedem doar în decorul verde? Ce mult e pînă atunci!

— Trei luni. Trec repede.

— Trei ani, trei secole, cînd aştepţi. Eram ninşi de promoroacă pe păr, pe haine.

— Cum ne-a albit iarna! Ne-a îmbătrînit ca şi pe ea, zic eu.

— Şi anii, spuse ca pentru sine.

Cînd am ajuns la gară, am aflat că trenul e întîrziat cu o oră. Am intrat în restaurant să ne încălzim şi să rămînem pînă la sosirea trenului. Era un aer insuportabil, înghesuială teribilă. Am luat cîte o cafea fierbinte « mare». Apoi ne-am dus în sala de aşteptare. Şi aici aer greu şi frig.

Rapidul intră pufăind greu; părea un mastodont de oţel. Mă instală în compartiment şi de abia am avut vreme să ne strîngem mîinile că trenul porni. A sărit aşa de repede şi de sigur, încît mă emoţionai. A rămas pe peron cu mîna întinsă într-un salut. Ne-a acoperit apoi depărtarea. Ne-am scris. Nu prea des şi destul de laconic, ca întotdeauna:

> « Draga mea,
>
> Era aşa de pustiu cînd m-am întors acasă... Mă învăluie din nou tăcerea, aşteptarea. Cu drag,
>
> *George* »

Peste o săptămînă:

> « Draga mea,
>
> Am primit suplinirea. Îmi place ocupaţia asta. Ce faci? Eu mă gîndesc şi aştept. Sărut mîinile,
>
> *George* »

Într-o zi primii o scrisoare ceva mai lungă. Îmi vorbea de unele distracţii cu colegii... « Am băut mai mult. Vinul mă dispune spre visare... Şi m-am gîndit la mata. Sărut mîinile, George. »

Spre primăvara lui 1925 mă anunţă că i se va tipări a doua ediţie din *Plumb* la Rîmnicul-Sărat, de către un comitet compus din Gr. Tăbăcaru, N. Cristoveanu,

I. Zamfirescu. Cînd voi veni în vacanţă, poate îl voi găsi. Era mulţumit.

Corespondam în acelaşi timp cu sora sa, Virginia, care mă ţinea la curent mai pe larg despre poet şi despre ei toţi.

Acum eram foarte prinsă cu studiile şi lecţiile particulare, multe şi pline de răspundere. Mă mutasem la pension, în cameră cu sora mea Ştefania.

Timpul trecea uluitor de repede. M-am trezit cu vacanţa de primăvară aproape fără să ştiu cînd.

Înainte cu cîteva zile de a pleca la Bacău, am primit o scrisoare de la Virginia, prin care îmi spunea că sînt aşteptată. Lui Iorgu i se luase suplinirea şi era supărat. Le-am scris imediat şi-i anunţam că în joia ce urma sosesc cu rapidul. Pînă atunci eram reţinută la Bucureşti.

În ziua anunţată, am sosit pe un timp foarte frumos, cu soare şi flori de primăvară. «Decorul verde», cum spusese poetul cînd am plecat în vacanţa de iarnă. Atunci era mult mai plin de nădejde.

La gară mă întîmpinară Bacovia şi sora sa, Virginia. Îşi răsese mustăţile şi avea un aer de englez. Purta haine gri de stofă englezească şi o pălărie de fetru, ce-i umbrea faţa ceva mai slăbită, ca-n versul lui Eminescu: « Slăbită e de urma trecutelor dureri ».

Ne-am bucurat că ne revedem. Am luat o trăsură, strîmtă, cum erau trăsurile Bacăului. Poetul s-a aşezat pe scaunul din faţă, iar noi în fund. Îl simţeam privindu-mă insistent de sub pălăria puţin pe ochi. Să vadă probabil cum mai arăt. Slăbisem şi eu; eram surmenată, dar bine dispusă.

— De azi dimineaţă Iorgu s-a gătit şi răsgătit, pînă şi-a ras şi mustăţile. Cum îţi place? glumi Virginia.

— Îi stă foarte bine!

Poetul surîse. Trăsura ne-a purtat prin centru. Copaci înverziţi, ogrăzi imense acoperite cu verdeaţă, grădini înflorite. Caişii, vişinii erau ninşi de albul florilor parfumate. În grădina publică îmbobociseră făcliile castanilor. Sărbătorile cădeau în a treia decadă a lui aprilie. A treia zi era şi onomastica poetului. Cu toată exuberanţa primăverii, noi eram cam trişti. Sufletele noastre frămîntate nu participau la fastul primăverii din plin. Nu mai spuneam nimic.

În schimb, Virginia era ghidul. Ea îmi atrăgea atenţia pe unde era mai frumos. Am ajuns. Grădina casei părinteşti era minunată sub covorul de gazon şi copacii toţi înfloriţi.

În cerdac, mamaia, cu părul alb strîns în conciul din creştetul capului, cu ochelarii pe nas, citea. Pe umeri purta un şal negru. Ea văzu cînd ne apropiarăm şi ne ieşi înainte în capul scării. Ne-am îmbrăţişat şi mi-a spus:

— Să stai la noi, Agatha dragă! Ana şi Tinca s-au mutat.

Am mulţumit pentru invitaţie şi a rămas cum a hotărît dînsa. Mi-a făcut plăcere că mi-a spus pe nume, ca şi Virginia.

În cerdac se afla o canapea, pe care m-am aşezat împreună cu Iorgu.

Vremea călduroasă peste zi făcea să fie cald şi în interiorul cerdacului. Mamaia îşi aprinse o ţigară şi mă întrebă cum merg cu studiile, ce fac surorile mele. Îmi spuse cam supărată de revocarea orelor lui Iorgu. O suplinire nu e niciodată sigură, Iorgu aştepta reeditarea volumului *Plumb*, cum îmi scrisese la Bucureşti. Bacovia se dusese să-şi ia o ţigară. Mamaia continuă noutăţile.

O ascultam cu atîta drag... Îmi vorbea ca la copila ei. Mă mişcau puternic sinceritatea, grija şi dragostea ei pentru Iorgu.

Bacovia reveni, luă loc pe canapea. Tăcea şi mă privea. Se însera. Aerul parfumat de primăvară, înserarea cu ciripit de păsări zbenguindu-se prin copaci nu puteau să alunge o tristeţe ce plutea în jur fără să ştim de ce. Am trecut în sufragerie. Mi se păru mult mai largă decît o lăsasem. Ne-am aşezat la masa din mijloc. Mamaia îşi aduse romanul şi căţuia de fumat. Virginia încerca la gramofon noile plăci ce adusesem de la Bucureşti.

Iorgu fuma şi urmărea rotocoalele de fum. Asculta. Deşi erau cuplete vesele, nu reuşiră nici ele să alunge vălul de tristeţe ce părea că ne cuprinde din toate unghe-rele. Mi-am dat seama că aceasta era atmosfera specifică acestei locuinţe. Sufletul, habitudinea locatarilor unei case i se impregnează şi acesteia. Căutam să mă acomodez. M-am retras de vreme pentru odihnă.

A doua zi, abia terminasem masa, cînd ni se anunţă vizita lui Grigore Tăbăcaru. Era rudă cu poetul, mi se pare după tată. Un bărbat înalt, spătos, puţin adus din umeri. Faţa mare, fruntea înaltă, părul încărunţit. Se prezentă cu politeţe foarte urbană şi accentuată vorbire moldovenească:

— Vă cunosc, duduie, din cele ce scrieţi şi din cîte mi-a vorbit Iorgu.

Venise să-l vadă pe poet, să-i spună că aşteaptă să i se trimeată de la Rîmnicul-Sărat volumul *Plumb*, ce aflase că ar fi gata. Bacovia era nerăbdător, la rîndul său.

— Acum aşteaptă tiparul şi *Scîntei galbene*, spuse lui Tăbăcaru. Îl am gata. Să văd cînd voi găsi editor.

— Iată muncă literară, talent — dar editori nu! răs-punse posomorît Tăbăcaru.

Acesta se mutase în Bacău în toamna anului 1924. Fusese docent universitar la catedra de pedagogie de la Facultatea de Filozofie din Iaşi. Nu ştiu din ce cauză a trebuit dă demisioneze şi apoi să primească catedra de

pedagogie de la Şcoala normală de băieţi din Bacău. Avea pregătire serioasă pentru această specialitate.

Tăbăcaru fusese coleg cu Iorgu în clasele primare şi la gimnaziu. Era mare admirator al lui Petică; îl cunoscuse la Bîrlad, pe el şi familia lui. Acum, stabilindu-se în Bacău, reluase legăturile de prietenie cu familia lui Bacovia, ceea ce a fost un mare bine pentru poet.

Vizita lui Tăbăcaru se prelungi pînă tîrziu, cînd am ieşit şi noi să-l conducem. Bacovia se mai înveselise. Am fost invitaţi a doua zi la Tăbăcaru să-i cunoaştem familia şi să mai stăm de vorbă. Proiectau să scoată o revistă. Nu se hotărîse cum să se numească: *Ateneul cultural*, poate. Trebuia mai întîi să se asigure de fonduri şi colaboratori, să apară cel puţin un an, să nu se facă de ruşine cu un număr, două...

Un visător şi Tăbăcaru. Vroia să ridice cît mai mult nivelul cultural al Bacăului. Îl rodeau stagnarea şi lipsa de orice nerv intelectual ale acestui oraş.

Ne-am înapoiat prin grădina publică pustie; am rămas pe o bancă spre pîlcul de salcîmi — locul de visare de altădată al poetului. Sunetele clopotelor de la Catedrală ne învăluiră în muzica lor sonoră. Catedrala şi piaţa din faţa ei erau ticsite de lume. Am ascultat înfioraţi melopee a clopotelor ce se stingea în înserare.

— Crucificarea lui Crist, simbolul atîtor crucificaţi... spuse poetul. Cerul este fără sfinţi, iadul fără demoni... Materia imensă, definitivă, aici, acolo, pretutindeni. Ea şi numai ea domină universul cu legile ei... Tot dintre noi se ivesc «dumnezeii». Sînt cei ce urnesc omenirea pentru marile salturi de a domina natura, de a deveni liberi, mai buni...

Vorbise rar, inspirat. Ne însoţea sunetul clopotelor, cînd am ieşit din grădina publică să mergem spre casă.

În fața Catedralei, credincioșii cu lumînări aprinse înconjurau biserica.

— De două mii de ani aceleași simboluri, aceleași patimi. Prea se întîrzie. Cînd va fi și altfel?

Am intrat pe portița ce rămăsese deschisă.

— Ce argintie e luna în seara asta!

— Da! Nici nu am observat acest reflex de aur albicios aproape argintat. Mă gîndisem la cele spuse de poet. Credea în artă, în poezie, în oameni...

Cînd am intrat, ne așteptau masa și plăcile de gramofon ale Virginiei.

În dimineața lui 23 aprilie, Bacovia a fost de părere să facem o plimbare spre Gherăești. Auzisem că sînt crînguri tinere, zăvoaie minunate în această parte din lunca Bistriței.

Șoseaua era mărginită de cireși cu fructele amare. Pînă în 1936, cînd a devenit parc public, la Gherăești era un colț primitiv de natură, cu vegetație foarte bogată.

Cireșii erau înfloriți și răspîndeau o mireasmă amăruie, asemeni crizantemelor toamna. Cerul era senin. Păsările cîntau gureșe prin ramuri și prin iarbă zburdau gîze de tot felul. Mergeam apropiați, voioși că putem respira primăvara de pretutindeni. Am intrat într-o zonă de arbuști înfloriți, apoi direct pe malurile foarte largi, ascunse de copacii deși și cu frunze destul de crude. Păreau din smalț fragil, pe care soarele răsfrîngea aurul luminii pale. Bistrița tot nu se zărea. Eram abia în codrii din preajma ei. Pășeam prin iarba fragedă, plină de toporași. Îmi culesei un buchet, în timp ce Bacovia se așeză pe o buturugă asemeni unui scăunel și fumă două-trei țigări. Ciripitul păsărilor era o cascadă de triluri. Am stat și eu puțin pe alt ciot de arbore retezat și ascultarăm tăcuți simfonia primăverii.

Am respirat cu nesaţ prospeţimea pajiştii înverzite, apoi am continuat drumul pînă am dat de malurile ondulate ale Bistriţei. Deodată se iviră plute imense, conduse de ţapinari la vale. Cîntau un cîntec ce se stingea în largul apelor într-un vag ecou. De pe malul celălalt se auzea o doină din fluier şi zărirăm ciobani cu oile. Unul ducea pe braţe un miel alb, pătat cu negru pe urechi şi pe spate. Aici apa nu era prea lată. Nu trecu mult şi se auzi un bucium îndepărtat ca dintr-un fund de pădure. Clipocitul apei se făcu simţit ca un pianissimo.

Îmi adusei aminte versurile: « Şi vine ca-n vremi de demult, din margini un bucium de-alarmă... »

— Acesta nu mai e de alarmă, interveni poetul. Vesteşte ciobanilor venirea primăverii. Pe aici m-a prins într-o zi o furtună cumplită. Eram prin clasa a IV-a. Plecasem într-o după-amiază de acasă. Voiam să mă plimb pe malurile acestea liniştite, să ascult şoaptele valurilor şi cîntecul plutaşilor. Deodată s-a înnorat. Pînă să-mi dau seama, să-mi caut un adăpost, s-a pornit o rupere de nori cum nu mai văzusem niciodată. Am avut vreme să intru într-o scorbură de copac. Nu-l mai văd, l-au tăiat. Tuna, trăsnea, fulgera cu mii de artificii. Mă mir că nu a trăsnit copacul în care mă aflam. A fost teribil, teribil. Cînd a stat ploaia se înserase şi uitasem drumul. Rătăceam aşa fără să ştiu unde merg. Întîlnii un cioban. Mă văzu ud şi plin de noroi. Trecusem printr-o mare emoţie. Se uită la mine mirat. « Încotro? » — mă întrebă. Îi spusei că am rătăcit drumul. Mă văzu elev. Se miră că am venit prin aceste părţi, dar mă scoase la drumul cu cireşi. Acasă, după ce mi-am revenit din spaimă, am început primele versuri din poezia *Furtuna*. Mi-am adus aminte că aveam pe a doua zi nişte versuri de tradus la limba latină şi am lăsat poezia la o parte. După o altă furtună, în altă parte a Bistriţei, am reluat-o şi aşa s-a

născut acea poemă a spaimei încercată prin codrii Bacăului. Dar aici a fost grozav. Părea că se lăsase cerul pe lume cu toate spaimele lui şi ale furtunii.

Eram înfiorată. Mi-a spus poezia în timp ce eu urmăream curgerea apei învolburate cu clipocitul ei înfundat. Scoase un carneţel, notă ceva şi cîteva note pe două linii de portativ. Părea că se fereşte, să nu-l văd. M-am şi făcut că n-am observat nimic. Pe drum, la întoarcere, prin zăvoi, îmi fredonă un cîntec.

— Uite-l, l-am prins din clipocitul apei... acest cîntec subţire şi cam vag... nu-i aşa?

Mi-a luat amîndouă mîinile şi mi le-a dus la frunte:

— Cîte gînduri ard aici!

Închisesem ochii şi m-am trezit că mîna mea mîngîie fruntea în care ardeau atîtea gînduri şi ne dăruia acele versuri minunate. Era parcă şi mai palid. Ne-am înapoiat într-o tăcere ce nu mai avea parcă nimic pămîntesc. Nu ne-am smuls din ea nici cînd am lăsat în urma noastră zăvoiul cu zvăpăierea miilor de păsări şi zvonul lung al primăverii. În fiecare frunză vibra un fior agăţat de o rază de soare şi soarele pusese şi pe frunţile noastre văpaia unei binecuvîntări. Eram fericiţi?... Cine ştie! Eram împăcaţi cu viaţa cel puţin în acele momente. Natura are rănile şi vindecările ei. Pe noi ne vindecase în acele scurte clipe de orice întristare...

Acasă, masă mare. Toată familia; flori pe mese, musafiri. Ziua onomastică a poetului. Care mai de care îl felicitau şi-i puneau în braţe cîte un cadou. Rîdea: « Ce, sînt cuier de mă încărcaţi aşa? » Îl sărutau toţi cei prezenţi.

A trecut şi acea zi veselă. Primăvara precipita totul. Mărul de la fereastra iatacului era o minune de floare roz-albă, cu parfum suav şi pătrunzător. N-am mai ieşit

cîteva zile. Rămîneam pe canapeaua din cerdac; citeam sau tăceam. Priveam amîndoi prin geamuri decorul de primăvară, splendoarea grădinii imense, cu toţi copacii albi de flori! Mă recreasem cîteva zile. Se apropiau examenele mele şi ale elevelor.

— La ce te gîndeşti? mă întrebă poetul. Pari preocupată şi absentă.

— La ce mă aşteaptă la Bucureşti... la ce las aici.

— Te vei gîndi mai mult la studii. Nu-i aşa că atunci mă uiţi?

— Ce vrei să spui?

— Cred că te preocup mai puţin decît studiile şi examenele.

— Nu! Cînd mă străduiesc să termin mai repede studiile, mă gîndesc la dumneata, la amîndoi.

Nu păru mulţumit, ceea ce mă întristă. Pricepeam că-l supără gîndul noii despărţiri.

Am rămas tăcuţi, fiecare cu gîndurile lui. Priveam, vorbeam puţin... Îmi lua uneori mîna, mi-o ţinea îndelung într-a sa, se scula şi fuma cu sete cîteva ţigări. Nu făceam nici un plan de viitor — care se anunţa neguros. Cînta la vioară în surdină, sau doar îi ciupea coardele. Peste două zile plecam...

Vacanţa mare mă reţinea cu pregătirea examenelor. Nu am plecat nicăieri din Bucureşti. Am scris poetului că voi veni după ce trec examenele de toamnă. Ne scriam tot pe scurt, uneori telegrafic.

A fost o vară călduroasă şi istovitoare. Am terminat examenele pînă la 25 septembrie şi m-am dus la Bacău, tocmai cînd poetul aştepta o suplinire la desen şi caligrafie la Şcoala comercială de băieţi pe tot anul şcolar 1924—1925. I se încredinţa postul după ce se terminau detaşările. Am stat cîteva zile, pînă la finele lui septem-

brie. « Toamna la Bacău e atît de tristă, parcă mai tristă ca la Bucureşti », am spus poetului.

— Depinde de privelişti. Peisajul de tîrg e mai umil. Oamenii duc o viaţă măruntă, prin preocupările lor prozaice. Nerv cultural inexistent. Şi patriarhalul devine obositor. Pentru un artist, acesta e mediul cel mai nefericit. Ce să te stimuleze? Dacă n-ar fi lectura, visarea... Nervii întinşi peste limita aşteptărilor să nu-şi sfarme resorturile?

Ne aflam în piaţa Catedralei. Grădina publică era aproape pustie; totuşi în pavilion cînta muzica. Cerul era senin şi seara rece de septembrie, luminată numai de jumătatea lunei.

Orchestra executa o romanţă la modă. Am pornit pe bulevard, pe sub castanii cu frunzişul bronzat. Sub paşi foşneau frunzele strivite.

Era taciturn, preocupat. Îmi plăceau aceste tăceri, cu gîndurile depănate de fiecare în mintea sa, neexprimate, dar uneori identice. Mă gîndeam la poezia *Fanfara*, pentru că muzica începuse să cînte aria din *Tosca*. Ne depărtasem de grădină, dar acordurile triste ne erau încă destul de apropiate.

Mă trezii spunîndu-i versurile: « Era o seară de septembrie atît de rece şi pustie... » Tresări.

— Nu vrei să mi-o spui?

— Dacă mi-aş aminti-o! Se gîndi un timp... Păru că şi-o rememorează. Am mers aproape pînă la capătul tîrgului, dincolo de podul Paloşeanu şi ne-am înapoiat. Era frig.

Mă luă de braţ sfios şi începu să-mi spună poezia, tocmai cînd credeam că a uitat.

Se potrivea atît de bine în atmosfera aceea de seară rece cu muzică din *Tosca* !...

— Sînt douăzeci de ani de cînd am scris-o. Eram în primul an de facultate la Bucureşti. Toamna trebuia să mă reîntorc în Capitală. Şi rătăceam de adio prin această grădină, pustie de cum începe căderea frunzelor. E bine că acum e luminată electric. Era pe la începutul lui septembrie... încă flori şi lume pe alei. Prin colţuri, întîlniri amoroase. Eu... mă plimbam singur, înseilînd în minte versuri şi tristeţe.

Cu glasul fremătător recită:

Ce tristă operă cînta
Fanfara militară
Tîrziu în noapte, la grădină.
Şi tot oraşul întrista
Fanfara militară.

Plîngeam şi rătăceam pe stradă,
În noaptea vastă şi senină,
Şi-atît de goală era strada,
De-amanţi grădina era plină.

I-am strîns mîna recunoscătoare. Ajunsesem aproape de casă. Recitarea fusese adînc tulburătoare. Peste douăzeci de ani, cu fiorul primei inspiraţii! Ce incandescenţă lirică i-a transfuzat autorul?

Se desprinsese din tristeţe. Sufletul i se înălţa din realitate spre anii trecuţi, ce dăruiau prezentului aceste rare clipe. Buzele nu mai puteau rosti nici o silabă, dar sufletele ce adînc îşi vorbeau!... Ce fierbinte devenise acum seara aceea de septembrie, « atît de rece şi pustie » altădată...

Reintră subit în sine. Evadase cîteva clipe. Tăcu din nou mai adînc, mai cuirasat de tristeţe. Ce aş mai fi putut să încerc să-l scot din asemenea clipe? Nu încercam, nu voiam să forţez nimic ce l-ar indispune. Sensibilitatea lui dincolo de obişnuit avea nevoie de toate menajamentele, şi ce brutal o lovea viaţa! Poetul sesiza

frămîntările mele. Trebuia însă să ducem lupta pînă la capăt. Nu era nici o altă ieşire. Se apropia oare liniştea unei vieţi tihnite? Presimţirile îmi spuneau că nu.

Zilele următoare au trecut spunîndu-mi ce proiecte literare avea, ce mai voia să scrie.

Relua caietele scrise în urmă: le cerceta, voia să transcrie unele notaţii. Volumul *Scîntei galbene* aştepta gata întocmit. Şi avea încă un ciclu pentru viitorul volum, la care nu ştia ce titlu va da.

— Notez mai adesea într-un *Text comun* impresii, gînduri. L-am început prin 1918 la Bucureşti. Continui şi un început de roman, *Cîntec tîrziu.* Mai scriu cîte un mic poem în proză pentru ciclul *Bucăţi de noapte.*

A doua zi am stat în sufragerie. După-masă a adus un caiet cu manuscrise şi a citit dintr-un « text comun ». Voia să-mi cunoască părerea:

> « Ceva mult mai frumos decît au spus cei obosiţi, că viaţa e o floare sau o carte... Mă opresc la aceasta, fiindcă am auzit multe alte comparaţii, care te fac să rămîi mereu pe gînduri sau să rîzi. Însă, cît de ordonat se continuă viaţa, cu toată aparenţa ei de anarhie!
>
> Am văzut multe flori şi am citit destule cărţi, cu toate că niciodată nu e destul.
>
> De acum voi trece într-un caiet corespondenţa şi unele plimbări.
>
> Încep pe o bancă sub arbori, unde tot pe aici se aude un frumos vals cîntat de o bună fanfară.
>
> Valsul era răpitor, se simţea lipsa unei iubite, cu toată trecerea de femei frumoase, pe jos sau în trăsură...
>
> Am plecat...

Să scrii în aer liber nu-i uşor, mai ales cînd în copaci corbii se strîmbă ca maimuţele. Nici într-o berărie sumbră n-am scris nimic. Nişte fete beau bere şi ochii le licăreau ca atunci cînd ai băut mai mult...

[...]

Plouă...

Capul îmi alunecă pe braţ şi în odaie e o tăcere de mii de ani, cu aceeaşi civilizaţie. Nu pot găsi însă nici o cugetare veche de care să mă minunez.

Dacă e atît de trist... dacă plouă!

Spuneam că voi arăta ceva despre plimbările mele; le las, însă, că nu le pot descrie, fiind sau filozofice, sau interesate. De exemplu, de ce să par un cerşetor pe străzi tăcute, sau să umblu prin tot oraşul după o carte ce nu se mai găseşte?

După ploaie.

Cît zîmbet peste tot. E lume multă la plimbare şi cîte frumuseţi, cîte amoruri!

Dar nu mă duc nicăieri astăzi şi nu ştiu de ce stau aplecat pe acest caiet vechi, în care nu e nimic despre viitor.

Spre seară e trist. Pare că se duce o zi obosită, de plăceri, şi se face noapte. Cînd nu ştii ce va urma, numai singurătatea spune că va fi asemănătoare ca şi altădată.

Fără vise.

Dar, în schimb, iată o dimineaţă pustie, un punct de foc şi senin. Alţii au spus că e un înger bolnav.

Cînd nu ştiam nimic...

Azi mă gîndesc la o lume de mister şi de nepăsare, şi din cîte întrebări mi-am pus nu rămîne nici una cînd mă uit în oglindă dimineaţa.

Vor trece şi aceste zile libere şi voi lăsa filozofia pentru filozofi, căci a voi să spui ceva

şi a nu spune nimic e un stil prea cunoscut al plictiselii.

Plec.

Pe drum lumea pare căutînd o ieşire şi n-o găseşte. Sînt mîhnit şi nici nu mai privesc ziarele ce au apărut şi nu ştiu dacă voi intra într-o cafenea să beau ceva...

Am cheltuit atîţia bani în zadar...

Aş vrea să mai stau... aş vrea să plec. E monoton şi chinuit în jurul meu timpul, şi e atît de cald că din mulţimea florilor se lasă un miros de rachiu, care te adoarme...

Pe bănci se spun glume, se istorisesc drame. Aş vrea să plec.

Dacă asculţi multe, găseşti şi tu plăcerea de a săruta fotografii şi înţelegi prea departe economia politică.

Dar cu toate acestea, şi sărăcia are literatura ei...

Azi după-amiază trebuie să aştept o domnişoară emancipată de multe mofturi. E de altfel poetă şi nu dă multe vizite.

Din zîmbetul ei n-am înţeles dacă-mi va da voie s-o sărut.

Poeziile ei erau frumoase şi trebuia o egală gingăşie ca să te apropii de ea. Ah! o după-amiază de visare!

O femeie citeşte ceva şi apoi pleacă.

Aceasta ar interesa numai pe cetitorii care ştiu beţia unei pudre îmbîcsite de parfum şi care cunosc emoţia unei întîlniri amoroase...

...Nimeni nu poate înţelege tăcerea lucrurilor.

Cînd mă întorc în oraş, noaptea tîrziu, lăutarii cîntă jalnic prin crîşme şi bieţii oameni mănîncă şi beau pentru uitarea necazurilor. Un pas şi realitatea nu vrea să ştie de poezie.

Cît de străin mă simt cînd aprind lampa în tăcerea odăii, care nu spune decît că mai este şi moarte...

Cum au trecut şi aceste zile frumoase... Încep să cadă frunzele şi trebuie haine mai groase.

Toamna, ca o mireasă întîrziată, îşi lasă frunzele aurii, îşi sună muzica ei de oftări pe drumuri, prin grădini şi peste nunta primăverii, pe scări de piatră şi lîngă statuile care apar dintre copacii goi.

Am suit cîteva scări. Am lăsat un manuscris la o revistă artistico-politico-literară.

Prin mulţimea care apare atît de bogată, printre palatele care par mereu închise, toamna te face trist şi mai tăcut şi caută să găsească în tine o urmă de revoltă...

Se spune că literatura este un plus al vorbirii, o sărăcire a oamenilor; privesc pe fereastră şi aş vrea să vorbesc numai ce trebuie. Se vor găsi însă cetitori pentru fiecare scriitor.

Adio, tu rămîi pentru mine ceea ce defineşte frumosul, şi poate eşti poezia, sau jalea nopţilor. Pentru tine scriu fantezia aceasta. Corpul tău era o dantelă şi nu vroiai prea multe laude, fiindcă timpul e scurt.

Iată, şi astăzi ascult muzica asta de toamnă. Ah! dar ce dezgust au adus anii de depărtări şi pustiu, cîte alte plimbări de ruşine şi plîns...

E noapte, da! E pustiu, aş vrea să te uit, căci sufăr. N-aş fi blestemat în frigul nopţilor dacă tu ai fi fost cu mine.

O, dacă toamna cîntă melancolia morţii în jurul acestei case, a cărei istorie mă acoperă de spaimă, în care aştept cele din urmă căderi.

de care rîd, de care oamenii mă hulesc într-un urlet tot atît de păcătos...

Dormi în pace, trăznet atotştiutor, ucide şi clipa aceasta care spune că eşti nimic...

O, iartă-mă ţigancă cu ochi de vrăjitoare, noapte care mă amăgeşti cu ziua care vine!

Aud o romanţă din voce, cu suspine şi depărtare; ea vine de pe aproape; femeia care cîntă parcă vrea să spună şi felul de a iubi. »

— Trebuie publicate! Altfel pentru cine aţi scris atîtea frumuseţi?

— Pentru mata! De vreme ce eşti prima persoană care le ascultă. Ar fi putut fi mici scrisori, dar nu ţi le-am trimis...

Mă uimea simplitatea şi sinceritatea cu care spunea aceste cuvinte; nu-mi venea să cred că descopeream gînduri care mi s-ar fi putut adresa altfel decît oricărei cititoare. L-am rugat să mai citească din aceste juvaere ale reveriilor sale. Mă privea cu bucuria unei destăinuiri, a unei împărtăşiri ce-l înveselea. Iar se înălţase din marasmul singurătăţii şi al deznădejdii. Avea cui să împărtăşească lucruri tăinuite de ani. Întrerupse lectura pînă a doua zi. Se destăinuise prea mult, dar mai ales se zugrăvise pe sine aşa cum era ca poet, în adîncul fiinţei sale...

De altfel, de aci înainte, manuscrisul e completat în continuare la Bacău. Muncitor al visului, cum s-a autodefinit, îşi ducea neştiut de nimeni munca de visător.

Spunea că va copia din această lucrare şi va trimite la vreo revistă. Credea că va putea fi gustat de cititori, deşi noutăţile acestea, poate, ar părea o specie literară mai puţin atractivă. Ele oglindesc cît se poate de veridic viaţa poetului din acea epocă; în afară de valoarea docu-

mentară, cîtă artă condensată în exprimare, în conținut, în folosirea imaginilor și metaforelor!

Sînt mici poeme în proză, cu toată poezia condensată ce folosește poetul, atît în proză cît și în versuri.

Mi-a mai citit a doua zi și din filele scrise la Bacău:

« Pe stradă...

Dacă e adevărat că tuturor ne vine rîndul să fim deștepți sau proști, sau regi sau cerșetori, în mulțime sîntem oameni, și fiecare ne ducem unde trebuie.

Astăzi însă e tîrziu, este ecoul unui cîntec american, ce nici el nu știe ce vrea. Iată, am fost în grădina unui restaurant, pe urmă într-o berărie, consumatorii erau inteligenți, numai patronul făcea socoteli într-un registru. În zilele acestea caietul meu rămîne fără nici o linie, și sînt săptămîni de cînd n-am putut spune o plăcere sau o durere.

Cîteva nopți n-am dormit acasă. Mi se părea că în absența mea cineva putea să citească aceste impresii și să rîdă, sau să rămînă obosit că nu înțelege.

Am fost și bolnav. Hîrtia scrisă îmi apărea ca o lenjerie veche, ce foarte puțin poate fi necesară. Dar e mult, e un timp de cînd n-am mai scris nici cîteva sute de pagini. Uitasem că-i frumos să fii muncitor intelectual.

Ce trist e să rămîi un fost intelectual, ca prietenul care m-a găsit aseară pe o alee cu flori, pe o bancă!

Cîteodată vremea trece cu nimicuri de acestea, care rămîn pur intime sau fără nici o urmă.

Cînd vezi goana străzii, cu zgomotul roților și al muncii, abia observi liniștea celor din trăsurile de plimbare sau cei care se duc și vin de la gară.

Cu toate acestea, fiecare avem o poezie a noastră şi adeseori cei mai interesanţi devin foarte simţitori în convorbirile de artă. O, cît sînt de superiori şi în curent cu tot ce s-a scris! »

Mai departe urmează note şi impresii din altă epocă. Între anii 1924—1925 suplinea la Şcoala comercială de băieţi. Era mai aproape de casă decît la Şcoala normală, în capătul depărtat al Bacăului.

Deşi începuse insomniile chinuitoare, cu nopţi de creaţie, petrecute în căutări febrile, găsea energia de a nu lipsi ori întîrzia la catedră. Îi plăcea această ocupaţie, fiindcă îi erau dragi elevii şi obiectul. Îşi procură metode de predare.

Ca profesor, dovedea pricepere şi tact. Elevii simţeau în profesorul lor tăcut şi sobru un suflet de artist apropiat. Le arăta cu răbdare, îi îndruma pe cei mai puţin dotaţi, îi încuraja pe cei care aveau talent. Îşi amintea ce distanţi erau profesorii lui din gimnaziu. Nu voia să fie ca ei. Nu ridica tonul, nu jignea cu observaţii tăioase elevii.

Pe cei din clasele mici îi iubea şi mai mult. Îl înduioşau vîrsta lor fragedă, naivitatea lor, curiozitatea şi dorinţa de a prinde bine modelul desenat mai întîi de profesor pe tablă.

Îmi povestea directorul Şcolii comerciale următoarea întîmplare: « Într-o zi eram în dreptul claselor a II-a şi a III-a. La prima clasă zgomot, dezordine, elevii vorbeau tare. Am crezut că sînt singuri. Am deschis uşa şi am văzut profesorul la tablă, făcînd o problemă. Toţi elevii îl înconjurau, în loc să rămînă disciplinaţi în bănci, de unde să urmărească lecţia.

La clasa III-a era linişte adîncă, încît am crezut că nu e nimeni în clasă, mai ales că prin viziera uşii nu văzui profesorul la catedră. Am deschis binişor uşa şi, în penultima bancă, zării pe Bacovia, explicînd şi arătînd unui elev cum să scrie mai bine.

Pe tablă se afla un frumos monogram desenat impecabil, iar elevii trebuia să-l facă la rîndul lor pe caiete.

Aproape toţi îl executaseră foarte bine, numai vreo doi nu. Cu aceştia lucra atunci poetul.

Clasa a fost aşa de cufundată în activitatea sa, încît am închis uşa, nefiind observat.

În cancelarie i-am spus lui Bacovia: „Ştiam că sînteţi mare poet, dar văd că sînteţi şi mare pedagog".

L-am felicitat pentru ordinea, disciplina şi activitatea clasei sale...»

Un elev al poetului, azi scriitor, ne-a spus: «Numai dînsul şi Botezatu erau profesorii cei mai apropiaţi de noi şi cu care puteam să stăm de vorbă, să le cerem sfaturi dacă era cazul».

Am petrecut împreună vacanţa de iarnă a anului 1924, precum şi cea de primăvară a anului 1925.

Sosisem în Bacău pe la finele lui aprilie. Bacovia era încă suplinitor la Şcoala comercială. Se împrietenise cu colegul de limba franceză, mare admirator al său. Citeau împreună autorii francezi cei mai noi. Se întîlneau şi la un pahar de vin, la bodega Sichitiu; astfel începu să mai iasă din stricta singurătate în care se închisese. Acum îl vizita poetul Ion Amaru, colaborator la *Orizonturi noi*, seria I-a, şi la revista *Ateneul cultural*.

Ateneul cultural a început să apară la 1 martie 1925, sub direcţia lui Gr. Tăbăcaru şi G. Bacovia, asociindu-şi colaboratori din localitate şi alţii. Se duceau la redacţia revistei, unde veneau şi alţi scriitori. Discutau, puneau la cale întocmirea numerelor ce urmau. Aci publică Bacovia prima parte şi cele următoare din lucrarea intitulată *Dintr-un text comun*, din care-mi citise multe pagini, fragmente din *Cîntec tîrziu*, din poeziile reproduse şi altele inedite. Am colaborat şi eu cu poezii şi poeme în proză.

Această activitate îl stimula: ieşise de sub apăsarea sentimentului de inutilitate. Avu din nou o epocă de reviriment şi gust de creaţie.

Cu toate acestea, în primăvara lui 1925, l-am găsit mai slab.

Era o primăvară frumoasă, cu timpul însorit. Am sosit în ajunul sărbătorilor. Fusesem aglomerată cu pregătirile de examene şi mai ales cu lucrările de seminar. Era contrariat că nu puteam face vacanţele complet la Bacău, dar era şi foarte înţelegător în ce priveşte excesul meu de zel, pentru a nu avea nici un fel de restanţe sau întîrzieri în decursul anilor de studii. În timpul primelor două zile mi-a arătat manuscrisele întocmite pentru volumul *Scîntei galbene*, cu coperta şi textul transcrise frumos, caligrafic. Titlul cu litere caligrafiate de mîna sa. Regret că s-a pierdut manuscrisul, pe care l-a dat la tipografie în forma aceasta. Nu a cerut să i se înapoieze. Ar fi fost interesant de văzut cu ce grijă şi acurateţe îşi întocmea volumele în manuscris. Ne-a rămas o parte din manuscrisul *Dintr-un text comun*, frumos caligrafiat. Primele pagini, pînă la 53, lipsesc, dîndu-le în prima formă la tipar, unde s-au şi pierdut. Nu avea răbdare să transcrie.

În sfîrşit, avea la dînsul cele 25 de exemplare din volumul *Plumb*, ediţia a doua, apărute după vreun an de tărăgănări la Rîmnicul-Sărat, fără să se difuzeze. A trecut complet ignorată această ediţie.

Îmi amintesc cum a doua zi de Paşti îmi oferi un exemplar cu dedicaţie: « Poetei senzitive, Ag. Grigorescu, din partea lui G. Bacovia ». Este singurul exemplar, ce se găseşte la casa memorială. Mi se pare că nici la Academie nu se află, fiindcă tipograful din provincie nu a trimis exemplarele legale bibliotecii Academiei.

L-am recitit împreună, pe banca din grădina părintească. În faţa noastră era un măr înflorit. Era dispus,

înseninat... Îşi iubea cartea *Plumb* ca pe un fiu sufletesc, deşi uneori părea că nu-şi mai aminteşte de ea.

În ziua aceea am scris şi eu poema *Nu vreau să moară florile de măr.* I-am citit-o şi i-a plăcut. «Ar trebui o melodie duioasă». Îmi fredonă primele versuri. Se gîndea s-o pună pe note. Dar nu ştiu de ce n-a făcut-o. N-am insistat. Poezia a fost însă pusă pe note de compozitorul Buică, peste cîţiva ani, şi poetul o cînta la vioară pe melodia acestuia, dar îi adaptase şi el o variantă melodică.

În aceeaşi zi, după-amiază, a dorit să facem o plimbare spre noul stăvilar de la confluenţa Bistriţei cu Siretul. Lucrarea era de curînd terminată şi făcuse mare vîlvă. Era curios să o vadă. Mai fusese acolo în timp ce se lucra.

Vremea de primăvară era minunată, dar drumul lung, obositor. Priveliştea de la stăvilar merita să fie văzută. Soarele răspîndea văpăi aprinse peste apa strînsă şi învolburată, încît părea o oglindă de aur aprins.

Ne-am înapoiat pînă la un punct pe malul Bistriţei, unde am întîlnit o punte foarte îngustă, care făcea trecerea pe malul opus şi scurta drumul. Puntea nu avea nici un sprijin. Trebuia să o treci cu mare băgare de seamă. Două persoane nu aveau loc pe ea. Poetul avu năstruşnica idee să trecem pe malul opus pe această punte. Eu mă împotrivii, atrăgîndu-i atenţia că, neavînd de ce să mă ţin, risc să cad în apă. Puntea era improvizată primitiv, din bîrne rare, se trecea greu.

Nu spuse nimic şi porni. Făcui cîţiva paşi să-l urmez, însă îi spusei că îmi vine ameţeală. Apa era tare adîncă şi repede în acest punct. Eu, trebuind să fiu foarte atentă cum păşesc şi să mă uit în jos, ameţeam şi mai mult. Îl rugai să mergem mai încet. Nu-mi răspunse. Îmi întinse mîna, să mă ţin de dînsul. Nu ştiu cum nu am căzut în apă. Inima îmi bătea cu putere de frică să nu

mă împiedic de bîrne şi să cădem amîndoi. În sfîrşit, am trecut. Mărturisesc că eram contrariată şi mîhnită de încercarea sportivă ce-mi impusese, aşa de neaşteptat! Mergînd destul de greu încă o bucată de drum pe malul opus, am dat de nişte răchite ce înconjurau un luminiş de toată frumuseţea. Unele, bătrîne, aveau forme curioase. Trunchiurile răsucite şi încolăcite, cu ramurile aplecate, altele fără ramuri lungi, ci abia cu un pompon bogat. Dintre ele se ridica una ca o cumpănă de fîntînă, cu un braţ întins spre apele învolburate ale Bistriţei, peste care amurgul punea mii de curcubee. Se opri abia aici, obosit, transpirat. Eu eram indispusă de chinul ce simţeam la picioare şi de asemenea încălzită de iuţeala cu care traversasem « puntea suspinelor », cum i-am zis.

Îşi şterse fruntea de sudoare, pălăria pe bordura din interior, şi o puse din nou pe cap. Aşternu pardesiul pe iarbă şi mă invită să mă odihnesc. Observase cît eram de obosită şi regreta. Se aşeză mai la o parte, fumă o ţigară. Privi amurgul învăpăiat pe undele argintii:

— Iată de ce te-am chinuit pe puntea aceea... să-ţi arăt luminişul acesta, cu toată frumuseţea lui tăcută, îndepărtată. Se ridică şi se îndreptă spre ciotul de răchită asemeni unui braţ, despre care am mai spus.

— Aici vin adeseori, primăvara, mai ales toamna. Primăvara pe sclipiri de iarbă crudă, toamna pe foşnet de frunze uscate. Vara de asemenea. De atîtea ori m-am sprijinit de răchita asta, pe care am plîns « ca pe un umăr ». Aici mi-am scris poezia *Gol*, pe aici mi-au venit în minte primele versuri din *Note de primăvară:* « Verde crud, verde crud... Mugur alb, şi roz, şi pur » şi am terminat-o într-alt decor.

Se însufleţise. Ochii i se luminară de amintiri, apoi se întunecă, tăcu, privi zarea ce se însîngerase, şi rămase pe gînduri. Îmi veni şi mie în minte o strofă dintr-un

pastel şi mă sileam s-o memorez, fiindcă nu o puteam nota; n-aveam nici creion, nici hîrtie şi nu voiam să-i cer.

Îşi scoase un notes; nota ceva? Nu ştiu! Nu l-am întrebat şi nu mi-a spus dacă scrie sau desenează. Îmi trecuse puţin oboseala şi zăboveam cu odihna ca să ne întoarcem mai pe înserat...

Poetul terminase de notat sau de scris. Închise notesul, stătu pe gînduri şi-mi spuse:

— Mi-am adus aminte poezia *Gol*, scrisă aici acum un sfert de veac.

— Un sfert de veac?

— Da, intrasem în cursul superior. Era prin 1900. Descoperisem prima dată părţile acestea. Mi-au rămas, deseori, refugiu de meditări.

— Ce singurătăţi grave!

— Pitoreşti, mai ales!

— Aştept să aud poezia de acum un sfert de veac. A fost publicată? N-o cunosc.

— Am trimis-o de curînd la *Cugetul romînesc*. Mi-au scris să le dau ceva.

— Douăzeci şi cinci de ani inedită?

— Da! Lungi aşteptări pînă să te vezi tipărit! Dar într-un volum?! Mizeria de a fi poet, cum zic ei, « mare ».

Începu să spună poezia cu voce voalată şi mai în surdină ca în alte dăţi:

> Dă foşnet frunza măruntă,
> Umbra e rece în pădurea sonoră,
> O mirare tăcută, poate cruntă,
> O ameţire de-o toamnă, de-o horă.
> Un haos vrea să mă ducă
> De unic uitînd, şi de număr.
> Un foşnet uscat mă usucă,
> *Pe-un arbore plîng ca pe-un umăr.*

Și sfîrîie-o ploaie ușoară,
Pe rîpi, pe pădurea uscată,
Caverna de-odinioară
Și zarea întunecată...

Tăcu! Ochii îi erau umeziți de amintire: « Ce tînăr eram cînd am scris-o! »

Cît de întinerit era acum, cînd o spunea.

Avu un suspin ușor. Suspinai și eu și ne-am trezit unul cu capul pe umărul celuilalt. O lacrimă plînsă pe un adevărat umăr.

— Cît mai trebuie să aștept? Cît?

...Am pornit spre casă împăcați, pe străzi dosnice. Din fericire, am găsit o trăsură. Simțeam că nu mai pot păși. Cînd am ajuns, am observat că nu mai aveam tocuri.

— Să mai facă și plimbări cu peripeții, spuse poetul, glumind. De ce numai comode? E foarte frumos prin părțile stăvilarului. Nu-i așa?

— Da! răspunsei, simțind niște înțepături cumplite și persistente pe tălpile martirizate. Deși fusesem invitați la redacția *Ateneului cultural*, două zile a trebuit să nu mai ies.

În vacanța de vară a aceluiași an, nu am putut sta la Bacău decît două săptămîni. În acest timp Tăbăcaru organizase o șezătoare literară la ateneul « Vasile Alecsandri », unde era o sală de teatru. Gr. Tăbăcaru a făcut prezentarea vieții și operei lui Bacovia și a citit mai mult *Dintr-un text comun.*

S-au spus versuri de-ale lui Bacovia și la urmă și-a citit și poetul cîteva poezii. Cînd a terminat, s-a pornit un ropot de aplauze din sala plină de studenții, elevii și intelectualii Bacăului, care, în sfîrșit, descopereau pe poetul ce trăia în mijlocul lor.

La ieșire a fost așteptat de un grup de studenți; aceștia l-au ridicat pe brațe ca în *Heidelbergul de altă*

dată şi l-au purtat cîţiva metri prin faţa ateneului, pînă ce a venit o trăsură în care ne-am urcat spre a putea merge acasă. Atunci poetul le-a mulţumit şi cu vocea sugrumată de emoţie le-a spus:

— Iubiţi şi cultivaţi poezia!

Se întunecă subit. Rămase pe gînduri tot timpul. Cînd am ajuns în dreptul grădinii publice mi-a spus:

— Aprecierea de mare poet îmi mai adaugă un gînd amar...

În această scurtă vacanţă, Bacovia ca şi toţi ai săi puneau foarte insistent problema să caut o suplinire la Bacău, să continui studiile fără frecvenţă, să mă prezint în apropierea examenelor. Mamaia ţinea mult la această soluţie, « spre a pune capăt aşteptărilor », zicea dînsa. Într-o zi s-a îmbrăcat de oraş, a trimis după o trăsură şi am mers la Maria. Ea avea multe relaţii la Inspectoratul şcolar. O rugă să vorbească pentru o suplinire la Bacău, chiar din toamna aceea. Maria fu surprinsă de această subită hotărîre şi nu era de părere să mă opresc cînd mai aveam doar un an şi jumătate să termin. Întîmplarea a făcut să nu fie nici un loc vacant la « literatură », ci numai la matematică şi fizico-chimice.

Eşecul acesta contrariase pe mamaia, dar a fost mai bine, cred, fiindcă rămîneam cu facultatea neterminată. M-am întors la Bucureşti, unde am început şi mai sîrguitor pregătirea examenelor. Toate le-am luat cu bile albe, ceea ce m-a ajutat ca la prima sesiune din februarie să trec licenţa în litere, cîştigînd un an.

La sfîrşitul anului 1926 absolvisem Facultatea de litere şi pregăteam teza de licenţă pentru februarie 1927, după care urma să se ţină examenele de capacitate, specialitatea *limba romînă*. Terminasem şi examenele anului

trei de filozofie. Fusese un record, care se soldase cu un surmenaj îngrozitor.

În primăvara acestui an am tipărit volumul *Muguri cenușii*, versuri. Bacovia primise premiul de 10.000 lei pentru poezie, acordat de Societatea Scriitorilor Romîni. I-l trimisese la Bacău. Cu acești bani își tipări *Scîntei galbene* la tipografia « Margulis » din Bacău. Tipărise 3000 de exemplare, destul de nereușite din punct de vedere grafic și al hîrtiei, care a indispus pe unii critici, ce au dat calificativul « hîrtie pentru măsline ».

În vara aceluiași an, i-am editat la tipografia « Pavel Sueru » din București volumașul *Bucăți de noapte*, cum îi făgăduisem poetului la prima sa lectură din acest text, ceea ce înseamnă că anul 1926 a fost rodnic creației sale, apărînd cu aceste două volume. În același an avu o altă bucurie. Portretul său pictat de Tache Soroceanu, și expus la salonul oficial, a obținut marele premiu pentru pictură.

În vara aceluiași an absolveam Facultatea de litere și mai aveam pentru toamnă trei examene pentru absolvirea Facultății de filozofie. La aceasta aveam teza de licență cu tema *Individualismul la Ellen Key*, lucrare vastă, ce o pregătisem pentru seminarul de pedagogie. Profesorul o găsise valoroasă între alte 40 de lucrări cu același subiect. O publică în *Buletinul* seminarului, mi-o socoti ca teză de licență, deși mă înscrisesem cu alt subiect la cursul de psihologie, voind să iau ca obiect principal la licență, nu teza de mai sus, ci *Memoria afectivă*.

Succesul celeilalte lucrări mi-a fost însă de folos, scutindu-mă de o nouă muncă îndelungată și grea. Cîștigasem sesiunea din februarie, cea mai apropiată.

Munca fusese istovitoare. Se punea problema unui repaus lung. Doctorul îmi ordonă cu severitate o lună de repaus la munte și una la mare, ceea ce însemna toată

vacanța în cură de sănătate. Trebuii să mă execut, deoarece simțeam cum eforturile ce-mi impusesem depășeau potențialul de rezistență fizică.

Luna august am petrecut-o la mare; această recreație mi-a prilejuit inspirația cărții *Terase albe*.

De aci scriam poetului în fiecare zi. El nu văzuse încă marea... Atmosfera și splendoarea peisajului marin îmi provocau o euforie continuă.

Pe fiecare colț de stîncă scriam cîte o mică poemă, prin care împărtășeam poetului impresiile zilei. Unele le expediam, altele nu. Pe toate însă le-am strîns pentru cînd ne vom revedea, să le citim împreună, urmînd ca zece zile din luna septembrie să le petrec la Bacău.

Volumul *Terase albe* este o «causerie» cu poetul. Lui i se adresează. Era a doua persoană cu care împărtășeam vraja marină. Bacovia a ținut să o tipăresc în 1936. Din ea mi-a extras personal cîteva schițe marine, cărora a fost de părere să le dau titluri separate spre a le folosi în revista sa *Orizonturi noi*, seria a II-a.

— Țin foarte mult să cunoști personal marea — i-am spus într-o zi, cînd proiectam o vizită la mare împreună (ne căsătorisem).

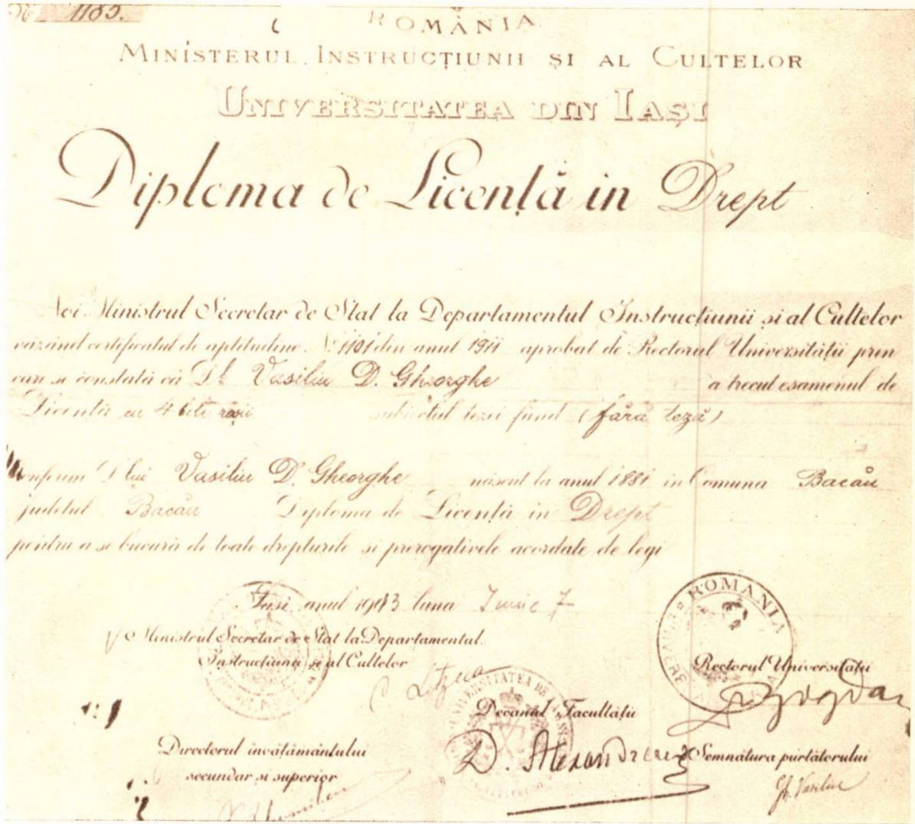
— Acum o cunosc, din *Terase albe* — nu mai trebuie să mergem să o vedem — glumi el drept răspuns.

Aveam să ne împlinim acest vis în 1937.

Pe la sfîrșitul lui iulie din același an (1926), citisem în ziare despre un mare incendiu ce avusese loc la Bacău. Într-o scrisoare, atît el cît și Virginia îmi descriau prin ce panică trecuseră. Aproape toată strada Bacău-Piatra, de la podul Paloșeanu spre Catedrală, căzuse pradă sinistrului. Grădina fusese iluminată de flăcări toată noaptea. Cum bătea un vînt tăricel, se temeau să nu cuprindă și alte străzi, mai ales că mai toate locuințele

Bacovia în sinul familiei
(1924)

Nº 1185.

ROMÂNIA

MINISTERUL INSTRUCŢIUNII ŞI AL CULTELOR

UNIVERSITATEA DIN IAŞI

Diploma de Licenţă in Drept

Noi Ministrul Secretar de Stat la Departamentul Instrucţiunii şi al Cultelor văzând certificatul de aptitudine Nº 1101 din anul 1911 aprobat de Rectorul Universităţii prin care se constată că D-l Vasiliu D. Gheorghe a trecut esamenul de Licenţă cu 4 bile roşii subiectul tezii fiind (fără teză)

Conferim D-lui Vasiliu D. Gheorghe născut la anul 1881 în Comuna Bacău judeţul Bacău Diploma de Licenţă in Drept pentru a se bucura de toate drepturile şi prerogativele acordate de legi

Iaşi anul 1913 luna Iunie 7

Ministrul Secretar de Stat la Departamentul Instrucţiunii şi al Cultelor

Rectorul Universităţii

Decanul Facultăţii

Directorul învăţământului secundar şi superior

Semnătura purtătorului

Diploma de licenţă în drept

erau de paiantă. Casa în care s-a născut poetul scăpase ca prin minune, fiind de cărămidă.

În septembrie, cînd am sosit la Bacău, cum promisesem, poetul a ţinut să-mi arate în ce hal se afla strada sa natală. Era încă foarte afectat. Deşi trecuse aproape o lună de la izbucnirea dezastrului, nu se curăţase terenul, se mai făceau anchete. Focul fusese pus de nişte negustori necinstiţi, care nu putuseră plăti creditorii. Socotelile nu le-au reuşit. Au fost arestaţi.

Era o seară rece cînd, la lumina felinarelor, întreaga stradă apăru drept un morman de grinzi pe jumătate stinse, prăbuşite peste zidurile de lut cu stacheţi. Un talmeş-balmeş de mobile, grinzi, scări, pivniţe în care se aflau prăbuşite tavanele.

Am mers mult mai departe, trecînd prin faţa casei în care s-a născut. Am stat puţin să o privim. Era fericit văzînd-o întreagă.

— Iubesc locurile acestea. Mi-au rămas prinse de suflet, cu tot prozaismul lor ce-mi obosea de multe ori privirea dornică de mai frumos. Caut pe aici copilul care am fost; elevul ce mergea pe strada aceasta lungă, la Şcoală Domnească, la Gimnaziu. Mai tîrziu, elevul de liceu. Ce am devenit? Ce am fost ieri? Ce voi fi mîine? Viaţa e un permanent avatar... Ne căutăm şi nu ne regăsim. Iată-ne şi în dreptul hanului... cel din poezia *Rar*.

— Cînd plouă e trist pe aici, tristeţea urcă de pretutindeni şi nu poţi s-o alungi cu anii. Mai poţi fi vesel? Singurătatea te pîndeşte de prin toate ungherele, poţi să nu te simţi singur?

Ieşise luna după nişte plopi tivind cu aur norul de sub care izbucnise aproape întreagă...

Mergeam înainte, furaţi de cele ce vorbeam. Parcă l-am revăzut copil, elev, adolescent, aşa cum se evocase.

Cum convingea prin plasticitatea simplă a celor ce spunea! Am intrat pe drumul cu plopi, spre Bistriţa.

L-am rugat să spună cîteva versuri din poezia *Rar*. O ştiam şi eu pe dinafară. Un nouraş fin acoperi faţa lunii cînd am ajuns pe podul de pe Bistriţa şi apa era o volbură de valuri, peste care luna picura solzi şi zale strălucitoare.

Cînd ne-am întors, începu să spună, în surdină, poema ce-l rugasem. Şi-o rememorase:

Singur, singur, singur,
Într-un han, departe —
Doarme şi hangiul,
Străzile-s deşarte,
Singur, singur, singur...

Se întinsese această singurătate peste toată strada, peste tîrgul ce părea pustiu.

— După ora unsprezece toţi dorm în provincie — şi vezi cum pustiul cuprinde totul?... Mă prindeau nostalgiile adolescenţei şi nu aveam ce să contemplez decît aceste singurătăţi ce mă oboseau uneori pînă la nevroză. Le puneam în versuri, să revărs în ele ceea ce nu mai putea încape în suflet. Nimeni nu ştia ce încercam; nici cum mă frămîntam să mă ridic spre poezie.

Nimeni, nimeni, nimeni...
Cu atît mai bine —
Şi de-atîta vreme
Nu ştie de mine
Nimeni, nimeni, nimeni...

Veşnic, veşnic, veşnic...
Rătăciri de-acuma
N-o să mă mai cheme —
Peste vise bruma,
Veşnic, veşnic, veşnic...

Se opri, aprinse o ţigară... Ne apropiam de casă, după ce văzusem din nou dezastrul puternic iluminat de lună şi felinarele de pe stradă. Dughenele, şandramalele se prăbuşiseră! « Preludiul unei prăbuşiri totale, iminente... » Era încă devreme, în 1926. Peste optsprezece ani abia avea să-şi spună cuvîntul şi istoria.

Au trecut repede cele zece zile. În vacanţa de iarnă am ajuns la Bacău chiar în prima zi, dar am rămas numai pînă la Anul Nou. Acum trebuia să pregătesc examenele de licenţă. Poetul continua să suplinească la Şcoala comercială. Se bucura că se apropia şi sfîrşitul studiilor mele. Aşteptase cu răbdare din 1923. Intram în anul 1927, anul hotărîtor. Am obţinut licenţa în litere şi filozofie în sesiunea din februarie cu menţiunea « Magna cum laude ». În iunie, acelaşi an, am trecut partea întîia a examenului de capacitate, specialitatea principală: limba romînă. Se întîmplase sesiunea chiar atunci. Se ţineau la patru ani asemenea examene. În toamnă, am dat în continuare probele practice, şi în noiembrie 1927 am fost numită profesoară suplinitoare la catedra de limba romînă la Şcoala normală Elena Doamna din Bucureşti. Mai rămînea al doilea examen de capacitate spre a deveni titulară, dar nu mai puteam întinde prea mult coarda eforturilor intelectuale. Aveam multe lecţii particulare, care îmi răpeau destul timp, dar îmi dădeau şi posibilitatea materială spre a mă pregăti pentru căminul ce trebuia să înjghebăm.

Trecuse vacanţa de iarnă fără grija examenelor. Am rămas toată vacanţa la Bacău.

Bacovia avusese o epocă de oboseală şi melancolie. Începuse din nou să nu mai iasă, era îngrijorat de zbuciumul meu. Se temea pentru sănătatea mea. În scrisori îl asiguram că totul va merge bine, să nu aibă griji...

Mă primi singur la gară pe un timp friguros, cum sînt iernile în Moldova. Vesel că ne revedem, redeveni comunicativ. Mă întrebă de sănătatea sorei mele, Ştefania, care suferise o grea operaţie. Ştia că această îmbolnăvire ar fi putut să mă reţină în vacanţă la Bucureşti. Dar Ştefania trecuse la sora cealaltă, simţindu-se pentru moment mai bine.

Pentru prima dată începurăm să discutăm despre apropiata noastră căsătorie. Se îngrijora de pe acum dacă va găsi în Bucureşti vreo ocupaţie. Se şi iveau probleme complicate, ce-l puneau pe gînduri. L-am rugat să nu se frămînte, că totul se va aranja şi, astfel, ajunserăm acasă cu cele dintîi discuţii mai prozaice.

Sărbătorile de iarnă au trecut ca un vis. În atmosfera aceea de familie ospitalieră, cu preocupări literare şi muzicale, zilele treceau uşor ca şi clipele. Am primit vizitele unor scriitori de la revista *Căminul nostru*, ce apărea la Bacău sub conducerea poetului Gh. Şt. Cazacu, pe care l-am cunoscut în această vacanţă. Venise însoţit de doi colaboratori. Descoperise pe Bacovia în Bacău, îi solicitase colaborarea. Au reprodus şi din volumul meu *Muguri cenuşii*. Acum pregăteau ultimul număr din 1927 şi tocmai ne rugau să le dăm material.

Bacovia le dădu *Ebree*, dacă nu mă înşel.

Era în ziua de 29 decembrie. Au fost de părere să scoatem o fotografie cu toţi, spre a o reproduce într-un număr al revistei. L-au văzut pe Bacovia dispus şi l-au convins să ne fotografiem chiar în acea zi.

În acest timp venise Eugen şi nepoatele poetului. Spuneau că ne aşteaptă pînă ne întoarcem.

Înainte de a ajunge la fotograf, Bacovia mă invită la bijutier. Am fost surprinsă. Nu înţelegeam de ce. Ceilalţi ne-au aşteptat afară.

— Să luăm nişte verighete — spuse — ca şi cînd ar fi fost vorba de ceva obişnuit. Ceru în şoaptă bijutierului, care ne arătă mai multe feluri, dar nici unele nu ni se potriveau. A trebuit să comandăm şi negustorul ne-a spus că nu pot fi gata decît la două ianuarie, ca să le poată grava cu numele şi data: 2 ianuarie 1928. La fotograf, am făcut două poze, dintre care una foarte reuşită.

Bacovia e bine prins, cel mai bun portret, care arată dispoziţia excepţională ce avea în acea zi.

Confraţii scriitori ne-au condus acasă. Am traversat grădina publică spre a scurta drumul. Era tare frig. Un amurg rece, sticlos, învăluia în culori aprinse micul parc cu pomii îngheţaţi sub zăpadă.

Am fost surprinsă cînd găsii în odaia Virginiei şi pe surorile lui Bacovia. Vorbeau cu însufleţire. Ne-au întrebat dacă ne-am fotografiat, apoi ne-au poftit în sufrageria cu masa aranjată sărbătoreşte pentru logodna noastră.

Felicitările, cîteva cupe de şampanie — darul lui Eugen — au consfinţit evenimentul şi fără tradiţionalele verighete.

A urmat o seară frumoasă. S-a dansat pînă după miezul nopţii. Toţi s-au antrenat. S-a cîntat la vioară, s-au spus versuri. Bacovia glumea.

« Post festum », adică în ziua de 2 ianuarie, am avut şi verighetele; le-am pus în degete fără nici o altă sărbătorire.

Bucuriile nu sînt întotdeauna depline. A treia zi primii o telegramă care mă vestea că sora mea se află foarte rău. Vestea mă întristă. Nu i-am arătat telegrama poetului, decît după două zile. Înveşmîntaţi în paltoane, şi cu pături groase pe picioare, mă conduse cu sania la gară.

Era ultima vacanță de iarnă în care mă mai conducea la tren. Se apropia sfîrşitul drumeţiilor mele la Bacău. Îmi ţinusem promisiunea ce-i făcusem cu patru ani în urmă...

Urmă şi ultima vacanţă. Aceea din 1928, în decorul primăverii, cu tot cortegiul ei de flori şi zile cu soare. Ca de obicei, m-a întîmpinat la gară şi, după ce ne-am salutat, mi-a cerut relaţii despre sora mea, Ştefania. Mălinii erau albi şi plini de miresme. Ne aşteptau acasă mamaia şi Virginia. Cînd am ajuns, am rămas sub mărul înflorit să respirăm aerul parfumat al grădinii. Coborîse înserarea, parfumată şi ea de puzderia florilor albe.

A doua zi, de sărbători, a ţinut să ne mai plimbăm prin marginile tîrgului. La scrînciob nu fusesem niciodată. De acolo am văzut iar lunca fermecată a Bistriţei.

Cînd am ajuns în dreptul scrînciobului, era o mare forfotă şi veselie.

— Oamenii simpli ştiu să se bucure şi să sufere la fel de intens. Cîte suflete curate în tinerii aceştia! Nu i-a stricat încă tîrgoveţismul, îmi şopti înveselit poetul.

Îi făcea plăcere să-şi aducă aminte că şi el se învîrtise cu scrînciobul, că revenea foarte des în tinereţe prin aceste părţi cu colegii, cu un prieten mai tîrziu, apoi singur.

I-am amintit refrenul din poemul *De Paşti:* «Tu unde eşti Marie, frumoasă fată de mahala?»

— Pe aici mi-am conceput poemul acela. Era o fată vestită, Maria Lazu. O căutau flăcăii, cavalerii, soldaţii. Era frumoasă, dar şi-a ucis tinereţea cu meseria ei tristă. A murit de oftică într-o primăvară ca asta, regretată pentru frumuseţea ei, dar mai ales pentru viaţa ei netrăită... Ca ea au fost pe aici şi alte multe şi nefericite Marii.

Am mers mai departe. Ziua era caldă şi ne încălzisem pe drum.

Am intrat în lunca Bistriţei. Răsărise luna devreme, ca un medalion de aur palid. Copacii îşi risipeau parfumul amărui de flori albe. Nu fusesem niciodată pe înserate prin aceste locuri.

Am ajuns lîngă un măr sălbatic, sub care era o buturugă pe care ne-am aşezat. Mă cuprinsese un fel de teamă... L-am rugat să plecăm... I-am spus că mi-e frică în astfel de locuri îndepărtate.

Cu aceasta s-au încheiat plimbările rustice prin marginile Bacăului.

Idilele au sfîrşitul lor. Realitatea aprigă, cu răspunderile ei grave, ne aştepta...

Ne-am întors tot prin cartierul Mariei Lazu. Scrîncioburile rămăseseră goale, pustii.

— *Post festum*, spuse Bacovia.

Rătăcirăm drumul. Am ieşit pe o uliţă îngustă prin spatele casei Cantili, casă mare, cu atenanţe şi ogradă vastă.

— Aici stă senatorul de drept al Bacăului. A scris poezii gen Bolintineanu. El m-a numit copist la prefectură. Nu pricepea poezia modernă. Nu încuraja cultura. Cînd i-am trimis *Orizonturi noi*, modestă, cum era revista ca înfăţişare, nici n-a luat-o în seamă, necum să ne acorde vreun ajutor. Avea fonduri pentru cultură. Cine ştie ce întrebuinţare le dădea!?

Am ajuns acasă cu întîrziere.

În lipsă ne căutase Tăbăcaru; eram invitaţi a doua zi. Ne aşteptase vreo oră, în care timp s-a informat de la mamaia despre noi şi află de proiectul de căsătorie pentru sfîrşitul acelui an şcolar — 1928.

A doua zi am făcut vizita la familia Tăbăcaru. Acum am cunoscut şi pe soţia lui.

La plecare ne-am întors pe la grădina publică. Lume multă, flirturi, glume. Am rămas pe o bancă, lîngă salcia poetului. Salcia era şi mai aplecată decît anul trecut. Dacă ar vrea băcăoanii să o cruțe! Sub ea a meditat Bacovia mulți ani...

Pletoasă pînă la pămînt, dădea umbră uşoară, elegantă, țesînd pe jos horbote vizibile.

Ne-am aşezat să privim puțin peisajul acela de înserare cu lume veselă.

— Toamna, îmi mărturisi poetul, salcia îşi scutura frunzele pe banca asta şi uneori pe mine, în zilele cînd grădina era aproape pustie. Mă gîndeam la salcia de pe mormîntul lui Musset, şi strofa ce i-au pus-o pe cruce mi-o spuneam ades.

Alteori, în nopți cu lună, mi se proiecta umbra la picioare şi mi se părea că sînt cu al doilea lîngă mine. Parcă acestuia îi spuneam că pe banca mică: « Cugetări se contrazic / Greierul zimțează noaptea / cu nimic... » Continuam poemul acasă. Nu-mi prea venea să mă scol, să nu stric aşezarea frunzelor ce căzuseră în jurul meu. Totuşi, cînd mă ridicam, rămînea un cerc gol, înconjurat de ele. Îmi luam umbra şi porneam pe stradă.

— Ai avut vreodată senzația că umbra nu te mai însoțeşte? — mă întrebă după o scurtă pauză.

— Nici nu m-am gîndit.

— Eu, da! Şi mă simțeam mai puțin singur. Îți dă un suport.

I-am spus versul: « Eu singur cu umbra iar am venit ».

— Atunci nu mă mai simțeam singur. Surîse vag.

Cu această bizară discuție am ajuns acasă.

A doua zi am spus că vreau să cumpăr ceva şi am ieşit singură. M-am întors preocupată.

Bacovia pătrundea uneori dincolo de orice aparenţă în gîndurile mele. Mă întrebă de ce sînt preocupată.

— Mă gîndesc la viitorul nostru. Mai e aşa de puţin pînă să ne clădim căminul!...

— Ce uşor ar fi dacă am avea bani, nu? Ce zări noi am vedea, călătorii prin străinătate... Era multă amărăciune în aceste cuvinte.

La finele anului şcolar 1928, un telefon mă anunţa că Bacovia sosise în Bucureşti şi mă ruga să pregătesc actele necesare pentru starea civilă, voind să le înainteze chiar în dimineaţa ce urma.

Am fost surprinsă de graba ce manifesta. Sora mea se afla din nou în stare gravă. Amînare? Nu, nu putea fi vorba.

Plecasem la o farmacie de pe Calea Victoriei să cumpăr medicamente pentru Ştefania. În faţa cofetăriei Capşa întîlnii pe Savela şi soţia sa. Mare fu surpriza revederii. Erau la curent cu căsătoria noastră şi nu erau de acord cu ea, considerînd-o o imprudenţă. N-am putut suporta împotrivirea lor: i-am salutat şi am intrat în farmacie.

În ziua a doua, după telefonul primit, aveam conferinţă la şcoală. Pe drum întîlnii pe Margareta Delavrancea, profesoară de limba romînă şi franceză, la aceeaşi şcoală.

— Arăţi rău, îmi spuse. Ce face sora? Dar Bacovia?

— Sora are o nouă criză. Bacovia a sosit acum două zile şi se pregăteşte de căsătoria civilă.

— Îmi pare foarte rău pentru sora, dar mă bucur pentru poet.

I-am împărtăşit din mîhnirile pricinuite de unii cunoscuţi referitor la căsătoria noastră. Mă încurajă:

— Nu te lăsa influenţată! Aşa s-a întîmplat şi cu căsătoria părinţilor mei. Toţi erau împotrivă. Au început

menajul cît se poate de sumar şi au fost fericiţi, fiindcă s-au înţeles şi s-au iubit pînă la moarte... Era înduioşată.

— Avem poeţi mari, domnişoară Grigorescu, dar Bacovia este unic!

Atît ea cît şi mătuşa ei, scriitoarea Margareta Müller-Verghy, îl iubeau şi-l admirau foarte mult pe poet.

A doua zi am primit la pension vizita lui Bacovia, însoţit de Eugen. Mi-au comunicat data căsătoriei civile, ce se fixase la 22 iunie.

Erau foarte veseli. Mă sileam şi eu să fiu veselă, deşi boala sorei mele îmi sta ca un spin în suflet şi-mi întuneca bucuria. Poetul era transformat. Privirile ochilor săi mari exprimau o lumină ce nu i-o cunoscusem. Îi străfulgera o radiere de bucurie. Mă sileam să fiu cît mai veselă, să nu-i întunec acea eufor e.

Am ieşit toţi în oraş, mi-am comandat ţinuta de ceremonie. Cu acest prilej, Eugen, puţin cam snob, îi spuse lui Bacovia, tachinîndu-l:

— Va trebui să-ţi pregăteşti un frac!

— Cum? Nici nu mă gîndesc! Hainele negre, sacoul e destul.

— Dar cel puţin smoking. Altfel nu se poate, Iorgule! — rîse Eugen. Vrei să compromiţi toaleta miresei? Ţi-l dau pe-al meu.

— Mofturi! răspunse poetul. Ştii că nu mă supun convenienţelor. Le las pentru voi.

Sosi ziua în care la orele 12 trebuia să ne înfăţişăm la Oficiul de stare civilă, unde urma să ne întîlnim toţi, Bacovia cu fratele său, ziaristul şi cu un alt martor, ziarist, sau Savela.

Am plecat de la pension însoţită de logodnica lui Eugen. Ştefania se simţea rău. Aştepta un nou consult.

Am ajuns la Oficiul de stare civilă cam devreme. Erau acolo şi martorele mele.

Se apropia ora unu, fixată de noi. Bacovia cu ai săi nu se vedeau. Îl ştiam punctual. În sfîrşit, prin mulţimea ce forfotea de colo-colo, apăru singur şi în ţinuta de toate zilele. Nu-şi găsise pe fratele său. Pierduse timpul la minister, aşteptîndu-l. N-a mai avut vreme să treacă pe acasă să-şi schimbe hainele. Ce era de făcut cu martorii? În ultima secundă apăru şi fratele, care făcuse toată încurcătura.

Cînd am intrat, ofiţerul ne atrase atenţia că sîntem în întîrziere.

Eram emoţionaţi. Am văzut ca prin ceaţă salonul, martorii, florile. Ascultarăm articolul ce s-a citit din *Codul civil*.

Acum înţelegeam ce însemnase acea petiţie la Starea civilă, despre care îmi pomenise Bacovia cu ani în urmă.

Ne-am felicitat reciproc. Ne-au felicitat şi cei prezenţi. Am stabilit să sărbătorim căsătoria pe data de 28 iunie. Aş fi dorit la 1 iulie, dar cumnaţii plecau la mare în aceeaşi zi. Voiau să participe şi dînşii, apoi să rămînem o lună, pînă se întorc de la băi, în apartamentul lor. În acest timp să ne găsim o locuinţă.

28 iunie cădea într-o joi.

În ajun, directoarea pensionului m-a chemat la ea reproşîndu-mi nesocotinţa unei căsătorii fără « perspective ».

Am protestat.

— Faci o căsătorie nefericită, şi n-ar trebui. Cu cît ceri mai puţin de la viaţă, cu atît îţi dă mai puţin. Logodnicul dumitale e sărac şi fără nici un rang social, înţelegi?

— E un talent pe care nu-l cunoaşteţi şi nu-l înţelegeţi.

M-am înclinat şi am ieşit.

— Malhereuse ! o auzii, cînd am închis uşa.

În camera ei, Ştefania aştepta înfrigurată.

— De ce te-a chemat ?

— Să mă binecuvinteze, faimoasa ta patroană, căreia îi serveşti la catedră şi la birou de douăzeci de ani fără a-ţi fixa un salariu, care-şi ţine profesoarele neplătite pe vacanţă, să facă foame...

Am plîns amîndouă, ne-am îmbrăţişat şi am adormit tîrziu. Eu aproape nu am dormit. Dimineaţa mi-am expediat ultimele bagaje. Mi-am luat rămas-bun de la scumpa mea soră, care mă rugă să mă fotografiez, spre a ne putea vedea şi ea. Ştia că Bacovia nici nu voise să audă de aşa ceva.

Mi-am luat adio şi de la pensionul în care patru ani am văzut atîta parvenitism, atîta ipocrizie, atîta goană după avere şi atîta vanitate.

Am ieşit pe poarta şcolii cu un ghem de lacrimi în piept şi mă luptam să nu le dau drumul. După-amiază la ora 6 era cununia.

Am intrat într-o cofetărie să-mi liniştesc puţin starea sufletească, clocotul de frămîntări.

Ştiam că nu alesesem un drum de roze. Simţeam însă în mine atîta curaj, atîta putere de rezistenţă, că piereau şi şovăielile trecătoare ce mă asaltau. Aveam o mulţime de treburi, încît am alergat toată dimineaţa.

Am ajuns la cumnata mea, unde urma să aibă loc ceremonia, pe la ora trei şi jumătate, obosită, întunecată de nelinişti. Mă aşteptau cu masa, dar n-am mai mîncat. Nu era nimic pregătit pentru cununie. Am despachetat covoarele, am adus glastre cu flori, am aranjat, în sfîrşit, un interior demn de o modestă ceremonie de poeţi. Se făcuse ora cinci. Bacovia mă urmărea tăcut în toată această activitate. Îi plăcu decorul şi tot ce făcusem. Voia să-mi ajute, dar nu ştia cum.

În timp ce mă necăjeam cu găteala, Bacovia şi Eugen discutau în birou şi abia l-a convins pe poet să-şi îmbrace smokingul, care-i venea destul de bine.

Se stîrnise o furtună din senin. Vîntul sufla cu praf mult şi, cînd luai braţul poetului să ieşim pe terasă, fotograful execută instantaneul cerut. Praful ne închidea ochii; vîntul spulbera voalul ca pe o coadă de rîndunică zbură tăcită de vijelie, dar am obţinut fotografia pentru cele două suflete dragi: mamaia de la Bacău şi Ştefania, din camera ei de suferinţă.

Furtuna creştea cu o furie cumplită. Fulgere, trăznete prin apropiere zguduiau localul şcolii. O ploaie cu grindină răpăi pe acoperiş cît ţinu ceremonia. Apoi se potoli precum venise. Un amurg feeric pătrunse prin ferestrele mari. Ai fi zis aureola ce natura trimitea poetului amurgurilor violete, galbene, roşii.

Bacovia părea foarte solemn în smokingul şi plastronul său alb. La şampanie mulţumi tuturor felicitărilor, zîmbind. Deşi pregătită cu atîta zbucium, seara aceea mă răsplătea prin dispoziţia şi bucuria poetului. Oricum ar fi urmat viaţa, clipele erau într-adevăr rare. Sînt în viaţă momente înalte nu prin fastul sau măreţia lor, cît prin generozitatea unor răscumpărări îndelung aşteptate.

În seara aceea Bacovia fu spiritual, curtenitor, dansă; ne-a recitat poema *În oglindă.* Era într-un total climat de uitare. Din nou poezia ne urca pe culmile ei. Cît era să fie de grea coborîrea, rămînea de văzut — şi ea nu avea să se lase prea mult aşteptată.

Tîrziu au început să se retragă musafirii.

La un moment dat am rămas amîndoi în sala aceea mare, singuri, cu masa nestrînsă. În cupe mai era şampanie. Lumînările împodobite cu garoafe şi crini albi se mistuiau într-un colţ şi ne puneau pe figurile palide reflexe vagi. Am stins şi ultimul bec, lăsînd numai lumina

lor. Prin ferestrele înalte se vedea luna spre apus, aproape roşie ca sîngele.

Am rămas în parfumul crinilor şi tuberozelor ce primisem în dar pînă mijiră zorile. Poetul fuma şi voia să consume ultima sticlă de şampanie. Ochii săi aveau o licărire fosforescentă. Din fumul ţigării arunca rotocoale după rotocoale. Visa desprins de orice realitate. Ce gînduri îi ardeau sub frunte? Ce zîmbet îi înflorea la colţul buzelor? Privirea plutea peste clipe; vedea departe, ceva nebulos, tulburător? Păru că se înfioară. Fumul de ţigară îl învălui la un moment dat cu totul. Mi se păru că-l ascunde privirilor mele. Căzuse într-o reverie adîncă. Nu cutezasem nici o mişcare, să nu se trezească din beatitudinea ce-l cuprinsese. Lumînările se topeau albe, sub flăcările fierbinţi. Florile albe mureau. Clipele de uitare mureau şi ele. Începea o altă etapă de viaţă a poetului, a noastră...

Luna iulie porni cu ploi şi furtuni. Cumnaţii plecaseră de la 1 iulie la mare. Rămăsesem numai noi în toată şcoala.

Eram singuri în apartamentul înconjurat cu săli de clasă, cu pereţii zugrăviţi în două tonuri, neprimitori, rigizi.

Puneam balansoarele în antreul din faţă, să privim ploaia printre frunzele dese ale teilor de pe trotuarul şcolii. Florile lor erau pe trecute. Totuşi, cînd deschideam fereastra, ne învăluia o mireasmă puternică. După-amiezele citeam. Apăruse de curînd o serie de poeţi noi; aveam revistele cele mai recente. În biblioteca fratelui am găsit o serie de cărţi; reluarăm pe Petică, Arghezi, Minulescu şi alţi poeţi romîni, apoi trecurăm la cei francezi.

Din poeziile lui Paul Valéry îi plăcea *Le cimetière marin*. Am reluat lecturile din Baudelaire, Mallarmé,

Poë, Samain, Rollinat. Uneori desena, scria. Dar foarte mult timp urmărea fumul de ţigară, rămînînd cu privirea dusă.

Se apropia întoarcerea gazdelor. Trebuia să ne mutăm. Starea de euforie trecuse. Îi urmă o sobritate ce-i schimba şi chipul. Devenea absent, gînditor.

La 15 zile după noi, se căsătorise şi Eugen la Severin. Cînd s-a întors, ne vizită cu soţia într-o dum'nică. I-am reţinut la dejun şi am petrecut toată ziua împreună.

— Eugen, zise poetul, trebuie să ne căutăm o locuinţă. Vezi şi tu, dacă afli ceva, să ne spui. Părea preocupat de acest lucru. I-a amintit şi la despărţire.

Peste două zile, Eugen ne anunţă la telefon că a aflat despre o cameră mobilată în bulevardul Cotroceni, la farmacistul C.

Am mers toţi s-o vedem. Nu ne-a plăcut, dar ne-am gîndit s-o angajăm pentru o lună, pînă vedem ce fac eu cu catedra şi el cu serviciul promis de Societatea Scriitorilor.

Cînd s-au întors gazdele, ne-au întrebat mai întîi dacă am închiriat o locuinţă. S-au bucurat. Avusese dreptate poetul să angajăm camera: nu voia să deranjeze mai mult. Odaia mobilată avea o singură somieră, un şifonier, un lavoar, o masă. Pentru preţul pretins nu însemna nimic, se putea numi goală. Adusei din lucrurile mele. Reuşii să fac un interior boem, dar cel puţin plăcut, cu tot provizoratul ce presupunea.

Fiind la mansardă, odaia era extrem de călduroasă. Toată luna august şi începutul lui septembrie ne-a chinuit însă o caniculă nemiloasă. Din cauza locuinţei, Bacovia era nemulţumit de felul cum ne începusem noua viaţă: rămînea pe gînduri; se întuneca din ce în ce. Seara ne plimbam tăcuţi prin dosul parcului, prin Grădina Botanică, pe sub aleile umbrite, să ne răcorim.

Ne mai duceam prin Cişmigiu şi ne înapoiam pe o zăpuşală nesuferită. Masa o luam la un restaurant din apropiere, tot provizoriu.

Începu epoca numirilor în învăţămînt, a detaşărilor şi suplinirilor. De la Inspectoratul general fui anunţată că nu voi mai avea suplinirea de anul trecut, care mi-ar fi fost foarte aproape. Mi s-au dat ore la două licee de stat şi mai obţineam şi la alt liceu particular o jumătate de catedră. Am primit ordinele de numire. Astfel aranjasem ce era mai important: existenţa pe anul şcolar ce urma. Pentru Bacovia nu se găseau ore de suplinit la desen sau caligrafie în Bucureşti, aceste catedre fiind suprasolicitate. Cei trei ani de practică ce făcuse la Bacău nu contau.

Poetul începu să fie preocupat serios de numirea sa. Îl rugam să nu-şi facă nici o grijă. Aveam existenţa asigurată, fiind solicitată şi la lecţii particulare. Voiam să fie voios, să ieşim, să nu se gîndească la lucruri triste. Observai că după două, trei săptămîni senine, urmau 10—12 zile întunecate. Rămînea prea mult pe gînduri. Avea insomnii; fuma pînă la ameţire, devenea irascibil. De obicei citea cu interes ziarele. În asemenea zile, le răsfoia, nu avea răbdare să citească. Mă făceam că nu dau atenţie schimbărilor de dispoziţie ce încerca. Căutam să fie cît mai multă linişte şi voie-bună în jurul nostru. Citeam sau îmi găseam de scris, spre a părea că nu dau atenţie stărilor sale uneori mimetice: aci palid, aci uşor aprins la obraji. În sfîrşit, convieţuirea într-o singură cameră era stingheritoare pentru amîndoi. Fusesem învăţaţi în spaţii mai largi, sau fiecare în camera lui.

Încercam să-i preîntîmpin dorinţele, să-i uşurez orice preocupări obositoare. Cînd vedeam că vrea să scrie, pretextam că am de făcut cumpărături spre a-l lăsa singur să lucreze, neincomodat de nici o prezenţă. În acest

timp scria puţin. Uneori o umbră grea trecea peste albastrul privirilor sale. Părea că trăieşte dinainte vitregia destinului. Observam. Nu a fost uşor să mă adaptez şi să am comportarea cea mai adecvată.

După ce trecea epoca unor asemenea nelinişti, redevenea senin, comunicativ.

— Ce bine că eşti curajoasă! îmi spuse într-o zi de acestea.

— Cum curajoasă?! Să mă sperii de toate obrăzniciile vieţii?!

Rîdea cu hohote mici şi uitam grijile ce nu erau numai obraznice, dar şi tiranice. Poetul apărea rar în preocupările practice. Mi-am dat seama că unul dintre noi trebuia să se înfigă în realitatea cotidiană şi înţelegeam că eu eram mai aproape de această realitate, ce trebuia înfruntată cu toată îndrăzneala şi energia...

Ajunsesem în a doua decadă a lunii septembrie. Bogătaşii, mărimile se întorceau din viligiatură: de la munte, de la mare. Preşedintele Societăţii Scriitorilor Romîni, pe atunci Liviu Rebreanu, îi promisese că după ce se vor întoarce cei mari, de pe unde îşi petrec vacanţele, va solicita pentru el la Ministerul Artelor un post. Bacovia aştepta să fie chemat după rezultat, sau în orice caz să ia legătură cu preşedintele. Cînd fu înştiinţat, a pălit. Foarte emoţionat, se grăbi să se ducă la ora 6, cum fusese invitat. I-am propus să mergem împreună. Mi-a răspuns că preferă singur. L-am condus pînă la tramvai. Era o seară caldă, înnăbuşitoare, deşi trecuse 20 septembrie. M-am întors în căldura mansardei noastre, ce-mi devenise mai familiară. Începură să mă năpădească grijile, temerile, nădejdile şi deznădejdile primilor noştri paşi în căsătorie. Ce departe mi se părea rămasă faza reveriilor poetice de la Bacău şi ce aproape realitatea

haină! Din zarea încă fierbinte, prin cele două ferestre, permanent deschise, seara intra nemilos de caldă în adăpostul nostru. În ziua aceea plătisem chiria anticipat pe o lună. Proprietarul, un personaj avar, avusese o privire poncişe:

— Rămîneţi şi luna viitoare?

— De vreme ce v-am achitat!

— Să mă anunţaţi din timp, cînd veţi pleca. Vin studenţii la Facultatea de medicină. Sînt foarte căutate camerele mele mobilate.

L-am asigurat că-l vom anunţa. Plecă. Respirai uşurată cînd uşa acoperi silueta uscată, înaltă şi gheboasă a farmacistului... Era prima oră cînd negociam cu un proprietar.

Dar timpul trecea. Bacovia nu se arăta. 10 seara! Ora noastră de masă era 9. Am început să mă neliniştesc tot mai serios.

Tresăream la orice pas de pe scară. Ora 11! Nimic! Făcusem lampa mică. Aşteptam. Nu puteam gîndi la nimic. Gîndurile îmi rămîneau undeva în creier, mici, ascunse, speriate. Aşteptam, şi totuşi mi se părea că sînt inertă. De ce nu vine? era unica întrebare ce tulbura acea inerţie neagră. Mi se păru că aud paşi spre camera noastră. Apoi văzui că se deschide uşa. Sării în picioare. În prag, sub lumina mică şi mohorîtă a lămpii, apăru poetul. Faţa, nefiresc de palidă, privirea stranie, un zîmbet ciudat. Venea spre mine rîzînd.

— Mi-au dat « numirile », doamnă!... M-am plimbat multe ore să mă liniştesc.

Într-o clipită am înţeles nenorocirea ce intra atît de brutal în proaspătul nostru cămin. Reuşisem să mă sprijin de colţul mesei. I-am cuprins mîinile, i-am luat pălăria de pe cap; i-am şters fruntea de sudoare, l-am aşezat pe divan ca pe un copil, tremurînd încă de emoţie. Am mărit flacăra lămpii ce-şi juca umbrele prin ungherele

mansardei. I-am dat un calmant. Dar agitaţia continua. Era după miezul nopţii. Neştiind cum să-l mai ajut la acea oră, rămăsei pe marginea divanului, lîngă el. Mă năpădi plînsul.

La 7 dimineaţa l-am lăsat în cameră şi m-am dus aproape în fugă la fratele său. Cînd i-am povestit cele întîmplate, m-a sfătuit să-l duc la Bacău, să-l îngrijească mamaia.

— La sanatoriu, nu la Bacău! am replicat dîrz.

În cele din urmă, fratele său Costică plecă să-l aducă pe profesorul dr. Marinescu.

Nu ştiu cînd am coborît dealul. Pe poet l-am găsit într-o acalmie grea; nu mai rîdea. Privea la mine cu un fel de spaimă:

— M-ai părăsit?

— Nu, dragul meu! M-am dus după cumpărături.

Îmi sărută mîna. Îl mîngîiam şi stătea ca un copil supus, cuminte, liniştit, dar nu mai scotea nici un cuvînt, nici o silabă. Căzuse într-o muţenie adîncă. Apărură doctorul şi fratele său. Tresări.

— Cine sînteţi? Ce voiţi? întrebă.

Eminentul om de ştiinţă se prezentă. Se uită la cumnatul meu, la mine. « Să mergem! spuse. Îl internăm. E un şoc! »

La ora 8 dimineaţa, cu maşina ce adusese pe profesor, îl transportam să-l internăm la spitalul Colentina, la secţia profesor dr. Marinescu. Poetul trecea printr-o criză grea. Acum pricepeam ce însemna boala de nervi şi toată durerea pe care o poate aduce.

După ce l-am instalat într-o rezervă, m-am întors în mansarda nefericirii noastre. Lacrimile nu mai conteneau. Dar, ca împinsă de un resort lăuntric, m-am sculat, spunîndu-mi: « Cu lacrimile nu se rezolvă loviturile vieţii ». M-am hotărît să lupt.

A doua zi la ora 6 am fost la Societatea Scriitorilor Romîni. Mă anunţasem preşedintelui, cînd sosi şi Claudia Minulescu — veselă, zîmbitoare. Cînd ne văzu, Liviu Rebreanu avu o clipă de ezitare. Ne privi pe amîndouă. Bun psiholog cum era, spuse:

— Îmi daţi voie să primesc întîi pe doamna Bacovia... Are chestiuni mai grave. Mă invită în birou şi mă întrebă îngrijorat ce s-a întîmplat cu Bacovia. Apoi îmi povesti ce se petrecuse în ajun, la sosirea poetului.

— I-am comunicat că, la cererea noastră adresată Ministerului Artelor pentru a se oferi un post poetului Bacovia, unul dintre marile noastre talente, mi s-a răspuns că nu este vacant decît un post de copist clasa a III-a. M-am adresat şi directorului general al Artelor, I. Minulescu. Am vorbit cu el personal, rugîndu-l dacă nu se poate altceva, să i se creieze vreo diurnă. Ştiu atîţia sinecurişti care nu trec pe la minister decît să-şi încaseze banii... Mi-a răspuns: « — Nu! Nu se poate crea nimic! » — Dar un asemenea post nu-l putem primi noi, confraţii. E o ruşine, după ce a fost şef de birou clasa I-a. Este licenţiat în Drept. Înseamnă o retrogradare pentru talentul său, pentru distincţiile care i s-au acordat. E premiat chiar de Ministerul Artelor! « — Nu avem decît acest post... » a fost ultimul răspuns, tăios, al directorului general. Bacovia m-a ascultat, apoi a spus încet cu vocea tremurîndă: « Copist clasa a III-a! Numai copist clasa a III-a pot fi eu în ţara aceasta? » Ochii i se tulburaseră. N-a mai zis nimic. S-a ridicat să plece. I-am strîns mîinile şi a ieşit. Eram indignat ca şi el. L-am condus pînă la ultima uşă. Cînd s-a închis, mi s-a părut că s-a rezemat, aproape izbindu-se de ea, şi că pe scară aud şoapte.

La rîndul meu, i-am spus şi eu ce urmase: a plecat de la Societatea Scriitorilor Romîni nimicit, a umblat

năucit pe străzi, venind tocmai spre miezul nopţii în starea descrisă mai sus.

Rebreanu păru foarte mişcat.

— Îmi pare rău că i-am spus. E prea sensibil şi cu nervii delicaţi. Se plimbă cîţiva paşi prin birou.

— Cît va sta în sanatoriu?

— Profesorul spune: 2—3 luni.

— Şi cu ce-l întreţineţi, dacă e nevoie de 300 de lei pe zi?

— Cu leafa şi lecţiile mele.

— Pentru o lună va contribui şi S.S.R. Am să pun chestiunea în primul comitet de săptămîna aceasta.

I-am mulţumit şi am plecat. Doamna Minulescu se impacientase. Durase cam mult întrevederea mea...

Reîntoarsă în odaia tristeţii noastre, recapitulasem cîte se petrecuseră în cele 24 de ore. Mă gîndeam ce aveam de făcut, să nu mă las învinsă de nefericire. Trebuia să lupt pentru amîndoi, cel puţin pentru o viaţă demnă şi acceptabilă, cît de cît.

În curînd începeau cursurile, amînate în acel an pînă la 1 octombrie.

Profesorul Marinescu îmi ceruse să nu-l vizitez pe poet decît peste o săptămînă. Mi se păru cumplit de lung acest timp. Eram cu gîndul la poet. Cum se comporta în camera de spital? Ce se petrecea în sufletul şi în mintea sa, văzîndu-se acolo? Camera în care îl instalasem era spaţioasă, albă, cu perdele fine la ferestre, nu prea avea aerul de clinică. Totuşi, ce va fi gîndit cînd şi-a dat seama unde se află?

Ştefaniei nu i-am spus nimic din drama ce trăiam. De cîte ori se perfora fistula peritonială, ce căpătase în urma operaţiei nereuşite, trebuia să intre în sanatoriu. Ambii erau acum internaţi. Mă duceam de la unul la altul.

Mă reîntorceam în cămăruța pustie, cu sufletul și mintea pustii. Eram singură acasă, pe stradă, în mulțime, cu senzația unei desprinderi de tot și de toți. Numai prezența poetului îmi era în preajmă. Îl vedeam cu ochii triști, cu rîsul ciudat. Îi simțeam mîna, așa cum l-am lăsat acolo în camera albă, prea albă pentru cît era de întunecat.

După asemenea stări, un îndemn de luptă aprig, crunt, mă împingea spre acțiune. Voiam ca Bucureștiul acela hain să fie o dată zgîlțîit, să simtă cît era de nedrept cu un talent de care ar fi trebuit să se mîndrească și nu să-l umilească, dovedind prin aceasta că nu-l merită.

Îmi aminteam poezia ce scrisese cu zeci de ani în urmă, cînd era în liceu, gîndindu-se la marii săi înaintași, intitulată *Cu voi* — și versurile îmi erau tot timpul pe buze:

> O, genii întristate care mor
> În cerc barbar și fără sentiment...

Avusese oare presentimentul că într-o zi i se vor potrivi atît de tragic?! Eram într-o asemenea frămîntare cînd proprietarul bătu la ușă: a doua zi expira termenul de plată a chiriei. Mi-a mai comunicat că apartamentul din fund va fi gol pentru 26 octombrie, dar prețul era foarte ridicat.

Plecă... Cunoșteam acum și teroarea proprietarilor speculanți. Îmi făcui socotelile. Mă gîndeam că aveam suficiente lucruri pentru instalarea într-un apartament, lăsate în depozit la fratele poetului. Va trebui să mai angajez niște lecții, la care nu dădusem încă răspunsul.

Mă gîndeam la surpriza lui cînd se va întoarce într-un mic, dar drăguț apartament. A doua zi dădui răspunsul afirmativ și o mică arvună.

Sosise ziua cînd puteam să-l vizitez pe Bacovia. O aşteptasem cu înfrigurare. Am cumpărat dulciuri, tutun şi crizanteme galbene, să-i înveselesc camera.

Mă prezentai profesorului mai întîi, să nu plece. Voiam să aflu de la dînsul cum merge.

— Nu prea uşor... Are o teribilă sensibilitate, ce iese cu totul din obişnuit. Dar poftiţi, să mergem împreună! Pornirăm. Eram extrem de emoţionată.

Intrarăm într-o cameră, de astă dată cu trei paturi; îl schimbase. În patul dinspre fereastră se afla el. Privea pe geam. Mult mai slăbit. Era o zi rece, dar senină de octombrie. Cînd se apropie profesorul, poetul salută politicos, tresări şi, cînd mă văzu, izbucni:

— Bonjour, eleganta mea! Ce mai faci? De ce ai întîrziat atîta?

Doctorul îi spuse rîzînd:

— A venit să vă vadă. Iată ce frumoase crizanteme. Soră, pune-le în apă. Cum vă simţiţi, domnule Bacovia?

Deodată reintră în sine. Nu mai spuse nimic. Profesorul trecu la ceilalţi bolnavi. Poetul mă privi lung, ca întors dintr-o visare îndepărtată. Îi oferii tutunul ce-i plăcea şi celelalte. Nu spunea nimic. Se uita numai. Schimbarăm cîteva vorbe fără însemnătate.

Profesorul reveni. Îmi făcu un semn uşor să-l urmez. Ne-am despărţit.

— A avut o tresărire cînd v-a zărit şi s-a strîns din nou în mutismul său. E bine cum a reacţionat. De acum puteţi veni, dar numai joia şi duminica. Să nu aibă prea dese emoţii. L-aţi emoţionat.

I-am mulţumit distinsului profesor şi am plecat cu marea durere de a-l fi văzut pe poet atît de puţin.

Am început cursurile. Locatarul apartamentului angajat se mută mai devreme de termen, aşa că rămînea timp

pentru curățenie, instalarea unui contor electric și ce mai trebuia.

La sfîrșitul lui octombrie eram complet instalați în micul apartament. Covoarele, tablourile, abajurul din plafon și cel de pe măsuțe dădeau o lumină caldă, colorată în auriu. Vazele mari erau cu flori de toamnă. Perdelele, un paravan chinezesc dădeau un aer de confort fără pretenții, dar capabil să satisfacă gustul unor poeți modești. În acest timp, poetul mergea spre bine. Mă primea cu bucurie, deși vorbea tot atît de puțin. Mă întrebă într-o zi ce vom face cu casa. Tot în camera aceea vom sta? I-am spus că va avea surpriza unei locuințe ce cred că-i va plăcea.

— Unde?

— Tot acolo... Un mic apartament la parter. Se înveseli.

— Am scăpat de mansardă, spuse încet. Vreau să ies mai repede de aici. I-am promis și s-a bucurat.

În primele zile ale lui noiembrie, descindeam dintr-un taxi de piață în fața căsuței noastre. Pusesem la punct și bucătăria; angajasem o ajutoare. Voiam să luăm masa în casă, să nu-l mai plictisească restaurantul unde nu mergea cu plăcere.

— Cînd ai făcut toate astea?

— Cît ai fost la sanatoriu.

— Și toate lucrurile astea sînt ale noastre?...

Se așeză pe o banchetă în fața mesei de scris, emoționat, tăcut din nou. Acum mă temeam să nu-i dea și bucuria vreun șoc. Fusese prea surprins. Îi luai pălăria. Rămase cîteva clipe cu fruntea în palme.

— Draga mea, cît trebuie să te fi zbuciumat cu atîtea!

— Nici un zbucium. Trebuie să trăim ca oamenii. Atît. Ne trebuie veselie, sănătate, poezie... pe urmă vom vedea ce va mai fi.

M-a privit blînd, şi urmărea din ochi toate în jur, cu simpatie, deşi parcă nu era sigur că sînt ale noastre, gîndea că poate îl amăgesc.

— Ai mei te-au ajutat?

— Nici nu a fost nevoie.

— Ce singuri sîntem! E bine aşa. Aş vrea să mă odihnesc pînă la masă. I-am pregătit divanul cu pernele şi un pled. S-a aşezat, răsfoind ziarele. Era încă slăbit. I se recomandaseră injecţii şi un tratament acasă.

De acum înainte viaţa începu să se depene zi de zi, ordonat. Eram mult împreună. Tot timpul liber mi-l petreceam cu dînsul. Aduceam cărţi noi, reviste, ziarele de dimineaţă şi de după-amiază. Fuma ceva mai puţin, compensînd tutunul cu dulciuri. Doctorul interzisese cu totul orice consumaţie de alcool, iar cafea i se permitea foarte puţină. O ceaşcă mică, una pe zi. Începu să se uite prin manuscrise. Le revedea, le transcria pe curat. Activitatea şcolară îmi lua mult timp şi acasă: caietele, extemporalele, tezele de corectat. Mai scriam la reviste, aşa că tot timpul stăteam aplecaţi fiecare la masa de lucru, şi zilele treceau destul de repede. După-amiaza stăteam de vorbă; ne împărtăşeam noutăţile din ziare şi din cărţile citite. Îmi citea din paginile ce transcria, îi citeam şi eu versurile ce scriam. Cînta la vioară şi totul reintra în liniştea de care avea atîta nevoie, dar din care simţea deseori că trebuie să evadeze.

Într-o zi, fata îmi spuse:

— Ce frumos cîntă dînsul cînd nu sînteţi acasă! Poate crede că nu-l aude nimeni; cîntă foarte încet, dar de la mine tot se aude: eu stau şi lucrez aici... Poetul improviza melodii pentru unele din poemele sale.

Nu ştia că şifonierul camufla camera de alături, unde se aflau chiriaşii apartamentului din faţă. Cînd a aflat

acest lucru, vorbea aproape în şoaptă şi cînta numai după ce plecau toţi.

Într-una din zile primirăm un aviz că a sosit de la Bacău un colet pe numele nostru. Era cufărul poetului, în care mamaia pusese lucrurile acestuia şi i le trimisese la noua locuinţă. Bacovia era surprins.

— De ce mi le-o mai fi trimis? Nu-mi mai trebuie nimic...

— Dar foarte bine au făcut. E cufărul din iatac, nu?

— Da! însoţitorul meu din zilele de singurătate, de la Iaşi, ca student; de la Bucureşti, ca funcţionar. Acum iată-l şi aici.

— Vrei să-l aducem în cameră şi să-l deschidem?

— Dacă vrei...

Începui operaţia de deschidere. Poetul privea distrat de pe divanul pe care stătea întins.

Eram emoţionată. Să-i umblu eu în lucruri? Mi se părea o indiscreţie ceea ce făceam.

Cufărul era plin pînă la refuz: un frumos servici de ceai de argint, cu piesele de cristal, acoperit cu o hîrtie albă, pe care scria: « Mamaia, Virginia, Tinca... vă trimit acest dar pentru noul vostru cămin ». Apoi cutii de bomboane! Într-una, şerbetul de cireşi amare. Alta cu şerbet de ciocolată şi alta cu şerbet de zmeură. Toate — opera mamaiei, gloria ei de gospodină.

Şi « cutia Pandorei », care era acest cufăr, se cerea devalizată. Iată pe pereţii din faţă, prinse cu piuneze, trei fotografii de ale mele. Apoi cărţile la care ţinea foarte mult: *Excelsior* a lui Macedonski, cu caricatura de pe prima pagină, acel Ianus de care am vorbit. Poeziile lui Eminescu, Petică, Neculuţă, Păun Pincio, Săvescu şi alţii. Urmau cele franceze: *Les Fleurs du mal*, de Baudelaire, *Les poètes maudits*, *Jadis et Naguère*, de Paul Verlaine, *L'après-midi d'un faune* de Stéphane Mallarmé şi altele

precum și colecția revistelor franceze *Les hommes d'aujourd'hui*. Urmau dicționarele: latin, german, franceze vreo două: un *Damé*, un *Larousse* (petit) și altele, și dicționarele din timpul liceului, romîn-francez și romîn-german, pe care deseori îi plăcea să le cerceteze. Scrie undeva de epoca în care căuta în « dragi dicționare ».

Iată medalia de bronz din 1899, cu cutia de piele, roasă de vreme pe la colțuri, păstrată de mamaia, căci poetul o lepădase prin scrinul de cărți. Un plic mare cu scheletul a patru coronițe pulverizate, aproape cenușă, strînse tot de mamaia: erau coronițele din cursul primar, acelea despre care poetul spunea: « Ia-le matale, mamaie! N-am ce face cu ele! » În dragostea ei, le păstrase pînă la nimicire.

Erau, firește, impresionante toate aceste relicve ale anilor și poetul le privea înduioșat. Ochii îi erau umeziți. Își furișă o lacrimă cînd văzu scrumul acelor îndepărtate succese din clasele primare. « Ce idee să le păstreze... Să le ardem; fac insecte. »

M-am împotrivit. Le-am salvat atunci, dar într-o zi au avut soarta ce le pregătise: au fost arse cu plic cu tot de către poet...

L-a bucurat că și-a revăzut vioara.

— O uitasem... Este și arcușul? întrebă mirat.

— Iată și scărița, arcușul, sacîzul. Nimic nu lipsește.

— Fotografiile să le avem pe masa de lucru. Te-au substituit atîția ani! Grăiam cu ele. Erau aproape, și totuși departe! Acum nu-mi vine să cred...

Ajunsesem la fundul cufărului pe care se mai aflau manuscrise, două albume de versuri, un notes foarte important prin desenele și primele elaborări ale unor poeme, și altele, altele...

— Să-l ia la bucătărie, îmi spuse la urmă.

Dar eu l-am acoperit cu un covor şi l-am lăsat într-un colţ din antreu, cu o statuetă şi nişte vase de ceramică romînească pe el. Făceau un decor frumos. Îl supăra prezenţa acestui cufăr şi alte dăţi, şi iar îl recomanda pentru bucătărie sau magazie. Eu l-am păstrat. Îl avem în muzeu. Are peste 55 de ani, semicentenarul ce i-a depozitat unele relicve, azi foarte interesante. L-am numit în glumă « cutia Pandorei », şi aşa îi ziceam deseori. Vioara şi notele le-am aşezat pe etajeră, să-i fie la îndemînă.

În lipsa mea, revedea cărţile din biblioteca aşezată în cele două dulapuri. Unele le recitea, altle le citea pentru prima oară. Acolo pusesem şi albumul cu versurile sale, şi notesul despre care am mai spus.

Într-o zi, venind de la şcoală, notesul îl găsesc aruncat în coşul de hîrtii. Nu i-am spus nimic. L-am luat şi l-am pus în altă parte ; l-am salvat la timp şi l-am ascuns aproape un sfert de veac cum am putut. Era sigur că rămăsese la coş. Nu m-a întrebat niciodată de el. Din fericire, îl avem. Acelaşi lucru s-a întîmplat peste foarte puţin timp şi cu albumul de poezii datat din 1900, cu titlul scris frumos de mîna sa : *Plumb.* Cuprinde toate poeziile din volumul *Plumb* şi mare parte din cele publicate mai tîrziu în *Scîntei galbene.* L-am ascuns şi pe acesta, fără să observe că-l scosesem din coş. Aşa proceda şi de aceea avem atît de puţine manuscrise rămase de pe urma sa. Nu le păstra. Socotea că nu trebuie.

Dar în bibliotecă se aflau şi multe scrisori în pachete, legate cu cîte o panglică. Erau de la prietene, prieteni, scriitori, dar mai ales corespondenţa noastră de atîţia ani, a sa către mine şi invers.

Într-o zi, fata îmi spuse că erau zile cînd poetul aprindea singur focul. Nu ştia de unde scoate atîtea hîrtii. Le ardea şi ea găsea soba călduţă.

Deodată îmi dădu prin minte să mă uit în bibliotecă. Locul în care fusese corespondența era gol. Am avut o emoție atît de puternică, încît eram să cad. Poetul observase. Se apropie de mine, mă susținu.

— Le-ai ars? De ce?

— Sînt netrebuincioase atîtea lucruri din trecut!

— Era trecutul nostru. Am început să plîng.

Dar acesta fu numai începutul. Nu știam ce măsuri să iau. Încuiam. Era gelos și bănuitor, uneori irascibil sau de o ironie usturătoare. Atunci nu-i spuneam nimic, suferea m. Simțea frămîntările mele, suferea și el. Tot eu trebuia să capitulez. L-am rugat să nu mai distrugă nimic.

— De ce să le cotrobăiască indiscreția istoriei literare? mi-a spus o dată.

— Acesta este motivul?

— Da!

Am ajuns în 1929, cînd operele poetului erau de mult epuizate. Începu să-l preocupe reeditarea lor.

Revedea *Plumb*, *Scîntei galbene*, începu întocmirea volumului *Cu voi*. Ocupația aceasta îl distra. Nu mai avea nici un fel de preocupări — cel puțin pentru anul în curs — nu se mai gîndea să solicite nici un serviciu.

Într-o zi de februarie află prin fratele său că Ministerul Artelor îi acordase o sumă de douăzeci mii de lei și că trebuia să se prezinte de urgență să-i încaseze. Au plecat împreună, spunînd fetei să mă anunțe unde s-au dus.

Venisem de la școală pe la orele unu și jumătate, și încă nu sosise. Abia pe la două și jumătate se opri o mașină la poartă. Intră grăbit și spuse fetei să aducă pachetele de la mașină și să-i mai dea șoferului niște bani dintr-un grup de bancnote. Era și el încărcat cu pachete. Scoase

bancnotele, le puse neglijent pe masă. Se făcu comod. Începu să despacheteze: un ceas deşteptător (deşi mai aveam unul; e drept că nu suna). Într-un ambalaj frumos, un obiect pe care mi-l puse în braţe: era o poşetă foarte elegantă.

— Îţi place? M-am priceput?

— Îţi mulţumesc.

Pălărie pentru dînsul, pantofi, în sfîrşit, o mulţime de obiecte oarecum trebuitoare, dar nu urgent necesare.

— Pălăria cealaltă am dat-o primului trecător, cînd am ieşit de la Prager. Iată parfumul de violete de Parma. Ştiu că-ţi place.

Aproape toţi bani îi dăduse pe cumpărături şi era frînt de oboseală. Nu pot să redau nostimada scenei. Era aferat, grăbit să despacheteze toate. Mi-a povestit cum le-a cumpărat şi le-a lăsat la magazin, apoi a trecut cu maşina să le ia acasă. Din această pricină întîrziase. Era radios că adusese atîtea lucruri.

Cînd am trecut la masă, şi-a oprit o sticlă cu vin. M-am împotrivit.

— Ştii că nu ai voie de la doctor?

— O am de la mine! Rîse. Dar trebuie să cinstim evenimentul, draga mea. Restul să le ascunzi cum vrei. Poate le voi găsi vreodată.

A urmat un adevărat chef cînd îmi povesti şi provenienţa acelor bani. Nu era un premiu, ci un ajutor ce nu-l solicitase. Credeau cei de la Arte că aşa se compensează refuzul serviciului ce solicitase el.

— În loc de un drept, mi-au dat... o pomană!? De pomană i-am cheltuit şi eu. E mai uşor să jigneşti cu o pomană decît să onorezi un om cu dreptul său.

În noaptea aceea s-a culcat fără soporifice, fără baie caldă. A dormit adînc, un somn reconfortant. A doua zi era dispus şi glumi:

— Vezi, draga mea, că « Ştirbeiul » e mai soporific decît « Adalina »?

A trecut o epocă de calm şi de preocupări literare. Scria, clasa, ordona hîrtiile, termina unele ciorne trecîndu-le pe curat. Uneori, înainte de masă, ieşea la aer. Se plimba prin Grădina Botanică, pe bulevardul Cotroceni sau rămînea pe Splaiul Dîmboviţei, rezemat de chei, să observe strada.

Aşa l-am zărit într-un rînd din tramvaiul 14, cînd veneam de la şcoală, pe la orele 1. Altă dată se plimba pe chei, cu mîinile la spate, cu paşi rari, cu privirea spre cursul apei. Ajunsese pe podul de la Cotroceni, cînd venii în urma sa.

— Ce faci pe aici, dragul meu?

— Mă plimb... şi mă gîndesc la Verlaine, cum se plimba şi el pe cheiurile Senei. Tocmai mi-a venit în minte şi romanţa *Sous les ponts de Paris.* Romanţa la modă pe atunci. Nu mai spuse nimic. Am ajuns acasă tăcuţi.

Cît am stat în bulevardul Cotroceni, am mai făcut plimbări de acestea. O dată l-am zărit tot din tramvai, rezemat de barele cheiului, cu un grup de copii în jur. Am coborît fără să mă vadă. Copiii îl priveau tăcuţi, respectuoşi. Văzuseră un om palid, rezemat de bare, visător, absent. Cine ştie ce vor fi înţeles ei. Îl auzii pe poet spunîndu-le: « Am fost, poate, şi eu un înger ca voi. Să vă gîndiţi cînd veţi fi mari. Şi atunci veţi fi şi voi oameni ca mine, poate mai veseli... — Dar noi nu sîntem îngeri, domnule. — Viaţa voastră este de îngeri încă.»

M-a uimit răspunsul copiilor şi darul poetului de a şi-i apropia. Cînd m-a zărit, a venit înaintea mea şoptind: « Copil, ca ei, te vezi! »... Era un vers din poezia *Alean*, scrisă prin 1903.

La cafea îmi povesti noutăți din ziare. Îl interesau mult evenimentele politice. Era atent la schimbările de guvern, la tot ce intervenea...

După masă primisem o scrisoare. Eram invitată la redacția *Revistei scriitoarelor*. Mă rugă să nu întîrzii. I-am promis că mă întorc devreme.

La redacție, « Tante Margot » (Margareta Müller-Verghi) îmi comunică din partea lui Bébé (Margareta Delavrancea), că aceasta vrea să-mi spună ceva în legătură cu opera lui Bacovia. Să o caut la școală. A doua zi am văzut-o, tocmai cînd terminase orele și pleca acasă.

— Doamnă Bacovia, am vorbit cu Lovinescu să aranjeze cu editura « Ancora », unde are cuvîntul hotărîtor, să se publice poeziile lui Bacovia.

— Tocmai la reeditarea lor se gîndește și poetul. Și le-a întocmit în acest scop, deși nu are încă idee unde să le propună pentru a fi reeditate.

— Poate va veni într-o zi la cenaclul « Lovinescu », într-o duminică de pildă, și va vorbi personal cu Lovinescu, spuse ea.

— N-aș putea să promit că vine. Dar am să-i transmit propunerea dumitale.

La dejun am discutat despre această sugestie a Margaretei Delavrancea. A rămas pe gînduri

— Nu s-ar putea trata direct cu editura? De ce să mai deranjăm...

— Fără cuvîntul lui Lovinescu nu tipăresc; el este criticul după care se ghidează în alegerea operelor. Ce-ar fi să faci o vizită criticului?

— Nu, draga mea! Știi că nu mă duc la cenacluri. La vizite, și mai puțin.

A trecut o săptămînă. Era duminică. Se îmbrăcă și fui surprinsă cînd mă anunță că pleacă totuși spre strada

G. Bacovia şi Agatha Grigorescu în ziua logodnei

George Bacovia în 1935

Cîmpineanu. Am înţeles că se duce la cenaclu. Dar cînd s-a întors, spre seară, îmi spuse:

— Am fost... Era întuneric, nu se vedea soneria. Am nimerit uşa apartamentului, dar n-a ieşit nimeni şi m-am întors tot cum m-am dus.

Mi-a venit să zîmbesc de şovăiala şi stîngăcia lui. N-am insistat. Peste cîteva săptămîni tratam direct cu Benvenisti, directorul editurii, cu care Lovinescu vorbise elogios despre Bacovia, în urma stăruinţelor lui « Bebs », cum îi spuneau în cenaclu. Poetul se ocupă de volum şi întocmi astfel coperta ce trebuia să prezinte la editură:

G. V. BACOVIA

PLUMB

SCÎNTEI GALBENE

— Poezii —

Pe coperta interioară, sus: « Doamnei mele: Agatha ».

Mi-a făcut o surpriză la care nu m-aş fi aşteptat, mai ales dedicaţia; ştiam că nu-şi trădează niciodată sentimentele de afecţiune pentru cineva.

— De ce această dedicaţie?

— Poezia... tu... sînteţi eu...

Mi s-au părut foarte sibiline aceste cuvinte.

În acel an apăru, deci, ediţia a treia din volumul *Plumb* şi a doua din *Scîntei galbene*, reunite în acelaşi volum, în condiţii grafice destul de onorabile. A avut un tiraj de peste 3000 de exemplare. Peste un an, însă, editura a dat faliment şi, în loc de drepturi de autor, a primit un număr de volume ce trebuia să le plaseze singur, ceea ce nu a fost posibil, aşa că s-au risipit oferite în dreapta şi în stînga, fără să-i aducă aproape nici un venit. La început primise suma de 2000 lei drepturi de autor şi atît.

Cartea a fost bine primită şi în primul an se difuzase aproape jumătate, ceea ce constituia un record pe atunci, pentru poezia de calitate.

În decembrie 1929 a fost solicitat să prezinte acest volum pentru premiile Academiei, ce urmau să se decearnă în anul următor. L-am prezentat eu, în 5 exemplare, am luat numărul de înregistrare, deşi poetul se împotrivise să răspundă acelei invitaţii. A avut dreptate: bătrîna Academie premiase pe I. Valerian, pentru cel mai insignifiant volum al anului expirat.

Tradiţia de a refuza premii lui Vlahuţă, Caragiale, s-a perpetuat şi la Bacovia. Nu putea evolua aşa de uşor sclerozata Academie de altădată...

În primăvara acestui an mai avu loc un eveniment casnic însemnat: o nouă mutare în apartamentul din faţă, care rămăsese gol la 23 aprilie şi spre care năzuia poetul decum ne mutasem în primul apartament. Motiva că e prea în dos, că ar fi mai larg cel din faţă, cu o piesă în plus. Ar mai privi pe stradă, că stă mai mult acasă. O serie de argumente mă determinară să-i împlinesc şi această dorinţă, deşi nu era uşor: deranjul, noile reparaţii, curăţenia.

I-am spus atunci în glumă:

— De aci unde ne mai mutăm? Am făcut ocolul casei Cojocărescu. Să nu ieşim poate chiar din Bucureşti...
Gluma, din nefericire, avea să se adeverească destul de trist peste un an şi jumătate.

Acum, că aveam două camere, am comandat în rate mobilă de sufragerie pe măsura încăperii. Era în adevăr mai larg şi fu foarte mulţumit, dar aveam şi un mare inconvenient: bucătăria departe, în fund, lîngă cea veche. Nici fetei nu-i venea la îndemînă. Dar eram bucuroasă că poetul e mulţumit.

În aceeaşi primăvară fusese transferat de la Bacău la Bucureşti G. Cazacu, directorul revistei *Căminul nostru.*

Am pomenit de această publicaţie mai sus. Se căsătorise şi ne-a făcut o vizită spre a-i cunoaşte soţia. Cu acest prilej Cazacu, obsedat de publicistică, propuse lui Bacovia să scoată la Bucureşti seria a doua din revista *Orizonturi noi*, sub direcţia lui Bacovia. Poetul refuză titlul de director, dar consimţi la reapariţia *Orizonturilor noi*. Propuse să apară sub conducerea unui comitet.

La 1 iunie 1929 apăru primul număr şi se încheie cu numărul 12, din 1 mai 1930. Numărul din noiembrie fu închinat lui Macedonski, de la a cărui moarte se împlineau nouă ani. În acest an apărea şi titlul: « Sub direcţia lui G. Bacovia », fără să-l fi consultat, ceea ce l-a contrariat.

Pe prima pagină este articolul *Un poet al frumosului — Alexandru Macedonski*, semnat de Bacovia:

> « Contemplativ, Macedonski e considerat de unii critici mai mult ca un poet al formei; din versurile sale se ridică, însă, cu un fond de poezie socială, în care ne arată nedreptăţile politice ale vremii noastre. ,,Am fost musca — scrie către un prieten — pe care paingul romînesc a făcut-o să zbîrnie de mai bine de treizeci de ani, pe Parnasul literilor şi sînt zile cînd nu am o ţigară pentru a clădi un palat fermecat.“ ,,. . . Nu, de lume nici o vorbă, şi de glorie nici una.“
>
> Totuşi, Macedonski a fost un om fericit, discipolii săi i-au dus faima peste hotare...
>
> *Orizonturi noi* va deschide paginile sale pentru cîţiva întîrziaţi întru cultul frumosului, sau de la noua generaţie, de la care se aşteaptă mai mult progres social.
>
> Erori judiciare, erori medicale se vor mai împuţina atunci, şi aceşti poeţi nebuni sau inventivi nu vor mai fi plimbaţi prin sanatorii ca

simple obiecte de curiozitate; operele lor fiind editate la timp le-ar produce satisfacţia muncii lor oneste de gînditori.

Macedonski, un poet al frumosului, pe de alta prozator de toate zilele. Cum trec anii! Mormîntul său va fi oftînd:

„Nu, de lume nici o vorbă, şi de glorie nici una."

O datorie de onoare însă revine contemporanilor, de a nu uita pe acest gînditor romîn şi a i se reda ceea ce mai toată vremea i-a lipsit: mai multă dreptate.

G. BACOVIA»

octombrie, 1929

După ce-mi citi înduioşat acest articol, gata de dat la tipar, fumă o ţigară şi, cînd sosiră cafelele, începu să-mi povestească, năpădit de emoţie.

În anul 1914 Macedonski îl vizitase la Bacău. I-a fost oaspete drag, invitat la masă şi reţinut la dînşii de către părinţii săi. Se plimbau în oraş sau rămîneau de vorbă în grădina lor. Îi vorbea despre publicaţiile sale, despre proiectele de viitor, despre *Thalassa*, epopee ce urma să apară în Franţa, fiind scrisă în limba franceză. Au mers prin grădina publică şi au stat pe banca de sub salcia preferată de Bacovia. Îmi spuse:

— Ce departe sîntem acum de fastul ce iubea acest straniu artist. Macedonski afecta şi exagera poza spre a-şi masca sărăcia. Era mîndru, orgolios, dar totdeauna artist înnăscut. Îşi dădea o falsă grandoare, fiindcă îl umileau contemporanii. Însă ce simplu era în intimitate, ce sincer! Întrevederile noastre de la Bacău, în doi, mi-au dovedit cu prisosinţă acest lucru. Modest, deşi un revoltat. Clocotul poetic al lui Macedonski a fost adînc şi bogat. Dacă semenii lui în loc să-l otrăvească cu răutăţi l-ar fi preţuit, ar fi dat opere şi mai de seamă. Ce multă

energie lirică pierde un poet hărţuit şi nemulţumit de viaţă!

... Fumase mai multe ţigări. Continuă:

— Cît a fost prin Bacău, îmi confirma aceste lucruri, ne citeam poeziile reciproc. El era cu poezia faldurilor bogate, eu cu a versurilor concentrate. Mi-a lăsat atunci fotografia aceasta...

Scoase dintr-un plic o fotografie *trois-quarts*, pe un fond întunecat. Era foarte veche. Macedonski cu două zeci de ani în urmă. Avea pe un colţ din dreapta şi dedicaţia: « Scumpului meu Bacovia, Alexandru Macedonski». Data abia se mai cunoştea: Bacău, 1914.

— A fost ultima întîlnire cu poetul rondelurilor. Iată, acum sînt nouă ani de la moartea sa. Anii, anii cum ne ucid! O lacrimă îi picură fără voie. Se ridică şi aduse din bibliotecă *Excelsior*, ediţia din 1888. Cu mult patos, începù să citească *Noaptea de mai.* Scrisese şi Galaction un articol în care arăta geneza acestei minunate poeme. Mi-a povestit-o şi poetul: Macedonski moştenise opt mii de lei, pe care i-a cheltuit într-o singură seară, cu o petrecere sardanapalică. Tîrziu, după ce invitaţii se retrăseseră, el rămase singur la masa cu resturile elegantului festin, cu făcliile aprinse în sfeşnicele ce arsese în noaptea aceea, cu cîteva resturi de şampanie pe fundul cîtorva sticle, cu ferestrele larg deschise şi scrise *Noapte de mai.* Niciodată nu fusese mai cu folos cheltuită o moştenire ca-n noaptea creaţiei acelei divine poeme a lui Macedonski, încheia Galaction micul său articol.

Tăcu. Surîdea. Ochii săi albaştri, întunecaţi, urmăreau fumul ţigării şi parcă prin faţa lor trecea fantoma poetului *Nopţilor.*

Am trăit atunci o după-amiază « Macedonski ». Pînă noaptea tîrziu a rămas la masa de lucru. În casă era cald. Lumina aurie a abajurului îi punea pe frunte şi

în plete reflexe arămii. Părea o efigie de aramă, nu de plumb. Aţipisem... M-a trezit încet:

— Scoală-te! Ai adormit îmbrăcată!

Era după miezul nopţii. Nu voisem să-l deranjez pregătind de culcare. Am adormit din nou, cu versurile lui Macedonski pe buze...

Aproape în fiecare număr din *Orizonturi noi* trebuia să dea cîte ceva: o poezie sau un poem în proză. De asemenea, eram solicitată şi eu. Am colaborat cu versuri. Într-o zi, Bacovia îmi propuse să public din scrisorile ce-i adresasem şi care făceau parte din ciclul marin de poeme în proză, strînse mai tîrziu în volumul *Terase albe*.

Am ales şi am citit împreună aceste schiţe marine... Îl atrăgea munca la revistă. Din păcate, nu era posibil să se susţină apariţia acestei reviste mai mult de un an. Totuşi a avut mai multă longevitate decît seria I-a a *Orizonturilor noi*.

Îndeletnicirea de redactor îi plăcea şi l-ar fi stimulat la scris. Ar fi reuşit să ne lase articole cu teme sociale, artistice, spre care înclinau mai mult meditaţiile sale din acel timp. Dar i se ofereau tot alte posturi, nepotrivite.

Cazacu făcea mari sacrificii pentru a scoate în acel an revista. Abonaţii nu puteau susţine apariţia. La chioşcuri nu se vindea un număr mare, nici nu apărea într-un tiraj mare, fiind greu de obţinut hîrtia, destul de scumpă.

În tot acest an, Bacovia era preocupat de apariţia volumului *Cu voi*, pe care-l prezentase la editura «Cartea romînească», încă de la finele anului 1928. Directorul secţiei de poezie era I. Pillat, care aproape doi ani nu a dat curs tipăririi acestui volum.

M-am interesat personal, dar n-am putut obţine un rezultat pozitiv. Tergiversa cu tot soiul de motive. Cînd

într-o zi l-am rugat să ne spună de ce-l ţin la carantină aşa de îndelungată, lucru ce nu putea face plăcere lui Bacovia, a dat din umeri. Atunci i-am spus că e mai bine să ni-l restituie.

S-a ridicat, mi l-a adus cu un fel de uşurare. Aşa s-a făcut că volumul *Cu voi* a apărut la editura « Cronicarului » în anul 1930, spre toamnă. Era cartea cu cele mai multe poezii sociale şi satirice. Multe din ele fuseseră excluse pentru acelaşi motiv din volumul *Plumb*; de aceea, poezii din 1898—1899 au apărut abia în 1930... şi mai circula legenda că din iniţiativa şi bunăvoinţa lui I. Pillat s-a publicat volumul *Plumb*. Am relatat mai sus şi adevărul în legătură cu acel volum.

După apariţia volumului *Cu voi* şi în timp ce se tipărea, Bacovia continua să scrie la romanul *Cîntec tîrziu*, început încă de la Bacău cu mulţi ani în urmă. Din timp în timp lucra la manuscrisul *Dintr-un text comun*.

Zilele treceau liniştite, cu subzistenţa oarecum asigurată, dar se iveau noi probleme vitale pentru existenţă.

În anul 1930 se fixase sesiunea examenelor de capacitate, pentru unele specialităţi, din care trebuia să aleg şi una secundară, ca să devin titulara unei catedre. Nu puteam merge mai mult cu suplinirea. M-am pregătit pentru a da « dreptul administrativ », specialitatea secundară.

Examenul se ţinea la Iaşi, începînd din luna februarie. Citeam pînă noaptea tîrziu. Mă retrăsesem în sufragerie spre a nu incomoda somnul poetului. La Iaşi era o avalanşă de candidaţi şi se punea problema cazării, aproape imposibil de rezolvat. Avui şansa de a fi găzduită în internatul unei şcoli de fete.

Am trecut prima teză la începutul lui februarie, la Liceul-internat. În drum spre liceu, vedeam zilnic scene de huliganism groaznice. Şovinismul şi antisemitismul,

ațîțate de demagogia politică, se manifestau în forma lor cea mai brutală, pretutindeni.

Mă duceam cu destulă groază la examene, care au durat trei zile, urmînd ca după o lună să se dea rezultatul și apoi să revenim pentru examenele orale și proba practică. În vederea alegerilor din acel an, întrunirile politice se țineau lanț, soldate cu bătăi și huiduieli.

Într-o zi mi-a atras atenția animația de pe str. Lăpușneanu. Era pe la 12. O mașină trecea în goană. În ea am văzut pe Mihail Sadoveanu și pe Ionel Teodoreanu. Între ei, Panait Istrati, împotriva căruia se iscase ura studenților huligani. L-au culcat la picioare spre a-l feri de văzul lor. Dar un grup de « studenți », ce prinseseră de veste, voia să facă o demonstrație huliganică. Au și aruncat o piatră după mașina care gonea cu viteză maximă spre Copou.

Am zăbovit la Iași zece zile, cu cele două de drum. M-am întors pe neașteptate, cu un tren de amiază. Timpul fusese foarte rece, frig, zăpadă. Răcisem. Am aflat că în lipsa mea poetul ieșea aproape zilnic. Uneori nu lua masa. Stătea singur, fuma, scria și spre seară ieșea la aer. Surprins de venirea mea neașteptată, se bucură. Am luat masa, apoi am stat amîndoi și i-am povestit cum a decurs examenul, dar mai ales despre atmosfera de la Iași, provocată de mizeriile politice burgheze, care dădeau loc la scene barbare.

S-a întristat cînd a auzit.

— Lupta dintre partide devine nimicitoare. Omul, lupul omului, cum spunea Hobbes...

Prin martie mă reîntorceam la Iași, unde am rămas două săptămîni pentru a trece și proba pedagogică.

Am luat cu bine și aceste examene.

Am căutat să mă întorc în ziua cînd am terminat ultima probă practică. Plecînd cu trenul de noapte, dimineața am fost în București.

L-am găsit pe Bacovia acasă, îngrijorat, neliniştit. Se temea să nu rămîn în Iaşi tocmai de sorocul alegerilor, deşi îi scrisesem că sosesc înainte. Nu primise scrisoarea, care a ajuns la destinaţie după ce am venit eu.

Deşi luat cu medie bună, examenul acesta de completare ne aducea mari îngrijorări. În anul şcolar ce urma, 1930—1931, trebuia să aleg o catedră. Nu se aflau vacante decît în provincie, unde nu voiam să ne mai trambalăm pentru nimic în lume. Ne înfiripasem rosturile noastre destul de modeste. Bacovia mergea binişor cu sănătatea, dar mai ales avea moralul susţinut de viaţa ce duceam, în armonie şi într-o atmosferă de poezie şi artă. În acel an se înfiinţă o direcţie culturală, al cărui director deveni Liviu Rebreanu.

A fost numit şi Bacovia la această nouă instituţie, într-un post foarte ciudat. Primea adrese pe titlu de doctor. Cînd se prezentă la direcţie, nu avea un birou anume unde să lucreze. I se spusese că va lucra acasă după un program ce-l va primi ulterior. În sfîrşit, era ceva neorganizat, dar avea titlul de funcţionar. Primea o mulţime de adrese, invitaţii şi comunicări, dintre care o parte le-am păstrat. Căuta cu toată conştiinciozitatea să se conformeze programului de referate şi conferinţe. În legătură cu programul de Florii, e bine să amintim poate de o poezie scrisă atunci şi intitulată *Imn.*

Era foarte preocupat de o temă sugerată cu acel prilej. Într-o după-amiază, spre sfîrşitul lui martie, cînd începuse pomii să înflorească, plecă într-o plimbare prin parc. Eu eram la şcoală. Cînd m-am înapoiat, poetul nu era acasă. Am aflat că plecase pe la orele 4 după-amiază.

Se îmbrăcase cam de vară şi spre seară se răcorise. Către ora 8 veni. Era preocupat. Ne-am aşezat la masă în tăcere.

După cină trecu la masa de lucru. Zăbovi un timp cu mîinile la tîmple. Se concentra, gîndea. Tîrziu s-a ridicat, a fumat cîteva ţigări, s-a mai plimbat prin cameră. Atunci am intrat şi eu în odaie spre a pregăti de culcare.

— Ştii că am scris o poezie pentru a răspunde la acel « memento » ce mi s-a trimis de la direcţie? Trebuie s-o public în *Orizonturi noi*. M-am plimbat prin parcul numai flori şi le-am asociat cu Floriile de care vorbeşte programul... Poezia o intitulase *Imn*.

A citit-o cu voce înceată. Şi-a lăsat fruntea în palme şi a stat aşa, nu ştiu cît. Nu îndrăzneam să alung clipele acelea. Nu înţelegeam ce însemnau: durere, oboseală, descurajare sau iar acea închidere în sine, ce intervenea brusc.

Trecuse de miezul nopţii. M-am apropiat, i-am cuprins uşor umerii şi i-am amintit că ar trebui să se odihnească. A tresărit. Şi-a strîns manuscrisul. La remarca mea entuziastă, mi-a spus:

— Am făcut evocarea lui Isus ca simbol exclusiv al suferinţei umane, în decorul suav al primăverii... Nu ştiu dacă vor accepta interpretarea...

A mai citit o dată partea a doua.

— De ce eşti aşa de întunecat, cînd ai putut avea viziunea atît de luminoasă a primăverii?...

— Ei, fiecare cuvînt al unui poet e o răspundere faţă de prezent, şi mai mult faţă de posteritate. Trebuie să te cercetezi adînc, cînd dai oamenilor adîncul unui gînd... Mi se cere să abordez unele teme ce-mi trezesc procese de conştiinţă... Teme vechi. Trebuie să urmeze alte idealuri, mereu noi, evoluţia e primenire de idei, de ţeluri înalte, şi nu cu această primenire vine direcţia, la care sînt chemat să dau colaborări şi rapoarte.

Am înţeles ce se petrecea în sufletul său. Nu se resemna la concesii, nu le admitea.

Din acest an, şi cam din aceeaşi primăvară, datează poezia *Un cîntec*:

Ce trist este pe lume
Un cîntec,
Un cîntec ce-l tot aud,
La muncă...
Cine-a putut să-nceapă
Un cîntec de viaţă,
La uşa părăsită,
La anii mei tîrzii...

Imn a şi apărut atunci în *Orizonturi noi* şi apoi în *Linia nouă*, de la Craiova.

Din articolele scrise în acelaşi timp, reproducem *Dintr-un text comun* unele fragmente:

« Ne aflăm în plină epocă de anchete şi discuţii în legătură cu manifestările noastre literare de ultimă oră. Este oare o trezire tardivă a unora de a se interesa prea asiduu de aspectele unui atare produs de lux, lăsîndu-ne a înţelege din sesizarea aceasta că poate mergem spre decadenţă?

De ce oare acest simptom alarmant?

S-ar părea că ne convulsionăm într-o criză de aşteptare a unui geniu poetic, care, după actuala stare de lucruri, nu va apărea nici o dată. E o nedreptate rău intenţionată faţă de talentele noi, considerate de unii ca tineret fără experienţă, şi care n-ar adăuga cît de puţin la cultura poporului nostru, deprinzîndu-l cu o educaţie anterioară.

Creaţiile artistice de seamă, la orice alte ţări civilizate, n-au venit fără mari mişcări culturale.

Poezia nouă, în aceste împrejurări de schimbări sociale, nu mai poate fi lăsată la discuţiile de cafenea de prin oraşe; menirea ei este de a fi cunoscută cît mai mult de toate clasele

sociale de cititori, de unde apoi ar putea evolua spre acel viitor promis, pe care-l aşteptăm.
Ar fi regretabil ca acest flux de frumos, de care abundă literatura noastră acum, să nu fie răspîndit, transfuzat acolo unde se cere, şi nu zăbovind în trecut cu acelaşi fel de educaţie..., fără a se adăuga partea nobilă din frumosul creaţiilor noi.
În felul acesta operele poeţilor actuali şi-ar găsi adevăratul ecou de artă a vremii. Şi fiindcă vorbim de educarea maselor populare, credem că ele au ajuns la maturitatea înţelegerii oricărui fel de artă, fie ea cît de subtilă...» [1]

Bacovia era solicitat să citească la ocazii festive, unde avea mare succes. Apariţia sa în public era foarte rară şi, cînd se anunţa, era o îmbulzeală sufocantă să poată fi văzut.

Spre sfîrşitul lui februarie 1930, a fost cu insistenţă invitat să citească din opera sa la o şezătoare literară ce avea loc la Teatrul Mic. Am fost rugată de un grup de scriitori să trasmit poetului invitaţia. La început nu voia, nu-i plăcea să apară în public, să fie obiect de observaţii şi reflecţii.

— Sînt destui poeţi care s-ar simţi fericiţi să citească.

— Ei vor pe Bacovia. N-ar fi bine să le decepţionezi entuziasmul...

— Şi pe cînd şezătoarea literară?

I-am spus data. Tăcu.

În ziua festivalului literar era agitat, nehotărît. Fuma ţigări după ţigări. Şezătoarea era programată la ora 6 p. m. Cînd m-am întors de la şcoală, se gătea cu mare atenţie. Fusese la frizer. Pe la 5 era îmbrăcat, cu grijă în alegerea gulerului şi cravatei. Mă făceam că nu observ.

---

[1] *Dintr-un text comun*, Editura fundaţiilor, pp. 240—241.

— Nu mergi şi mata? mă întrebă. Nu mă duc singur!

— Ba merg! În 5 minute sînt gata!

Am luat o maşină şi am ajuns totuşi cu 5 minute mai tîrziu. Fu imediat poftit pe scenă, unde se aflau şi alţi scriitori, între care şi I. Pillat. S-au salutat protocolar şi a început programul. Cînd a apărut pe scenă, sala izbucnî într-un ropot de aplauze asurzitoare. Bacovia citi *Lacustră*, *Pantofii* şi nu-mi mai amintesc ce. Cînd a terminat, alt ropot de aplauze îl rechemă, încît mai trebui să spună o poezie. În culise îl întîmpinară, în primul rînd, Pillat şi matematicianul academician profesor I. Pompei, care-l felicită foarte călduros:

— Ştiţi cu cine am studiat poeziile dumneavoastră? îl întrebă Pompei. Cu Bogdan-Duică, de la Cluj; un an întreg a studiat opera dumneavoastră cu studenţii, şi aşa m-am edificat şi eu asupra frumoasei dumneavoastră creaţii. Poetul îl privi cu acel zîmbet rar, de sărbătoare, cînd era mulţumit de ceva.

— Dumneavoastră sînteţi profesor de matematică? — îl întrebă la rîndul său poetul.

— Da, dar matematica iubeşte şi înţelege poezia...

— Poezia nu prea iubeşte matematica şi nu prea o înţelege, glumi Bacovia. Vă mulţumesc pentru atenţie. Tocmai se apropia şi Puiu Giurgea, artistă la Teatrul Naţional. Veni cu zîmbetul şi cu glasul ei minunat spre poet:

— Maestre, tot ce-aţi citit e desăvîrşit! Sînt fericită să vă cunosc personal. Din *Plumb* vă recit din 1916. Poema *Pantofii* este o frumuseţe şi n-am să uit niciodată cum aţi recitat-o...

Şi-au strîns mîinile cu un zîmbet cald; alţii urmară la felicitări. Abia ne-am strecurat pe o uşă din dos şi am luat iar o maşină, spre a scăpa de lumea ce năvălise la ieşirea principală. Au aplaudat zgomotos în stradă.

Poetul le zîmbea. Era mulțumit că răspunsese acelui tineret entuziast, pentru că iubea tineretul și credea în posibilitățile lui de înnoire.

Ne-am reîntors acasă tăcuți. Era îngîndurat. Își recapitula impresiile, gîndea la zgomotul vieții, la trepidația de oraș hărțuit de contradicții. Metropola cu luxul și freamătul ei, periferia umilă, învăluită în tăcerea sub care mocnea.

Acasă ceru o cafea, cu care fumă cîteva țigări; continua să rămînă taciturn. Retrăia, recapitula seara aceea de la Teatrul Mic. Cînd lua contact cu mulțimea, rămînea mult timp sub impresia acestui contact; poate tocmai pentru că trăia prea singur. Sănătatea, depărtarea de oraș îl distanțau numai trupește de ceilalți, dar gîndurile sale erau mereu spre ei, gata a li se dărui.

Conducerea *Revistei scriitoarelor și scriitorilor romîni* a mai inițiat tot în acel an, spre primăvară, un festival literar-artistic la Casa femeii. Vicepreședinta, Aida Vrioni, însărcinată să alcătuiască programul, programă pe Arghezi, Bacovia și alți poeți. Bacovia, cînd auzi, se cam supără.

— Ei bine, dragă, e prea mult. Și la serbări de cucoane să citesc? Scuză-mă cum știi. Nu vin.

Am comunicat răspunsul negativ al poetului. Au urmat insistențe noi.

Era contrariat de insistențe. Nu a dat nici un răspuns. Dar n-a uitat data. Mare mi-a fost surpriza cînd m-a întrebat dacă figurează în programul acelei serbări.

— M-au programat?... înseamnă pentru lume că am acceptat. Ce situație!?

Cu fel de fel de ezitări a mers, totuși. Cînd am ajuns în stație la liceul « Gheorghe Lazăr », șovăi...

— Să intrăm într-o cofetărie, să cer o cafea, un coniac, să mă dispun puţin; altminteri voi fi morocănos la culme!

Am ajuns la Casa femeii cu întîrziere. Se anunţă venirea reginei. Era lume foarte multă. Prezentat de Aida Vrioni, cuconetul l-a întîmpinat cu: «Domnul poet?» Văzui pe faţa lui o grimasă.

Începu să citească Tudor Arghezi. A citit mai multe poeme încet, cu respiraţia cam obosită.

— A, comme il est embêtant! — şopti o octogenară de lîngă noi. M-am temut să nu o audă Bacovia, că ar fi dispărut pe cea dintîi uşă.

Apoi se anunţă lectura lui Bacovia.

El rămase în picioare. Era emoţionat la culme, dar începu să citească cu o voce gravă şi vibrantă cele două poeme; urmă un ropot de aplauze.

Poetul se înclină, salută şi, în loc să se urce pe scenă, mai ales că fusese şi bisat, a dispărut pe nu ştiu care uşă. Toţi erau în aşteptare. Începu o agitaţie febrilă pentru căutarea şi rechemarea sa pe scenă. Eu nu ştiam cînd şi pe unde a ieşit. A creat un moment penibil pentru asistenţa simandicoasă. Nu l-am mai aflat nicăieri, decît peste o oră, acasă, unde l-am găsit întins pe divan, cu o expresie de plictiseală.

— Ai venit de mult? Te-au căutat să le mai citeşti. Ce zăpăceală a fost!...

— Am înţeles că vor să mă mai audă altă dată, nu tot atunci. Uite, doresc să nu mai merg între nobleţuri de acestea, care te iau cu «domnule poet». A fost atît de usturător tonul cu care mi-a spus aceste cuvinte!... Ştii cît mă irită prostia, şi mai ales cu blazon!

Da, ştiam: ura semidoctismul, ura poza, ura infatuarea; iar prostia îl irita.

Într-un timp, deşi preocupat să scrie, obişnuia să iasă mai des. Uneori întîrzia în preumblări singuratice mai îndelungate. Eu lipseam cam mult, din cauza lecţiilor la şcolile unde funcţionam. Mai aveam şi eleve particulare, cîteva, pe care nu le puteam refuza.

Rămînea după-amiezele fumînd, scriind, cîntînd la vioară sau în lungi tăceri meditative. De la plecarea mea la Iaşi, în epoca examenelor, reîncepu să bea vin la masă. Cîteodată continua singur un pahar-două şi după masă. Uneori primea vizita vreunui scriitor, Cazacu şi alţi colaboratori. Îi făcea plăcere, dar oferindu-le lor vin şi cafele, începu să bea ceva mai mult. Îmi spunea că acel « in vino veritas » îşi are sensul lui de sute de ani.

Uneori îmi venea să rîd de argumentele cu care se apăra. Înţelegeam că-i da dispoziţie, chef de vorbă, devenea mai comunicativ, îl stimula la scris — undeva vorbeşte despre « necesitatea unui vin şi a gîndului — culmi de poezie » — mai ştiam însă că abuzul de un pahar, două mai mult, îi făcea rău stării sale nervoase.

Dar . . . începură să reapară insomniile şi neliniştile.

Într-o zi, fratele său Costică, îl hotărî să consulte un medic, pe care-l cunoştea. Începu cu aceasta un tratament la el acasă. Îl conducea fratele şi, cînd eram liberă, eu. La un moment dat dori să meargă singur, să nu-l mai însoţim.

O dată, ducîndu-mă cu dînsul la doctor, acesta îmi spuse că l-a văzut alături, la o bodegă stînd la un pahar de vin şi scriind sau gîndind. Consumul de vin — mi-a atras atenţia medicul — anihilează efectul tratamentului.

Pe la începutul lui mai, ieşind împreună de la doctorul P., ne-am oprit să-şi cumpere haine, pantofi şi pălărie de vară. Îşi alesese un costum bej, sacou, dintr-o stofă englezească uşoară. Îi plăcuse şi era foarte vesel că şi-a găsit

costum gata, spre a nu se mai duce la croitor. Nu-i plăcea să meargă la încercat.

Ţinu mult să-l onoreze cu Pinot-gri « Ştirbei ». Îl aşteptai pînă cînd cumpără o sticlă de la un magazin şi am pornit spre casă bine dispuşi. Îşi procurase o cutie de tutun. Pălăria de fetru deschis o puse pe cap, iar cea veche în plicul celeilalte. Am pornit spre bulevardul Cotroceni pe jos. Era o zi frumoasă. Parcurile şi grădinile înflorite cu trandafiri îşi trimiteau mireasma puternică. Străbăteam drumul sub pomii seculari ai cheiului. Am vorbit despre nu ştiu ce volume apărute, din care voise să cumpere şi uitase. În schimb, luase toate ziarele de după -amiază. Criza economică, care îşi arătase cumplit colţii, îl interesa mult.

După o lună nu mai voi să continue injecţiile. Îl plictisise tratamentul ca şi aşteptările în salonul cu pacienţi. Starea sa însă evolua tot mai rău. Doctorul propuse să intre în clinica pofesorului pentru cel puţin o lună. Nici nu voi să audă. În unele zile începeau să-l enerveze fără motiv lucrurile din jur. Erau prea multe — spunea dînsul.

Într-o după-amiază aveam o conferinţă la şcoală, pentru nişte situaţii. Am plecat imediat după-masă, deşi de la o vreme nu mă simţeam prea bine cu sănătatea şi aveam nevoie de un cît de scurt repaus. M-am întors pe la 8 şi jumătate şi, cum cerul era încă foarte înnorat, părea aproape întuneric. Eram contrariată de conferinţa ce fusese destul de controversată.

Acasă, întuneric. Bat uşor în uşă, crezînd că poetul poate stă cu lumina stinsă, cum obişnuia deseori. Nimic. La bucătărie, găsesc pe ajutoarea mea posomorîtă. O întreb despre poet şi de ce e întuneric în camera din faţă?

Mi-a spus că, după ce am plecat, poetul i-a cerut cafea. Apoi s-a îmbrăcat cu hainele noi. I s-a părut că

vrea să plece. A trimis-o la bucătărie şi s-a dus. Încercam o nelinişte cumplită. Era destul de tîrziu. Nu aveam cheia din faţă. Veta plecase spre stradă. Se întoarse abia răsuflînd.

— Vine... E pe chei, pe la colţ...

Pe întuneric, poetul căuta să intre în curte. A scos cheia din cutia de scrisori, a descuiat, a aprins lumina şi intră însoţit de Eugen, care sosise între timp. Bacovia se întorcea, fără haină, fără pantofi, cu capul gol.

Privea şi tăcea cu ochii cuprinşi de o mirare ciudată. Părea uluit de-a se afla în acea stare. Mai tîrziu ne-a povestit că fusese jefuit într-o bodegă unde intrase să bea un pahar de vin şi să scrie nişte impresii. Îi rămăsese încă vechiul obicei de la Bacău — cînd după lungi şi obositoare peregrinări intra într-o cîrcumă să se odihnească şi să ia un pahar de vin şi să noteze în carneţelul său impresii spre a le prelucra acasă? Cine ştie ce se mai petrecea în sufletul său, de atîtea ori rămînîndu-mi neînţeles în unele ciudăţenii, pe cît de bine ne înţelegeam în poezie...

Nu trecu mult şi starea sa de nervi deveni mai acută. Nopţi întregi nu mai închidea ochii, apoi cădea într-o epuizare grea. Nu voia să audă de doctor. Nu ştiam ce să hotărăsc.

În ziua de 29 iunie, urma să ne aştepte la Spitalul de boli nervoase, la orele 12, medicul curant. Am pregătit pe poet pentru acest consult şi eventuala internare. A trecut pe la noi şi fratele său Costică; era de părere să urmăm numaidecît sfatul doctorului de a-l interna. În ziua stabilită, am telefonat medicului că la orele indicate de dînsul vom fi la spital. Cînd Veta aduse maşina, poetul privi bănuitor spre şofer. Nu zise nimic; apoi izbucni în rîs.

— O piatră în tîmplă şi la mine? « De-asupra-mi teiul sfînt... » Se gîndea la Eminescu, la tragedia poetului,

comemorată cu cîteva zile înainte prin ziare. Rămase apoi într-o tăcere mută, încleștată

Pînă la spital, mașina ne duse: pe el rîzînd, eu cu lacrimile pe obraz. Cînd am ajuns, portarul întrebă pe șofer: « Care este bolnavul? » Șoferul a dat din umeri. Așa intram pe poarta spitalului în ziua în care împlinisem doi ani de la căsătorie...

În sala de așteptare, își încetă rîsul. Privea bănuitor împrejur. După aproape un ceas de așteptare, apăru doctorul, care pregătise pe profesor. Ne pofti în anticameră. Ușa de la cabinetul său se deschise și ne aflarăm în fața unui bărbat scund, slab, cu părul alb, cu ochelari de aur și voce autoritară și subțiratică. Profesorul întrebă:

— Cine e bolnavul?

— Poetul Bacovia, răspunse medicul curant. Bacovia avu un recul.

— De cînd sînteți bolnav?

Tăcere.

— Ce simțiți, ce vă supără?

Tăcere.

Am răspuns eu în locul lui, văzînd că tace cu îndărătnicie.

— Să-l luăm sub obsevație, decise profesorul. Vă învoiți?

— Da!

Bacovia privea ca și cînd n-ar fi fost vorba de el... L-am instalat într-o rezervă. La despărțire, mi-a adresat o privire atît de tristă!... Cu doi ani în urmă în aceeași zi — căsătoria, înfrigurarea lui Iorgu de a o face. Era prea tristă aniversarea. Am ieșit, am rătăcit pe bulevardul Cotroceni pînă tîrziu, cînd se înnoură brusc. Abia avui timp să intru în casă, că se stîrni furtuna.

Am rămas să veghez pînă tîrziu, cînd se însenină. Revedeam chipul poetului cu figura palidă. Poate am

adormit spre ziuă. Cînd m-am trezit, a doua zi, Veta spunea cuiva:

— E bolnavă şi dînsa, nu pot s-o scol...

— Dar trebuie neapărat să facem cercetare, nu înţelegi?

Veta bătu în uşă:

— Un domn de la Parchet vrea să vorbească cu dv.

— Pofteşte-l în sufragerie.

— Sînt de la Parchet. Aţi internat ieri la Spitalul Central pe soţul dv., poetul Bacovia?

— Da!

— Pe ce motiv?

— Că e bolnav de nervi!

— Dar nu e şi vreun alt motiv?

— Nu! Nici unul...

— Avere are? Să nu cumva pe urmă să-l puneţi sub interdicţie.

— Interdicţie? Nu are altă avere decît talentul.

— Ce talent? Cît produce talentul acesta?

— N-aţi întrebat de poetul Bacovia? Nu se poate numi poet decît cel care are talent... Cît rentează? Cît scrie; dacă mai poate scrie.

— A! Da! talentul de poet, aşa, aşa... am înţeles... Nu e glumă, doamnă! Completaţi formularul acesta.

L-am completat, l-am semnat şi aşa s-a dus faimosul reprezentant al Parchetului.

După-amiaza şedeam în aceeaşi stare îndurerată, cînd Veta bătu din nou la uşă:

— Semnaţi scrisoarea asta de primire...

— Cine a adus-o?

— Un comisionar...

Am semnat. Era un scris necunoscut. Am lăsat-o pe măsuţă. Veta insistă s-o citesc. Am deschis-o: « Stimată doamnă, sînt un mare admirator al soţului dv. Sînt foarte

îndurerat că e suferind. Dacă aveţi nevoie de ceva, vă pot fi de folos. Vă stau la dispoziţie. Prea plecat...»

Îl vizitam pe poet în fiecare joie şi duminică. Era nerăbdător să revină acasă. Într-o dimineaţă îmi spuse cu durere:

— De ce mă ţineţi aici?

Dădu cuvertura la o parte: pe lenjerie, urme de ploşniţe.

— Cu acestea mi se tratează insomnia?!

Am rămas consternată. Tocmai intra pofesorul, însoţit de doctoranzi, cărora le explica un « caz ». Cînd mă văzu, ridică din sprîncene:

— Dumneavoastră, aici?! Nu e ora de vizită...

— Ştiu, dar am venit anume să vă-ntîlnesc... Şi, fără alte cuvinte, repetai gestul poetului, dînd cuvertura deoparte.

Profesorul s-a făcut palid, vînăt, roşu.

— Ce-nseamnă asta, domnule medic primar? Aşa supravegheaţi curăţenia, starea bolnavilor? Să fie imediat transferat.

După cîteva momente, se adresă pacientului:

— Ce zici, poete? Cum te simţi?

— Stors de ploşniţe şi de insomnii... Vreau să plec.

De atunci, atitudinea plină de solicitudine a profesorului, care îşi cunoscuse în sfîrşit pacientul şi-i citise opera, determină pe Bacovia să rămîie pînă la terminarea tratamentului.

După două zeci şi cinci de zile mă rugă, totuşi, să-l iau acasă. Era ca un copil care se voia între ai săi. Şi cînd a revenit, se bucura chiar ca un copil că se întoarce între lucrurile sale.

A coborît din maşină destul de palid şi slab, dar cu mina schimbată mult în bine...

În luna mai, acelaşi an, apăru în suplimentul literar al ziarului *Curentul* romanul *Cîntec tîrziu*, în trei numere consecutive.

Într-o după-amiază a fost invitat la redacţie, mi se pare pentru onorariu. Se însera şi nu mai venea. L-am aşteptat cu mare emoţie. Veta se culcase. Am stat cu lumina aprinsă. pînă la trei din noapte.

Plouase şi cerul se înseninase, spuzit de stele. La fereastra dinspre stradă erau trase numai perdelele, nu şi storul. Mă lăsasem îmbrăcată pe marginea divanului. Începuse să mijească zorile. O maşină stopă la poartă şi, în liniştea deplină, se auziră glasuri iritate. Cineva spunea: « Aici, mă, auzi? Aici, pe poarta asta, imbecilule! » Mă cuprinse spaima. Ce mai este şi asta? mi-am zis. Stinsei repede lumina şi privii pe geam.

— Intră, mă, imbecilule, n-auzi? Deschide poarta! Erau şi alte glasuri, mormăite, dar acela detuna. Deodată am recunoscut glasul unui cunoscut director de ziar, aşa cum l-am auzit odată urlînd şi în redacţie la nişte telefoane. Maşina se îndepărta. Ieşii binişor în curte, mă îndreptai spre poartă. L-am văzut pe poet rezemat de stîlpul de la intrarea portiţei. Şedea inert. Îl luai în casă. Se culcă şi adormi destul de repede. Se făcuse ziuă. Am închis ferestrele şi am rămas ca de obicei, cînd mi se întîmplau lucruri atît de neobişnuite, fără să pot dormi.

Nu ştiam cum să procedez... Să-l întreb ce-a fost, să aştept să-mi spună... Nu-mi plăceau indiscreţiile, dar o lămurire trebuia.

A doua zi după-masă, la cafea, îmi povesti singur:

— Aseară, de la redacţie, grupul de scriitori cu care am venit acasă a fost de părere să merg cu ei să luăm o bere. La masa lor au mai venit şi alţii; s-au pus pe băutură: vin, vermuturi, nu mai ştiu ce. Spre ziuă, ai văzut cum m-au adus acasă.

O tăcere grea plutea între noi.

— Grozavi sînt la beţie, ziariştii ăştia! Şi ce scandalagii! Ce gură mare!... spuse ca pentru sine. Era calm: o beţie fină aduce o inspiraţie aleasă, draga mea!

— Acesta e rostul beţiilor?! i-am răspuns ironic...

— Crezi că nu? Vinurile rele, falsificate, stricate te otrăvesc, te înnebunesc. Au dreptate doctorii. Dar vinurile bune, nu!

Din fericire printre cei ce îl aduseseră acasă fusese şi Cezar Petrescu, mare admirator al lui Bacovia. Îi recitase versurile la întîlnirea din ajun, recitase şi poetul. S-au sărutat şi şi-au adus aminte cu toţii de şezătoarea care avusese loc la Piatra-Neamţ, în 1924. Atunci, un grup de scriitori şi gazetari trecuseră pe la Bacovia, la Bacău, şi-l luaseră cu ei la Piatra, la o şezătoare literară. Făceau parte din grupul acela Mihail Sadoveanu, Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu, George Topîrceanu, Ion Marin Sadoveanu şi alţii. Bacovia citise foarte inspirat din poeziile sale. Apoi, l-au condus la Bacău şi nu se mai văzuseră decît întîmplător pînă în seara cu pricina. Poetul se simţea vesel după acea petrecere, deşi era decepţionat de felul cum se despărţiseră.

Cezar Petrescu nu numai admira pe poet, dar îl şi iubea. A scris articole din care se vede dragostea şi preţuirea ce acorda lui Bacovia. Era indignat că nu i se rezolva o situaţie care să-i aducă mai multă bucurie poetului, suferind cum îl ştia, şi ofensat cînd era în joc existenţa, cu toate distincţiile care i se acordau din timp în timp.

De cîte ori apărea o nouă ediţie din poeziile lui Bacovia, scria cîte un articol plin de înţelegere a operei, şi mai ales a dramei autorului.

Cu un an înainte de întîmplarea povestită mai sus, Cezar Petrescu îl întîlnise pe Bacovia pe bulevard, fără să se oprească spre a vorbi cu poetul, acesta fiind foarte

gînditor şi neobservînd, la rîndul său, pe confratele scriitor. Datorită acestei întîlniri, Cezar Petrescu a scris un articol intitulat: *Bietul poet !*

Mare ne fu surpriza cînd într-o dimineaţă descoperirăm articolul acesta. L-am cetit împreună, şi poetul a fost destul de impresionat, zicînd:

— Orice s-ar scrie, tot aşa va merge!

Articol admirativ, dar şi multe compătimiri, care dor. « Compătimirea micşorează demnitatea omului », zicea Bacovia.

În acea zi trebui să simt foarte ascuţit acest adevăr. Aveam ore de la zece la unu la liceul unde predam. Terminasem ora de limba romînă cu clasa a V-a b. Se iscă oarecare agitaţie printre eleve. Cînd să-mi iau catalogul spre a coborî de pe catedră, o elevă, cea mai îndrăzneaţă din clasă, mă întrebă:

— Doamnă profesoară, a apărut astăzi un articol *Bietul poet*. E vorba de soţul dv., poetul Bacovia? L-aţi citit?

Elevele, în aşteptarea efectului acestei întrebări, aveau un aer insolent, încît simţeam ca nişte palme în plin obraz îndrăzneala cu care îmi aruncau privirile.

— Da, l-am citit! Ce doriţi?

— Să ne spuneţi şi nouă ce vrea să zică Cezar Petrescu prin acest articol?

— Că ţara asta nu merită un mare poet, fiindcă îl ofensează, nu-l înţelege şi nu-i dă locul ce merită. Aşa s-a întîmplat cu cei mai mari poeţi ai noştri, nu numai cu Bacovia.

Am coborît de pe catedră în tăcerea grea a clasei, care m-a petrecut pînă la ieşire într-o linişte adîncă. Am ieşit tulburată şi neplăcut impresionată de această scenă. Cînd am sosit acasă, i-am scris lui Cezar Petrescu o scrisoare, în care îi mulţumeam pentru articolul său atît de bine intenţionat, dar îi mărturiseam şi la ce fel

de interpretări compătimitoare se preta pentru cei ce nu-l înţelegeau în frumoasele sale intenţii [1].

La începutul lui august, Bacovia primi ultima corectură a volumului *Cu voi*, de la editura « Cronicarul », condusă de G. Şt. Cazacu, constantul admirator şi discipolul lui.

---

[1] Reproducem *in extenso* articolul:

« Există în mijlocul nostru un poet de mare şi discret talent. Un poet de atmosferă, care a zugrăvit, mai deznădăjduit ca nimeni altul, agonia mucedă a oraşelor provinciale. Nu face parte din nici un cenaclu. Nu e vizibil la nici o cafenea. N-a ţinut pulpana nici unei excelenţe. În timiditatea lui mîndră, neglijează chiar să tămîieze directorii de reviste, să viziteze ceaiurile cu pesmeţi şi lămîi literare, şi să expedieze confraţiilor volume cu dedicaţii, care cerşesc plat indispensabilele recenzii elogioase. Poetul se numeşte G. Bacovia. Dar poezia sa, atît de singuratică în literatura romînească, s-a impus tuturor şcolilor şi criticilor, în afară de orice relaţii personale, ceea ce înseamnă o miraculoasă excepţie. Ceea ce înseamnă că uneori chiar modestia şi sfiiciunea triumfă.

E tristă poezia lui Bacovia şi e trist omul Bacovia, dar dacă poezia lui de o tragică simplitate îşi găseşte răsunet chiar în sufletele cele mai aspru închise poeziei, tragedia omului n-a zguduit nici una din bestialele nesimţiri ale contemporanilor. Bacovia este sărac. A fost bolnav îndelungi ani. E şi azi o umbră de om. Versurile lui, cu toate volumele epuizate, nu-l hrănesc...

Licenţiat în Drept, ca orice muritor de rînd, omul acesta, poetul acesta, de luni îndelungi bate la toate uşile pentru a căpăta un colţ de birou, unde să muncească, neştiut şi modest, cîştigîndu-şi pîinea muncind, nu cerşind. Înainte de boală, în ierarhia birocratică ajunsese la postul de şef de birou, care se pare că este un grad de generalism. Prea lunga întrerupere i-a rupt aceste galoane. Se mulţumeşte s-o ia de la capăt. Şi, toate uşile ministerelor, unde trîndăvesc toţi îmbuibaţii sinecurilor, i s-au trîntit în nas. Chiar uşa aceea grea, de cavou, de la Ministerul Artelor şi al pomenilor.

În primăvara aceasta, cu florile izbucnite în cîteva nopţi, l-am văzut strecurîndu-se, umbră de om pe lîngă ziduri sure, cu capul plecat în piept, ca un sinucigaş. Mi-a fost ruşine să-l opresc. Mi-a fost teamă să-l întreb. Îl ştiu mîndru în tăcerea lui de schimnic şi dureros în răstignirea lui, care nu mai aşteaptă de la nimeni nimic. Dar dacă brutal am cutezat să-i destăinuiesc public această suferinţă, îi cer iertare. Am făcut-o pentru obrazul de bivol al celor care se pamează pentru versurile lui Bacovia şi-l împing la deznădejdea ultimă pe omul Bacovia. Că nu e o lichea de anticameră ministerială. Ah! Că nu e un dălcăuş electoral. Că n-a făcut giumbuşlîcuri rimate la nici un banchet! Că n-a ştiut măcar să înjure, pentru a-şi face tăcerea plătită.

Bacovia e numai un poet. Un mare poet, dar numai poet... Bietul poet! »

Veni personal să ne vadă și să-i facă această surpriză « maestrului ». Coperta, formatul, precum și calitatea hîrtiei ne-au plăcut. Nici Cartea Romînească, care îi ținuse volumul doi ani la carantină, nu l-ar fi editat în condiții mai bune.

— Un autor publicat, îmi spuse poetul, comunicînd cu cititorii și-a atins finalitatea creatoare. E dureros să scrii pentru sertar. Gîndul se cere trimis oamenilor, cu tot ce are mai frumos, mai uman, mai etern. Cel ce gîndește are un mesaj social, în primul rînd, de transmis semenilor. Necomunicat, acest mesaj îl sufocă, îi ucide elanul de a mai crea și, fără elan creator, un gînditor, un artist, un poet, este cu aripile frînte.

Poetul scria articole și răspundea cu regularitate la ședințele Direcției la care a lucrat un scurt răgaz. Nu știu ce au devenit acele articole; nu-și oprea copii.

Prima jumătate a anului 1930 s-a vădit rodnică pentru activitatea artistică și în continuarea « textului comun », din care sub titlul *Divagări utile* a publicat și la *Viața literară* cîteva fragmente. În *Viața literară* a mai publicat fragmente din *Cîntec tîrziu*, precum și o serie de poezii, prin insistența directorului acestei foi, care avea tupeul de a veni personal să-i smulgă aproape toate manuscrisele și care, totuși, a fost la un moment dat de o nedelicatețã ce l-a supărat pe poet. Recenzia ce i-a consacrat la apariția volumului *Cu voi* a fost jignitoare. Nu merită să o discutăm. Nedelicatețea aceea ca și altele îl siliră pe Bacovias ă spună în interviul acordat lui Cicerone Theodorescu în 1956: « Oamenii nu au fost delicați cu Bacovia ! »

La invitația mamaiei, primele două săptămîni din luna august le-am petrecut la Bacău. Am găsit-o foarte

afectată. În primăvara acelui an s-a prăpădit fiica sa, Aneta, despre care am vorbit în aceste pagini. Suferise de cord.

Bacovia, de asemeni, a fost profund îndurerat de moartea surorii sale.

Spre sfîrşitul şederii la Bacău, avu din nou o stare de nervi. Contribuia poate şi doliul din familie. Nu ştiu...

În ajun de a se întoarce la Bucureşti, mamaia îmi spuse:

— Tot aşa o duce cu nervii?

Nu ştiam ce să-i răspund, nu i-am spus că fusese în sanatoriu nici de astă dată, şi pentru a doua oară. Nu voiam să-i amărăsc bătrîneţile. Dar instinctul ei de mamă nu o înşela.

Am stat amîndouă mai mult de vorbă despre chestiuni familiale şi la un moment dat îmi spuse cu o voce sugrumată de durere:

— Agatha dragă, să ai tu grijă de suferinţa lui Iorgu! Să nu-l părăseşti... Nu ştiu ce i s-ar putea întîmpla!

— Cum se poate, mamaie, să ai asemenea gînduri? N-ai nici o grijă, cît voi trăi, voi veghea lîngă el...

Biata mamaia! Se linişti şi-mi spuse:

— Şi el are mare nădejde şi încredere în tine, Agatha, şi dacă el simte aşa, aşa cred şi eu...

Am schimbat vorba, fiindcă poetul apăru între noi. Am ieşit prin oraş, să ne luăm rămas-bun de la surori. Era trist. Privea străzile cu un ser înstrăinat, desprins de tîrgul său drag.

A doua zi ne-am reîntors la Bucureşti. Peste cîteva zile trebuia să aleg catedră în învăţămîntul secundar. Era un pas extrem de important, hotărîtor pentru profesiunea mea şi existenţa noastră, ceea ce nelinişte a pe poet. Deşi nu arătam, eram şi eu îngrijorată şi frămîn-

tată de această grea problemă. Speram însă într-o detaşare, deoarece, Bacovia fiind funcţionar, aveam toate drepturile să obţin detaşarea chiar la orele ce suplineam, şi care ar fi putut forma o catedră. Aflasem că în Bacău erau două catedre vacante de limba romînă: la Şcoala comercială de băieţi, cursul inferior, şi la Şcoala normală de fete, cursul superior.

Aşteptam cu înfrigurare ziua pentru alegerea catedrei. Se publicaseră catedrele vacante de limba romînă. Veneam a patra în ordinea clasificaţiei.

Au fost alese de predecesoarele mele catedrele de la Buzău, Rîmnicul-Sărat, Botoşani. Rămăseseră Slatina şi Bacău. Am optat pentru Bacău, cu care aveam cel puţin legături de familie.

Deodată, un director de minister, care se afla în comisie, se repezi la mine:

— Nu luaţi catedra de la Şcoala normală. E o altă candidată...

— Altă catedră nu-mi convine, şi e rîndul meu să aleg, aşa cum au ales şi colegele dinaintea mea, domnule director.

— Luaţi pe aceea de la Comerţ.

— Nu am capacitatea pentru comerţ, şi nu pot preda la băieţi.

Preşedintele interveni, spunîndu-i:

— Lăsaţi să aleagă! Are media, clasificaţia... Dacă protejata dv. nu întruneşte aceste condiţii şi mai sînt şi altele înainte?...

Directorul deveni stacojiu cînd inspectorul general îmi înmînă ordinul de numire la Şcoala normală de fete din Bacău. Spumega, îmi arunca nişte priviri fulminante, cînd am semnat ordinul şi am voit să plec.

— Să vii după-amiază să faci schimb de catedră cu doamna X... (Nu i-am reţinut numele.)

Tonul impertinent m-a umplut de revoltă.

— Nu sînt obişnuită să mi se vorbească cu tonul acesta. Nu voi schimba catedra. A fost rîndul meu să aleg.

Cînd i-am spus poetului că nu am avut de ales decît Bacăul, a rămas pe gînduri. Cu puternica lui intuiţie vedea oare în viitorul apropiat? Se temea că ne vom întoarce iar la Bacău?

Făcui toate demersurile pentru a obţine detaşarea în Bucureşti. Aveam orele, motivele legale. Nu primeam nici un răspuns. Detaşările erau prilejuri de îmbogăţire pentru directorii şi inspectorii generali, care le repartizau în cel mai ciudat mod. Nu cunoşteam căile şi nici personajele ce mijloceau. Credeam că titlurile şi pregătirea erau suficiente motive pentru obţinerea celui mai elementar drept la muncă.

Trebuia să mă prezint la catedră la începutul lui septembrie, cînd se afişau rezultatele detaşărilor — tragedia a sute de profesori şi profesoare din fiecare toamnă. Catedrele în loc să se înmulţească se împuţineau, prin desfiinţarea şcolilor, în timp ce se trîmbiţa aşa-zisa « cultură a poporului ». Parodie! Şcolile desfiinţate aproape în fiecare an îi dezminţeau categoric.

Am ţinut examenele de admitere şi corijenţe la Bacău. Rezultatul detaşărilor tot nu se dădea.

Am făcut naveta o lună. Ajunsesem la sfîrşitul lui octombrie. Deşi directorul P. nu era la învăţămîntul normal, influenţa totuşi pe colegul său de la acest învăţămînt şi-mi făcea tot soiul de revocări. Cumnatul meu, ziaristul, făcuse gafa să-i spună celui de la învăţămîntul normal: « Dacă nu s-o putea, vor pleca la Bacău », ceea ce ne-a făcut foarte mult rău.

Mare nelinişte şi frămîntare ne cuprinse existenţa. Zbuciumul intra larg stăpînitor peste sufletele şi menajul nostru. Începusem să strîngem lucrurile. Împachetasem, pentru că trebuie să ne şi mutăm la 27 octombrie, în cazul cînd nu rămîneam în Bucureşti.

Poetul scria atunci în continuare la *Cîntec tîrziu*. Cînd m-am întors de la examenele ţinute la Bacău, era foarte abătut. Dacă plecam din Bucureşti, la catedră, el nu putea sta singur. Naveta era cu neputinţă. Nu puteam obţine un concediu mai lung de două luni. Dacă mă urma, îşi pierdea slujba, aşa de greu obţinută. Între aceste frămîntări, ne vizită fratele său, care ne sfătui să mergem la Bacău.

Bacovia se posomorî:

— Iar să plecăm la Bacău? Abia ne-am instalat şi ne-am organizat menajul! Acum să-l spulberăm?

Zile întregi am bătut drumul la minister, fără nici un răspuns. Am luat o lună concediu. A urmat altă lună naveta. Nu mai era nimic de făcut. Stăteam cu lucrurile împachetate, enervaţi, demoralizaţi peste măsură.

Spicuiesc dintr-o serie de file, care ar fi trebuit să continue partea a doua din *Cîntec tîrziu*. Ele reflectă starea sufletească şi existenţa poetului în aceşti doi ani cît am stat în Cotroceni: ...*1930* (de la pagina 26, cele dinainte nemaiexistînd).

> « În curte, aceleaşi distracţii observate mereu, în anii cît a fost locatar aici (în b-dul Cotroceni).
>
> Soţia îl mîngîia cu surpriza unei locuinţe mai confortabile şi nădejdea unui viitor mai comod.
>
> Într-un dulap (Sensi) dădu peste hîrtia monedă necesară prezentului. Puţin efort, şi, în curînd, alte zile, cu altă locuinţă şi poate alt decor, să-l predispună spre noi lucrări.
>
> Soţia lui îl încuraja spre o nouă luptă...

Dincolo de poezie, însă, ecourile vieţii răcneau la fereastra lor... Şi nu erau vinovaţi de neactivitate.

Trudele solicitărilor din aceşti ani nu se mai sfîrşeau...

Societatea avea protejaţii ei, dar Sensitif nu putea fi trecut ca un uitat...

Ultimele pagini de la un nou volum de versuri îşi aştepta corecturile.

Într-un colţ, tovarăşa lui de viaţă, poetă, îşi aduna din revistele, ce le va părăsi, scrierile pentru alte volume.

Poezie, proză, versuri şi îngrijorări, toate plutesc în preajma lui Sensitif.

Camioanele se opresc la poartă; oamenii încarcă.

Odăile rămîn cu visurile ce-au adăpostit, ca şi suferinţele unor ani de zbucium.

Foşnetul iernatic trecea pe la noua locuinţă şi făcea, pe strada necunoscută, popasuri întîrziate.

Singuri, în noile odăi, sorbeau din cafeaua adusă de servitoarea încîntată de noua bucătărie, şi căutau să se familiarizeze cu zidurile atît de curînd părăsite de alţii.

Cine au fost ceilalţi? Cine sînt ei? Interesează, oare, cînd viaţa e atît de grăbită pentru unii? În două, trei zile, intimitatea noii locuinţe deveni familiară. Sensitif, la birou, întorcea foi după foi, scrise. Urmărea sfîrşitul unui roman ce era aşteptat de mult.

Ce alte satisfacţii ar fi dorit, şi de la cine putea să ceară? De aceea îşi vedea de munca lui în mod demn, singurul ajutor fiindu-i tovarăşa, care la rîndul său se complăcea în aceleaşi dispoziţii intelectuale...

Iarna cădea grăbit şi viaţa răcnea cu pretenţii neîndurate.

Sufletul cald al femeii îi dărui emoţia unei alintări.

Încep să citească poezii. Discută operele apărute. Trec în domeniul filozofiei economice. Tăcere. Ea corectează lucrările, el stoarce sufletului o nouă sensibilitate, ce se cere dăruită...

Şi nopţile de iarnă, cu reci tresăriri, cu muzica mecanică a unui radio miniatural, treceau.

În nopţile lungi şi reci, Sensitif, la lumina tîrzie a unei lămpi, chinuia pagini, ca în zori să le citească soţiei.

În jur, civilizaţia, cu mersul ei spre invenţii cît mai accelerate, îi făcea să se gîndească la romanele mecanicii grăbite. Din tot ce citise vedea o răsturnare întreagă a concepţiilor de artă...

Din depărtare, de la centru, se auzea zgomot de petreceri. Acolo, în cetate, prin cafenele, la băuturi şi cafele, se ridicau gloriile cotate pentru fiecare an, şi simţea că abisul sufletesc se interpunea tot mai adînc între Sensitif şi geniile neperiferice.

Un secol destul de cult, acaparat însă de profesionişti ajunşi la pedantism, închişi în cercurile lor, în fond lucrări de compilaţiuni, îl făceau pe Sensitif să surîdă amar de aceşti creduli, această stare părîndu-i-se că dăinuieşte de prea mulţi ani. Revoluţia pe care o aştepta ca să înlăture pe aceşti profesionişti de studii scolastice, iar nicidecum sociale, o vedea întîrziată. El o dorea...»

Mare şi grea tortură au însemnat pentru noi ultimele luni din anul 1930. Ne-am spulberat căminul. Am împachetat mobila şi tot ce puteam lua spre a ne duce la Bacău. Poetul obţinuse un concediu mai lung. Căutam să fiu curajoasă, să-i menţin cît era cu putinţă moralul, dar nervii lui nu erau destul de tari. Iar se depărta de mediul prielnic scrisului şi care, mai ales, îl preţuia. Ambii încercam stări de tăcere grea, cufundaţi în gîn-

duri şi griji. Eram loviţi de nimicnicia vieţii birocratice, infestată de morala nenorocită a şperţului şi bunului-plac.

La începutul lui noiembrie, ne aflam în odăile goale; urma să plecăm în prima duminică cu un tren de după-amiază. Ne mai rămăsese un mare cufăr cu cărţi, pentru care l-am rugat pe proprietar să ni-l găzduiască pînă ce vom putea să-l luăm sau să ni-l expedieze Eugen. Dar acel cufăr ni s-a rătăcit. Aşa am pierdut o serie de cărţi preţioase...

Am plecat la gară pe o vreme ploioasă. Curgea nemilos o ploaie de noiembrie, deasă, măruntă, repede. Ne-am privit căsuţa în care ne zbuciumasem doi ani cu realizări, dar şi cu suferinţe morale, cu nădejdi şi deznădejdi. Bacovia era năruit. Cînd s-a urcat în maşină, începură să-i picure lacrimi pe obraz. Eu abia mă stăpîneam. Veta se uita şi ea la noi cu tristeţe. Era singurul suflet, care ne înţelegea durerea, care ne ducea pînă la trenul ce, la rîndul lui, ne purta spre noi şi grele, mult mai grele zile. Ne-am instalat într-un vagon de clasa a II-a, în trenul ce ne apropia de Bacău, oraşul în care orice revistă literară era condamnată la o existenţă efemeră, iar viaţa culturală aproape nulă.

Urma să pendulăm între Bacău şi Bucureşti. Trebuia să ne plecăm grumazul, căci nu am ştiut şi nu am vrut să ne cumpărăm drepturile. N-a fost uşor. De acum avea să înceapă lupta acerbă pentru întoarcerea în Capitală, ce a durat ani îndelungaţi.

În tren rămăseserăm tăcuţi. De la Buzău, compartimentul nostru era aproape gol. Ocupasem locurile la fereastră. Unul în faţa celuilalt, ducînd fiecare gîndurile sale ori pe ale amîndurora. Agitaţia lui Bacovia din ziua aceea se transformase într-o acalmie grea, mută. Nu ştiam dacă priveşte, dacă ascultă... Ochii îi ţinea aproape închişi, fără să doarmă... O dată cu trenul, defilau

peisaje triste de toamnă; peste ele ploaia turna miliardele ei de lacrimi. Cîte un pom cu un smoc de frunze, ce-i mai rămăsese pe pustiul ramurilor, scutura o perdea de picături grele.

Refuza parcă să mai revadă peisajul răsfrînt şi în poezia sa. În sufletul lui, ca şi în al meu, curgeau acum toate lacrimile nevăzute şi nevărsate de nimeni, cu acea intensitate în care te simți anihilat.

De la Mărăşeşti rămăsesem singuri în vagon, în aceeaşi grea tăcere, conduşi de aceeaşi ploaie neîndurătoare, ca un destin orb şi barbar.

Începui să mă preocup de stații. Acceleratul sosea la Bacău la 9 seara. Ploaia făcea întunericul şi mai masiv. Bacovia, absent sau cufundat în durerea lui mută, pusese o barieră între realitate şi el.

— Se văd luminile de la Letea...

Păru că nu mă aude, că nu mă înțelege. Coborîi pachetele, le dusei pe culoar. Îl hotărîi în sfîrşit să coborîm. Hamalul abia aduse o trăsură.

Am ajuns uzi, bagajele ude şi inimile aşa de întristate, că nu mai puteam nici să vorbim. Palid, Bacovia intră în casă, sărută mîna mamaiei şi a Virginiei, se aşeză pe un scaun şi rămase acolo. Bagajele le-am lăsat în sufragerie.

Eram îngrijorată de apatia în care se afla. Nu găseam putere să-l mai consolez nici într-un fel. Mă copleşeau remuşcările că din cauza catedrei mele îşi stricase şi el rostul din Bucureşti, pierzînd slujba ce obținuse după atîtea suferințe morale şi fizice, spre a se înapoia în Bacăul din care evadase doi ani.

În ce priveşte cazarea, intenționam să închiriem un apartament, mai cu seamă că în cel mult două zile ne sosea cu mare viteză bagajul. Mamaia se împotrivi, voia să stăm cu toții, să ne cedeze dormitorul, Virginia

de asemeni, cerînd să locuim în iatacul lui Iorgu, în care am şi rămas ca să-i facem plăcere mamaiei de a fi cu toţi...

Mi-am luat catedra în primire. Zilele treceau, mîhnirea lui Iorgu nu... nici a mea.

Toamna era bogată. Piaţa Bacăului era încă plină de struguri din podgoriile înconjurătoare. Se iviră vinul nou şi fructele de toamnă: nuci mari, mere domneşti şi renete, pe care poetul le savura cu plăcere. Mamaia îi curăţa nucile şi i le servea cu vin nou, ceea ce îi făcea mare bucurie. Aveam programul relativ uşor: catedra, 7 ore suplimentare. Dar şcoala era destul de departe şi drumul răpea timp.

Bacovia era într-un total reflux de creaţie.

Cînd m-am întors dintr-o excursie ce am făcut cu şcoala, mi-a citit singura poezie scrisă în acel răstimp:

Cum sufletu-nchis
Nimic nu vrea —
Cad frunze-n amurg,
Draga mea.

Sinistră noapte...
Şi-amară stea —
Curînd, şi ninge,
Draga mea...

(*Apus*, 1930)

Sufletul închis, despre care vorbeşte poezia, nu ştiam cum şi cu ce să i-l luminez. Tot timpul liber eram împreună, căutam să-l dispun cu tot ce ştiam că-i face plăcere. Viaţa îşi urma cursul în această atmosferă, activă pentru mine, pasivă pentru poet.

Se apropia 18 decembrie, ziua mamaiei. Cînd m-am întors de la şcoală, m-au aşteptat la dejun. Voiau să

cinstim împreună onomastica sa. Mamaia își făcuse toaleta cu multă îngrijire. Se îmbrăcase cu rochia neagră de mătase, ce-i făcusem cadou pentru nunta noastră. Îi venea destul de bine. Își aranjase parcă mult mai frumos conciul din creștetul capului. Șevelura albă-gălbuie de pe frunte (din cauza fumului de tutun) contrasta cu rochia neagră. Numeroasele riduri ale feței, ce dădeau obrajilor aspect de inscripții excesiv de fine, îmi atrase pentru prima oară atenția. Se citea în aceste sculpturi ale vieții zbuciumul anilor ce trecuseră peste sufletul acestei mame, pe a cărei figură se crispaseră ca pe o efigie a durerii. Suferințele morale și fizice ale lui Iorgu o consumaseră foarte mult. Mai mult chiar decît boala Virginiei. Mai pierduse și pe Aneta, ceea ce o doborîse. Deseori o surprindeam cum îl privea pe Iorgu din dosul ochelarilor. Cînd îl vedea așa de palid și absent între toți, un oftat greu îi ieșea din pieptul intrat înăuntru. Curbura umerilor se lăsa mai greu de pe grumajii ei de 73 de ani. În ziua aceea onomastică, însă, părea așa de solemnă în fotoliul de pluș verde!... Își aștepta musafirii gătită de pe la 11 dimineața, cum era tradiția casei sale, perpetuată de mai bine de o jumătate de secol. Primise daruri multe.

Pregătise ea însăși dejunul. Procurase vin ales. La masă ne tot invita, la desert mai ales:

— Serviți, luați! La anul cine știe ce va mai fi!

Se întristă subit. Mi se păru ciudată această invitație întunecată a mamaiei.

După-amiază, veniră toate fiicele sale. S-a prelungit pînă seara ziua intimă de familie strîns unită în jurul venerabilei sărbătorite.

Biata mamaia! Avusese presimțiri triste. Era ultima ei onomastică. Peste puțin avea să nu mai fie printre noi. Am mai făcut și sărbătorile de iarnă cu toții în

familie. A fost ultima masă mare din casa părintească a poetului.

Mamaia era fericită că se află cu toţi ai săi. Nu s-a mişcat de la masă. A rămas să fumeze şi după ce se retraseră ceilalţi. Am stat amîndouă de vorbă despre unele întîmplări familiale. O dramă a unei nepoate o neliniştea. Era foarte sensibilă la tot ce afecta fericirea membrilor familiei sale şi chiar a prietenilor şi cunoscuţilor.

Anul 1931 îşi începea primul trimestru cu moartea mamaiei. După trei zile de pneumonie, a sfîrşit în braţele mele.

Mă întorsesem de la şcoală ca de obicei la ora 2. M-am dus direct la dînsa să văd ce face. I-am sărutat mîna şi am întrebat-o cum se simte.

— Rău, dragă Agatha, rău! Ultimul cuvînt aproape nu-l mai putu rosti. Deodată o crispaţie a gurii îi strîmbă maxilarul de jos spre stînga. Ochii îi deschise largi şi tulburi, într-o respiraţie horcăitoare.

— Moare! am strigat din toate puterile. M-au auzit din sufragerie, unde se aflau fetele şi Iorgu, uşile fiind deschise.

Iorgu veni lîngă mine, care-i sprijineam capul ce căzuse greu pe braţele mele. I l-am pus amîndoi pe pernă. Se sfîrşise.

După înmormîntarea ei, golul ce lăsase era mare. Mă aştepta de la şcoală. Rămînea cu mine la masa din sufragerie şi, după ce luam şi eu masa, stam de vorbă uneori întreaga după-amiază. Toate cîte le-am scris în aceste file, pînă la cunoaşterea poetului, de la dînsa le ştiu... Povestea minunat.

Pierderea ei zdruncinase mult moralul poetului, adăugînd la starea sa o durere în plus. Îşi trecea zilele şi mai mohorîte.

— Să nu fii o mamă bigotă, care-şi iubeşte mai mult copilul decît pe ceilalţi, îmi spuse poetul într-o zi — pe cînd aşteptam naşterea fiului nostru.

Starea mea, criza aceea economică cu salariile greu amputate prin cele două curbe de sacrificiu, haosul economic, viitorul nesigur al catedrei îmi umpleau sufletul de nelinişti. Bacovia îmi sesiza frămîntările şi adesea mă încuraja că vor trece şi acele « cumplite vremi ».

Lunile de şcoală treceau tot mai greu. Vacanţa mare proiectasem să o petrecem la mănăstirea Văratic. Admisese să mergem împreună; dar, venind şi sora sa Elena, socoti că nu mai trebuie să mă însoţească şi a renunţat. Aş fi dorit mult să meargă, spre a-l sustrage de la mediul şi preocupările obişnuite, precum şi din durerea ce încerca de la moartea mamei sale, al cărei suflet îi fusese atît de scump.

Am stat 30 de zile la Văratic. Chilia ce locuiam era situată în curtea bisericii Sfîntul Ion, unde se afla şi mormîntul Veronicăi Micle. Zilnic duceam flori şi ţineam un moment de reculegere lîngă grilajul micului şi uitatului mormînt.

Zilele de la mănăstire treceau monotone. Am făcut o singură plimbare cu trăsura într-o zi minunată de iulie, prin pădurile Văraticului şi ale Neamţului, spre a vizita mănăstirea Agapia, unde am putut vedea şi admira măiestria « meşterului Nicu », cum îi spuneau prietenii genialului Grigorescu. I-am povestit poetului despre Agapia. A promis că vara viitoare va merge şi el.

La întoarcerea de la Văratic, am închiriat un apartament pe strada Negel, în apropiere de casa natală, a lui Alecsandri, pentru că se proiecta vînzarea casei părinteşti, acum aproape goală. Rămăsese numai Virginia

singură, în camerele pustii, aşteptînd cumpărătorii care o vizitau.

La începutul lui octombrie ne vizită scriitorul N. Anghel, colaboratoul de la *Ateneul cultural*, să ne invite la culesul viei sale de la Scorţeni. Eu nu mai puteam suporta oboseala drumurilor. Se duse numai Bacovia. Au fost şi alţi invitaţi, printre care un redactor al ziarului ce apărea zilnic *Curentul Bacăului*. La masa dată în cinstea poetului, ziaristul solicită lui Bacovia un scurt inteviu:

— Care a fost şi este cel mai apropiat prieten al dv., maestre?

— Agatha.

— Ce aţi realizat mai de seamă în viaţa dv.?

— Poezia şi căsătoria, răspunse glumind poetul.

Acestea mi le-a povestit N. Anghel, în prezenţa lui Bacovia, la întoarcerea acasă. Poetul surîdea. «Cred că glumea», i-am răspuns... In ziua de 8 noiembrie se născu fiul nostru Gabriel, Briel — cum îi spuneam în familie. Un îngeraş cu obrazul fin, cu ochii mari albaştri, ochii poetului.

— Leit Iorgu cînd era mic, exclamă sora mai mare a poetului, Maria, cînd îl văzu. Venea la patru ani după căsătoria noastră. Bacovia era fericit că are un fiu. Omul acesta, atît de reţinut, avea o gingăşie vădită faţă de copii. Hrana artificială însă nu a priit copilului nostru. Doică nu găseam. S-a îmbolnăvit grav. Febricita zilnic pînă la 40 de grade.

— Ce face băetul? mă întreba Bacovia în fiecare dimineaţă cînd intra în odaia în care mă retrăsesem cu copilul, spre a nu-l deranja plînsul lui.

La sfîrşitul lui februarie, cînd se aşternuse o zăpadă mare şi se prelungea un ger cumplit, căpătă şi o gripă grea. Stăteam amîndoi la căpătîiul pruncului cu obrajii înflăcăraţi.

Era un tată foarte grijuliu. Veghea şi el ziua. Stătea în preajma căruciorului, gînditor şi cu multă răbdare. Îşi adora fiul şi-l durea că era aşa de delicat şi mereu cu febră.

Cînd veneam de la şcoală, găseam pe poet lîngă el. Îl punea în scaunul rotund cu două cercuri spre a sta în picioare, ţinîndu-se cu mîinile de cercul superior. Uneori îl ajuta la primii paşi. De vorbit, micuţul vorbea de la şase luni. Abia la doi ani a putut însă merge singur, ceea ce pe noi ne-a frămîntat foarte mult. În zilele cînd era şi poetul bolnav, îi lăsam pe fiecare în odaia lui.

Boala copilului, starea poetului, curbele de sacrificiu, îmi creeau mari griji şi adînci frămîntări... A fost nespus de greu şi de dureros acel timp. Din toate punctele de vedere, cei trei ani trăiţi atunci la Bacău au fost un calvar, care culminară cu boala şi şomajul poetului. Închid ochii şi pagina, spre a trece mai repede peste coşmarul acelor ani...

În februarie 1933 mă hotărîsem să mă duc la Bucureşti, să tatonez posibilităţile pentru o eventuală transferare. Împlinisem stagiul legal de trei ani la catedră pentru obţinerea definitivării în învăţămîntul secundar, cu inspecţiile de rigoare, obţinînd aprecieri elogioase.

Mă gîndeam de asemenea să ne construim o casă la Bucureşti, unde aveam un teren spre a avea un atu în plus la transferare. I-am împărtăşit lui Bacovia această hotărîre şi am stabilit plecarea pentru 17 februarie, acelaşi an.

Am ajuns în Bucureşti la două zile după evenimentele de la Griviţa.

Urma să mă găzduiască Eugen. Îi scrisesem. El locuia alături de Ateliere. Erau încă patrule de strajă. Nu

m-au lăsat să trec la cumnatul meu decît după ce le-am dat toate explicațiile și dovezile.

I-am găsit pe toți încă sub teroarea celor ce se întîmplase. Gloanțele din timpul luptelor ce avusese loc pătrunseseră și în dormitorul lor, care se afla la stradă. Au trebuit să se refugieze într-o cameră din fund. Geamurile abia fuseseră înlocuite. Mi-au povestit toată grozăvia. Eugen era revoltat pe cei ce dezlănțuiseră urgia. Emoționată îmi povesti și cumnată-mea despre sirena trasă de tînărul Vasile Roaită. Îl văzuseră de la ei de sus cum rămăsese la sirenă cu trupul lovit de gloanțe și auziseră sirena sunînd necontenit...

Citisem în ziare despre greva eroică de la Grivița. Dar transpirase prea puțin din cît fusese de cumplită și neomenească reprimarea.

A doua zi m-am dus la Casa Corpului Didactic, să văd de se putea face un împrumut în eventualitatea de a construi casa ce proiectasem. Mă anunțai directorului Tăușanu, cu pseudonimul de scriitor Petronius. Nu-l cunoșteam personal. Citisem un frumos articol al său, referitor la Bacovia și opera lui. Mă primi imediat. Îi spusei pe scurt de ce venisem.

— Dar nu sînteți membră a casei noastre, și ar trebui un stagiu de cel puțin un an să puteți obține suma ce voiți a solicita.

— Nu pot deveni acum plătind cotizațiile pe un an?

— Ba da. Plătiți la casierie și luați aceste documente, ce trebuie completate. Erau destule. Le-am luat, am devenit membră cu cotizațiile pe anul anterior și mi-a spus că peste o lună voi avea răspunsul, dacă sosesc și rezultatele analizelor medicale de tot felul, ce am și făcut, și care m-au găsit destul de sănătoasă.

A doua zi m-am întors la Bacău. Copilul intoxicat grav cu fosfatina pe care i-o prescrisese doctorul în

lipsa mea; fie că nu au administrat-o cum trebuie, fie că era veche. A făcut iar 40 de grade. Medicul luase toate măsurile şi mergea spre bine.

I-am povestit lui Bacovia ce demersuri făcusem, dar mai ales de cele ce văzusem şi aflasem despre luptele de la Griviţa.

Ascultă cu mult interes şi îndurerat.

Apoi am intrat în vîrtejul grijilor şi aproape uitasem de vizita de la Bucureşti.

Într-o zi, pe la începutul lui martie, stăteam amîndoi la o cafea. Prelungisem masa cu unele discuţii despre noutăţile din ziare. Avea dispoziţie de vorbă după un pahar cu vin de Nicoreşti... Erau aşa de rare aceste momente! Acum deveniseră aproape uitate. Întîmplările de la Griviţa îl preocupaseră însă serios. Era indignat de cruzimea cu care fusese reprimată greva.

— Muncitorii se vor mişca mai departe. Criza asta stupidă, şomajul, exploatarea nemiloasă a muncii lor nu le mai pot îndura. A, trebuie mişcări sociale serioase! Aşa nu mai merge!

Eram foarte surprinsă de locvacitatea sa. Mă miram că se gîndise la aceste evenimente, în faza de apatie în care mi se părea că se află. Mă înşelasem. În ceasurile lui de tristeţe meditase şi la situaţia politică, la conjunctura socială, şi suferea. Îl auzeam în unele împrejurări, ce i se păreau prea grave, spunînd:

— Politica, da, politica nenorocită nenoroceşte un popor...

— Dar ce se amestecă politica în viaţa noastră?

— Da! Se amestecă şi se va amesteca odată nu numai în viaţă, ci şi în cele mai vitale nevoi ale vieţii.

Nu prea înţelegeam ce vrea să spună. Alteori îl auzeam iar:

— Politica, da, politica!

Cine ştie la ce împrejurare sau nedreptate se referea. Nu mă pricepeam în politică. Îi mărturisisem această lipsă a mea.

— Trebuie să gîndeşti şi la mecanica socială!

La sfîrşitul acestei mese, şi mai ales a sticlei de Nicoreşti, veni cu nişte manuscrise:

— Hai să mai facem şi poezie, nu numai proză, zise rîzînd cum nici nu-mi mai aminteam de cînd nu rîsese, mai ales că boala fiului nostru îl întristase tot mai mult. Se reaşeză la masă, aprinse o ţigară şi-mi citi poezia *Spre primăvară*:

Din streşini picură...
Şi-un zvon de vremuri mari —
Să mai surîd numai o clipă,
— Sculaţi, ai muncii proletari!

Din zările ce se deschid
Se duc neînţeleşi gheţari —
Sub cer cu cîntece şi flori,
— Sculaţi, ai muncii proletari!

Cum se poate înţelege, tema se inspira foarte concret din cele ce-i povestisem de la Bucureşti şi din ce citise prin ziare despre luptele muncitorilor de la Griviţa. Îi adaptase o melodie personală, de imn. Un majestuoso, solemn şi exortativ. Poezia a fost publicată în volumul *Comedii în fond*, în 1936, abia după trei ani.

Mi-a mai citit-o de două ori. Această poemă, modestă în aparenţă, foarte revoluţionară în fond, a fost trecută sub tăcere pînă la instaurarea regimului democrat-popular, cînd a fost difuzată larg prin reviste şi radio. În prezent este reprodusă şi în manualele şcolare.

În vara anului 1932, poetului i s-a făcut invitaţia să vorbească despre viaţa şi opera lui studenţilor Facultăţii

de litere din Bucureşti, la seminarul de Istoria literaturii romîne. La 28 octombrie 1932, am primit o scrisoare prin care ni se reamintea această invitaţie. Tot prin corespondenţă, a fost stabilită data vizitei poetului la Bucureşti pentru 16 februarie 1933. În ultima scrisoare, se dădeau o mulţime de indicaţii, sugestii şi, alăturat, un chestionar cu 31 de întrebări. Această lungă epistolă, atît de încărcată, l-a îngrozit pe poet de cîtă memorie trebuie să uzeze spre a le răspunde. Cum nu s-a simţit bine nici la 16 februarie, abia la sfîrşitul acestei luni a putut să fie în Capitală.

Am fost oaspeţii fratelui său, la Cotroceni. Bacovia încerca emoţii, de parcă trecea un examen. Nu avea obişnuinţa apariţiei în mulţime, ceea ce îi provoca o stare de nelinişte. Îşi pregătise un plan despre ceea ce va vorbi.

În ziua hotărîtă, la orele şase şi jumătate, am fost la Universitate, unde am fost întîmpinaţi de profesori şi scriitori, printre care şi poetul Cincinat Pavelescu. Amfiteatrul seminarului era arhiplin. Sala masată de studenţi pînă la refuz. Pînă şi culoarul de la cancelaria profesorilor era plin, abia ne-am putut croi drum la catedră.

Ovaţiile nu se mai sfîrşeau, ceea ce consumă un sfert de ceas din timpul rezervat. Abia avu vreme să expună jumătate din planul său, cînd studenţii cerură să recite *Marşul funebru*, *Lacustra*, *Rar* etc. Mic de statură, nu-l puteau vedea toţi cei din sală şi atunci au cerut să se urce pe scaun, apoi pe catedră. Îl ameţiseră. După ce a citit poeziile solicitate, problema cea mai serioasă era cum să ieşim din sală. Pe culoar studenţii erau aşa de numeroşi, că nu se mai putea trece. Îl aşteptau să-l vadă. L-ar fi strivit în entuziasmul lor. Cineva recurse la o stratagemă:

— Îl puteţi auzi şi mîine la Ateneu, la orele 6.

Începură să se domolească, să iasă din săli. Trebuia să ne grăbim fiindcă se stingeau luminile. A fost un mare succes acea oră de contact cu admiratorii săi. Bacovia părea că-şi cheltuise toată verva. Ne-am retras, urmînd ca a doua zi să ne întîlnim într-un cerc mai restrîns la un dejun, oferit de profesor. La acesta a luat parte şi Cincinat Pavelescu. Era în Bucureşti pentru un scurt concediu, venit de la Braşov. Cincinat, cu verva lui extraordinară, era juvenil şi surîzător, dar şi întunecat, că nu putea să obţină transferarea în Capitală. A rămas magistrat la Braşov şi a murit fără a-şi vedea acest vis realizat. În acele clipe de uitare, improviză un madrigal. Regret că nu-l am.

Printre cei prezenţi era şi un deputat. Acesta, crezînd că face deosebită plăcere poetului, îi spuse:

— Domnule Bacovia, cel mai ales omagiu ce vă pot aduce este că v-am crezut un poet francez, după nume, dar mai ales după frumoasele dv. poezii.

— Îmi pare bine că aceste omagii le poate primi şi poezia romînă. Nu mă prea doresc poet francez, răspunse poetul.

Cu prilejul vizitei, care a durat o săptămînă, Bacovia a dat numeroase lămuriri cu privire la geneza unor poezii, apariţia succesivă a volumelor, explicaţii asupra titlurilor, asupra simbolurilor, a vorbit despre izvoare de inspiraţie şi altele.

În legătură cu poezia *Decor*, Bacovia a explicat — amuzat de neînţelegerea laitmotivului «alb-negru»:

— Cînd ninge — spuse el — orice copac rămîne negru în contrast cu zăpada, care nu-l acoperă pe tot trunchiul. Atunci ai alternanţa acestor două culori. Parcul casei părinteşti mi-a sugerat prima impresie, privind de la fereastră decorul de iarnă. Apoi acest aspect l-am revăzut

în alte multe parcuri din alte oraşe. La Cişmigiu, de exemplu, la Copoul din Iaşi...

— Şi simbolul păsării cu « pene albe, pene negre »? a fost întrebat.

— Nu e un simbol. O ţarcă ce zboară prin parc, pasăre de iarnă, în armonie cu decorul. Alternanţa zborului am folosit-o pentru a da mişcare, viaţă încremenirii de iarnă...

— Dar ultima strofă?

— O sinteză a acestor două culori; ele sugerează un decor de doliu, funerar, ce trezeşte un regret, o melancolie firească.

Explicaţia atît de simplă şi concretă a poetului răsturna diversele interpretări critice despre cromatica bacoviană, care atribuiau acestui tablou elemente metafizice: « Pene albe, pene negre » — ca ideal îndoliat al poetului.

— E un tablou, conchise poetul. O creionare a iernii. De aceea i-am şi spus *Decor*... În prima fază, poezia a avut două strofe. Tot revăzînd asemenea decoruri, am meditat asupra acestui tablou, i-am adăogat strofa finală şi, mai tîrziu, cele trei versuri intercalate, pentru a da mai multă viaţă peisajului ce părea inert:

> În parc, regretele plîng iar...
> În parc, fantomele apar...
> În parc, ninsoarea cade rar...

Versurile intercalate intervin în statica peisajului şi-l dinamizează. E o construcţie gîndită îndelung. M-a preocupat tehnica pastelului modern, emancipat de cel clasic, hieratic, static de cele mai multe ori, sau străin de tresărirea sufletească a artistului. Subiectivizarea abia schiţată sugerează prezenţa umană. *Decor* am terminat-o prin 1913, deşi era începută în 1904—1905. Ce departe erau aceste explicaţii ale poetului de cele ce-şi imaginase critica...

— Atunci, aţi lucrat cîţiva ani la această poezie?...
O reluam la răstimpuri. Mi se părea că nu e desăvîrşită. De aceea reveneam! Prin 1913—1914 era definitivă.
A doua zi, s-a trecut la analiza şi discutarea *Poemei în oglindă*.
— Un tablou în care am voit să arăt agonia unei lumi decadente, spunînd într-un vers: « Poemă decadentă cadaveric parfumată ». Făceam o aluzie la poezia lui Baudelaire, *La charogne*. Fastul, nonşalanţa burgheză, cu visuri elegante de dragoste... « Eu nu ader la această viziune... »

Însă pal mă duc acuma în grădina devastată
Şi pe masa părăsită — albă marmoră sculptată.
În veştmintele-mi funebre
Mă întind ca şi un mort,
Peste mine turnînd roze, flori pălite-ntîrziate
Ca şi noi...

Întîrziem într-o epocă ce ar trebui să sfîrşească mai repede: decadenţă şi agonie cam prea lungă. Poema avea şi un alt refren iniţial: « Eu prevăd poema-n flăcări a revoltei viitoare ». Numai prin revoluţie poate sfîrşi putreziciunea socială. Vorbise poetul.
Cincinat, invitat să-şi spună părerea asupra acestei poeme, o declamă admirabil, încîntat, vrăjit de euritmia ei, deşi era scrisă în vers liber:
— E minunată! Divină, dragă Bacovia! Şi începu s-o recite din nou, cu mult patos. Ce să mai explici? Să se citească, să se vîre în sufletul cititorului, aşa cum intră în sufletele noastre. E vie, domnule! Nemuritoare.
În ultima zi, înainte de plecare, profesorul, şeful catedrei de literatură l-a anunţat pe poet că ministerul îi oferea onorariul de 5.000 de lei, pentru prezenţa sa la seminar. Aşteptă, radios, ca poetul să exulte de

mulțumire, dar spre stupoarea sa, Bacovia — posomorît — răspunse energic, cum nu-l cunoșteam:

— Domnule profesor, nu vreau ca ministerul să-mi dea un bacșiș, o pomană! Să-mi transfere soția în București, acum, la primul soroc. Aici trebuie să trăim noi, să lucrăm, să creem.

Profesorul păli și promise că va stărui cît îi va sta în putință.

S-a văzut mai tîrziu cît a stăruit profesorul universitar, cînd el însuși devenise ministru la departamentul școlilor!

Ne-am înapoiat în Cotroceni cu o mașină, urmînd drumurile străbătute de noi de atîtea ori.

Am retrăit în seara aceea amintiri frumoase, deși cele mai multe triste, după cum se știe din cele povestite aici. O duioasă melancolie stăpînea pe poet. Privea acum Bucureștiul din mersul mașinii, care stopa uneori la intersecții de străzi, ce le parcursese singur și trist. « Cu gîndurile la tine. Nu speram să trăim și momente rare împreună. » I-am strîns mîna.

Curînd am ajuns. Făcusem trei sferturi de oră cu mașina și retrăisem ani întregi.

Întorcîndu-ne la Bacău, poetul se simți destul de obosit. Emoțiile, frămîntările ce-i provocase Capitala, toate contribuiră la o neliniștitoare stare, peste cea cronică. Pe la sfîrșitul lui mai, am plecat din nou la București, pentru 2—3 zile, să termin formalitățile ce începusem la Casa Corpului Didactic. Îmi schițasem un plan de casă și mă gîndeam să consult un arhitect pentru cazul cînd mi se acorda împrumutul.

Prezentîndu-mă la directorul general pentru răspuns, acesta mă primi cu eleganța ce-l caracteriza și-mi spuse:

— S-a aprobat. Poftiţi ordonanţa şi binevoiţi să treceţi pe la casierie spre a încasa suma solicitată. I-am mulţumit şi din partea lui Bacovia, de care se interesase îndeosebi.

Dar suma era mică. Urma să încep căsuţa noastră, fără arhitect şi numai cu cîţi bani aveam. Voiam să mă întorc la Bacău cu trenul din noaptea aceea. Eugen insistă să rămîn pînă a doua zi, spre a înainta şi o cerere de transferare.

La ora unu noaptea, o telegramă extra-urgentă: « Briel grav, vino imediat ». La întoarcere am găsit pe Bacovia foarte întunecat. Am chemat medicul şi am rămas toată noaptea la căpătîiul copilului.

Abia pe la sfîrşitul lui iunie, Gabriel se întremă; începu să meargă împingîndu-şi căruciorul. Cînd Bacovia cînta la vioară, se aşeza pe un taburel lîngă tatăl său. Acesta, mîngîindu-i creştetul cu buclele ca spicul copt al grîului, îl alinta: « Îngere Gabriel, vrei să asculţi vioara? »

Uneori băiatul dansa după ritmul unui vals, iar poetul rîdea fericit. « O poemă umană » — l-a numit într-o zi.

Intram în vacanţa mare, din 1933.

M-am decis să plec la Bucureşti. Cu o seară înainte, m-am sfătuit cu Bacovia într-o sumă de chestiuni. Mai ales asupra planului casei, deoarece — din motivele amintite — renunţasem la arhitect.

Ajunsă în Capitală, s-a început construcţia casei. Din ziua de 2 iulie, am stat zilnic pe şantier, pentru o mie şi o sută de probleme.

În sfîrşit, în primele zile ale lunii august, eram proprietarii locuinţei, devenită azi casă memorială.

Acum rămînea de rezolvat problema a doua, cea mai grea: detaşarea. La 20 august începeau lucrările. Am

rugat pe un deputat din Bacău să ne ajute să mă detaşez la Bucureşti, pentru motivele expuse. Destul de... amabil mi-a spus, cu ipocrizie:

— Cum să fac una ca asta? Să ne lipsim de o profesoară ca dumneavoastră? Ce-ar zice Bacăul?

N-am insistat. Am plecat fără nici un sprijin. Din nenorocire, aveam să mă izbesc iar de şperţarismul directorilor şi inspectorilor generali. Ministerul era o vermină de samsari, politicieni, intervenţionişti de catedre scoase la mezat.

Dacă ajungeai la uşa direcţiei de care aveai nevoie, venea din senin un « personaj » politic: acesta acapara pe director toată ora de audienţă a publicului, ca la urmă să se spună: « Domnul director nu mai primeşte ». Plecau oamenii şi următoarea zi, la fel, şi tot aşa erau purtaţi pe drumuri la infinit. Secretara unui director general mi-a spus într-o mare taină: « Dacă o detaşare costă 50.000 lei, o transferare cît trebuie să coste? » Am rămas consternată de cinismul ei, şi nici nu am mai călcat pe la ea. În asemenea condiţii însemna să nu rezolvăm niciodată problema.

Totuşi am cerut audienţa, şi am obţinut-o. Ajunsesem în mijlocul cercului de solicitanţi, ce se formase în jurul biroului ministrului. Veni şi rîndul meu. Citi cererea. Mă privi:

— Bacovia? Poetul Bacovia? L-am cunoscut la Iaşi. Ce mai face? Trăieşte?

...I-am expus şi verbal, foarte pe scurt, necazul în care ne zbăteam.

« Se va detaşa », semnă pe colţul cererii mele şi o puse într-un dosar din sertarul său.

Am respirat uşurată; cel puţin scăpasem de chinul anticamerelor. M-am întors la Bacău şi am povestit rezultatele. Bacovia era fericit. Dar ce puţin ţinea văpaia

aceasta de exultanță! O flacără firavă ce se aprindea ca un pai, ca să se stingă imediat, tot ca paiul.

Am primit rezultatul pozitiv. Eram detașată la o catedră de la o școală subvenționată de primărie, la care însă numea ministerul, deși salariul se primea de la municipiu. Cam neclar, cam complicat, dar am acceptat.

Ne pregăteam de plecare la București și, într-una din aceste seri, ședeam amîndoi la masă, la o cafea. Era într-o stare sufletească din cele mai bune.

— Știi cît m-a torturat absența ta cît timp ai făcut casa. Mi se spunea că n-ai să mai revii... S-a sculat și a adus niște vin din bufet. Luă un pahar, își turnă. Îmi umplu și mie jumătate de pahar.

— Să cinstim întoarcerea noastră în Capitală!... A spus așa de candid că m-a făcut să rîd.

— Da, da! Cine știe ce va mai fi, dar e destul că vom avea căminul nostru. Acolo vom rămîne, draga mea!

Avea dispoziție să facă planuri de viitor, cum nu avusese pînă atunci. Apărea deseori un altul. Îl descopeream pe măsură ce treceau anii. Aduse un vraf de manuscrise.

— Să facem puțină poezie! Citi poemul intitulat *Din liră:*

Dacă de-acuma, e tîrziu
Și ochii mei sînt seci,
Ajunge să-nțeleg...
Plecată ești pe veci.

Și dacă-atît a fost
S-aștept în umbre reci,
Ajunge să-nțeleg...
Plecată ești pe veci!

— Ce ți-a dat prin gînd...

— Totuși, nu e ușor să aștepți în camere reci, îngrijorat și nesigur!

Găsi un nou manuscris. O poezie tot din timpul lipsei mele, dar din luna septembrie. O citi inspirat, parcă o scria atunci.

Poetizează luna
Fereastra ta iubită —
Prin tainicile umbre
Te-aştept ca şi-n trecut, —
Cu plînsul meu pe coarde
La ora tăinuită, —
Şi care, poate-o dată,
Prin lume ţi-a plăcut.

Poetizează luna
Grădina de parfume, —
Prozaicele hoarde
De-acuma au tăcut...
Prin tainicile umbre,
Străin ca-ntotdeauna, —
Cu plînsul meu pe coarde,
Te-aştept ca şi-n trecut.

(*Serenadă*, septembrie, 1933 [1])

Aceste două poeme şi *Spre primăvară* însumează întreaga recoltă poetică a acelor trei ani trăiţi la Bacău.

Cîteva zile înainte de a părăsi Bacăul, am primit vizita lui Aurel Savela. Trecuse la Piatra şi s-a oprit între două trenuri. Revederea, după aproape 4 ani, a fost foarte duioasă. S-au bucurat mult. Mi-a făcut şi mie plăcere, pentru că nimeni nu-l vizita, nici o mînă de prieten sau de confrate nu i se întinsese cît a stat atunci în Bacău. I-a citit şi lui Savela poeziile scrise. Acesta i-a adus o serie de noutăţi literare şi despre scriitorii ce-i întîlnea pe la Capşa.

— Ne vom revedea la Bucureşti?

---

[1] A fost citită la radio în 1933 şi a apărut în volumul *Comedii în fond.*

— Ne vom revedea, spuse Bacovia petrecîndu-l pînă în stradă. A fost sincer bucuros că-şi regăsise vechiul prieten, care îl uita destul de uşor.

În primele zile din octombrie expediasem bagajul pe adresa locuinţei noastre din Bucureşti. Am ajuns şi noi. O zi cu soare mult şi cald ne primea pe portiţa casei noastre. O învăluia un tort de funigei ce sclipeau ca firele de beteală sub vibraţia razelor de soare. Se auriseră frunzele copacilor cu un aur vag şi frunza viţei sălbatice se însîngerase pe tivurile ei încreţite. Era o lumină blîndă de amiază, afară şi în interiorul cu ferestrele largi. Nu ne venea să credem că era al nostru adăpostul acesta nou, curat, surîzător.

Destul de departe de oraş; erau istovitoare distanţele ce aveam de străbătut pînă la şcoală, la minister şi pe unde mă reclamau diferite interese. Dar, cînd mă întorceam în liniştea înflorită a grădinii sau în interiorul luminos, uitam oboselile şi dezamăgirile. Poetul, copilul erau veseli. Poetul avea liniştea reconfortantă, « băetul » spaţiu, aer, joc liber în toată grădina. Ne mobilasem camerele modest. Vestiarul, răcoros şi încăpător, servi de cameră de lucru. Dormitorul, sufrageria şi camera copilului ne dădeau un spaţiu comod.

Veni ziua de deschidere a şcolii unde eram detaşată, deschidere ce se întîrzia din cauza renovărilor făcute. Directoarea mă primi distant:

— Vă trebuie şi asentimentul municipiului: nu e destul numirea de la minister... Nu am nimic împotrivă, dar fără acest asentiment nu puteţi funcţiona la şcoala noastră.

Prima « bombă » aruncată asupra detaşării mele.

Continuam să merg la şcoală şi în acelaşi timp făceam demersurile la municipiu. Cu extraordinare greutăţi am obţinut asentimentul necesar.

După 20 de zile de funcționare, directoarea mă anunță că a venit altcineva detașată la această catedră. Oscila între aceste două detașări. Sosi anularea detașării mele. M-am prezentat din nou la ministru, i-am expus situația. Chemă imediat pe directorul răspunzător. Urmă o scenă penibilă pentru acesta, care se soldă cu obținerea detașării.

După două luni ministrul era plecat prin țară. Veni din nou altă profesoară detașată la catedra mea. Directorul îmi anulase iar detașarea. De șase ori s-a petrecut acest joc, aproape cît ținu ministeriatul respectiv, căci în primăvară se schimbă. Veni la minister un liberal; liberal era și acel «factotum»: directorul general. Acum profită de ocazie.

Îmi luă catedra, la care mi se lăsau numai trei ore. Însăși directoarea era revoltată de acest joc odios.

Îmi știa greaua situație și o umbră de omenie o obliga să ia o atitudine fermă. Încercă să-mi susțină stabilitatea la catedră. Dar nu se rezolva. Complicații și nesiguranțe mă asaltau. Voiam să nu simtă nimic Bacovia și înduram totul într-o mare tensiune. Redactai un memoriu. Cerui o audiență noului ministru. Mi-o acordă într-o după-amiază, după multe insistențe.

La întrebarea ministrului de ce-mi anulează detașările, adresată directorului în cauză, acesta răspunse:

— Fiindcă soțul doamnei nu este funcționar.

Același clișeu îl servea pentru a nu știu cîta oară.

— Am un soț care a făcut cinste acestui minister, ca funcționar! Cînd cei mai mulți dintre dv. nu vor mai fi nimic, el va fi și va rămîne mîndria poeziei romînești... Eram în culmea enervării. Vorbisem cu un ton căruia nu i se putea replica.

Mă simțeam epuizată de emoție.

Mi s-a adus din nou ordinul de numire. Aveam la mine documentele revendicărilor. Directorul le zărise.

— Înapoiați-mi ordinele anterioare, zise el, văd că le-ați adus cu dv.

— Niciodată! Le păstrez! Și cînd v-o mai veni gustul să vă jucați de-a detașarea, le public. « Nu, n-o să vă mai supere nimeni », răspunse spăsit.

Am funcționat trei ani la această catedră, șicanată la fiecare început de an. În 1935, catedra rămase vacantă pentru transferare. Murise titulara. Trebuia să fiu de drept transferată la această catedră. Vom reveni cu alt prilej la peripețiile ce au urmat.

După ce ne-am mutat din Bacău, sosise în urma noastră o scrisoare, prin care Bacovia era invitat să ia contact cu Fundațiile, spre a i se încredința funcția de referent. Scrisoarea ne-a parvenit abia la sfîrșitul lui decembrie.

Într-o zi, întîlnind pe o prietenă scriitoare, îi spusei de această scrisoare și fu de părere să merg cu dînsa la directorul secției de poezie P.R., abia sosit de la Paris. Om al regelui, din timpul expatrierii, fu pus director la instituția sa.

Ne prezentarăm. Amica mea îl cunoștea personal și era prietenă cu mama acestuia. Ne oferi scaune, privindu-ne de sus. Proaspătul parizian nici nu auzise de Bacovia, și nici de alți literați contemporani, deși întocmise o *Istorie a literaturii romîne* —în franțuzește, desigur —rămasă necunoscută.

Cînd i-am spus despre cuprinsul scrisorii ce ne parvenise cu mare întîrziere, îmi răspunse:

— Nu avem nici un loc, decît de comis-voiajor. Îl primește?...

— Nu! i-am răspuns și am plecat.

...N-am voit să-i spun lui Bacovia și nici să mai aud de Fundațiile conduse de asemenea directori. Dar nu a fost singurul « gafeur ». Era acolo altul mai mare. Personaj cu atitudine foarte ciocoiască; orgolios de

apartenența socială, plin de morga superficialității superlative, despre ale cărui gafe nu ne mai ostenim să menționăm nici un rînd...

La 22 ianuarie, 1934, primii următoarea scrisoare:

Mult stimată doamnă,

Direcția Editurii fundațiilor vă roagă a trece la sediul ei, str. Orlando 13, în orice zi între ceasurile 12—13, pentru a lua hotărîre cu privire la publicarea unei antologii a poeziilor soțului dv.

Cu cele mai respectuoase sentimente,
PAUL ZARIFOPOL

M-am prezentat la cîteva zile după această invitație. Paul Zarifopol întruchipa finețea personificată a intelectualului autentic. Distins, politicos, delicat. Am discutat despre antologarea unui volum de *Poezii*. După cît înțelesesem, trebuia să apară sub îngrijirea sa, cu o introducere critică. I-am prezentat volumele solicitate, necesare acestei culegeri. Am semnat și contractul.

N-am mai știut nimic despre apariția volumului pînă în ziua de 14 aprilie 1934, cînd am primit la școală scrisoarea ce urmează:

Stimată doamnă,
A apărut volumul. Vă așteptăm la ora 11,30, luni dimineață.
ISAIA RĂCĂCIUNI.

M-am prezentat conform invitației, am primit volumele « drept de autor », plus două în ediție de lux pe hîrtie cromo.

Volumul se deschide cu un frumos desen de Anestin. Prin martie, același an, fusesem cu Bacovia la locuința

pictorului, din str. Cîmpineanu. Locuia într-o casă cu un culoar, pe care se aflau camere închiriate şi apartamente numeroase. În timpul cît a pozat Bacovia, Anestin a fost vizitat de poetul Radu Rosetti — vecinul său de apartament — care ţinea să revadă pe Bacovia. Atunci l-am cunoscut şi eu personal pe poetul Radu Rosetti. A fost jovial şi spiritual. A rămas aproape tot timpul şedinţei, în care Anestin a studiat şi redat cu talent portretul lui Bacovia în creion. Modelul urmărea cu atenţie propriul său chip şi era încîntat de tehnica artistică a desenelor, vreo trei la număr; cel mai bun l-a reţinut şi l-a achitat Fundaţia, iar celelalte Anestin, foarte amabil şi fericit că-i pozase Bacovia, i le-a oferit şi azi sînt în Casa memorială.

Dar formatul volumului, hîrtia inferioară şi înghesuirea poeziilor pe o singură pagină dădeau un aspect meschin cărţii. Acest lucru s-a remarcat în presă şi a dat naştere unei curioase polemici cu urmările ce se vor vedea.

Răsfoind împreună cu poetul volumaşul, am fost neplăcut impresionaţi de ţinuta lui grafică. Dacă am fi fost consultaţi, dacă am fi avut cel puţin corecturile de rigoare, s-ar fi putut interveni pentru unele greşeli cu totul neadmisibile.

Cît a durat tipărirea volumului, editura nu a dat nici un semn de viaţă, pînă într-o dimineaţă cînd, la orele opt, gata să intru în clasă, văzui în holul şcolii pe Adrian Maniu. Avea un aer încurcat.

— Iată de ce am venit: îl rog pe Bacovia să dea o declaraţie că e mulţumit de felul cum a apărut volumul şi că l-a întocmit singur. Sînt atacat prin presă, sînt vizat în polemici.

Nu i-am promis nimic, fiindcă ştiam că Bacovia nu ar fi admis, oricît ar fi ţinut la prietenia lui. Era riguros

de corect şi avea un fanatic simţ al adevărului, ce niciodată nu-l escamota.

Nu mult după această vizită a apărut un articol foarte virulent într-un ziar, criticînd sever felul cum apăruse cartea. Am fost şi noi surprinşi. Conducerea Fundaţiilor a avut impresia că de la noi emana îndemnul la acea polemică. Complet fals. Nu văzusem nici un ziarist, nu cunoşteam pe nimeni de la acel ziar. Pe Bacovia îl lăsau indiferent toate acestea, iar eu nu aveam timp, relaţii şi dispoziţii de harţă cu nimeni, aşa că suspiciunea a fost gratuită.

Adrian Maniu plecase contrariat şi mîhnit de rezerva în care mă ţinusem. N-am avut ipocrizia unei exultante mulţumiri pentru apariţia cărţii, cu temenele de recunoştinţă direcţiei.

Într-o zi, citirăm într-un ziar de dimineaţă o notiţă cu următorul conţinut:

« Apariţia volumului *Poezii* de G. Bacovia a dat naştere la discuţii polemice. Anunţăm că poetul şi-a întocmit singur volumul... etc. etc. » Era prea mult această mistificare.

Nu am nota spre a o reproduce *in extenso*. Chestiunea părea închisă, dar a continuat cu un şantaj despre care voi vorbi şi pe care-l consider elocvent pentru moravurile vremii.

Contrariat de cinismul notei apărute, Bacovia s-a menţinut în tăcerea cu care brava toate ignominiile. Aveam să simţim răzbunarea nu prea tîrziu, atunci cînd, după ce i se aprobase publicarea romanului *Cîntec tîrziu*, acesta a fost refuzat fără nici o motivare; manuscrisul înapoiat a fost rupt de poet şi aruncat la coş. Din fericire mai aveam nişte copii ascunse.

Ne îngăduim să prezentăm o spicuire a prefeţei acestui volum, semnată A. Maniu, ale cărei pagini vrem

să le credem de perfectă bunăcredință, izvorîte din sinceră înțelegere și afecțiune pentru Bacovia:

«BACOVIA

Îndrăznesc, cititorule, să te îmbii în pragul acestei cărți, în cîteva cuvinte de prisos, arătîndu-ți pe poet și versul care îl cinstim.
Zeci de ani nenorocul a fîlfîit asupra soartei lui ca un corb, o viață întreagă a purtat sfiiciunea căprioarei, și ochii lui sînt la fel de adînci. În loc de date biografice, află că zîmbetul e cu adevărat trist, sensibilitatea l-a apropiat de acele mari înțelegeri din care se desprind cîntecele de tăcere și de veșnicie... Bacovia e blînd, timid, tăcut, plăpînd, lipsit de ambiții sau vanități, învins înainte de a intra în viață și pentru toate acestea făuritorul unor mari frumuseți a căror nemurire o cred boală fără leac, izbînd prea tîrziu.
Vei găsi în paginile volumului lumini din altă lume și vei rămîne fermecat cum din alăturarea unor sărmane vorbe se instrunează bogat melodiile. Acesta e talentul din flacără sfîntă. Nu te mira că e prea trist Bacovia — nu poate să fie altfel — la ce am aduce vină fiorului de groază din povestirile lui Edgar Allan Poë, plînsului clar de lună din nopțile lui Chopin, patimii nelegiuite din Baudelaire sau a mustra zăpada că e prea albă, trandafirul însîngerat și furtuna cu mireasmă de cremene. Versul lui Bacovia nu poate fi decît răsfrîngerea, cum îl răsună acea vioară nevăzută a eului lui. Uneori ai zice că e romantismul unui vals vechi pe clavecin, alte dăți crezi că-l desprinzi din harfa vîntului, din cavalul ploaiei, cîteodată ți se pare la fel cu clopotul jeluind de peste văi sau cu lacul ce își răscolește mîl și smaralde, clocotiri domoale și grave... Bacovia, osebit de toți poeții noștri de azi și de altădată, e singurul purtător al acestor tulburătoare taine. Scrisul lui e atît de desnădăjduit, că ajunge a fi astfel

altora alinare. În slujba dumnezeiască a poeziei curate, întrece amărăciunea durerilor, făurind acorduri pentru plîns şi orgă... »

Citisem împreună cu poetul toată precuvîntarea la volum şi, afară de unele afirmări, printre care mai ales aceea că « poezia lui Bacovia nu poate fi strigată mulţimilor în arenă », cu care Bacovia nu era de acord pentru că el îşi dorea tocmai mulţimilor mesajul său, aceste pagini ne-au impresionat adînc.

Bacovia îi era recunoscător prefaţatorului pentru gîndurile lui frumoase şi de aceea a suferit cu atît mai mult decepţia ce i-a produs amputarea poeziei *Rar*, una dintre poeziile cele mai dragi poetului, fiind din frageda tinereţe poetică şi a vieţii.

Din toată amploarea şi frumuseţea poemei *Rar*, lăsase numai o strofă.

Volumul mai conţinea şi multe alte trunchieri nepermise, pentru care fapt s-a şi luat poziţie în presă. Citām la întîmplare din acea polemică:

> « Să vedem cum se prezintă din punct de vedere al actului poetic bacovian antologia scoasă de Fundaţii. S-o spunem de la început: poezia lui Bacovia este ucisă cu desăvîrşire...
>
> Cazul poeziilor *Rar*, *Nocturnă*.
>
> În ediţia originală, *Rar* avea 6 strofe a cîte 5 versuri fiecare strofă:
>
> Singur, singur, singur,
> Într-un han, departe —
> Doarme şi hangiul,
> Străzile-s deşarte.
> Singur, singur, singur...
>
> Repetiţia, element caracteristic al tehnicii poetice bacoviene, are tocmai menirea să ne dea obsesia. Cu alte cuvinte, a desfiinţa versul

al cincilea înseamnă a distruge însăşi poezia. Finalul: „Singur, singur, singur" semnifică atmosfera centrală care învăluie totul şi datorită căreia cezurile sînt valabile.

A tăia acest final înseamnă a suspenda o respiraţie a gîndului. Fără repetiţie, strofa — şi cu ea întreaga poezie — nu are nici un sens:

Singur, singur, singur,
Într-un han departe,
Doarme şi hangiul,
Străzile-s deşarte.

Citind strofa în forma aceasta parcă-ţi vine să exclami: Ei, şi ce dacă străzile-s deşarte? În forma publicată de Fundaţii, poezia este un proces-verbal de constatare. Versurile n-au nici un sens. Pe cînd în original, tocmai finalul aceasta leagă versurile şi-ţi dă transfigurarea prezenţei poetului...

Citiţi poezia *Nocturnă* sacadat, tresărind, trişti. Şi atunci veţi înţelege de ce finalul acestei poezii:

Adorm, ascult...
Afară la fereastră toamna a spus:...
Of!

mutilat de Fundaţii astfel:

Adorm, ascult...
Afară la fereastră toamna...

reprezintă pur şi simplu o inconştienţă. Ce are versiunea Fundaţiilor? Poetul este un agent de constatare după această instituţie? Deoarece: „Afară, la fereastră toamna" este un proces verbal. »

Vehemenţa articolului a determinat conducerea editurii să se grăbească a da notiţa despre care am vorbit mai sus, şi anume că poetul şi-a întocmit singur volumul. Chestiunea aceasta nu se sfîrşeşte aici. Au survenit încă două evenimente în 1934.

Premiul național pentru poezie, după multe discuții și controverse, a fost acordat lui Arghezi și Bacovia. Nu aveau curajul să treacă peste unul sau altul dintre acești doi mari poeți. Premiul urma să se decearnă cu mult fast, la prima zi a cărții, ce se instituia pentru prima oară în acel an, inaugurată la Cercul militar, în sala cea mare de festivități.

Am primit din partea Societății Scriitorilor Romîni o invitație pentru amîndoi. În ziua indicată așteptam ultima inspecție pentru obținerea definitivatului. Am stabilit deci cu poetul să ne întîlnim la « Capșa », la orele una fără un sfert, eu venind de la școală. Să ia cu sine invitația. Mi-a promis că va veni.

Dar Bacovia nu se afla la întîlnire. Ora unu fără cinci minute. Am crezut că a intrat. Vorbind cu unul dintre comisarii prezenți, i-am spus cine sînt și mi-a dat voie să trec fără invitație. În sală — Bacovia nicăieri. Toți îl căutau cu înfrigurare și mă întrebau unde este. Am explicat președintelui S.S.R. ce se întîmplase și i-am spus că trebuie să se fi simțit rău de n-a venit. Fierberea se înteți cînd apăru și vodă. S-au ținut discursurile de rigoare. Se mai spera încă să apară și Bacovia. Dar n-a apărut. Astfel premiul național n-a mai fost decernat cu acel prilej, ci anunțat cui s-a acordat.

Nu știam cum să-mi explic absența poetului. Am plecat îngrijorată și mai devreme de la festivitate. Cînd am ajuns acasă, l-am întrebat:

— Ce s-a întîmplat, dragul meu? Ai fost la « Capșa » cum am stabilit?

— Am fost...

— De ce nu m-ai așteptat? Am sosit la unu fără un sfert. Puteai intra singur! Aveai invitația...

— Cînd am văzut atîția comisari și jandarmi... ce să mai intru? Să trec prin atîtea cordoane?... Și-apoi, ce?

Sînt copil să mă încoroneze cu premiu ca la cursul primar, măria-sa?...

— Le-ai făcut mare încurcătură, te căutau pretutindeni; le-ai dat programul peste cap...

Dădu din umeri şi ceru să ni se servească masa.

N-am mai discutat despre acest incident...

La zece zile de la articolul polemic, apărut la 24 mai 1934, am primit de la Fundaţii o scrisoare prin care poetul era poftit să-şi ridice premiul.

A doua zi am mers împreună, poetul rugîndu-mă să-l însoţesc. Am fost pentru o clipă în biroul directorului. Acesta chemă pe secretar şi-i spuse să ne conducă sus, şoptindu-i: « Să-i ceri scrisoarea ce ţi-am spus, înainte de a-i înmîna banii ».

Am urcat la etaj într-o cameră în care se aflau numai o casă de bani şi o masă, nici cel puţin un scaun. Atunci secretarul puse în faţa lui Bacovia o hîrtie cu firma Fundaţiei şi-l rugă să dea o scrisoare, prin care să declare că şi-a întocmit personal antologia publicată de Fundaţii şi că este foarte mulţumit cum a apărut.

Bacovia nu prea înţelegea ce rost avea să dea o asemenea scrisoare. S-a enervat. Mă întrebă:

— Şi anume ce vor?... Se apucă să scrie următoarea ciornă:

« Editarea ultimului meu volum de versuri a dat loc în presă la unele discuţii în jurul alcătuirii cuprinsului. Vă înştiinţez prin aceste rînduri că sînt mulţumit întru totul de felul cum a apărut, fiind astfel cum hotărîsem de comun acord. Primiţi, vă rog, expresiunea salutărilor mele distinse. »

Dar nu mulţumiri i se cereau, ci să declare că şi-a întocmit singur antologia şi că şi-a făcut personal corectura — ceea ce nu era adevărat. Aşa că trebui să scrie o

altă hîrtie, care a şi rămas la Fundaţie, iar prima a mototolit-o şi a lăsat-o pe masă. Șifonată şi scrisă aşa de nervos, nu voiam să rămînă să o afle alţii. Am pus-o în poşetă şi nu ştiu prin ce împrejurare mi-a rămas printre hîrtii, aşa că o am şi azi.

Bacovia a fost indignat de acest şantaj la care fusese silit şi bancnotele le boţi în pumn, iar la ieşire mi le dădu cu adîncă repulsie: « Poftim ! » Pînă acasă nu am mai scos nici un cuvînt. Acasă răbufni:

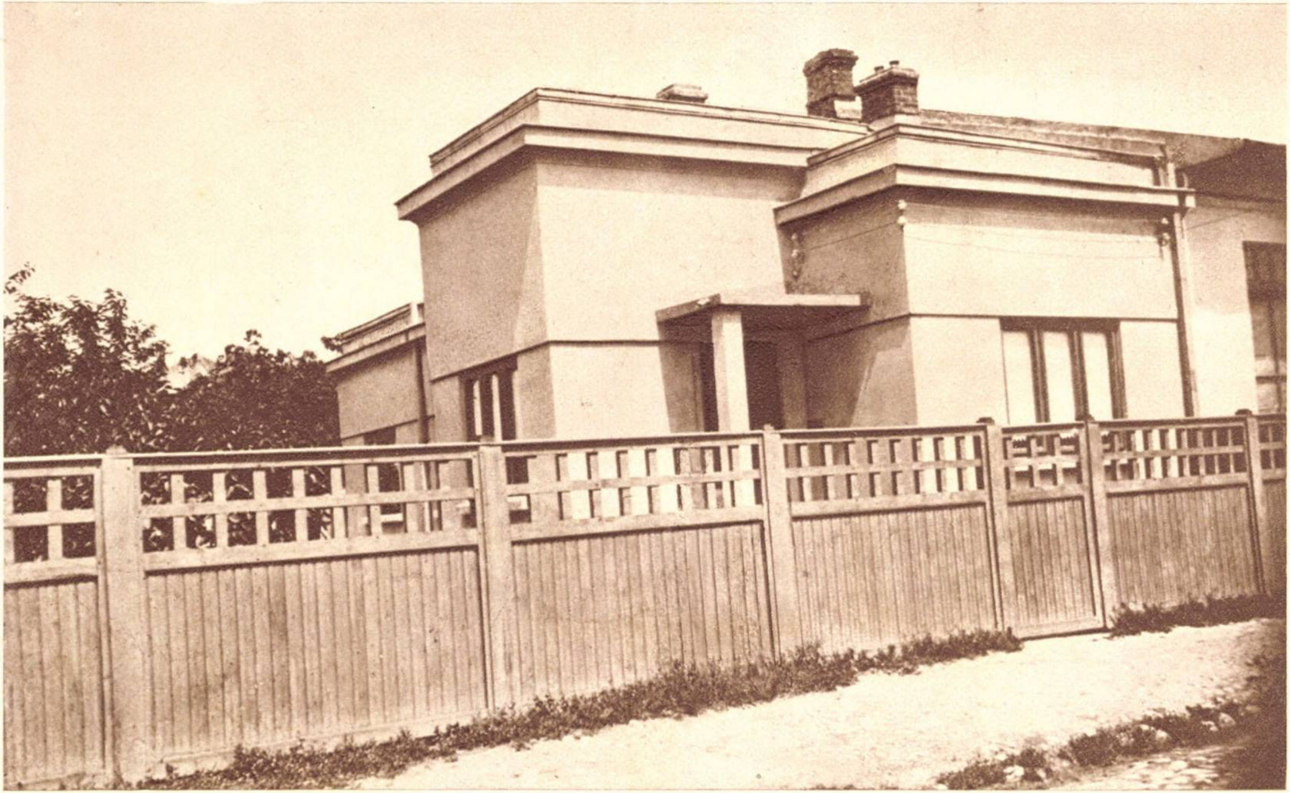
— Au ţinut cu tot dinadinsul să le acopăr greşeala... cu o declaraţie de complezenţă... M-am gîndit la Adrian Maniu, deşi el nu s-a gîndit la mine. Îmi venea să fac bucăţi bancnotele celea, aşa de tare m-a indignat ignominia asta.

Fumă două-trei ţigări şi rămase cu privirea spre grădină... Am luat masa într-o tăcere grea.

Peste cîteva zile, prietena noastră Eufrosina Pală dădu o recepţie spre a sărbători premierea lui Bacovia, la care era invitată, printre alţii, familia Delavrancea: văduva marelui scriitor, cele patru fiice ale sale şi o nepoată.

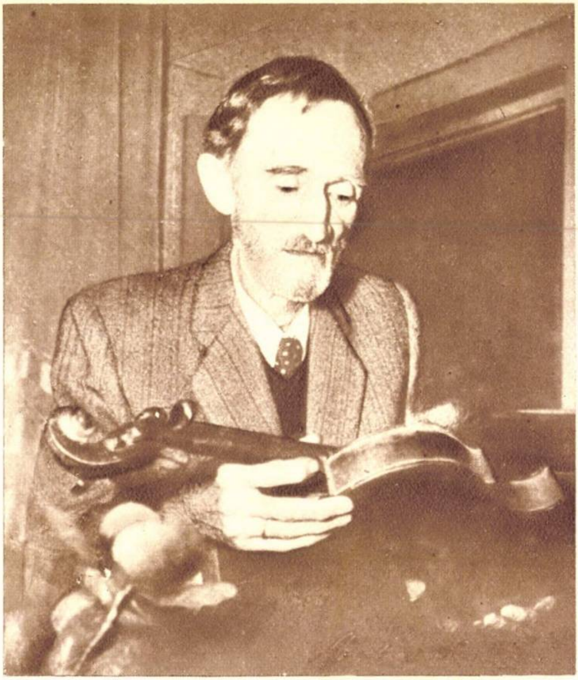
Ca de obicei, la început, Bacovia n-a primit invitaţia, dar auzind că va lua parte şi Cella Delavrancea, pe care o admira pentru felul cum interpreta la pian muzica lui Chopin, a acceptat. S-au cunoscut cu acest prilej personal. S-a întreţinut cu cei prezenţi şi a rămas visător pe fotoliu, parcă aşteptînd să audă pe marea pianistă. Aceasta, la rîndul său, a rămas pe alt fotoliu, întreţinîndu-se cu Margareta Müller Verghi, mătuşa sa. Ambii artişti au schimbat cîte o privire.

La plecare, am fost conduşi la maşină de gazdă şi fiicele lui Delavrancea, care au rămas apoi în parcul cu trandafiri al azilului Ghenadie, gazda fiind directoarea acelui azil.

Casa în care a locuit poetul din 1933 pînă în 1957

Bacovia cu vioara sa
(1956)

Agatha Bacovia (1958)

În mașină, poetul îmi spuse, după oarecare tăcere:

— Oare dacă o rugam să ne cînte la pian, ne-ar fi cîntat?

— Cred că da! E așa de drăguță și ar fi înțeles ca artistă solicitarea unui artist...

Nu mai spuse nimic.

Acasă execută la vioară o nocturnă de Chopin. Nu cîntase de mult. Cîntă cu multă plăcere.

Peste puțin, am întîlnit pe pianistă la sora sa Bébé. I-am spus ce ar fi dorit poetul și întrebarea ce-mi pusese.

— Și eu m-am întrebat cînd m-am întors în salon: Oare, dacă l-am fi rugat să ne spună versuri, ne-ar fi spus?

Cînd i-am comunicat poetului acea coincidență, a zîmbit. Era vesel că făcuse cunoștință cu familia Delavrancea. Pentru scriitor avea multă admirație și nu mai puțină pentru orator, pe care avusese prilejul să-l audieze.

În ultimul timp, pe Cella Delavrancea o urmărea la concertele transmise prin radio, cum îl urmărea și pe Enescu. Erau muzicanții romîni preferați: primul pentru vioara sa fermecată, compozitorul și dirijorul genial, Enescu; a doua, pianista și interpreta cea mai subtilă a lui Chopin și Mozart, a lui Bach și Liszt, cu o tehnică, artă și sensibilitate ce-l impresionau.

În acel an 1934, la Geneva, poetul Lucian Blaga a făcut o comunicare asupra poeziei romînești, vorbind și despre opera lui Bacovia. În urma acestei prezentări, almanahul englez de biografii ale oamenilor de seamă a invitat pe scriitorii romîni să trimeată date mai ample biografice spre a fi folosite în acest almanah.

S-a adresat și lui Bacovia o asemenea invitație, care s-a plimbat pe la Bacău, unde fusese adresată, și îi parveni în București cu mare întîrziere. Scrisoarea era însoțită

de un chestionar ce urma să fie completat în limba franceză şi cu solicitarea unui autograf al poetului. [1]

Almanahul a apărut şi, deşi solicitasem un număr contra-cost, editorii englezi n-au mai răspuns. Biografia poetului figurează însă din 1935—1936 în acel almanah, despre care vorbeşte scrisoarea de mai sus. Scrisoarea originală, la maşină, e în colecţia memorială.

Sfîrşitul anului şcolar 1934 a fost extrem de agitat, cu nenumărate frămîntări şi mizerii din partea « amicului » meu de la minister.

În decembrie 1933 — după cum am mai amintit — a decedat titulara catedrei la care eram detaşată. Catedra

---

[1] Reproducem numai scrisoarea, chestionarul fiind expediat expres de noi la Zürich:

Zürich, la 19 février, 1934.

Monsieur G. Bacovia, Bacău

Ref.: Who's who in central and East Europe.
Section: Poland Rumania.
Monsieur,

Nous avons reçu l'ordre de rédiger la section appartenante à votre pays dans l'almanach Anglais des biographies «Who's who in central and East Europe», contenant à peu près 10.000 biographies des proeminentes de 15 pays.

Pour nous faciliter cette tache il nous manquent des détails pour le controle et le complétement des dates déja dans notre possesion. Nous vous prions de vouloir bien remplir le questionnaire ci-inclus et de nous le faire parvenir dans l'enveloppe de réponse attachée, aussitôt que possible.

Nous constatons que vous n'auriez aucune obligéance quelconque en nous rendrant le questionnaire, cette œuvre étant vendue notamment en Amérique, Angleterre et les Dominions. Les bibliothéques, universités et d'autres écoles, les corporations publiques, journaux, clubs politiques, banques et les gens dominents dans la vie économique etc... auront besoin de cet almanach unique en langue anglaise.

Nous vous prions, Monsieur, d'agréer l'assurance de notre considération la plus parfaite.

THE CENTRAL EUROPEAN
TIMES PUBL. CO. LTD.

a fost declarată vacantă şi inclusă în tabloul de transferări ce urmau să aibă loc în iunie 1934.

Înainte însă de a se publica şi definitiva transferările, am încercat să-mi obţin dreptul.

Mă frămîntam atît de teribil, încît poetul începuse să se teamă:

— Prea mult le chinuieşti toate. Ai să cazi în lupta asta sălbatică.

Nu mai îmi puteam ascunde îngrijorarea. M-am gîndit la un mare personaj al presei burgheze, să-l rugăm să ne ajute în această clipă grea. Avea mare trecere. Susţinea că-l apreciază pe poet. Bacovia m-a refuzat.

— Nu, nu merg, orice s-ar întîmpla.

I-am reînnoit rugămintea şi abia a acceptat. I-am cerut personajului în cauză o oră prin telefon. Ne-a fixat ora şase. Ne-am dus amîndoi la redacţie. Ne-a primit, ne-a invitat pe scaune.

— Ei, ce te-aduce la noi? întrebă pe Bacovia.

Emoţionat, îi spuse păsul.

— Te rog să ne dai o mînă de ajutor... ai multă trecere la ministru.

Cel solicitat îşi plimbă privirea asupra noastră, de la unul la altul, crucişă, încruntată. Bacovia era foarte palid. Celălalt tăcea. Deodată sări ca ars. Îşi puse mîinile în păr, începu să măsoare biroul cu paşi mari şi repezi, strigînd:

— Ce să fac eu? Ce pot să vă fac eu? N-am nici o putere. Se vedea că nu voia să facă nimic. Ne aruncă o nouă privire strîmbă, şi ieşi pe una din uşi.

Bacovia pălise mai tare. Ne-am ridicat şi am ieşit pe uşa cealaltă. Pe scară am întîlnit pe aceea ce-mi lua catedra.

Acasă, poetul mi-a spus cu adîncă amărăciune:

— Vezi de ce nu voiam să merg, draga mea? Îi cunosc eu pe cei de felul acestuia. Nu trebuia...

De acum începu lupta lungă şi grea, nespus de grea pentru obţinerea unei transferări în Bucureşti. Chinul detaşărilor era cumplit, sub teroarea fiecărui început de an şcolar. Unde voi fi anul acesta? Greutăţile familiale creşteau. Trebuia totuşi să smulg un loc stabil.

Anul următor infamia transferării se repetă, şi tot aşa pînă în anul 1936, cînd atacai în contencios transferarea ce-mi fura pentru a treia oară drepturile. Procesul a durat trei ani, din cauza amînărilor şi celor mai josnice greutăţi ce le făcea ministerul. În tot acest timp, n-am mai obţinut detaşarea. A trebuit să fac trei ani naveta Bacău-Bucureşti. Nu încerc, pentru că nu voi izbuti să redau chinul, tortura, iadul celor trei ani de supliciu pentru mine, pentru poet şi pentru copilul nostru, pentru tot zbuciumatul nostru cămin. Bacovia era acum în culmea nefericirii. Începu să bea. Îl pîndea o nouă intoxicare.

Care era starea mea sufletească pe lungile drumuri de la Bacău la Bucureşti, e greu de redat. Plecam mortificată: aproape inertă, mă ducea în noapte trenul şi nu ştiu prin ce minune regăseam la catedră puterea de a face cîte şase ore de curs, uitînd în aceste ore coşmarul ce trăiam.

Oricîte au fost aceste greutăţi, avui satisfacţia de a cîştiga procesul la prima instanţă, în anul 1939. Cîştigam catedra retrospectiv, de la data intentării procesului (1936), de cînd se socotea şi vechimea la catedra ce mi se refuzase.

Ministerul refuză însă să execute sentinţa, motivînd că trebuia să facă recurs la Casaţie. Dar acest recurs nu se gîndea să-l intenteze, spre a-mi zădărnici transferarea de la Măgurele-Ilfov (unde trecusem între timp) la Bucureşti, unde veneam de drept tot pe baza mediilor şi calificărilor, precum şi a motivelor familiale. Avocatul mă sfătui să intentez recursul în numele ministerului. Ceea ce am şi făcut.

Am cîştigat de la prima şedinţă şi la această instanţă. Dar ministerul tot nu voia să execute sentinţa nici de astă dată, spre a putea intra în drepturile mele şi a obţine transferarea. Consiliul de inspectori m-a propus printre primele sau prima chiar, dacă nu mă înşel. Tabloul cu propuneri a apărut în ziar. Atunci am fost chemată la minister, unde mi s-a cerut de adjunctul ministrului să sau o declaraţie de renunţare la cei 36.000 lei diferenţă de salariu, ce mi se cuveneau prin sentinţă. Am dat declaraţia cu condiţia transferării. Peste trei zile, am aflat din publicarea transferărilor că mi se anulase propunerea de transferare, după ce mi se furase şi amărîtul salariu din cei trei ani de zbucium.

Bacovia era bucuros că sfîrşisem procesul ce durase patru ani. Cîştigul de cauză a însemnat un balon de oxigen pentru răbdarea noastră. Poetul avusese încredere că voi cîştiga procesul. Studia legea contenciosului administrativ. Îl exasperau, ca şi pe mine, mîrşavele amînări. A fost însă foarte optimist. Mă încuraja. Nu ştiu ce-i dădea acea încredere în izbînda mea. Cînd mă întorceam epuizată de la gară, sau de la proces, venea lîngă mine şi-mi spunea:

— Totul este să rezistăm, draga mea!

Şi am rezistat... O, cît a trebuit să rezistăm! Şi la cîte adversităţi...

În primăvara anului 1935, de ziua poetului, am pierdut pe sora mea Ştefania. Am mers cu poetul la capelă unde era expusă să-şi ia ultimul rămas-bun. A rămas cîteva clipe adînc îndurerat. Moarta era frumoasă în albul ce o învestmînta: florile erau albe, doliul în postav alb, decorat cu plante verzi. Avea un aer solemn de somn netulburat. A murmurat: «Cu braţele albe pe piept puse cruce»...

Era o zi de argint şi de soare, cum numai april poate aduce. Bacovia avea ochii umezi. Eu nu mă mai puteam desprinde de acolo. M-a luat de braţ şi, încet, m-a dus de lîngă catafalc. La înmormîntare n-a mai putut participa. Era prea abătut. Sora mea îl apreciase, îl admirase, îl iubise. El ştia, şi simpatia lor fusese reciprocă.

În mormîntul ei se odihneşte azi poetul. Numele le sînt apropiate, pe lespezile reci ale marmorei, fără alt grai decît al amintirii.

După această pierdere m-am îmbolnăvit de o gravă nevroză cardiacă. Trei luni am stat în concediu şi aproape un an nu mi-am revenit.

În iulie, acelaşi an, Bacovia şi cu mine am fost invitaţi de către librăria Alcalay să dăm autografe cititorilor, împreună cu mai mulţi scriitori: Arghezi, Minulescu, Ionel Teodoreanu, N. D. Cocea şi alţii.

Se mai aflau unele volume ale lui Bacovia, apărute la editura Alcalay, iar din ale mele ultimul, *Pe culmi de gînd*, apărut în 1935.

Eram instalaţi la prima măsuţă din dreapta intrării, apoi Minulescu. La prima măsuţă din stînga Arghezi, în continuare N. D. Cocea, I. Teodoreanu.

Atît la Arghezi cît şi la Bacovia, autografele se dădeau în linişte, cu toată seriozitatea. Minulescu făcea mare tapaj. E drept că la el erau mai ales liceeni. Le citea cu glas tare, declamatoriu, dedicaţiile foarte lungi, adăugînd: « — Măi, să nu uiţi pe autor la chip », sau cine ştie ce alte glume spuse tare, jovial. De asemenea, la Ionel Teodoreanu, veniseră cele mai multe studente şi eleve, gălăgioase, aferate, iar autorul se întrecea în dedicaţii metaforice, recitate cu dicţiunea de la bară. Bacovia dădea numai autograful şi data.

La măsuţa lui Arghezi, de asemenea multă reverenţă şi gravitate. Sobru, nu-şi comenta dedicaţiile. Lîngă Arghezi, ceva mai volubil, semna N. D. Cocea. Cu figura leoniană, cu timbrul foarte grav, se apropie de Bacovia. Nu-l văzuse de nu ştiu cînd.

— Ce mai faci, Bacovia? izbucni cînd se apropie de el. Bacovia însă nu-l observase pe Cocea şi cred că pe nimeni, aşa era de visător cînd a intrat în librărie. Se lumină îndată ce-l văzu pe Cocea. Ochii îi deveniră zîmbitori; un surîs îi flutură pe buze, după ce tresărise din uimirea de a-l vedea în faţa lui.

— De cînd nu ne-am văzut? Şi Cocea îl acoperi aproape cu trupul său voluminos cînd îl îmbrăţişă. Cîţi ani or fi de la Macedonski, de la *Facla*, de la terasă? Era aşa de exuberant, de detunător glasul lui Cocea, că nu mai avea răgaz Bacovia să-i răspundă. A şi uitat să mă prezinte. Eu priveam cu plăcere scena aceasta, în care doi scriitori cu temperamente aşa de opuse vibrau la unison de bucuria revederii. Cînd mi se prezentă, îmi spuse imperativ:

— Dumneavoastră ştiţi cine e Bacovia? Cel mai mare poet al nostru, în viaţă, doamnă! El şi Arghezi, adăugă arătînd spre măsuţa acestuia.

L-am lăsat pe Cocea să vorbească cu Bacovia şi am cumpărat *Cărticica de seară*, apărută chiar atunci. Am trecut la măsuţa autorului şi i-am solicitat un autograf, ca orice cumpărător. O am cu următoarea dedicaţie: « Doamnei Agatha Bacovia, confraternitate sfioasă şi omagii, T. Arghezi, 1935, mai 25... »

Regret că nu i-am solicitat şi lui Cocea un autograf.

Cuvîntul « sfioasă » era o aluzie la o mică polemică ce-mi îngăduisem în legătură cu un articol al maestrului *Cuvintelor potrivite* despre scriitorii noştri din trecut.

La 1 iulie, acelaşi an, am plecat pentru prima oară cu Bacovia pe litoral.

Cu un tren accelerat ce pornea din Bucureşti la 11 seara ne-am îmbarcat: poetul, eu, fiul nostru şi femeia. Am fost invitaţii învăţătorului I. Crişan. Mai aveam acolo un coleg, director de liceu, O. Mărculescu.

Am stat o lună în condiţii destul de bune, dar era foarte obositor drumul la mare, în port, unde ajungeam cu o maşină de curse foarte hodorogită.

Primul contact al poetului cu marea a fost interesant. Imensitatea calmă, albastră a mării sub imensitatea de cristal albastru a cerului, l-a impresionat puternic. Privind şi tot privind, a stat pe ţărm adînc tăcut, gînditor. Asculta freamătul abia perceptibil al mării, deosebit de calmă în ziua aceea. Intrase într-o adîncă meditaţie şi nu mai exista nimic în jurul lui, cu tot zgomotul de pe plajă. Privea dealurile şi stîncile albe şi abrupt despicate pe ţărm, capul argintiu din dreapta... « Şi-a încins marea iataganul uriaş », mi-a spus într-un tîrziu. Aşa i se păruse spada de argint ce scînteia în depărtare. Mergeam des la o fîntînă de pe ţărm. Urmărea atent cascada ei înspumată şi rece, sub căderea căreia îşi puneau oamenii sticle cu apă sau vin, brumate imediat cu o pojghiţă ca de gheaţă, ogoind infernala sete a atmosferei sărate şi căldura toridă de pe plajă.

Am urcat dealul privind. În zare, priveliştea era o măreţie a ochilor uimiţi. Marea se vedea în toată nesfîrşirea ei...

— Nesfîrşită, ca nesfîrşirea vieţii pe întinsul globului, spuse vădit uimit. Ce limpezime; nu ţi se pare cerul răsturnat pe ape? Formează împreună un glob, ce la orizont îşi apropie marginile şi abia acolo se închide unde nu se mai zăreşte nici o limită, nici cu binoclul. Mi-l trecu... Aşa era. În fund, foarte în fund, buza

cerului se închidea peste buza mării. Copleşitoare revelaţie marină pentru poet. Am zăbovit mult prima zi la mare. Părea că voieşte cea mai lacomă provizie de impresii. Dar... l-a obosit. A doua zi nu ne-a mai însoţit. Îl obosea mai ales drumul cu maşina aceea hodorogită, cu mirosul de benzină, cu zăpuşeala interiorului, în care trupurile asudate şi înghesuite făceau atmosfera înăbuşitoare.

Într-o zi am parcurs distanţa pînă la port, unde începea marea, patru kilometri pe jos şi ne-am întors, după-amiază, spre seară.

Îl interesa ţinutul, ca ceva foarte depărtat şi diferit de Moldova, cu vegetaţia ei verde, sumbră...

— Totul este obositor de alb, draga mea!

Ce palide păreau grădinile de zarzavat în rama coastelor albe, golaşe, cu o iarbă măruntă, albită şi ea de praful stîncilor. Caprele păreau pe fundalul alb nişte gîngănii negre abia vizibile. Era un peisaj atît de nou pentru poet...

Cînd am coborît la mare, amurgul începuse orgia lui de culori ce le aşternea pe valuri într-o pictură ciudată şi fluidă, schimbînd nuanţele din secundă în secundă. Se însera... Ne-am desprins greu de stînca de pe care amîndoi privisem vrăjitoria de nuanţe şi dansul valurilor ce ne absorbiseră într-o taină de negrăit...

Cînd ne-am întors, coborau umbre stinse în roşu, auriu şi violet, peste stîncile albe, peste grădinile şi fîntînile de la care măgăruşii duceau samarele, urcînd într-un balans leneş spre coastele roşcate.

— Stranie cromatică, spuse poetul. Aş picta straturile acestea cu maci spînzuraţi din toate crăpăturile — poate visuri... poate poezie... Oriunde amurgurile au poezia lor... Nu simţi un glas? Eu îl aud... îl aud; parcă grăiesc secolii. Parcă grăiesc morţii antichităţii

din stîncile mormîntale... Şi-n fîntînile acestea bizare cîntă un susur ciudat, de adîncuri acustice...

Cu un an înainte scrisese poezia intitulată *La ţărm*, fără să fi văzut marea:

> O, gînd amar...
> Singurătăţi,
> Pribege seri de primăvară,
> Parfumuri ce se duc pe vînt
> Şi flaute din stînci de mare...
> — A fost ca niciodată...
> Şi valuri ce foşnesc la ţărm,
> Îngrijitoare aşteptări,
> Singurătăţi
> Şi flaute
> Din stînci de mare...
>
> (*Comedii în fond*, 1934)

Îmi spuse poezia mergînd cu paşi înceţi, cu mîinile la spate, privind înainte.

— Da, ca nişte sunete de flaute mi s-a părut şi acum foşnetul valurilor...

Peisajul devenea sălbatic, arhaic şi straniu, privit de pe malul roşcat. Jos, tătăroaicele cu şalvarii negri, pitoreşti, cu căldările de aramă cenuşie pe cobiliţe, păreau contopite cu cadrul!... În nonşalanţa lor figurau mişcări stranii. Şi întunericul cădea grăbit, foarte grăbit. Abia am mai desluşit drumul spre casă...

Am ajuns copleşiţi de culori şi de sunete marine...

Am rămas pe scaunele lungi, mult, în seara aceea, sub stelele unui cer fără lună... Marea începuse să-i provoace insomnii. Nu ştiu dacă nu reverii îndelungate. Cîntau cocoşii după miezul nopţii şi stam tot afară în peisajul torid de ţinut dobrogean...

În primul trimestru al anului 1936, Bacovia avu din nou o stare nervoasă. Au reînceput agitaţiile, insom-

niile, după care urmau zile de apatie. Se punea din nou problema internării în clinică. Avuseseră loc transformări, secţia de psihiatrie era cu totul în atenţia şi supravegherea noului director, dr. T. Acesta cunoştea opera poetului. L-am internat la o rezervă clasa I-a. Profesorul îşi rezerva cel puţin jumătate de oră zilnic, să se întreţină cu bolnavul. Marea depresiune a poetului o atribuia în primul rînd acelei trăiri interioare şi extremei sensibilităţi.

— Trebuie să-l scoatem din carapace, să-i redăm încrederea că poate reintra în viaţa socială, să găsească teme noi de gîndire, de meditaţie, zări noi de contemplaţie, spunea acesta.

Îl ruga să scrie. Nu mai scrisese de mult nici un vers. Poetul încercă mai multe poezii. Medicul se interesa de ele. I le luă şi i le duse personal la o foaie literară. Îi comunică poetului că vor apărea. Acesta se însenină văzînd că au apărut. Profesorul era încîntat de transformarea psihică ce se opera în fiinţa pacientului. « Trebuie să-l redăm vieţii ! E un rezervor de mare sensibilitate. Structura sa biologică iese din comun, ca şi aceea cerebrală. De aceea şi creaţia poetică este excepţională. » Bacovia avea un vădit recul în faţa doctorilor: uneori se închidea într-un mutism total. Faţă de acest medic era mai comunicativ, i se deschidea sufleteşte — ceea ce se datora tactului şi apropierii calde, lipsită de distanţa şi superioritatea ce-şi arogă unele somităţi. Se interesa de creaţia poetului şi urmărea acest proces. Deosebirea era atît de mare faţă de tratamentul anterior, că în adevăr bolnavii ieşeau vindecaţi sufleteşte din secţia sa. De înţelegere sufletească avea nevoie, psihicul atît de hărţuit de vicisitudini al poetului...

Pentru vara aceea profesorul ne recomandă cel puţin două luni la munte. I s-a interzis marea. Pe valea Prahovei,

ni se indică în special: Sinaia, Buşteni. În primele zile ale lunii iulie am plecat la Poiana-Ţapului, unde trebuia să rămînem pînă la 1 august, cînd urma să plecăm pentru o lună la Buşteni.

La Poiana eram invitaţii fratelui poetului, Eugen, care construise de curînd o vilă înspre Zamora, modestă, fără pretenţii, dar situată într-o poziţie foarte frumoasă, în faţa superbului masiv al Bucegilor, înconjurată de imensa pădure de brazi.

Bucegii, cu Omul şi Caraimanul, făcură o profundă impresie asupra sa. În chioşcul vilei, dar mai ales de la fereastra camerei, privea îndelung frumosul fundal al munţilor, cu diadema vîrfurilor şi crestele uriaşe. Încă din primele zile un calm adînc coborî asupra sa. Aerul tare al codrilor de brazi îl însufleţea. Liniştea solemnă a înserărilor leneşe, mulcomitoare, îl învăluia în visări îndelungate. Reculegerea, calmul amurgurilor lente erau aşa de diferite de a celor fremătătoare de la mare... În zilele de ploaie, reci, stătea în marchiză şi privea cum totul era învăluit în norii cenuşii, atîrnînd atît de aproape de pămînt, încît ascundeau privirilor zile întregi vîrfurile munţilor rămase în lumina senină de deasupra norilor. Nu am putut face nici o ascensiune. Ar fi fost prea obositor pentru amîndoi; el slab şi convalescent, eu cu starea mea cardiacă, aveam nevoie de foarte multă odihnă.

Nervii înviorați ai poetului se calmau. S-a reconfortat. Dormea şi după-amiaza. Nici o doctorie. Se întrema, căpăta dispoziţii şi înseninări vădite.

Uneori lua « băetul » şi se ducea pînă la Buşteni. Venea încîntat de cîte o mică excursie prin pădure. În tăcere şi linişte, parcurgea un ceas pădurea cu mirosul puternic de răşină de brad pînă la ora prînzului şi lua masa cu mult apetit, deşi obişnuit mînca puţin.

Într-o zi de sfîrşit de iulie, am hotărît o plimbare la Sinaia. Cînd am ajuns în Sinaia, un nor gros cobora repede de pe munţi, şi în gară se revărsă într-o ploaie torenţială. Am intrat în restaurant, am stat un sfert de oră; ştiam că la munte, vara, ploile trec tot aşa de repede cum vin. Am angajat o trăsură cu nădejdea că ploaia va înceta. După o oră de rătăcire prin Sinaia, fără cel puţin să vedem oraşul, împiedicaţi de coşul şi muşamaua trăsurii, am ajuns la adresa ce căutam. Nu am găsit pe nimeni. Ne-am întors la gară, căci ploaia luase proporţii de potop. Eram înfriguraţi. Astfel s-a sfîrşit vizita proiectată. N-am mai revenit...

La 1 august ne-am instalat la Buşteni. Nefiind camere libere la vila scriitorilor, ni s-a oferit o cameră la hotelul Mărăşeşti. Ieşeam la masă, ceea ce constituia unica mişcare. Erau mulţi scriitori, care luau masa în apropierea mesei noastre, şi cu care ne împrietenisem. În parcul vilei scriitorilor, Bacovia se întreţinea des cu unii din confraţii aflaţi acolo. Printre ei M. Sorbul, Ş. Cioculescu ş.a. Maria Sereda-Sorbul, delicioasa artistă, ne devenise prietenă. Recita frumos poezii din volumul lui Bacovia, ceea ce poetului îi făcea mare plăcere.

În vara aceea apăru şi volumul *Comedii în fond*, la editura Alcalay; manuscrisul, cumpărat cu suma de 5.000 (!) lei, deveni proprietatea editurii, cu condiţia de a mai putea fi folosit într-o ediţie completă sau « opere alese ». Altfel, îşi rezerva exclusivitatea.

Ş. Cioculescu, care ne-a vizitat la hotel, avea o atitudine de rezervă faţă de apariţia *Comediilor în fond*. Bacovia sesizase. Mi se pare că i-a oferit un autograf, şi i-a dat chiar un facsimil. Şerban Cioculescu a scris mai multe articole despre Bacovia. Într-unul îl califica: « Domnul Bacovia e un fel de mare poet pe o singură coardă »...

Dar Ș. Cioculescu a fost mai tîrziu printre cei puțini care au sesizat și nota socială din opera bacoviană. În ziarul *Ecoul*, din august 1944, scria: « În recentele culegeri reținem accentul social, cu un energic apel: « Sculați ai muncii proletari! »

Cam acestea au fost relațiile cu scriitorii în timpul șederii la Bușteni. Masa o luam în trei: noi și copilul. Salutam, ieșeam și reveneam, mai totdeauna singuri. Uneori refuza să vină la masă. Prefera să comande ceva jos, la restaurant. Era mare distanța și prea aglomerat restaurantul ce ni se repartizase.

În volumul *Comedii în fond* se aflau o serie de poezii mai vechi, dintre anii 1900—1906, una din 1920 *(Sfîrșit de toamnă*, pagina 183) din ediția Fundațiilor, iar restul poeziilor erau dintre anii 1933—1936.

Poezia *Pastel* (1936) a fost scrisă pe cînd se afla, ultima dată, în spital:

> Tăcute locuri... curent
> Pe podul gîrlei... se dezgheață —
> Corbi...
> Ce înțeles... viață...
> Ca altădată, nimeni...
> Crengi în violetă ceață —
> Curent pe podul gîrlei...
> Burgheze zări... viață.

Cu toate frămîntările prin care treceam, poetul scria tot în anul 1936 poezia *În fericire:*

> Sînt clipe cînd toate le am...
> Tăcute, duioase psihoze —
> Frumoase povești ca visuri de roze...
> Momente cînd toate le am.
>
> Iată, sînt clipe cînd toate le am...
> Viața se duce-n șir de cuvinte —
> Un cîntec de mult... înainte...
> Momente cînd toate le am...

Era sincer. Urmau zile cînd se simţea mulţumit, împăcat cu viaţa. În acele « tăcute », « duioase psihoze » se părea că nu-i lipseşte nimic spre a fi « în fericire », cum spune titlul. Modest cum era, cerea vieţii atît de puţin! După ultima ieşire din sanatoriu, scrisese poezia *Curaj*:

Deşi, cu iarna care a trecut
Poate părea c-am murit —
Şivoaie se duc din grele zăpezi...
Cîntări, şi cîntări m-au trezit.

Gălăgioase glasuri mi-au zis
Despre-o viaţă oricît de-amară...
Şi soarele, sus, un cer a deschis,
Cu bucurii de primăvară.

Accepta o viaţă oricît de grea fiindcă iubea viaţa, deşi îl dureau deseori pînă la disperare cruzimile ce-i rezerva ea.

— Ce-ar fi natura aceasta fără viaţă? Viaţa umană mai ales? Ce pustie fără om, oricît de luxuriantă în imensitatea ei!

Pentru această viaţă oricît de amară atunci, spera, aştepta un « viitor măreţ », înnobilarea omului, elanul spre o existenţă înaltă, prin aspiraţii sociale superioare. Fireşte, însă, că nu de la orînduirea în care apăruse şi pe care o detesta.

De cîte ori îmi împărtăşea asemenea gînduri, după lungi incursiuni intelectuale prin epoci istorice trecute! « Prin cultură am trăit toate civilizaţiile », se exprimă Sensitif, eroul *Dintr-un text comun*. Îl interesa istoria culturii, istoria devenirii societăţii omeneşti. Citise în tinereţe din opera lui Marx, şi căuta să înţeleagă cît mai adînc legile sociale ce stau la baza acestei deveniri istorice, la care medita cu perseverenţă.

Deşi nu edificat cum va decurge istoric acest proces' poetul avea conştiinţa clară a necesităţii dezvoltării omenirii spre socialism. A fost convingerea sa pînă în ultimii ani ai vieţii, cînd a şi scris în *Cogito:* « Mi-am îndeplinit toate profeţiile politice »... (1956)

În vara anului 1937, am plecat din nou la mare, mai întîi singură — să amenajez o locuinţă cu cele necesare, deoarece medicii prescriau pentru copil marea — apoi au venit şi ei. În acel colţ marin, în mod excepţional, aveai aerul de colină, ceea ce îmblînzea climatul aspru al mării, mai mult decît în altă parte de pe litoral. Aerul era minunat şi, după plajă, făceam aeroterapie, rămînînd pe terasa vilei tot restul timpului.

Cele trei încăperi aveau ferestrele spre mare. Un dormitor cu ferestre pe colţ, ambele cu vederea la mare; sufrageria cu fereastra în faţa mării şi terasa expusă la mare. Prin uşile toată ziua deschise, marea rămînea sub privirile noastre în permanenţă. Văzută de la acea înălţime, era o nebănuită minune.

Pe terasă aveam scaunele lungi de pînză şi masa la care scriam sau mîncam sub briza mîngîietoare a mării.

La 10 iulie, acelaşi an, ne-am instalat întreaga familie în « Căsuţa Valurilor », care ne aştepta primitoare, plină de linişte şi poezie.

Bacovia s-a aclimatizat foarte repede. Şi, curios, nu mai avea insomniile ce avusese cu doi ani înainte. Dormeam mai toată ziua, fiind foarte cald, iar vraja acestor locuri ne fura nopţile. Încă din amurg rămîneam pe terasă, întinşi pe scaunele lungi, înveliţi în pleduri, cu cîte o pernă sub căpătîi. Liniştea se întindea rece şi parfumată de cimbrul colinelor albe, pe vîrful cărora păşteau caprele asemenea unui joc de şah în dezordine.

Începeau greierii să cînte subţire prin ierburile mărunte. Răsăreau stelele şi sclipirile lor ni se păreau chemări spre înălţimi... Calm de noapte senină, fără lună. Ne învăluia o ceaţă uşoară. Clipocitul leneş al mării de la sute de metri distanţă se auzea stins, ca din cine ştie ce imense adîncuri. Începea să apară luna în toate fazele ei. Primul pătrar de aur, abia desenat pe albastrul cerului, cu luceafărul strălucitor, sclipind neobosit pe înaltul firmamentului. Luna creştea în fiecare seară, cu luceafărul tremurînd în mijlocul cerului, iar stelele aveau licăriri neobosite. Cu cît creştea luna şi strălucea mai tare luceafărul, părea că şi stelele îşi modifică strălucirea.

Poetul urmărea jocul acesta stelar îndelung. Uneori exclama: « Care vor fi şi ale noastre? »

Din aceste contemplări ale firmamentului izvorîse şi poezia *Vreodată* scrisă cu mult în urmă. Mi-a spus-o în una din acele seri...

> ...Şi voi lua din cer
> Ceea ce nu mai găsesc
> Prin stele,
> De cînd rătăcesc.
>
> Această gîndire mai vreau
> Din cîte am dorit —
> Sau cerul e rece
> La infinit...
>
> *(Comedii în fond)*

Dar cerul marin nu era rece, ci numai înstelat la infinit şi luminos.

Cînd era luna în toată plinătatea ei, peisajul devenea feeric. Marea era luminată pînă în cele mai estompate zări. O irizare imensă de aur acoperea valurile şi în fundul cel mai îndepărtat se vedeau siluetele vapoarelor, tăind nesfîrşite dîre de scîntei.

Urmăream cursul lunii pînă ce devenea de sînge şi dispărea în valurile ce-i furau ultima strălucire, ca din partea opusă să se ivească întîia geană a aurorei. Apărea şi răsăritul timid, apoi triumfător în carul lui de aur şi curcubee peste valurile încă somnoroase.

Ne prindeau zorile pe terasă, urmărind peisajul ca într-un film şi rămîneam înfioraţi ca sub bagheta unui vrăjitor. Am fi contemplat o veşnicie, căci nu ne mai puteam desprinde din această hipnoză marină.

Învăluiţi de purpura răsăritului ce înflăcăra colinele albe şi marea albastră, dimineaţa ne afla palizi şi adormiţi pe scaunele de pînză, livizi de contemplare. Bacovia, în aceste seri, nu mai bea, nu mai fuma, ca în cele patru ziduri ale camerei sale de la Bucureşti. Dar tot ce era vrajă, şi încîntare de seninuri, dură atît de puţin!... Trezirea în frămîntările de toate zilele se apropia.

Cu vara anului 1939 se sfîrşi bucuria acestor clipe rare. Izbucnea războiul, pentru a doua oară...

1939... Evenimente grave. Europa în plină teroare nazistă fu cuprinsă de un cataclism mai cumplit decît primul război mondial. Polonia căzu prima jertfă. Sălbatica prigoană împotriva evreilor am văzut-o cu prilejul navetelor Bacău-Bucureşti. Aşteptam acceleratul spre Capitală şi pe cîte o linie stopa un tren înţesat pînă la refuz cu familii de evrei refugiaţi din Polonia.

Vedeam cum la ferestre, baricadaţi în vagoane, chinuiţi de sete, cereau: « apă »... « apă »!... « Wasser! » Dar ferestrele nu se deschideau. Figuri chinuite de groază şi disperare apăreau la geamurile vagoanelor, chipuri brăzdate de bătrîni cu plete albe şi ochii rătăciţi de suferinţă. Femei bătrîne, tinere, copii de toate vîrstele, adolescenţi. Uneori aceste trenuri fantomatice treceau fără a se mai opri în staţii. Cîte n-am întîlnit în decursul

ultimului an de navete 1939—1940... Cum ni se stringea inima de durere şi revoltă, cînd îi povesteam poetului... Să mai vorbesc, de nebunia legionară ce începuse?! Monstruozitățile ce ne-a fost dat să vedem în acei ani pătați de sînge, au rămas cumplite în amintire. Cu ce repulsie se va citi istoria acestui măcel feroce... Poetul suferea că cea mai mare parte a Europei era acum sub cizma hitleristă, că omenirea se prăbuşea din nou în moarte şi crime, dar era sigur că hitlerismul va fi învins şi istoria se va îndrepta spre o orînduire mai bună.

După multe tergiversări din partea ministerului, am reuşit în acest timp să fiu pusă în posesia catedrei mele de la Măgurele-Ilfov, cu dreptul de întîietate la transferare, față de alte colege din provincie.

În toamna anului 1940 am început să funcționez la această şcoală, situată destul de departe de locuință. Se afla la castelul Otetteleşeanu şi purta numele acestui ctitor.

Castelul avea două turnuri-foişor — cum li se zicea. În față, un lac cu lebede şi nuferi, în care fațada principală îşi răsfringea de veacuri silueta severă.

Nu departe de lac un chioşc. Pe cînd se afla director la această şcoală Ion Slavici, Eminescu, invitatul acestuia, a compus *Scrisoarea IV-a*, inspirată de castelul şi lacul ce contempla din chioşc.

Stă castelul singuratic oglindindu-se în lacuri
Şi în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri.
Se înalță în tăcere dintre rariştea de brazi,
Dînd atîta întuneric rotitorului talaz...

În apropiere se afla o tăbliță pe care sta scris: « Aici a scris Eminescu *Scrisoarea IV-a* ». În stînga castelului, şi foarte aproape, era o stîncă mare, destul de încăpă-

toare pentru a-l fi ascuns pe T. Vladimirescu, după răscoală — cum se spunea. Pe cupola acestei stînci şi în jurul ei, ca şi în întregul parc, puzderie de violete, astfel că în primăvara ce urmă aveam catedra plină de toporaşi. Luam şi acasă cîteva buchete. Poetul le privea cu drag. Îi împodobeam şi lui camera şi masa de scris.

Iarna, însă, drumul la Măgurele era foarte riscant. Sania ce ne transporta se împotmolea în zăpadă. De multe ori ne lăsa în drum. Eram nevoiţi să străbatem kilometri pe jos, ameninţaţi de viscolele iernii sau să ne atace lupii. Îmi venea nespus de greu. Astfel că nu puteam înceta lupta de a fi transferată în oraş.

Dar, nemaifiind nici o catedră liberă în Bucureşti, transferările nu se mai făcură cîţiva ani. Drumurile la Măgurele erau destul de istovitoare, dat fiind că surveniseră după anii îndelungaţi ai navetelor Bacău-Bucureşti.

Trebuie să iau de la capăt calvarul detaşării. La un moment dat, poetul îmi sugerase ideea de a părăsi învăţămîntul spre a pune capăt atîtor mizerii ce-mi ameninţau sănătatea. Fireşte, nici nu concepeam să părăsesc lupta pînă la anii de pensie, deşi ştiam cît mai am de îndurat. Din 1939 începu şi capitolul pensionării lui Bacovia, despre care e momentul să vorbesc...

În anul 1932, pe cînd ne aflam la Bacău, Societatea Scriitorilor Romîni, care nu avea fonduri pentru pensii, luase totuşi iniţiativa de a acorda o pensie lunară poetului, în valoare de 1.000 lei. Am fost surprinşi de iniţiativa S.S.R. Poetul nu solicitase nimic. În 1940, pensia i s-a majorat de la 1.000 la 2.000 lei lunar.

În anii 1939—1940, redeveni actuală problema pensiilor scriitorilor. Se punea problema criteriului de apreciere: după cantitatea sau calitatea operei respective? În ziarul *Romînia*, al cărui director era Cezar Petrescu, se pusese

direct întrebarea dacă se va folosi criteriul cantității, ce se va face cu scriitori ca Bacovia?

Bacovia trecea, deci, cu pensia de la S.S.R., mai întîi la Casa Scriitorilor, înființată în 1940, de unde a primit o serie de înștiințări[1]. Cu toate că era bine cunoscută importanța operei și notorietatea lui Bacovia, totuși a fost trecut numai la categoria a III-a.

Se știe cîte frămîntări social-politice a adus începutul celui de al cincilea deceniu al secolului al XX-lea în țara noastră. Cîte griji și necazuri, cîtă durere și revoltă au provocat în masele populației odioasa dictatură antonesciană și războiul nedrept antisovietic. Viața noastră a continuat, în acești ani, în acea atmosferă întunecată, care ne apăsa.

Cu destule greutăți, am funcționat din 1942 pînă în 1946 ca detașată la un liceu de fete, rămînînd titulară la Măgurele, în tot acest timp nemaifăcîndu-se transferări. Între 1943 și 1944 am fost mobilizată la spitalul de la Șosea, instalat în clădirea școlii de puericultură. După-amiezele și în zilele libere trebuia să fac servici de soră la acest spital.

Soldații răniți îmi povesteau în clipe de răgaz scene de pe front. Nici unul din cei care am vorbit nu credea în victoria nemților și nu mergea de bunăvoie să lupte. Priveau războiul antisovietic ca un act nedrept și odios.

Din 1936 poetul nu mai publicase nici un volum. Ultimul fusese *Comedii în fond*. Datorită insistenței persistente a directorului, continua să colaboreze cu fragmente din *Bucăți de noapte* la *Viața literară*. La *Revista fundațiilor* nu a publicat nimic.

---

[1] Aceste înștiințări pot fi consultate la Casa Memorială.

Abia în 1942 Bacovia încheie o convenție cu editura, spre a i se tipări un volum în colecția « Opere definitive ». Dar și tipărirea volumului *Opere* s-a tărăgănat pînă în 1944, cînd la 4 aprilie tipografia a fost bombardată și nu s-au mai putut reconstitui colile pentru broșatul volumelor.

Pînă la apariția volumului însă au mai avut loc o serie de întîmplări neprevăzute, inerente stării de război, ca și altele, independente.

Încă din 1941 poetul începu să fie căutat de prieteni și de unii scriitori tineri, din București și din provincie.

Pictorul Coman Ardeleanu, o veche cunoștință a noastră, ne vizită într-o zi de iulie. S-a decis atunci să ne facă portretele în ulei, deși specialitatea pictorului erau florile. Fusese elevul lui Luchian, la Școala de belle-arte.

Veni aproape treizeci de zile, începînd mai întîi portretul meu în ulei. La toate ședințele asista și poetul. Stăteau de vorbă, și astfel pictorul a avut putința să-l studieze. Știa că Bacovia nu avea nici răbdare, nici voința de a poza. Dar Coman reuși la un moment dat să-i ia o poză pentru un tablou în pastel foarte reușit, căci — tot observîndu-l — îi studiase și prinsese foarte bine expresia. Poetul era mulțumit de acest portret, interpretat destul de artistic și reușit ca tehnică picturală.

După ce sfîrși portretul meu în ulei, îi făcu și lui Bacovia alt portret, tot în ulei, de astă dată interpretat realist [1]. Poetul este pictat în haina de lucru. Toate trei se află la Casa Memorială.

În vara anului 1943 am făcut cunoștință cu poetul Mihai Beniuc, pe atunci asistent universitar. Îl cunoșteam

---

[1] Pictorul cultiva și maniera expresionistă.

pe poet din poemele ce publicase. Îi trimisese lui Bacovia volumele *Cîntece noi*, cu dedicaţia: « Maestrului Bacovia, admiraţie, M. Beniuc » şi *Cîntece de pierzanie*, cu dedicaţia: « Maestrului Bacovia, în semn de admiraţie, M. Beniuc ».

Stînd de vorbă cu dînsul într-una din zile, mi-a spus că a scris un articol despre Bacovia, publicat cu ani în urmă în *Ţara nouă*, din Cluj. Cum nu cunoscusem articolul, a avut amabilitatea să mi-l aducă să-l citesc împreună cu poetul [1]. Era foarte interesant. Primul articol în care se sublinia pe larg nota socială din opera bacoviană, tocmai ceea ce eu îi spusesem lui M. Beniuc că nu se remarcase în criticile asupra operei lui Bacovia. Articolul a interesat pe poet şi i-a plăcut. În aceeaşi vară, M. Beniuc a solicitat o vizită poetului şi Bacovia a avut plăcerea să-l primească într-o după-amiază de iulie. Au stat sub mărul din grădină, pînă spre seară; au discutat literatură, au spus versuri la un pahar de vin. La un moment dat au intrat de braţ în casă şi Bacovia îi oferi un autograf pe unul din volumele mai vechi, din care mai avea întîmplător nişte exemplare. Mi se pare că i-a oferit volumul *Cu voi*. Erau în mare vervă. De mult nu văzusem pe Bacovia aşa de vesel. De atunci, Bacovia l-a simpatizat şi mai mult pe tînărul poet. Aprecia la acesta talentul lui remarcabil. Îi urmărise poeziile în *Revista fundaţiilor* şi *Bilete de papagal*. În ianuarie 1944, Beniuc i-a trimis lui Bacovia volumul de *Poezii*, cu următoarea dedicaţie: « Marelui Bacovia, această prea modestă expresie a admiraţiei mele, Mihai Beniuc, Bucureşti, 20.I.1944 ».

Tot M. Beniuc a fost acela care a rostit un cald cuvînt omagial, în 1956, la sărbătorirea lui Bacovia

[1] Articolul lui Mihai Beniuc poate fi consultat integral în volumul *Meşterul Manole*, apărut la E.S.P.L.A., 1957, p. 103.

la Casa Scriitorilor, cu prilejul împlinirii a 75 de ani, cînd i s-a înmînat şi înalta distincţie Ordinul Muncii clasa I-a.

De asemeni, a fost prezent cu ocazia inaugurării Casei Memoriale, cînd a evocat şi prima lui vizită. Tot atunci a mers şi la mormîntul poetului.

Redăm cîteva fragmente din articolul *Bacovia*, publicat de Mihai Beniuc în revista *Ţară nouă* (nr. 26 din 12 noiembrie, 1939) şi integrat în volumul *Meşterul Manole:*

> « Bacovia? Vor trece cîteva generaţii încă pînă ce romînii vor judeca, după meritul său real, pe acest mare poet. Unul dintre puţinii, foarte puţinii scriitori neconformişti, el este condamnat să treacă fără zgomot prin viaţa noastră socială de învîrteli şi căpătuieli. Totuşi va veni un timp cînd poetul va fi reabilitat, pentru că, poate, nimeni ca el, rupînd zăgazurile vremelniciei, n-a fost mai mult cu toate acestea al epocii sale. Şi adevăratul poet este numai acela care ştie să dezghioace pînă la sîmbure vremea sa şi, transpunînd-o pe portativul verbului, să-i transmită melodia posterităţii...
>
> E vorba de aspectul expres social al poeziei sale. Dar, deocamdată, să ne referim la atitudinea lui faţă de civilizaţie, care ar corespunde în versul său, ca material exploatat, cu viaţa urbană de la noi. Ori de cîte ori se izbeşte de ea, poetul o vede în descompunere, decadenţă, subminată pînă la măduvă de viermii morţii. Iar dacă sînt în ea bucurii, acestea sînt pentru alţii. De aici refuzul de a participa la un banchet cu uşile-nchise, în timp ce afară se-aud suspinele celor săraci, şi de aici retragerea în solitudine, de unde le vede pe toate împietrite prin icoanele triste ale morţii. Cunoscuta bucată *Panorama* e un simbol lugubru pentru această viziune bacoviană...

Cînd însă vor veni învăţaţii să-i cîntărească opera, se vor mira cum acest mare poet a trecut prin viaţă aproape fără să fie băgat în seamă. Da, a fost simbolist pentru că, de cînd Baudelaire a însemnat aceste versuri:

La nature est un temple où de vivants pilliers
Laissent parfois sortir de confuses paroles;
L'homme y passe à travers des forets de symboles
Qui l'observent avec de regards familiers.

nu s-a mai putut altfel. A fost decadent prin atmosfera sa dezagregată? Însă putea fi altfel, cînd însăşi epoca era în descompunere? Dar rămîn stabil: nimeni nu a mai scris în romîneşte cu mai mare economie de cuvinte, cu mai multă lipsă de artificiu, cu mai profundă sinceritate, versuri impregnate de un adînc afect faţă de destinul uman.

Numai marele Eminescu şi poporul în creaţiile sale poetice mai are asemănări cu simplitatea genială şi muzicalitatea poeziei bacoviene. Iar sentimentul de umanitate care-i înfioară poemele, în ciuda copleşitoarei tristeţi ce-l stăpîneşte, îl aşază între acei ce sînt totdeauna vrednici de a fi iubiţi pentru că au ştiut să iubească. Şi învăţaţii se vor apleca peste paginile lui Bacovia, le vor studia şi le vor aşeza între cele mai frumoase file ale graiului romînesc.»

Am reprodus fragmente din acest articol, pentru că nici unul dintre scriitorii, poeţii şi criticii care scriseseră pînă în 1939 despre opera lui Bacovia nu au sesizat mai just coordonatele sociale ale creaţiei bacoviene.

De altfel, academicianul Tudor Vianu a remarcat într-un articol din *Revista fundaţiilor*, scriind pe marginea apariţiei volumului de *Poezii* (ediţie definitivă), că Beniuc e primul care surprinde nota socială a poeziei lui Bacovia (fireşte pînă în 1940), căci, sub noul regim, latura socială a poeziei lui Bacovia a fost reliefată la justa valoare.

Dincolo de poezie, însă, ne copleşeau tot soiul de greutăţi. Se adăuga, pe lîngă starea poetului, şi sănătatea copilului, care de mic — am văzut — era debil. În urma unei scarlatine se îmbolnăvi grav şi de cord.

La 4 aprilie 1944, tocmai ne întorceam de la medic cînd ne-a surprins bombardamentul în colţul străzii. În adăpost, copilul a căzut în nesimţire.

Deci trebuia să rezolvăm o foarte grea problemă: plecarea din Bucureşti, spre a pune copilul la adăpost de orice emoţii.

Începuse evacuarea masivă a Capitalei. Plecau şcolile. Ne frămîntam ce soluţie să găsim. Cînd începea alarma, băiatul pălea, tremura. Ne duceam în adăpostul ce făcusem în grădină. Bacovia nu ne însoţea şi nici pe noi nu ne prea lăsa. I se părea că sîntem mai expuşi decît în casă. Noaptea mergeam în adăpost prin altă ieşire. Bacovia nici nu părăsea patul, ceea ce îmi provoca o adevărată panică.

După bombardamentul din 7 aprilie, care a fost mai cumplit decît primul, am hotărît să ne evacuăm la Pucioasa. Am angajat o maşină împreună cu o familie ce ne propusese să mergem la Brăneşti, am împachetat, dar Bacovia se răzgîndi şi nu voi să părăsească locuinţa nici în ruptul capului.

Trimisesem mare parte din bagaje la Poiana Ţapului, unde hotărîsem la început să ne evacuăm. Survenind însă unele neînţelegeri familiale, bagajele rămăseseră transportate acolo, casa aproape goală, iar noi neştiind ce să mai hotărîm.

În sfîrşit, poetul luă decizia supremă să nu părăsească locuinţa! « Ce să mai aflăm la întoarcere? » — a motivat cu dîrzenie. « Plecaţi voi la Pucioasa. Eu stau pe loc. »

Am adus o mătuşă, cu care urma să rămînă, şi am hotărît plecarea pe a doua zi. Noaptea din urmă n-am dormit. Stăteam în camerele aproape goale, cu o cumplită

senzaţie de pustiu. Era în joc existenţa « băetului », dar era sfîşietor de dureros să-l las pe poet singur. Mă uimea curajul ce arăta. Cum să mă împart?

— Te rog să nu te mai zbuciumi! Nu se va întîmpla nimic fatal. Vor trece şi aceste nenorociri ale războiului. Nu se mai poate întinde coarda prea tare. Vor fi daţi peste cap nemţii, se vor limpezi lucrurile. Trebuie să se termine o dată.

Aveam o sticlă de vin « Ştirbey » în bufet. O ceru. Era două noaptea. Din fericire, copilul dormea; mătuşa la fel. Parcă ne despărţeam pentru cine ştie cîtă vreme.

Luă un păhărel de vin, fumă, ceru cafea, se plimbă prin sufrageria goală, demontată. Foarte aproape de casa noastră erau posturi de apărare antiaeriană. Schijele cădeau pe acoperiş. Aproape îl ciuruiseră. Eram chinuită de grijă. Încercai să-l conving să meargă cu noi. I-am adus o mie şi o sută de argumente. Zadarnic. O hotărîre nestrămutată îl ţinea pe poziţia unui refuz ce mă îndurera.

— Trebuie să salvăm viaţa care începe, nu aceea care se sfîrşeşte. Înţelesei ce jertfă făcea şi mă cutremurai. Astfel am capitulat. Se iveau zorile. Se sfîrşise vinul, tutunul. Ne priveam încă, la masa goală din sufragerie. Rămase într-o reverie adîncă zărind aurora, care intra pe geamul ce deschisesem să iasă fumul înspăimîntător.

— O noapte fără alarmă. Ce zici?! Ca să ne luăm noi rămas-bun, spuse trecînd în camera sa.

Eu mai aveam de rostuit unele lucruri. Am simţit că nu dormea. Îmi luam rămas-bun de la zidurile fiecărei camere. Ne adăpostiseră 11 ani durerile, frămîntările, inspiraţiile, lacrimile şi rarele bucurii ale noastre. Ce se va mai alege de aceste ziduri? Le voi mai găsi la întoarcere? Dar el? El cum va rămîne singur? Mă simţeam doborîtă de durere. Dacă aş fi avut cu cine să trimit băiatul, nu plecam. Rămîneam acolo, să îndurăm împreună orice ar fi survenit...

A doua zi ne-am îmbarcat în maşină. Bacovia a rămas pe terasa de la stradă cu mătuşa şi ne-a urmărit cu ochii pînă ce am trecut de colţul străzii.

Familia cu care plecam ne asigurase că a angajat o maşină bună, care pînă seara — plecam la ora două din Bucureşti — avea să ne ducă la Brăneşti. De acolo puteam trece la Pucioasa, fiind foarte aproape. De fapt, se înşelaseră: maşina nu era de loc bună. Am ajuns cu destulă greutate pe Calea Griviţei spre a ieşi din Bucureşti, pe drumul Tîrgoviştei. Tabloul cu dezastrul Căii Griviţei, pe care bombardamentele o vizaseră îndeosebi, era înfricoşător, apocaliptic.

Abia se putea circula printre sfărîmăturile, grinzile căzute, gropile adînc căscate. Casă de casă dărîmată, ruine, zdrenţe, mobile, într-o învălmăşeală indescriptibilă. Circulaţia era imposibilă. Ne împotmolisem cu faimoasa maşină şi nu ne mai puteam urni dintr-o movilă de ruine.

Pe seară am ajuns la Chitila, strecurîndu-ne printre convoaiele de vehicule, trupe, fugari, drumeţi cu figuri răvăşite de o spăimoasă încruntare. În faţa brutăriilor aşteptau sute de oameni. A trebuit să aşteptăm şoferul şi ajutorul lui mult timp pînă au procurat cîteva pîini dintr-o brutărie de pe şoseaua Chitila. Ne-au prins foarte bine pentru lunga noastră călătorie, din cauza penelor de motor, deşi Pucioasa e destul de aproape de Bucureşti.

Cu trenul nici nu se pusese problema plecării, atît din cauza bagajului, cît şi a unei aglomeraţii neînchipuite.

Se însera şi începuse o ploaie măruntă cînd am ajuns în sfîrşit, pe întuneric, lîngă fabrica de zahăr de la Chitila. Aci învălmăşeala de vehicule era compactă. Nu se mai putea înainta. Trupe nemţeşti, trupele romîne într-un du-te-vino; căruţe cu refugiaţi din Bucureşti şi împrejurimi. Totuşi poate ne-am mai fi urnit, dar constatarăm cu groază că maşina suferise o gravă pană de motor, pe

care şoferul se tot prefăcea că o repară. Îi lipsea nu ştiu ce piesă şi ne tîrîse pînă la Chitila, expuşi în orice clipă să rămînem pe drum. Îi spusei prietenei mele că nu mi se pare lucru curat cu şoferul şi ajutorul lui. Nu mai voiau să meargă. Traseră maşina aproape de un şanţ, meşterind ceva ce nu se mai termina. Ploaia stătuse. Era frig, întuneric, vacarm cumplit. Glasuri prin întuneric. Răufăcătorii bîjbîiau printre vehiculele ce nu se mai urneau, baricadînd şoseaua. Se auziră alarme în Bucureşti. Copiii dormeau. Îi învelisem cu o foaie de cort şi o haină de blană ce avusesem prevederea să o lăsăm la îndemînă. Făceam de gardă pe rînd, cu prietena mea, să nu ni se fure din bagaje. Mişunau oameni încoace şi-ncolo. Cei doi adormiseră sub maşină.

Am mai avut o pană într-un sat. Abia spre seară am putut ajunge în pădurea Rîioasa. Aci erau bivuacate trupe germane în retragere. O ploaie nemiloasă începu să toarne toată noaptea, fără să se mai oprească. Puserăm foaia de cort peste noi. A fost o noapte de veghe.

Abia a doua zi spre seară eram la Răcari. În fine, în acea noapte la ora 10 am ajuns la Brăneşti, mai mult morţi decît vii. Făcusem două zile jumătate şi două nopţi, de emoţii şi exasperare.

La descărcare am constatatat lipsa mai multor lucruri. Două geamantane cu cărţile cele mai valoroase s-au pierdut sau ni s-au furat.

În sfîrşit, după multe alte peripeţii, m-am instalat cu băiatul la mătuşa din Pucioasa, unde am găsit o cameră primitoare.

Am început de îndată activitatea la şcolile ce se refugiaseră aici. Am rămas aproape cinci luni departe de poet şi de casă, îndurînd foarte multe greutăţi. Salariul nu venea regulat. Două luni nici nu l-am primit. Nu scăpasem

de alarme, ceea ce mă îngrozea pentru băiat. Plecasem şi îndurasem atîtea ca să-l pot feri pe el de emoţii...

Aveam o bună ocazie de a comunica cu Bacovia prin directorul de la şcoala primară, unde învăţase fiul nostru, în Bucureşti. Acesta era mobilizat şi refugiat cu familia la Pucioasa, avea însă foarte dese misiuni la Bucureşti. Trecea pe acasă pe la dînsul şi, cum sta foarte aproape de noi, trecea şi pe la Bacovia. Îi scriam poetului. Bacovia îmi răspundea prin cîte un bilet sau prin poştă. Îmi povestea directorul că stătuse de vorbă cu el şi-l întrebase cum stă singur şi ce face în timpul bombardamentelor. « Stau în casă pînă trec toate trăsnetele », îi răspundea. Cerea detalii despre noi: « Cum o duce băiatul? » Se temea foarte mult pentru sănătatea lui.

Din corespondenţa ce am avut în acel timp, am numai cîteva scrisori laconice. (Pe larg îmi scria mătuşa.) Le-am păstrat, ascunse să nu le mai distrugă, ca pe cele de dinainte. [1]

---

[1] Le dăm pentru edificarea cititorului asupra felului în care obişnuia poetul să-şi scrie corespondenţa:

« 1 mai, 1944

Draga mea,

Am luat cunoştinţă de conţinutul scrisorilor trimise. La toate cîte te interesează, îţi pot răspunde că au fost executate în regulă. Vă doresc a vă petrece vacanţa în mod plăcut, pînă la o bună revedere. Cele cuvenite familiei Teodorescu *(familia la care am locuit, A. B.)* iar vouă afectuoase îmbrăţişări,

George

15 mai, 1944

Dragă soţie,

Probabil că scrisoarea trimisă la Pucioasa n-oi fi primit-o, deoarece mă întrebi de ce nu-ţi scriu. Ţi-am scris. Despre cele necesare casei, desigur că s-au efectuat. Cu doamna Atanssiu, cred că cu timpul ne vom înţelege.

Sărutări,

George »

Cu mătuşa nu se prea împăca. Era foarte exagerată, mai ales în temerile ei cu alarmele şi bombardamentele. În timpul bombardamentelor Bacovia şedea în sufragerie, sub uşorul intrării de la baie. I se părea că acel colţ e mai sigur. De cîteva ori a căzut de suflul bombelor.

«20 iunie, 1944

Dragă soţie,

Îţi trimit cărţile cerute: *Romîna*, clasa 4-a şi 8-a. Din *Terase albe* 4 exemplare. Am luat şi eu pensia şi mi-am procurat cele necesare ca alimente pentru casă. Sărutări,

George»

«24 iunie, 1944, Buc.

Scumpă soţie,

Am luat cunoştinţă de scrisoarea ta, prin poştă, la care detailezi îndeajuns interogări şi informaţii.

Nu tot astfel te poţi aştepta din partea mea. Îţi comunic, totuşi, că mă satisface în mod plăcut despre cum vă aflaţi şi doresc a şti cît de asemenea şi despre noi.

Sărutări afectuoase vouă, iar familiei Teodorescu cele cuvenite ca stimă şi complimente,

Al tău soţ şi părinte

George

P.S. La scrisoarea de curînd trimisă prin „bunătate", îţi răspund: s-au achitat impozitele pe casă şi abonamentele, şi se va plăti la Agricola fonciară. Celelalte sînt conform cu higiena şi cu necesităţile.»

«Draga mea,

Îţi trimit 6 volume *Terase albe*, după cerere.

Din scrisoarea ta am luat notă pentru cele ce ar trebui de făcut. Se vor îndeplini, sper.

Nu am a-ţi scrie mai nimic important.

Sărutări,

George»

«12 septembrie, 1944, Buc.

Draga mea,

Am primit scrisoarea ta şi am făcut cererea la circumscripţie pentru autorizaţie.

Aş dori să-ţi realizezi posibilul de revenire. Pînă atunci păstrez o parte din pensie, ce voi încasa-o zilele acestea.

Sărutări,

George»

Văzînd că refuză să intre în adăpost, mătuşa se ducea la adăposturi vecine. Încuia poarta, îl lăsa singur şi pleca. Să nu fie omorîtă singură în adăpost, zicea dînsa. O dată l-a căutat fratele său, ziaristul, care rămăsese în Bucureşti împreună cu fiul său. Nu a fost posibil să intre, fiindcă mătuşa luase cheia de la poartă, iar poetul era în casă şi nici n-a ştiut de vizita fratelui.

Altă dată, acesta a trebuit să sară gardul spre a-l putea vedea.

De cîte ori se întorcea directorul de la Bucureşti, ne povestea plin de admiraţie despre curajul poetului. Acesta îi povestise:

— Într-o zi m-a aruncat suflul pe podele. Eram cu fereastra deschisă. A căzut o bombă foarte aproape. Dar m-am sculat şi n-am avut nimic. Totuşi, cam prea mult se repetă jocul acesta lugubru, îi spunea Bacovia. Trebuie să se sfîrşească, a atins apogeul.

Se interesa de cele necesare gospodăriei, cum am văzut din micile scrisori de mai sus, dar mai ales luase foarte în serios rolul de păzitor al căminului. Uneori, în zilele cînd trebuia să se ducă să încaseze pensia, îl surprindea alarma în tramvai şi trebuia să coboare cu toţi călătorii, deşi n-ar fi voit. Erau siliţi să intre în primele adăposturi, cu lume multă, şi înghesuială. O dată alarma l-a surprins pe la Observator. A stat sub un pom, rezemat de gardul parcului, şi de acolo a văzut toată grozăvia bombardării fabricii de chibrituri de la Filaret, în plină amiază.

În altă zi s-a rătăcit cu tramvaiul ce trebuia s-o apuce spre bulevardul unde se aflau Asigurările Sociale şi s-a trezit în Obor. Abia a mai apucat casieria deschisă. Impresiile din acea epocă îl uluiau. Nu mai scria. Nopţile nu dormea, ziua se odihnea, dacă era linişte.

Nici noi la Pucioasa nu am fost scutiţi. Zilnic erau alarme... Zilnic veneau sute de avioane americane din

spre Bucureşti, dar lăsau în drumul lor prăpăd în apropiere, la Gura Ocniţei, Lăculeţe, Doiceşti şi alte sate, centre petrolifere şi de refugiu ale instituţiilor militare. Fugeam sub arborii seculari de după un deal, sau şedeam în şanţuri toată vremea cît ţinea grozăvia. Se cutremurau văile de bubuiturile şi exploziile ce nu mai conteneau.

Într-o noapte, bombardară marginile Pucioasei. Cîteva avioane s-au lăsat în picaj, tocmai cînd încetase alarma. Se aprinsese lumina la o vilă unde se jucau cărţi. Au zărit-o şi s-au întors să mitralieze. Tocmai urcam scara terasei spre a intra în casă, cînd cîteva gloanţe rătăcite căzură pe ultima treaptă. Dacă nu smuceam copilul, l-ar fi lovit.

Nu mai puteam face nimic. Eram mobilizată şi predam ore la cursurile de acolo, altfel nu primeam salariul. Poetului nu-i scriam şi-l rugam şi pe director să nu-i spună ce aveam de întîmpinat, să nu-l neliniştesc. Era convins că sîntem feriţi de emoţiile de la Bucureşti. Adevărul este că riscul era mai mic.

Într-o seară, ne aflam la familia directorului ce luase cu el şi aparatul de radio. Era în 23 August, la ora 10, cînd am auzit comunicatul prin care se anunţa încheierea armistiţiului. Întreaga noapte nu am mai dormit de bucurie că se terminase războiul şi se aştepta pacea.

După cîtva timp, nopţi şi zile întregi am văzut fugărită oştirea germană, gonind spre muntele Păduchiosul. Am auzit de luptele eroice duse de formaţiunile patriotice în Bucureşti, pentru sfărîmarea hoardei fasciste.

Eram îngrijoraţi, însă, de soarta poetului.

— Mamă, ce face tata singur acolo? Dacă-l omoară nemţii? spunea Briel.

— Nu-l omoară, dragul meu. Fii liniştit!

— Mi-e dor de tata, spunea alteori.

Și mie-mi era dor și grijă. Ce puteam face? Alții aveau și mai mari suferințe. Morții, ruinele îndureraseră întreaga țară.

După 23 August, ne gîndirăm să ne întoarcem la București. Găsisem un căruțaș foarte inimos. S-a angajat să ne aducă mai întîi bagajul cu căruța, de la Poiana Țapului trecînd peste muntele Păduchiosul la Sinaia și de acolo la Poiana. A mers trei zile și trei nopți prin păduri, dar ne-a adus bagajul aproape intact.

În ziua de 15 septembrie 1944 ne întorceam și noi la București, într-o mașină împreună cu familia directorului școlii. Am ajuns la 10 seara. Pe strada noastră ne-au întîmpinat patrule sovietice și romîne. În fața casei se afla un teren viran, pe care zăceau răsturnate două tancuri nemțești, defecte și părăsite.

A fost emoționantă revederea. Poetul ne-a îmbrățișat cu ochii umeziți de emoție. Casa ne primi intactă. Despre partea mătușii, am fi putut fi jefuiți, cum li s-a întîmplat și altora.

Cu încetul reintram în normal. Ne-am aranjat locuința, am reluat viața. Ne povesteam unii altora de cîte întîmpinasem pînă atunci: el pe aici, noi pe acolo. Se redeschideau școlile, care se înapoiaseră în Capitală. Am fost detașată în continuare la liceul nr. 4 de pe Calea Rahovei.

Acasă, într-una din camere a fost găzduit un oștean sovietic. Știa puțin romînește. Cînd a înțeles că se află în locuința unui poet, de care mătușa tot spunea « mare poet », s-a exprimat:

— Aici, la voi, poet mare la sărăcie? La noi case mari, covoare, harașo, harașo, nu cum voi este.

S-a uitat prin cărțile din etajera camerei de lucru, s-a uitat la poet. A văzut vioara, a cîntat la ea — numai cîntece vesele.

— Tu prea slab...sărac la tine...aşa e la voi?...

Ne-a lăsat nişte broşuri. Bacovia i-a oferit un volum de poezii *Cu voi*. Se împrieteniseră. Cînd a plecat, s-au sărutat.

— Libertate! a fost ultimul lui cuvînt şi s-a dus mai departe pe front, spre apus...

Epoca de după armistiţiu veni cu toate frămîntările ei politice, cu asaltul forţelor democratice pentru lichidarea rămăşiţelor fasciste şi democratizarea ţării. Pe de altă parte, lumea aştepta încheierea păcii, la care avea dreptul după acei şase ani de cutremurătoare năruiri şi distrugeri ale războiului criminal provocat de nazişti. Evenimentele politice îl înviorară pe Bacovia. Începură marile mitinguri la care îi plăcea să ia parte. Deşi sănătatea nu-i prea îngăduia, totuşi la unele mitinguri a putut merge, ieşind anume pe stradă. La întoarcere povestea cu însufleţire impresiile.

În acest timp aflase că e un loc vacant de bibliotecar la Ministerul Minelor. I se propuse să-l solicite. Dorinţa de a mai ieşi din izolarea în care se afla îl făcu să primească acest post şi, la 1 septembrie 1945, se angajă prin contract de muncă bibliotecar-prim, la Oficiul de studii din Ministerul Minelor şi Petrolului.

În primele zile se ducea la birou împreună cu Metulescu, bibliotecar şi el la acelaşi oficiu de studii. Acesta din urmă trecea pe la poet şi plecau împreună cu tramvaiul 20.

Această ocupaţie îi plăcea. Îi stimulase starea sufletească. Se ducea la birou cu aceeaşi punctualitate şi conştiinciozitate din tinereţe (împlinise acum 65 de ani). Orele de serviciu erau între 9 şi 13. Aproape nu ştiu să fi avut vreo absenţă. Se produsese un reviriment în bine şi în starea sănătăţii poetului, ceea ce se datora reintrării

în viața socială, sentimentului că este folositor oamenilor. Era totuşi cam obositor.

În acel timp se înființaseră economatele de unde funcționarii se puteau aproviziona cu alimente. Era încîntat că aducea acasă cumpărături. Uneori, la înghesuială, i se mai fura cîte un pachet. I s-a furat şi ceasul, iar mănuşile i-au dispărut de vreo două ori; la fel stiloul. Faptul îl mîhnea, dar îi trecea repede.

O dată, mergeam împreună la minister. Din stația de la cimitirul Belu, se urcă în tramvai Gala Galaction. Tramvaiul era destul de tixit. Ne-am întîlnit pe interval. Întîi m-a zărit pe mine. După ce ne-am salutat, mă întrebă de Bacovia. Îi spusei că e în tramvai. Cînd îl văzu, îl luă în brațe şi-l sărută pe frunte, în văzul tuturor.

— Dragule, de cînd nu te-am văzut...

Îl acoperise cu brațele şi cu barba sa albă şi mătăsoasă. Bacovia era emoționat şi fericit că se revedeau.

— De la «Imperial» de la terasa noastră, parcă nu ne-am mai revăzut...

...Nu ştiu cîte lucruri au discutat pînă la Calea Victoriei, unde am coborît. Ultima discuție se referea la poezie. Galaction era un fermecător al cuvîntului. Dicțiunea sa muzicală, uşor nazală, ochii scăpărători, figura aceea tolstoiană cu barba impozantă, căldura cuvîntului şi a gestului te vrăjeau. Am vorbit de mai multe ori cu autorul *Gloriei Constandini*, pe care-l cunoşteam din 1918, şi de fiecare dată simțeam o adevărată sărbătoare să-l ascult. Dar atunci, în tramvai, cînd, în contrast cu taciturnul Bacovia, vorbea aproape ținîndu-l de ambii umeri, cu mîinile ce parcă binecuvîntau, însoțind cu gestul lor vorbirea sa fermecătoare, am fost adînc impresionată. Scena îmi este foarte vie în amintire. Ochii poetului deveniseră zîmbitori şi, cu surîsul lui rar,

voia să răspundă la zîmbetul şi frenezia cu care depăna Galaction amintiri vechi, poate cu totul uitate de poet. A fost şi ultima revedere din 1945 încoace. Anii îi apropiau ca vîrstă. Galaction mai mare cu vreo doi ani. Sufletele lor de mari artişti trăiră în acele clipe o comuniune de înaltă esenţă a spiritului creator.

Sala bibliotecii ministerului era vastă. La un birou retras, se aşeza Bacovia şi rămînea să-şi cerceteze fişele şi să predea cărţile ce se cereau. În bibliotecă se aflau cărţi de specialitate, mai multe tehnice şi mai puţine literare. Era şi presa la zi, precum şi presă şi reviste străine. Nu-mi amintesc bine la care era repartizat. Ştiu că Metulescu îl seconda şi-l ajuta.

Volumul de *Poezii*, ediţia definitivă, apăru prin librării în toamna lui 1944, abia scăpat din bombardarea Imprimeriei Naţionale. Frumos tipărit, cu toate că poeziile erau şi aici înghesuite, volumul era foarte căutat, ceea ce făcu pe librari să-l speculeze cu suprapreţ şi să-l dosească.

Bacovia vroia să cumpere un volum spre a-l oferi unui tovarăş, care i-l solicitase. Metulescu descoperi volumul la o librărie de pe Calea Victoriei în momentul în care librarul scotea de sub tejghea cartea şi o vindea unui cumpărător. Îl întrebă dacă mai are vreun volum şi librarul i-a răspuns afirmativ.

Ieşind de la minister împreună cu Bacovia, au intrat la librărie şi au cerut volumul de *Poezii*, ediţia definitivă. Librarul îi măsură mai întîi cu privirea ironică şi le răspunse că nu-l are. Metulescu insistă, că-l văzuse chiar în acea zi la aceeaşi librărie.

— Îl am... dar nu e pentru dv., zise cu impertinenţă librarul.

Metulescu se înfurie, ridică glasul, gata să spună cine cere volumul, dar Bacovia îl reținu și întrebă foarte calm cît costă.

— O mie de lei, răspunse librarul.

Nu aveau acești bani la ei și nici nu ar fi oferit un preț așa de exagerat. Prețul majorat era de 300 de lei.

— În adevăr, nu este pentru noi! spuse poetul zîmbind și au ieșit fără să-și poată cumpăra propriul său volum.

Bacovia funcționă ca bibliotecar aproape un an.

În anul 1945, Bacovia a participat la una din ședințele Societății Scriitorilor. O mulțime de scriitori m-au rugat să-l hotărăsc să vină la o ședință, spre a-l cunoaște. Nu participase niciodată înainte. De îndată ce scriitorii au aflat că e prezent, l-au înconjurat cu multă dragoste. Cum deschiderea ședinței întîrzia, a avut vreme să se întrețină cu mulți scriitori mai tineri și din generația sa. La acea ședință am făcut cunoștință cu poetul Cicerone Theodorescu, vechi admirator al lui Bacovia. Încă de pe cînd era elev de liceu, acesta scrisese un articol despre poezia lui Bacovia, publicat în revista liceului, numită *Muguri*, dacă nu mă înșel. Am cunoscut, de asemeni, personal, pe poetul Eugen Jebeleanu și pe scriitorul I. Popescu-Puțuri, vechi membru de partid din ilegalitate.

În vara anului 1946 am primit la noi acasă, pentru prima oară, vizita familiilor Cicerone Theodorescu și a lui Eugen Jebeleanu. Poetul i-a întîmpinat cu multă bucurie. Iubitori ai poeziei lui Bacovia, ei i-au adus cărți cu autografe, au discutat despre poezie și proiecte literare. Bacovia pregătise manuscrisul volumului *Stanțe burgheze*, gata de tipar. Le-a citit din aceste poeme, care-și așteptau editorul. Era o culegere recentă dintre anii 1943—1946.

Unele îi fuseseră inspirate dintr-o epocă destul de apropiată, de cînd funcționa ca bibliotecar și mai putea lua contact direct cu orașul. De aceea s-a și gîndit să le dea titlul de *Stanțe burgheze* (stanțe de *burg*).

În acest volum folosește versul liber, pe care-l va cultiva mai intens în poeziile ulterioare, din volumul postum *Stanțe și versete*. Poemele marchează aceeași euritmie specifică poeziei bacoviene și aceeași forță de sugestie.

Atît lui Cicerone Theodorescu cît și lui Eugen Jebeleanu, le-a plăcut acest ciclu ce urma să apară la Casa Școalelor, unde apăruse *Focul din amnar* al lui Cicerone Theodorescu și *Ceea ce nu se uită*, eleganta plachetă a lui Eugen Jebeleanu, ilustrată de Florica Cordescu. Se proiecta o plachetă în aceleași condițiuni grafice și ilustrată tot de Florica Cordescu. Placheta lui Jebeleanu era frumoasă și purta următoarea dedicație: « Maestrului G. Bacovia, celui mai mare dintre poeții noștri, sufletului unic, premergătorul în lupta pentru binele umanității, acest poem al tragediilor și revoltelor unei generații. Cu admirație și dragoste deplină, Eugen Jebeleanu. 23 iunie, 1946. »

Jebeleanu ne-a oferit tot în același an traducerea volumului lui Reiner Maria Rilke, *Povestea despre iubirea și moartea stegarului Christofor Rilke*, cu dedicația: « Doamnei Agatha Grigorescu-Bacovia, poetei fermecătoare, și maestrului Bacovia, tălmăcirea unei povești de dragoste și eroism și admirația deplină a tălmăcitorului, Eugen Jebeleanu, 29 septembrie, 1946 ».

Cicerone îi oferi cu acest prilej *Cîntece de galeră*, cu următoarea dedicație:

« Marelui poet Gh. Bacovia și devotatei sale soții, sensibila Agatha Grigorescu-Bacovia, admirație veche. Cordialul salut al lui Cicerone Theodorescu ».

Iar pe prima pagină a plachetei *Focul din amnar*, altă dedicație:

« Maestrului Gh. Bacovia și Doamnei sale, Agatha, omagiu profund, afecțiune devotată, Cicerone Theodorescu, 1946 ».

Au prelungit vizita pînă seara tîrziu, discutînd la un pahar de vin, entuziasmîndu-se de proiecte de viitor, spunîndu-și reciproc versuri. S-au despărțit buni prieteni, cu toată diferența de vîrstă, păstrînd în suflet bucuria unei comuniuni poetice, de care Bacovia își amintea cu drag. Ambii poeți i-au cîștigat sufletul prin talentul lor, dar și prin sentimentele sincere ce-i dovedeau cu diferite ocazii.

În *Divagări utile* scria următorul rînd: « Cicerone, Jebeleanu, sînteți ca și copiii mei sufletești ».

În seara aceea eu am rămas în grădină cu soția poetului Cicerone Theodorescu. Era o seară de vară frumoasă; grădina înflorită cu trandafiri parfumați. Atunci ne-am împrietenit și am înțeles dragostea și frumusețea sentimentelor acestui cuplu « Tina și Cicerone ». Dragostea statornică le-a consfințit o căsătorie fericită. De aceea, poetul volumului *De dragoste* a avut surse de inspirație și din poezia intimă a căminului, îmbogățit cu două fiice. De atunci, aproape 17 ani, am rămas buni și vechi prieteni. În cele mai grele momente ale poetului, bunul său prieten se interesa și făcea tot ce îi era în putință să-i fie de ajutor, dovedindu-și devotamentul în multe ocazii. Noblețea sufletească a lui Cicerone s-a arătat de altfel ori de cîte ori a avut ocazia și a putut să fie de folos confraților. Țin să atest acest lucru care face cinste profilului său moral. Tot de atunci ne-a legat o statornică prietenie și de celălalt cuplu: Florica și Eugen Jebeleanu. Doi artiști talentați, tot atît de capabili de sentimente de sinceră prietenie și admirație. Pe amîndoi Bacovia îi

aprecia şi-i simpatiza. Floricăi Cordescu i-a pozat în cîteva rînduri, la distanţe de ani.

Să ne întoarcem la editarea volumului *Stanţe burgheze*, proiectată încă de la prima vizită a lui Cicerone Theodorescu şi Eugen Jebeleanu. Am început demersurile la Casa Şcoalelor, am încheiat contractul şi am stabilit formatul volumului, luînd ca model *Ceea ce nu se uită* de Jebeleanu sau *Focul din amnar* de Cicerone Theodorescu.

În acea toamnă Bacovia împlinea 65 de ani de viaţă şi 50 de activitate poetică. Cu concursul forurilor de stat s-a hotărît să fie sărbătorită această dată şi să se editeze volumul omagial, ilustrat de Florica Cordescu.

Cînd ni s-a prezentat corectura în formatul cărţii, am rămas uluiţi de condiţiile în care voia Casa Şcoalelor să apară volumul. Format mic, hîrtie proastă, fără ilustraţii. Am telefonat lui Cicerone Theodorescu şi lui Eugen Jebeleanu, comunicîndu-le nerespectarea celor stabilite cu Casa Şcoalelor. În aceeaşi zi ne-am întîlnit toţi în cabinetul administratorului. Am protestat contra încălcării angajamentului iniţial şi nu am plecat pînă nu l-am convins să şi-l ţină.

Pretexta că nu este hîrtie. Ne-am deplasat şi la tipografia din Calea Şerban-vodă, la Imprimeriile Statului. Bătrînul şef al tipografiei ne-a dat o notă scrisă că se află hîrtie de formatul cerut, atît pentru file cît şi pentru coperte. Ne-am înapoiat la editură şi i-am smuls aprobarea de a apare *Stanţe burgheze* în ţinuta grafică iniţială, ţinută demnă de festivitatea şi poetul ce se cinstea.

În septembrie 1946 primirăm din nou vizita lui Eugen Jebeleanu. De astă dată însoţit de Florica Cordescu. Au rămas aproape toată după-amiaza la noi. Cu acest prilej Eugen Jebeleanu i-a luat un interviu pentru *Veac Nou*, care a şi apărut în numărul 42, anul II.

Pagina din mijloc a acestui număr din *Veac Nou* era închinată aniversării a 65 de ani de viaţă ai poetului. Au fost reproduse mai multe poezii, împreună cu schiţele de portret. După această sărbătorire prin presă, a urmat şi sărbătorirea din seara zilei de 1 noiembrie la Ministerul Artelor, în prezenţa unei numeroase asistenţe de oameni de litere. Octav Livezeanu, ministrul Artelor, a arătat în cuvîntul său că festivitatea însemna de fapt premierea unei activităţi literare, manifestată aproape exclusiv pe linie progresistă. Subliniind că ţara noastră se afla într-un moment revoluţionar pentru cultură, ministrul Artelor arăta că, pentru prima oară în Romînia, sprijinirea operei culturale era trecută la loc de cinste într-un program politic.

Au mai luat cuvîntul, făcînd elogiul operei literare şi al ţinutei democratice a lui G. Bacovia, Victor Eftimiu din partea Societăţii Scriitorilor Romîni, Cicerone Theodorescu în numele scriitorilor tineri, Eugen Jebeleanu, Marcel Breslaşu — reprezentînd Uniunea Sindicatelor de Scriitori, Artişti, Ziarişti. Agepsina Macri a citit din versurile poetului.

Redăm răspunsul poetului la această sărbătorire, răspuns păstrat în manuscris:

> « Este pentru prima dată cînd, după o viaţă de muncă, nu lipsită de suferinţe, mă văd înconjurat de atîta iubire şi sărbătorit. Unei manifestări atît de sincere nu-i pot răspunde decît printr-o întreagă sinceritate.
>
> Să-mi daţi voie, aşadar, să-mi exprim sentimentele mele, nu printr-o cuvîntare, ci printr-o mărturisire.
>
> Nu mi-ar fi putut trece prin gînd că scriitorii, pînă mai ieri lipsiţi materialmente sau ignoraţi, vor ajunge să fie mulţumiţi de un guvern recunoscător.

Vă rog să considerați că, sărbătorindu-mă pe mine, dv. sărbătoriți pe toți scriitorii care au știut să cînte, sau vor cînta, nu numai propriile lor dureri, ci și durerile sociale. În trecut, mulți dintre scriitori au fost ținuți la o parte pe nedrept. Astăzi, îmi place să cred că sînt sărbătorit pentru că am poetizat munca eroică proletară.

Vă mulțumesc pentru aceasta nu numai în numele meu, dar și în numele tuturor visătorilor, care n-am putut fi plăcuți guvernelor trecute, astăzi avem speranța unor zile mai bune.

Prezența laolaltă a celor care călăuzesc pe cale politică destinele țării și destinele sale spirituale o dovedește. Premierea dv. este o cunună de flori, care mă cinstește nu numai pe mine, ci are darul să înlocuiască în același timp cununa de spini, pe care au trebuit s-o suporte generații întregi de scriitori».

A citit și Bacovia din poeziile sale. Festivitatea a fost plină de entuziasm. S-au împărțit asistenței aproape 100 de exemplare din frumoasa plachetă *Stanțe burgheze*, primul stoc ce apăruse și fusese adus de la tipografie cu acest prilej. Darea de seamă a festivității a apărut în *Scînteia* și în celelalte ziare.

După festivitatea de la Ministerul Artelor, ne-am întors acasă destul de tîrziu.

Poetul era impresionat de clipele sărbătorești ce trăise. Acasă, seara, fumă și prin fumul țigării privea parcă spre o lume ce o visase și o așteptase. Despre cea veche avea să scrie mai tîrziu, într-o poezie:

> Și poate nici că trebuia
> O lume ce întîrzia...

A doua zi își luă în primire postul de consilier la Ministerul Artelor, în care fusese numit în ajunul sărbătoririi. A durat numai trei luni. Poetul a fost însă mulțumit, încer-

case o variație reconfortantă în viața singuratecă ce trăia...

Referitor la noul volum, Perpessicius publica o « mențiune critică », un interesant articol despre opera lui Bacovia. Spicuim cîteva fragmente:

« Sărbătorit pentru 65 de ani de viață și 50 de ani de activitate poetică, dl. G. Bacovia tipărește o elegantă plachetă, căreia ilustrațiile d-rei Florica Codrescu îi împrumută un mister în plus, o culegere de poeme cu un titlu *Stanțe burgheze*, la prima vedere neverosimil. La prima vedere, pentru că nu sînt, cum ne-am deprins cel puțin de la Moreas încoace, de fel elegiace, stanțele d-lui Bacovia sînt cu atît mai puțin „burgheze"...

Cu cel de-al doilea volum de versuri, *Scîntei galbene*, orizontul poeziilor d-lui Bacovia se luminează. Sumbra cortină de *Plumb* a fost dată la o parte...

Este în *Scîntei galbene* o prețioasă fibră ironică, un umor cu discreție indicat, pe care volumul următor de poeme în proză, *Bucăți de noapte*, l-a adîncit și orchestrat cu așa rafinate mijloace, încît nu ne-am sfii să recunoaștem în dl. Bacovia încă de pe acum 20 de ani un memorist de mare clasă...

Stanțe burgheze duce mai departe firul acelei ironii, după ce l-a trecut și printr-un al patrulea volum, în *Cu voi*. Tors pe atîtea fuse, nu-i de mirare dacă firul s-a subțiat și astăzi pare mai mult un tort de funigei, destrămat, decît o pînză țesută după toate regulile artei. Discreția era unul din elementele ironiei bacoviene, și astăzi ea a pus stăpînire pe toate mijloacele de expresie ale poetului.

Discret și încărcat de taine, G. Bacovia coboară în inima lirismului său, ca într-un tunel adînc. Acolo trebuie vizitat ».

Perpessicius a sesizat nota caracteristică din *Stanțe burgheze*, ironia — umorul poate mai puțin — dar ironia predomină pe linia discret protestatară.

Era un ecou imediat după război. *Șantiere în repaos*, observate din drumurile ce străbătea de la un capăt la altul al Bucureștilor, de la Belu la Ministerul Minelor, i-au inspirat versurile pe care le semnalez:

Orașul seara...
Șantiere în repaos
Cu firme scrise
Din becuri înstelate.
Orașul seara...
Pe-o piatră cu sclipiri de fier
Claxon armonic a sunat.
Foburgul,
Cu bahice dorinți
Și cugetări de opere văzute,
Orașul, seara...
Din statica uitării,
Destul frumos,
Destul departe.

(Estetic urban)

Poezia a fost concepută cînd ne întorceam într-o seară de la minister. Participase la o ședință. Am venit împreună acasă. Nu ieșise de mult seara în oraș. Stăteam așa departe... Spectacolele îl oboseau. Acum apăreau la fiecare pas lucrările de vindecare a rănilor ce lăsase războiul, șantierele, se adăugau firmele iluminate bogat — dînd o notă de feerie ce nu-i scăpa. Inspirația e de sursă realistă.

Iată evocarea peisajului imediat de după război:

Război,
Mișcarea popoarelor.
Comerțul a încetat.
Mălai, pîine, după alfabet.

Progrese în ştiinţe.
Semnale, descoperiri,
Cămin, colibă, adăpost...
Nopţii roşii, cutremur...
Renaşterea lumii.

(De ultima oră)

Volumul începe cu poezia *Sic transit*, inspirată din nopţile de alarmă şi bombardament:

Acolo, unde nu-i nimeni,
Nici umbre,
Unde se duc mulţime de ani
Şi zgomotele zilei,
Şi tăcerea nopţii...
Unde toate sînt ştiute...
Acolo, spun călătorii,
Că numai rafale de foc
Se denunţă lugubru,
Metalic,
Din minut în minut.
Acolo, unde nu-i nimeni,
Şi nu mai trebuie
Nici un cuvînt.

În orice caz, presa a relevat că *Stanţe burgheze* aducea o serie de motive noi, reîmprospătînd tematica bacoviană. Din acest volum s-au pus pe note mai multe poeme de către profesorul de muzică de la Bacău, pe nume I. Faslî. În vara anului 1947 au fost cîntate de compozitor la pian, cu prilejul sărbătoririi pe care oraşul Bacău a făcut-o poetului la aniversarea a 65 de ani de viaţă şi 50 de ani de activitate poetică. Este interesantă remarca ce a făcut Bacovia, cînd într-o zi i-am spus:

— În *Stanţe burgheze* ca şi în *Versete* (din care îmi citea) foloseşti mai mult versul liber.

— Totul trebuie liberat, draga mea, nu numai din punct de vedere politic, social, ci şi artistic. O epocă nouă aduce şi o artă nouă, prin conţinut, dar şi prin expresie.

Prozodia trebuie să evolueze... Nu se poate la infinit încorsetarea clasică... Armonia poetică şi fără rimă poate fi destul de artistică dacă e elaborată cu talent. I se părea mai necesar decît oricînd acest vers alb: în zilele noastre se cultivă pe o scară foarte întinsă de mai toţi poeţii mari. Spunea că versul alb exprimă în falduri ritmice mai largi, mai libere gîndul, vastitatea temelor...

Prin viziunea poetică în actualitate, Bacovia nu e poetul rămînerilor în trecut. Îl frămînta evoluţia sa, ideea de a-şi alimenta inspiraţia din realitatea pe care o trăia, chiar dacă boala îl ţinea oarecum mai departe. În lunga sa tăcere şi retragere, Bacovia medita adînc asupra vieţii, rămînînd un veşnic însetat să cunoască atîtea cîte se ivesc, cîte ar fi de ştiut, de cunoscut...

...Filozofia vieţii mi-a zis:
Undeva, este cu mult mai departe,
Atîtea şi-atîtea lasă,
Visezi ca din carte...

În poezia *Tăcere* din 1934 *(Comedii în fond)* ne arată concret dorinţa de a fi la curent cu noul existent, în curgerea timpului:

Ţăcăne un ceas pe-o plasă...
Toate cîte sînt, eu să nu le ştiu?

În vara anului 1946, cu toate vestigiile războiului, o serie de scriitori au putut merge la odihnă la Vălenii-de-Munte. Am fost şi noi într-o serie. Am avut o cameră cu două paturi, astfel că am luat şi copilul. Luam masa la un restaurant spre care, traversînd podul, ne întîmpina o privelişte foarte frumoasă.

La sfîrşitul vacanţei a avut loc o şezătoare literară. Invitat, Bacovia a citit poeme din *Stanţe burgheze*. A

urmat o masă colegială, la care a participat cu multă plăcere. Făcusem cunoştinţă cu familia dr. Dumitriu. Doctorul era un vechi şi mare admirator al poetului. Ne invita la dînsul, şi Bacovia mergea cu drag. Se făcea muzică iar poezia era la loc de cinste. La rugămintea amfitrionilor, recita din versurile sale.

Ne plimbam prin grădina publică a Vălenilor; rămîneam pe o bancă în inserarea de vară şi admiram priveliştea înconjurătoare.

A fost ultima localitate din cele vreo şase cîte a cunoscut poetul din geografia natală.

Variaţiile de mediu şi climat îl stimulau şi un timp devenea mai activ, dar oboseala pricinuită de deplasări şi boala nu-i permiteau asemenea fericite clipe decît rar.

Anul 1946 aduse şi catedrei mele o schimbare definitivă. Se făcuse marea translaţie de profesori prin transferare, în cu totul alt mod decît pînă atunci. Erau mai multe catedre vacante la şcolile de fete din Capitală. Eu veneam de la Măgurele, cu situaţia familială îmbunătăţită prin faptul că Bacovia era acum bibliotecar la Ministerul Economiei Naţionale. Transferările s-au făcut înaintea sărbătoririi şi transferării la Ministerul Artelor, în calitate de consilier.

Noul regim fixa alte criterii, judicioase: după merit. Astfel am putut fi transferată la un liceu din Bucureşti, actualmente nr. 1.

Aşadar, numai datorită noului regim am putut în sfîrşit să pun capăt lungului martiraj al catedrei şi să obţin dreptul pentru care mă zbătusem aproape douăzeci de ani. Previziunea lui Bacovia, din clipele mele de descurajare, se împlineau: « Va veni şi vremea noastră, draga mea! Totul este să rezistăm! »

În vara anului 1947 băcăuanii au hotărît să cinstească şi ei aniversarea celor 65 de ani de viaţă ai poetului lor. Au precedat o serie de scrisori între mine şi nepotul poetului, Maximilian Vasiliu, însărcinat cu organizarea programului artistic, precum şi cu alte persoane din Bacău. Eram rugată să le trimit un program în care să figureze poemele ce ar dori poetul să fie spuse cu acel prilej. Le-am dat un program-schiţă, pe care îl puteau completa sau reduce, cum voiau. Cuprindea: *Prezentarea operei şi vieţii poetului; Dramatizarea « Poemei în oglindă »; recitarea « Serenadei muncitorului », « Poema finală », « Amurg », « Nervi de Primăvară ».* Între recitări se intercalau cîntecele din poeziile puse pe note de către profesorul Faslî. Poezia *Balet* urma să fie executată de baletiste din echipa de dansuri a teatrului din Bacău, pe o melodie adecvată. L-au mai modificat, însă programul a fost cam acesta.

Acum trebuia convins poetul să accepte a veni la Bacău. Nu a fost uşor. Bacovia opina că e prea obositor drumul. Nu ştiam cum să-l hotărăsc la acest efort.

În epoca examenelor de bacalaureat am fost numită în comisia de examinare la Şcoala Centrală. Am cerut Ministerului să fac parte din comisia de la Bacău, spre a putea merge şi la sărbătorirea ce se proiectase. Aşa l-am hotărît pe Bacovia să ne ducem la Bacău, împreună cu băiatul.

După terminarea examenului de bacalaureat, absolvenţii, conform tradiţiei, voiau să ofere o masă de rămas-bun, la care să participe profesorii şi comisia. Am fost insistent invitată împreună cu poetul. Absolvenţii, ca şi corpul didactic al şcolii au ţinut să-l aibă pe Bacovia în mijlocul lor.

Masa era fixată la ora 9 seara. Am venit ceva mai devreme. Dorea să revadă localul unde petrecuse anii de licean. Era emoţionat. Secretarul ne conduse. Trecu

prin dreptul claselor în care învățase, pe sălile lungi și claustrale, albe și înguste; privea prin ferestrele înalte în careul curții ca de mănăstire. Revăzu amfiteatrul și-și aminti de experiențele de chimie: era să se aprindă o dată cu fosfor dintr-o mică neatenție. Am intrat în sala de gimnastică, cu toate barele și paralelele ei, la care excelase. În sala de muzică străluceau în lumina becului electric instrumentele muzicale, pe care odinioară le-a condus în orchestra școlii. Ochii i se umeziseră: « Oare am fost cîndva elevul ce pălea prin aceste clase? »

Revăzu și sala de expoziții, acum cu expoziția de fine de an a elevilor, cu desene multe și destul de interesante. Aci, cu zeci de ani în urmă, se aflau expuse la loc de cinste și desenele elevului Vasiliu Gheorghe. Succesele și insuccesele din acel timp îi defilau pe retina amintirii. Era extrem de înduioșat.

Ne-am întors pe aceleași lungi, reci și albe culoare, spre o sală mai mică unde erau așezate mesele. Venise directorul și corpul didactic, precum și tinerii bacalaureați. I-au făcut o caldă primire, întîmpinîndu-l la intrare în clasă. S-au făcut prezentările. Era așa de tulburat. Retrăise anii de elev... Venea după 44 de ani să se regăsească pe sine. Dar zidurile îl priveau întocmai ca în *Tristesse d'Olimpio* a lui Victor Hugo: « La maison me regarde et ne me connait plus! »

Împovărat de amintiri, se așeză la locul oferit în capul mesei. Ne-au înconjurat profesorii, elevii. Privea cu drag la acești absolvenți și cu toată duioșia anilor cînd era ca ei. Cîți ani amarnici, cîte dureri morale îi măcinase epoca aceea de avînt și îndrăzneală creatoare... Prin clasa a III-a de gimnaziu primele poezii. Teama de a nu fi descoperit ca poet. Taina ce purta în adîncul sufletului și lupta de a nu se trăda și de a face față studiilor, cînd poetul copleșea pe elev...

S-a început masa. Urările de bun-venit în mijlocul profesorilor şi absolvenţilor veniră din toate părţile. Aceştia aduseră cărţile poetului să le dea autografe. Erau vechi şi uzate, răscitite. *Scîntei galbene* mai ales. A vorbit cu toţi; le-a dat cu plăcere semnătura lui caligrafică. De asemenea profesorilor. Masa a fost simplă şi meniul destul de modest. Băieţii, de la ţară cei mai mulţi, aduseseră pîine de acasă, şi aceasta foarte greu de procurat. O friptură de pasăre şi un vin de ţară curat a fost ospăţul, dar multă voie-bună l-a prelungit pînă pe la orele 11 seara.

Profesorul de istorie G. Alecu a ţinut un toast. A amintit de anii de suplinire ai lui Bacovia la Şcoala normală, unde fuseseră colegi. Apoi de anii de la *Ateneul cultural*, unde colaborase şi el cu versuri. Amintiri ce făceau plăcere poetului.

Bacovia a citit versuri din *Plumb* şi *Scîntei galbene*. A luat vioara unui elev şi a cîntat o serenadă. Era foarte bine dispus. A doua zi avea loc festivitatea la Teatrul de Stat din Bacău.

Teatrul era arhiplin; o atmosferă sărbătorească. Scena pavoazată. Un tovarăş rosti cuvîntul de deschidere şi făcu prezentarea vieţii şi operei lui Bacovia, care apăru pe scenă în aplauzele furtunoase ale sălii. Fu puternic impresionat de dragostea ce manifesta publicul băcăoan faţă de poetul său. Urmă desfăşurarea programului artistic, executat în condiţii superlative: decorarea scenei în atmosfera violetă a *Poemei în oglindă*, dramatizată, ca şi atmosfera în care s-a executat minunatul *Balet* au umplut sala de admiraţie, răspunzînd cu frenetice aplauze. În costume de mătase albă, cu mişcări lascive şi artistice, s-a executat minunat acel refren: « Lunecau baletistele albe... »

Colectivul artistic, care a dansat baletul, a întrecut toate aşteptările. Publicul a fost puternic impresionat

de reuşita întregului program artistic, iar melodiile versurilor puse pe note de profesorul Faslî, executate la pian de compozitor, au avut de asemenea un frumos succes. Poetul a fost din nou chemat la scena deschisă. I s-au oferit flori şi a fost obiectul unor îndelungi aclamaţii. Adînc emoţionat, a spus cîteva cuvinte de mulţumire, cu ochii plini de zîmbet. Abia a putut ieşi din sală; o mulţime care îl ovaţiona masase uşa. A fost un triumf de înaltă calitate.

După festivitate, a urmat o mică cină la restaurantul Central. Un nou prilej de a se mai afla în apropierea prietenilor şi admiratorilor ce organizaseră sărbătorirea. Era ultima zăbovire în oraşul său natal.

A doua zi plecam spre Bucureşti. Zi ploioasă. Poetul s-a mai plimbat prin oraş cu nepotul său, Maximilian Vasiliu. Şi-a luat rămas-bun de la centru, de la marginile oraşului, pe unde revăzu locurile peregrinărilor singuratice, cînd era « cel mai trist din acest oraş ». Revăzu Catedrala, grădina publică şi toate cîte se reflectau în poezia adolescentului şi singuraticului Bacovia. Şi-a revăzut casa din strada Liceului. Simţea oare că nu le va mai revedea niciodată? Pînă la 1 noaptea, cînd plecam spre Bucureşti, a tot plouat; o ploaie măruntă şi deasă ca de toamnă, deşi eram la începutul lui iulie. Îşi lua astfel rămas-bun şi de la atmosfera ploioasă, în care vegetase zeci de ani. N-a mai revăzut Bacăul, pe care îl iubise şi-l urîse în zilele lui de şomaj şi deznădejde. Acum se împăcase cu el şi a scris în *Divagări utile:*

> Cînd am plecat din Bacău,
> Grădina publică plîngea
> Cu lacrimi de ploaie,
> Iar eu de-atunci
> Plecat am fost,
> Plecat voi fi mereu...

În tren era întuneric şi frig. Ploua. Vagoanele aveau numai bănci tari de lemn. Nu a putut dormi nici o clipă. După cîteva ore ploaia se potoli. Răsărea luna aproape plină şi ne lumina compartimentul. Privea peisajul nocturn, cu contururi ciudate pe cîmp, pe coline. La Mărăşeşti apăru Mausoleul eroilor. Sub lumina lunii căpăta contururi de templu asiatic. A rămas la fereastra de pe culoar multă vreme tăcut, îngîndurat şi absorbit de priveliştile ce i se desfăşurau din goana trenului. Sorbea cu nesaţ ultimele peisaje ale Moldovei. După ce am trecut de Focşani, a revenit în compartiment, şi-a reluat locul în colţul dinspre fereastră. Ne aflam noi trei în acel compartiment mic. Peisajul era fantastic sub lumina lunii, ce prefăcea în briliante picăturile de ploaie peste holde, peste frunze, peste ierburi, peste grînele ce încă se mai secerau.

Cînd am ajuns la Bucureşti, am aflat că ni se jefuise cămara. Vecina, în grija căreia lăsasem casa, sesizase poliţia. Bacovia spuse comisarului, care descoperise hoţul, un vecin:

— Nu am nici o pretenţie... A furat de foame, sărmanul... şi a cerut încetarea cercetărilor.

Era generos şi iertător. Dacă putea, ajuta. Obişnuia să stea în grădină, sub mărul din faţa casei, pe un şezlong. Deseori trecea pe stradă cîte un bătrîn care cînta din flaşnetă valsuri vechi, demodate. Îl impresiona foarte mult cîntecul acestuia. Treceau uneori, pe sub fereastra camerei sale, bătrîni cu jalnice armonici. Îl afecta durerea cu care aceşti bătrini îşi cîntau mizeria vieţii. Impresionat de un asemenea flaşnetar, scrisese poema *Nocturnă*, în 1916, publicată în *Scîntei galbene:*

> O, nu mai cînta harmonie pribeagă,
> Că plîng, şi nu ştiu unde să mă duc,
> În toamna care plînge pe-o veche modestie,

Cu ploaia care curge în mahalaua bleagă,
În noaptea asta-n care am devenit năuc.

Oh, plouă, şi tu gemi cu plîns de armonie...
— Tot altuia, de mine, aminte să-i aduc...
O, nu mai cînta harmonie pribeagă —
Că plîng, şi nu ştiu unde să mă duc...

La sfîrşitul anului 1946, după sărbătorirea de la Ministerul Artelor, se hotărîse publicarea unei antologii a poeziilor sale, fiind epuizate toate volumele publicate. Nu se mai găseau nici la anticar. Încheie cu Editura de Stat contractul. I se oferi un acont, însă volumul nu mai apăru: editura era în reorganizare.

Nu mai publică o bună bucată de vreme. Continua însă să scrie, să mediteze la evenimentele revoluţionare ce aveau loc. Era atent la transformările politice care atrăgeau după ele mari prefaceri în ţara noastră şi aştepta cu încredere valorificarea operei sale, contactul cu publicul larg al maselor de cititori ale oamenilor muncii. Se gîndea la *Poema finală*, scrisă încă din 1911 şi publicată în *Cronica Moldovei* în 1915.

Mîhnit de crimele burgheze
Fără a spune un cuvînt,
Singur să mă pierd în lume
Neştiut de nimeni,
Altfel e greu pe pămînt —

şi la atîtea poezii de denunţare a crimelor lumii burgheze, faţă de care fusese în totală neadeziune şi pe care o detesta. Aştepta deci cu încredere. Şi « vremea venea, a venit », ca să parafrazăm unul din versurile poetului... Opera sa a intrat cu cinste în marele tezaur al literaturii noastre clasice, şi a fost redată unui public mult mai larg şi mai pregătit s-o înţeleagă.

După ce plecase de la Ministerul Minelor şi Petrolului, Metulescu continua să-l viziteze. Acesta lucra la o istorie a culturii Olteniei, fiind originar din Craiova. Mai alcătuia şi o antologie.

Ştiind că Bacovia era un talentat desenator, îl rugă să-i facă un autoportret şi o prefaţă. Amabil cum era, Bacovia nu-l refuză. Dar Metulescu îl rugă să-i deseneze şi o sumă de portrete în peniţă ale celor cu care voia să ilustreze antologia.

Eu lipseam de acasă ziua întreagă, prinsă de sarcinile profesiunii şi numeroase activităţi. De la minister şi de la cantină, Metulescu venea şi rămînea cu poetul dupăamiezele. Îi aducea cîte o sticlă de vin spre a-l îmbia la lucru, chiar cînd părea obosit. În felul acesta i-a făcut o sută treizeci de desene.

I-am atras atenţia în cîteva rînduri că abuzează de delicateţea poetului, că îl oboseşte, musafirul inoportun a perseverat. La urmă i-a cerut şi o declaraţie că nu are nici o pretenţie ca drept de autor asupra acestor desene, în cazul că s-ar publica antologia, precum şi că i le donează. Cu intermitenţe, şapte ani a lucrat poetul la ilustrarea susnumitei antologii (1946—1953). Şi aceasta era un soi de exploatare a semenului scriitor, în spiritul trecutului. Cînd am cerut o fotocopie după autoportretul poetului, Metulescu a refuzat cu ostentaţie. Din fericire au rămas încă 2 autoportrete în creion ale poetului, dintre care unul l-am folosit la ediţia de *Opere alese.*

Sănătatea şi studiile din liceu, ale fiului nostru, îi cauzau mari griji poetului.

Băiatul devenea din ce în ce mai sensibil. Mergea greu cu matematica şi partea ştiinţifică, iar profesorii erau foarte severi — cel de matematică i-a strigat într-o zi în plină clasă că nici măturător de stradă nu va deveni, dacă nu ştie matematică. (Era în clasa a IV-a.) În recreaţie

a cumpărat de la farmacia vecină liceului sublimat şi s-a otrăvit. Nu am aflat decît după ce l-au salvat, dus la spital de la liceu. În clasa a VI-a a trebuit să întrerupă studiile, îmbolnăvindu-se în urma unei întîmplări nenorocite.

Într-o zi, spre seară, ieşisem cu poetul să iau aer, într-o scurtă plimbare pe străzile din jurul locuinţei noastre. Gabriel rămăsese singur să-şi pregătească lecţiile. Doi tîlhari sunară. Le-a deschis, s-au legitimat, ca fiind de la Spaţiul locativ. Legitimaţii false, sub pretext că inspectează casa. Au intrat. L-au legat de un scaun din sufragerie; i-au pus o batistă în gură şi au început să opereze prin dulapuri. Storul de la sufragerie era netras. Un vecin i-a descoperit. Acesta ne întîlnise. A dat alarma. A fugit după noi, să ne spună, şi după un miliţian. Tîlharii dispăruseră şi am găsit pe fiul nostru leşinat.

A avut o comoţie cu grave repercursiuni.

A întrerupt studiile în anul acela... Peste 2 ani a încercat din nou să se sinucidă. De astă dată a fost mult mai grav. După 12 ore la spitalul de urgenţă, nu-şi revenise. În sfîrşit, e destul să relatăm aceste încercări morale prea grele pentru tatăl său. Acestea îl consumau şi îl neliniştеau pentru viitorul fiului nostru. Începu să slăbească foarte tare. Nu mai dormea, nu mai mînca aproape nimic. O veche leziune pulmonară din tinereţe se redeschisese, şi la 70 de ani avu un proces pulmonar gata să-l ucidă.

Abia apăruseră antibioticele. Nu se găseau. Uniunea Scriitorilor îi procură streptomicină în cantitate suficientă şi astfel, printr-o îngrijire excepţională, după o lună şi jumătate de tratament medical la domiciliu, la a doua radiografie, plămînii se arătau vindecaţi. Renăştea din nou, din propria cenuşe.

A mai trăit încă cinci ani şi opt luni. Mînca, dormea mai bine, deşi era foarte slăbit şi nu a mai putut părăsi

camera. Venea numai la masă în sufragerie, sau şedea seara la aparatul de radio, ascultînd pe întuneric: conferinţe, ştiri, şi mai ales comentarii politice. Pe acestea le urmărea asiduu şi în ziarele pe care continua să le citească foarte atent. Îl interesau noutăţile literare şi cele artistice. Era mult timp singur. Scria, nota impresii, medita. Redusese fumatul la cinci ţigări pe zi: atît îi mai permiteau doctorii. Şi, cum voia să trăiască, se conforma. Redusese vinul la cîte un pahar la masă. Regreta acest stimulent.

— Vinul e tinereţea bătrînilor! îmi spuse o dată.

Continua să scrie. Întins pe pat, cu un manuscris pe genunchi, nota cu creionul versuri, strofe, din care ştergea cu guma, spre a adăuga sau îndrepta. Uneori scria la masa de lucru. Ştiam că atunci transcrie. Nu-l întrebam ce lucrează. Îl vedeam deseori foarte concentrat. Ştiam că urmăreşte o idee poetică. Fruntea i se încreţea. Venele de pe tîmple deveneau proeminente. Uita totul din jur. Se înălţa cu gîndul în lumea visurilor. Faţa îi devenea mai palidă, ochii mai strălucitori, albastrul lor mai închis, aproape vînăt. Atunci căpăta expresia unui martir. Nu îndrăzneam să-l smulg din acea incandescentă durere, ce se reflecta pe faţa ca de ceară.

În unele zile, această expresie se adîncea intens. Era aidoma unui Crist pictat de Guido Reni. Poetului îi lipseau numai spinii de pe frunte. Zărea portretul acestuia în oglinda cea mare din cameră. Atunci recunoştea asemănarea, cobora şi întorcea tabloul pe dos. L-am găsit de cîteva ori în cui cu rama întoarsă. L-am întrebat: de ce?

— Prea semăn cu el, nu ţi se pare?...

Îl mîngîiam pe frunte. Îl rugam să nu se mai gîndească la dureri. Un artist ca el poate gîndi lucruri frumoase...

— Da! Da! mai pot avea visuri... dar trecutul, nu... Ofta adînc. Martiriul trecutului îi mistuise nemilos forțele. Abia îi mai rămăsese o pîlpîire de lumină, pe care era fericit s-o dăruiască prezentului. Uneori îl întrebam:

— De ce ești așa de trist, dragul meu?...

— Moare poetul, draga mea...

— Nu, poetul nu moare, fiindcă talentul e foc nestins.

— Moare cînd nu mai poate să ardă. Se răcește sufletul, se stinge cîntecul...

Așa era. Și, din nenorocire, asista la propria sa stingere cu o luciditate neîndurată. Simțeam și eu; suferam la fel pentru această agonie a unui mare suflet, care se mistuia într-o grea suferință.

Uneori se scula, fuma, improviza cu voce tare niște litanii, de o cutremurătoare jale. Parcă intona o *Ieremiadă* pentru sine, pentru sufletul său frămîntat. Se credea singur. Intram atunci în vîrful picioarelor. Se sfia și, dacă observa că are un ascultător, se simțea jenat, contrariat:

— Improvizam pentru mine un cîntec al tristeții! mi-a șoptit cîndva, în atare momente. Avea un soi de pudoare a preamarii sale dureri. De aceea, nu-și mai scria suferința, frămîntarea cumplită a sufletului și a creierului său, care « ardea ca flacăra de soare » *(Altfel)*. Scanda versuri improvizate ca un artist dramatic de mare talent. Dacă aș fi avut atunci un magnetofon și s-ar fi putut imprima pe bandă litaniile acelea cutremurător de triste, pe o incantație sfîșietor de dureroasă, am fi fost uluiți de forța unor improvizații de o emotivitate fără egal. După aceste risipiri de emoție și gînduri, urmau zile de epuizare totală, cînd nu mai scotea un sunet, o vorbă. Tăcerea compensa zile întregi această oficiere a dureroaselor litanii pentru sine și numai pentru sine.

Cînd eram liberă, stăteam lîngă dînsul. Îl invitam pe şezlong în grădină, sub mărul ce-i era atît de drag. Îmi cerea să-i aşez scaunul cu spatele spre stradă. Nu voia să fie văzut. Îi puneam cîte o pernă şi rămînea cu privirea spre zare, printre frunze. Îi plăcea să privească cerul prin horbota frunzişului verde vara, arămiu toamna.

Într-o vară, un păun din împrejurimi coborî în grădina noastră. Reveni des. Era atras de gazonul abundent şi înainta printre straturile cu flori parfumate. Se apropia de scaunul poetului, în faţa căruia îşi deschidea cîteodată evantaiul cu minunatele culori ale penajului bogat şi elegant, purtîndu-l ca pe o trenă graţioasă. Bacovia îl privea cu multă plăcere. Tonurile strălucitoare ale penelor îl distrau. Ochii cu pupile ciudate, în acel « bleu paon » caracteristic, îi concentrau atenţia.

— Ce de ochi încrustaţi pe evantaiul acestor păsări, exclamă o dată. Şi ce nostim îşi poartă lira de pe creştetul capului. Prea mic faţă de atîta penaj...

Uneori păunul zbura în cel mai înalt dintre salcîmii din fundul grădinii, lăsîndu-şi trena strînsă să atîrne pe ramuri. De acolo, dîn vîrf, arunca un ţipăt strident, ce nu mai plăcea poetului.

— Ce ironie a naturii! În atîta frumuseţe un chiot aşa de urît! Gabriel voi să alunge păunul. Dar poetul îl opri:

— Nu speria pe prietenul meu! Dacă-i admir splendoarea, trebuie să-i suport şi chiotul, dragul meu. Aşa e şi cu oamenii; să-i îngăduim şi pentru unele defecte, nu numai pentru calităţile lor.

Vreo două veri avu această desfătare. Păunul pieri într-o zi. Era al unui vecin din apropierea casei noastre. I l-au furat. Cîteva pene ce-i căzuseră ne-au rămas amintire, într-o cupă de bronz. Mărturii ale unor ceasuri de uitare ale poetului. Le păstrez şi azi.

Între anii 1947—1949, bunii săi prieteni, foarte prinşi în iureşul activităţilor, nu-l mai putuseră vizita. Dar comunicam deseori la telefon. Cicerone Theodorescu se interesa de sănătatea şi starea sufletească a lui Bacovia.

Prin 1949 am avut plăcerea să luăm un dejun cu întreaga sa familie la noi acasă. Au venit într-o zi de mai, cu flori multe în grădină — un rai. Înainte de masă au luat cîteva fotografii. La masă, Bacovia era foarte bucuros. Au discutat despre poezie, despre proiecte literare. Bacovia a citit o serie de poezii inedite. Una dintre ele ne-a amuzat foarte mult. Avea refrenul: « Agent secret mi-a fost iubirea ». Poezia era una din bijuteriile ironice, de acea ascunsă ironie de calitate de care vorbise Perpessicius în cronica sa cu ocazia apariţiei volumului *Stanţe burgheze*. Musafirul său drag îi dădu o veste care i-a adus o mare uşurare, şi mai ales încrederea în destinul operei sale: Vestea preluării critice a moştenirii literare de valoare a trecutului! Se apropia momentul şi se creau condiţii pentru această dreaptă măsură, din grija Partidului Muncitoresc Romîn. Prietenul Cicerone îl asigura că astfel va fi pusă în circulaţie şi opera sa, în care toţi recunoşteau valoarea ei progresistă. Noutatea aceasta îl învioră ca prin minune. Avu darul să-l mai împace cu sine, să găsească îndemnul de a mai scrie versuri ce pînă atunci se sfia să le aştearnă pe hîrtie, şi le spunea numai sieşi, cum am arătat mai sus.

În 1953 i se înregistrară pe bandă vreo 20 de poezii. Deşi slăbit — era încă în convalescenţă — Bacovia a citit destul de frumos.

În ziua înregistrării am avut vizita lui Cicerone Theodorescu, Eugen Jebeleanu şi Mihu Dragomir. Într-o atmosferă veselă, poetul citi poemele cele mai caracteristice din opera sa cu un timbru vibrant, cald. A durat mult operaţia aceasta. Obosise. Dar toţi erau foarte

mulţumiţi că se efectuase un lucru de seamă: păstrarea vocii lui Bacovia dincolo de viaţă...

Mihu Dragomir fu de părere să trimită una din poeziile noi — pe care i le citise — la revista *Tînărul scriitor*. Îi spusese că va apărea mai întîi un articol de T. Vîrgolici, pregătitor colaborării ce i se solicita.

Din păcate peste un an banda imprimată s-a şters şi poetul a fost rugat pentru o nouă înregistrare. Deşi era mai slăbit şi se simţea mai puţin forte pentru o lectură, a făcut acest efort. A fost impresionat cînd doi ani mai tîrziu îşi auzi vocea retransmisă la radio.

Încă din 1952 se începu colaborarea cu E.S.P.L.A. pentru tipărirea poeziilor lui Bacovia sub forma unei antologii. Au fost alese 1004 versuri, cum menţionează contractul, încheiat după un an, în ziua de 12 august 1953. Contractul — provizoriu — prevedea 3000 exemplare. Se cerea o prefaţă, să apropie cititorului contemporan sensurile operei bacoviene.

Trebuie să amintesc o întîmplare anterioară. În iarna anului 1952, pe la începutul lui decembrie, am fost vizitaţi de poetul A. E. Baconski, în trecere prin Bucureşti. Acesta îl rugă pe Jebeleanu să-i facă cunoştinţă cu Bacovia, pentru care avea multă admiraţie. Fără să mai fim anunţaţi, Jebeleanu, Florica Cordescu şi Baconski poposiră într-o duminică, spre seară, la casa noastră. Nu eram acasă. Poetul trecea printr-o epocă de agitaţie şi insomnii. Îl emoţionă vizita neaşteptată a prietenilor. I-a primit în sufragerie. Fiul meu mă anunţă la telefon. M-am întors. Am sosit tocmai cînd Bacovia acorda un autograf pe volumul *Bucăţi de noapte* lui A. E. Baconski.

Cît timp le-am preparat cafele, Bacovia le-a citit ultimele sale poezii, între care şi *Cogito*, rod al intere-

sului cu care urmărise marile prefaceri din țara noastră, datorite politicii regimului de democrație populară:

Mi-am realizat
Toate profețiile
Politice.
Sînt fericit...
Frumos
Este cerul
Senin, sau mînios.
Un aforism celebru
Te face să trăiești...
Nu-i mîini,
Nici azi,
Nici ieri —
Timpul...

Au fost încîntați de noutatea acestei cugetări, tocmai cînd nimeni nu se mai aștepta ca Bacovia — bolnav — să mai scrie. Dar am mai spus, în rîndurile acestor pagini, că poetul renăștea din mocnita sa ardere.

A. E. Baconski solicită poezia pentru *Steaua*, unde a și apărut ceva mai tîrziu.

Volumul de *Poezii*, prefațat de Eugen Jebeleanu, a apărut într-un format elegant și în admirabile condiții tehnice. Cele 6000 de exemplare s-au epuizat în 10 zile. Eram în vara anului 1956. La Congresul scriitorilor fură aduse la standul de cărți primele 50 de volume. Au fost cumpărate de cei prezenți, eu nemaiputînd găsi nici unul pe care să-l duc poetului...

Bacovia era fericit că-și vedea în sfîrșit tipărite poeziile și trimise de astă dată maselor, pe care le socotea vrednice să înțeleagă poezia de înaltă calitate. Adevăratul avînt cultural de adîncime se produsese deja în acest deceniu de la Eliberare. Și în această privință poetului i se împlinise profeția... Masele de cititori noi absorbeau operele de calitate în timp record. Fenomenul nu mai avea nevoie

de nici un comentariu. Era prea evident şi a continuat într-o creştere vertiginoasă.

Regimul democrat-popular, consecvent programului cultural şi al aceluia de a asigura condiţii de viaţă, corespunzătoare creatorilor de valori artistice-culturale, a păşit concret la realizarea lor. Au fost acordate pensii de onoare, ca o încoronare a meritelor pe tărîm cultural. Pensii consistente. Dintre cei care s-au bucurat de această cinste făcea parte şi Bacovia. În seara Anului Nou 1956 se anunţă la radio: « Cu începere de la 1 decembrie 1955 se acordă pensii de onoare unor serii de oameni de ştiinţă, litere şi artă, de către Consiliul de Miniştri ».

Noi nu aflasem acest lucru. Nu ştiu cum ne-a scăpat. Dar după Revelion, pe la orele 1 din noapte, primirăm un telefon de la vechiul şi bunul nostru prieten şi vecin de cartier, generalul Opriş, care, o dată cu urările de Noul An, felicită pe poet pentru pensia de onoare, de care auzise la radio chiar în acea seară. Astfel am luat şi noi cunoştinţă de această cinstire. Poetul a fost foarte fericit şi impresionat, ca întotdeauna, mai ales de latura morală a lucrurilor. În *Gazeta literată* (anul II, nr. 43/ joi, 6 ianuarie 1955), Bacovia publică articolul *Răsplătirea generoasă*, din care spicuim rîndurile pe care le considerăm mai semnificative:

> « Răsplătirea activităţii îndelungate pe tărîmul ştiinţelor şi artelor, prin pensii personale lunare, acordate de către Consiliul de Miniştri multor personalităţi ştiinţifice şi artistice din Republica noastră, este fireşte consecventă cu înaltele principii de sprijin şi preţuire a creatorilor de valori culturale, principii ce stau la baza statului democrat-popular.
>
> Mulţi dintre scriitorii noştri vîrstnici se vor bucura astfel, în amurgul existenţei, de siguranţa unei vieţi demne de creaţia lor.

Nu este departe vremea cînd eram nevoiţi să solicităm ajutoare sau să le primim sub formă de pomeni sporadice şi demagogice...
Statul democrat-popular face astăzi dreptate scriitorilor şi artiştilor vîrstnici, prin acordarea acestor pensii; ei sînt răzbunaţi pentru toate ofensele şi umilinţele materiale şi politice pe care le-au avut de suferit în statul burghezo-moşieresc.»

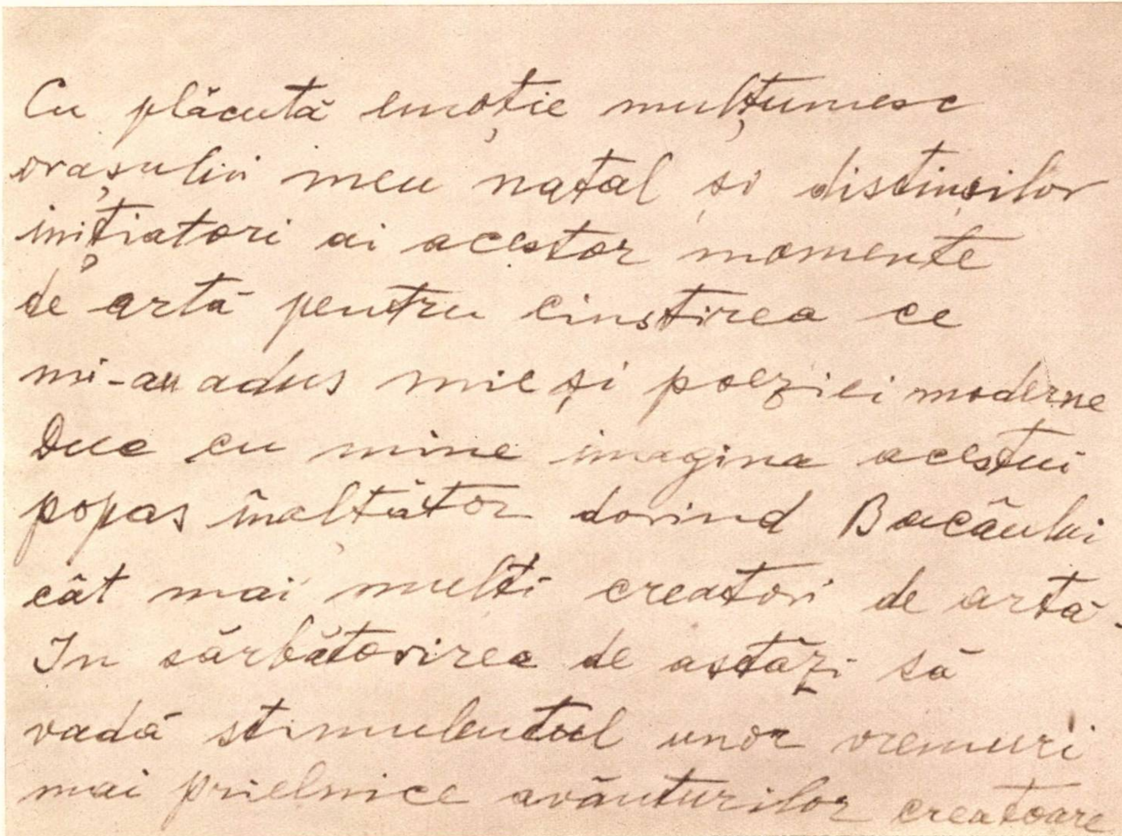
În anul 1956, luna septembrie, poetul împlinea 75 de ani. Cu toată îndelungata lui suferinţă, cu toate vicisitudinile vieţii, longevitatea aceasta se datora vitalităţii sale, nedezminţită, rezervorului de forţă cerebrală care-l susţinea, precum şi îngrijirilor neobosite.

Cu prilejul acestei aniversări, Partidul şi Guvernul au acordat poetului Ordinul Muncii clasa I-a, o înaltă recunoaştere a meritelor sale poetice.

Pe la sfîrşitul lui septembrie, primi vizita lui Cik Damadian, care îi făcu două caricaturi, dintre care una a apărut în *Contemporanul*, numărul care anunţa decorarea poetului, şi alta în *Romînia liberă*. În acelaşi an fu vizitat şi de Jules Perahim, care de asemenea îi începu un portret. Le-a pozat cu plăcere, deşi era foarte slăbit. Ultimul n-a putut fi terminat.

Starea de slăbiciune se accentua. Lupta şi el, luptam şi eu să-l întărim cu medicamente şi alimentaţie. Moralul îl avea ridicat. Medicul venea zilnic să-i facă injecţii fortifiante. Adesea îmi spunea: « Soţul dumneavoastră trăieşte fiindcă voieşte, tovarăşă Bacovia ». Ce n-aş fi dat să trăiască, să se bucure de noile condiţii, ce acum îi uşurau atît de mult existenţa, şi de noile ediţii ale poeziilor sale...

În curînd, începură să se manifeste progresiv şi slăbiciuni cardiace. Nu a putut să se prezinte la Prezidiul Marii Adunări Naţionale spre a-şi primi decoraţia. Nu putea urca scări.

Cu plăcută emoție mulțumesc
orașului meu natal și distinșilor
inițiatori ai acestor momente
de artă pentru cinstirea ce
mi-au adus mie și poeziei moderne
Duc cu mine imaginea acestui
popas înălțător dorind Bacăului
cât mai mulți creatori de artă.
In sărbătorirea de astăzi să
vadă stimulentul unor vremuri
mai prielnice avânturilor creatoare.

Cuvîntul poetului la sărbătorirea din iulie 1947, Bacău

Bacovia cu poetul Cicerone Theodorescu

Bacovia cu fiul şi soţia (1956)

La 20 septembrie, acelaşi an, revista *Flacăra* decise să-l sărbătorească pe poet acasă, printr-un reportaj şi un interviu ce apăru în paginile revistei. Interviul a fost semnat de Cicerone Theodorescu, care a venit la poet împreună cu soţia sa şi tovarăşii de la *Flacăra*.

A fost o reuniune plină de voie-bună. Cu acest prilej i s-au luat o serie de fotografii. Bacovia avea o mimică extrem de mobilă şi interesantă, aşa că aparatul şi fotograful au putut să ne furnizeze numeroase imagini, una mai interesantă decît alta. Direcţia *Flacărei* a avut amabilitatea de a-i oferi un album cu toate aceste fotografii, azi aflate la Casa Memorială. Reproducem părţi din reportajul publicat în *Flacăra*, nr. 21, din 1 noiembrie 1956, semnat de Cicerone Theodorescu, deoarece ni se pare elocvent:

«*Acasă la Bacovia*

> „Muncitor al visului"
> E timpul... toţi nervii mă dor,
> O, vino o dată, măreţ viitor!

Peste sensibilitatea-i neobişnuit de dureroasă la stingerea vechii realităţi potrivnice, peste nervii calcinaţi, peste arderile dinlăuntru, exacerbate de îndelungata aşteptare a viitorului, poetul G. Bacovia a putut simţi în sfîrşit — în vremea din urmă — picurîndu-i-se puţină linişte.

Vecine cu deznădejdea totală şi cu asfixia au fost în el aşteptările: aşteptări de noapte şi de ani de nopţi. Iar dacă explozii şi cutremure lăuntrice s-au declanşat în versurile sale, cîntecul nu se putea să nu-i suspine, adînc ca o uşurare. Multă vreme, şi multora, opera lui a părut un neverosimil arbor de calcar incandescent; ea urma să se pulverizeze la prima răcire, ba s-ar fi zis chiar că numai conştiinţele deformate şi nesocotiţii mai speră că acest trunchi de cenuşe fierbinte se va ţine pe picioare.

Şi iată că risipirea care trebuia să urmeze nu a urmat, arborelui recunoscîndu-i-se acum şi revenindu-i — în ochii tuturor — întreaga putere naturală a sevei şi toată frumuseţea în rouă, sau în lacrimi, a frunzişului său cu cîntătoare.

Ce s-a întîmplat?

Fireşte, avem acum o explicaţie dreaptă în — cum s-ar zice în limbajul critic — reconsiderările clasicilor şi reintrarea în circuit a scriitorilor dintre cele două războaie mondiale.

Dar, ne aducem aminte, totodată cu cît adevăr şi cu cîtă intuiţie, nota, în 1929, un tînăr critic: regretatul Mihail Sebastian... această constatare despre poezia lui Bacovia şi parcă despre poezie însăşi: jucăriile critice se sfărîmă, neînţelegătoare şi inutile, în faţa miracolului (*Revista scriitoarelor şi scriitorilor romîni*, 3 martie, 1929).

Recunoaşterea tînărului de atunci era un act de conştiinţă, de onestitate şi de curaj, ce nu se întîlnesc uşor.

Tocmai de aceea, pentru onestitate, pentru conştiinţă, pentru curaj, timpul i-a dat o deplină confirmare.

Cei mai bine intenţionaţi, şi chiar cei mai sensibili comentatori ai poeziei lui Bacovia, s-au izbit şi au rămas lipiţi ca în hîrtia de prins muşte de anumite evenimente incontestabile, socotind necesar pur şi simplu să le bîzîie şi suficient să le propage pentru a-şi justifica existenţa.

Învinuirea, pe rînd sau laolaltă a lui Rodenbach, Verlaine, Baudelaire, Laforgue, Rollinat şi chiar Traian Demetrescu, pentru a fixa filiaţiuni şi moşteniri eventuale, mărturisea nu numai un afişat simptom de erudiţie, dar şi un simplist exces de perspicacitate, de vreme ce singur autorul citează aceste nume în versurile sale. Ca să nu mai vorbim de aprecieri ca: sentimentalismul proletar — învinuire de care Bacovia

nu s-a ruşinat niciodată, sau ţinuta socială refractară — la care Bacovia n-a renunţat nici o clipă.

Astfel enervat şi umilit — spune dînsul — de lunga agonie a unui veac suspect, într-un oraş care, mic, dormea în noaptea lui... poetul se vede pierdut, inutil, mai ridicol ca niciodată, înnebunit de mizeria şi minciuna în care a apărut, pentru ca apoi, după autobiciuiri şi spasme de revoltă, el să-şi noteze mai departe amare crîmpeie din atmosfera pe care numai gîndul creaţiei, incinvibil, i-o înseninează din cînd în cînd.

Ecourile brutale ale prozei cotidiene îi strigau sub ferestre şi oamenii nu înţelegeau firea lui. Ce satisfacţie ar fi meritat şi cum putea să o ceară? De la cine? De aceea îşi vedea de munca lui de visător, singurul îndemn ce-i mai rămăsese.

Dar privind faţa unui om, lumina ochilor lui, fiinţa lui fizică întreagă, putem să ne dăm seama ce urme i-au imprimat nopţile de muncă după ostenelile şi nemulţumirile vieţii, nu ne e greu să desluşim că pe chipul şi în toată făptura acestui trudit mucenic cu spada vibrează o tînără flacără fără moarte, o pătimaşă încordare exemplară, de adevărat muncitor al visului. Iubitorilor poeziei, opera sa le transmite această flacără şi acum, la 75 de ani, ca şi la 30.

L-am găsit mai bine dispus ca oricînd. Ne aştepta. Avea şi am avut o zi bună. Din uşă ne-a întîmpinat surîzător ca niciodată.

— Poftiţi, poftiţi... Sînt totdeauna acasă... pentru prieteni. Sau poate nu vă plac cu barbă? Agatha zice că sînt urît...

Am intrat încurajaţi. Am discutat pe sărite şi cam de toate...

Dintr-un sertar din mica odaie alăturată, care-i serveşte de birou şi refugiu, ne-a scos cîteva poezii recent transpuse pe curat. Două din ele: *Şi dacă* şi *Arminden*, minuţios caligrafiate, ni

22*

le-a încredințat împreună cu un text mai vechi, intitulat *Sic transit*.

— Vi le dau... Un suvenir de la Bacovia...

Întorcîndu-se apoi la monolog, poetul s-a întins pe divan, și-a așezat sub coaste o pernă, a tras adînc din țigară, ca dintr-un oftat:

— Ce singur mă simțeam eu pe lume! 1916! Bacovia, poetul de plumb... Am scris poezii, cînd pantofii erau de aur și argint, iar opinca din ogheli...

Destin, strigam, nu-mi place sărutarea ta.

Îmi spuneam: La fîntîna ta, viață, eu n-o să mai beau mult...

Cu Bacovia lumea nu era delicată, bestii erau destule...

Timpul a vrut să mă desființeze, dar nu s-a putut.

Am auzit și admirații, am auzit și aplauze, m-am văzut în vitrină, apoi am fost iar în cameră cu mine însumi:

— De ce stai pe-ntuneric?

— N-am nici o nebunie de văzut...

Ca pentru a consfinți ultimele cuvinte, poetul se ridică și ne turnă vin în pahare. Închinăm încurajîndu-l cu pahare și urări, nu fără a-i procura o nostimă grimasă de protest și neliniște:

— De ce-mi amintiți că am 75 de ani?

Ne ceartă cu umor, apoi întreabă cu aerul că nu pe noi:

— Dar Jebeleanu, Florica, de ce nu au venit? Da? Sînt plecați din țară? Și cînd se întorc? Numai ei nu mi-au amintit că am 75 de ani.

Și din nou apărîndu-se cumva de-un dușman nevăzut, se întoarce, își caută soția și fiul și ciocnește iar cu ei:

— Agatha, Gabriel, rămîneți lîngă mine! *(Urmează o lungă amintire a poetului.)*

— Iubite maestre, amintirea aceasta ar da o pagină de proză bacoviană cu totul nouă. De ce n-ați cuprins-o în nici un volum?

— Eu nu mi-am întocmit singur volumele, alții le-au întocmit. Și toate foarfecele au o îndeplinire: aceea de a strica operele literare. Aici este ceva foarte umoristic. Umoristică a fost și scrisoarea pe care, cu ani în urmă, prin 1940, a primit-o soția mea de la întocmitorii unei istorii a literaturii romîne. Scria așa: „Stimată doamnă, vă rugăm să binevoiți a ne trimite un facsimil și fotografia decedatului dv. soț, pentru *Istoria literaturii romîne*, care va apare la Fundații" etc., etc.

Firește, ca „decedat", nu le-am putut trimite nici un facsimil și nici o fotografie.

N-am mai pus nici o întrebare poetului în această direcție. Rușinați, am încercat să schimbăm conversația. L-am întrebat, mai tîrziu, dacă urmărește ziarele...

— Le văd...

Și, ca și cum ar fi ținut să ne încredințeze că, în substanța lor, nici evenimentele internaționale nu-i sînt străine, poetul, trăgîndu-și iar perna sub coaste, lungit de-a curmezișul divanului, cu ochii departe, cu bărbia întinsă, cu aerul că oarecum divaghează, ne face să luăm repede condeiul și să notăm:

— Da, Berlinul se vrea iarăși botnița Europei.

Sau, după o tăcere:

— Acordurile Londra-Paris? Orice zi aduce o doză de otravă.

Au urmat mai departe o serie de formulări originale, disparate și stranii în aparență, dar care alcătuiau în fond răspunsuri și luări de poziție față de problemele cele mai stringente ale actualității. Recitim cuvintele, care la început ne-au surprins, din partea unui om considerat în genere un izolat.

Acum, dimpotrivă, ni se par foarte bine legate pe dedesubt, o idee urmîndu-se alteia, după ordinea unui fir de foc subteran, care aleargă și scapără, apare și dispare, dar își continuă drumul fără greș.

De fapt, uşor de urmărit din fugarele lui crîmpeie, este aici un scurt poem în proză, foarte politic, foarte la zi, foarte arzător.

— Problema păcii, dacă şade la Londra, atunci sărmana pace rămîne în ceaţă...

America? Ce să caute pe aici? N-o înghite Oceanul Pacific? Dacă pupăza s-ar uita-n oglindă, ar vedea şi ea că nu e Steaua polară. Mă întreabă unii: Ce mai faci? Le răspund: Stau pe întuneric, privesc luceferii ţigării lunecînd pe geamuri, gîndesc la luceferii păcii. Cînd vor răsări? Cînd nu vor mai apune?

Într-un tîrziu, unul dintre oaspeţi ne trezeşte la realitate:

— Sculaţi ai muncii proletari! exclamă el.

L-am obosit destul pe maestru.

La plecare, foarte obosit într-adevăr, încă binevoitor totuşi, obsesia sa de muncitor al visului îi revine, o dată cu acea grimasă de nelinişte şi nedumerire, de candoare lovită şi rană necicatrizată, care caracterizează parcă *Un gînd final*.

Prieteneşte, confidenţial, cu privirea numai pe jumătate întoarsă spre noi, ne încredinţează secretul şi tulburarea sa:

— „Sculaţi ai muncii proletari"! Pentru masele largi ieri eram ţinut în întuneric. Azi, abia încep să fiu cunoscut. Mîine?

E greu să spui Bacovia... »

Aniversarea poetului i-a prilejuit multe vizite, în care poeţi, ziarişti, artişti au venit la locuinţa sa să-i prezinte urări şi omagii. Într-o zi de octombrie, îl vizită şi scriitorul maghiar Méliusz, cu soţia sa, conduşi de poetul Petre Pascu. Bacovia părăsi patul şi-i primi în sufragerie, unde la o cafea s-a întreţinut cu oaspeţii. N-a putut sta mult. În timp ce s-au servit cafelele, au discutat despre poezie şi noutăţi poetice. La despărţire, poetul Méliusz l-a însoţit spre camera sa, strîngîndu-i mîinile cu efuziune.

Intrînd în cameră, într-un elan de admiraţie, îi luă mîna şi i-o sărută cu căldură. Bacovia a rămas profund mişcat de această spontană dragoste. Poetul maghiar a scris cu acest prilej o frumoasă poezie închinată lui Bacovia, poezie care a apărut în revista maghiară *Igaz Szó* sub titlu : *Cu Ana la Bacovia.*

La cîteva zile după această vizită, a primit nişte tovarăşi ziarişti de la *Contemporanul*, cărora le-a acordat un scurt interviu.

A pozat pictoriţei Medi Dinu pentru un portret în acuarelă, rămas neterminat.

Starea sănătăţii sale, însă, mergea destul de rău pe zi ce trecea. O boală grea se declarase nemiloasă, peste vechile suferinţe. Nu mai putu părăsi patul. Se ivi problema internării într-o clinică, deoarece medicul curant, deşi stabilise clinic diagnosticul: « tumoră vezicală », nu voia să-şi ia singur răspunderea tratamentului de urmat. Am consultat un profesor recomandat de medicul nostru şi acesta a fost de părere să-l internăm în clinica din şoseaua Panduri, la secţia de urologie.

Poetul a refuzat. Era însă necesară neapărat o cistoscopie, ce nu se putea face acasă. Din nefericire, am fost nevoiţi să acceptăm internarea.

După opt zile, poetul a ieşit din clinică cu diagnosticul cu care intrase.

Slăbit, a urmat tratamentul indicat de profesorul-consultant acasă şi de medicul său. Începuse o îmbunătăţire a stării sale. Se întrema. În urma injecţiilor recăpătă 4 milioane de globule roşii, faţă de două milioane şi jumătate cu cît intrase în clinică. La clinică se constatase şi o miocardită, datorită slăbiciunii fizice.

În ziua de 14 decembrie 1956, *Informaţia* anunţa că, la Casa Scriitorilor « Mihail Sadoveanu », va avea loc

sărbătorirea poetului G. Bacovia, cu prilejul împlinirii a 75 de ani de viață. Sărbătorirea avea să fie un adevărat *Finis coronat opus*. În ziua aceea a fost preocupat de ținuta sa ca niciodată în vreo ocazie similară. A cerut să i se calce hainele negre, pe care de obicei nu le punea la ocazii. S-a ras cu multă îngrijire, așezat pe un fotoliu în fața oglinzii. A cerut frizerul. S-a îngrijit de toate detaliile: cravata, încălțămintea lustruită etc. Femeia de serviciu era mirată de « cît e de preocupat azi de toaletă ». În adevăr, părea înfrigurat în acest ultim mare efort ce făcea. Stabilisem la telefon cu Eugen Jebeleanu să ni se trimită mașina la ora șase fără un sfert. La șase era anunțată festivitatea. De la cinci și jumătate eram gata. Pe la 6 apăru o minunată mașină mare, elegantă, comodă. Bacovia fu încîntat. Nu avea aer de taxi. L-am rugat pe șofer să meargă cu viteză moderată și cu lumina mică în interior. Rămăsese într-o tăcere uimită de splendoarea bulevardului luminat cu neon. De cîți ani nu mai fusese prin centrul orașului! Cît se schimbase! Becurile numeroase păreau niște aștri, scăpărînd scîntei pe trotuarele umede.

Am ajuns în tăcerea ce nu se întrerupse decît atunci cînd a trebuit să-l ajutăm să coboare și să treacă pragul Casei Scriitorilor. Ne primiră în prag Cicerone Theodorescu și Eugen Jebeleanu. Sala cea mare de sus era arhiplină. Am avut și o teribilă emoție: poetul nu putea urca scările. Abia respira. Ne-am oprit. Jebeleanu alergă la bufet să-i aducă o cupă de șampanie — spre a-l remonta, zicea dînsul. Cu mare greutate a putut urca, dus de mine și de Gabriel de braț.

Am asistat aproape la toate festivitățile din această minunată sală, dar atmosfera de caldă admirație și respect, tăcerea solemnă păstrată într-un salut unanim pentru poetul ce intra prima oară în acest Pantheon n-au fost

nicicînd mai impresionante. În picioare, cu atitudine sărbătorească, tot Bucureştiul poetic şi artistic era prezent. Mulţimea ocupase sala de la intrare şi cele două saloane laterale. Înconjurat de academicianul Mihai Beniuc şi un prezidiu de scriitori fruntaşi, tineri şi în vîrstă, poetul a păşit în sală cu cel mai sărbătoresc zîmbet din viaţa sa, cu ochii plini de o fosforescentă euforie. Plutea parcă, prin mulţimea ce-l aplauda, pătruns şi înălţat de contactul cu ea.

Firav şi palid cum era, în clipele acelea figura lui deveni impunătoare, te uimea. Salută cu străfulgerări de fericire în privirile mari, senine. Simplu, modest, se aşeză la locul indicat.

Academicianul Beniuc rosti un foarte scurt, dar foarte cald cuvînt omagial: « Nu *Plumb*, ci aur, aurul cel mai curat este opera acestui foarte mare poet... »

Pe un panou de onoare se afla portretul sărbătoritului: unul din cele desenate de Florica Cordescu. Era aşezat deasupra unei ghirlande de laur aurit. Şi privirea lui Bacovia a rămas spre acel portret ca sub o vrajă. Umbra grea a trecutului i-a furişat o lacrimă în priviri. Nu mai era acea «sentinelă a singurătăţilor dispreţuite»... Apuseseră în negură anii aceia dureroşi, crispaţi sub nedreptăţile trecutului, cînd voia să dispară din lume, fiindcă altfel « era greu pe pămînt ».

Toţi scriitorii din prezidium aveau în mînă volumul său şi pe rînd au citit din poeziile sărbătoritului. S-au cîntat din poemele puse pe note. I s-a înmînat decoraţia, înalta distincţie pe care Partidul şi Guvernul i-o acordase ca încoronare a activităţii literare. O prinse de rever, dar nu se încheia destul de bine. Ca un copil, o strînse în cutie şi mi-o dădu să i-o păstrez...

Totul a durat o oră. Se ştia că poetul nu putea rezista la o mare oboseală. Mulţumi la rîndul său Partidului şi

Guvernului pentru înalta prețuire ce i s-a acordat. Mare bucurie avu cînd sosi și Tudor Arghezi, cu care s-a îmbrățișat. Maria Banuș i-a oferit garoafe albe, pe care mi le trecu mie. La sfîrșit, într-un alt salonaș, s-a servit șampanie într-un cerc de poeți, festivitate intimă, la care au participat și doi poeți sovietici. Cînd aceștia l-au văzut așa de firav și slăbit au spus: « Se cunoaște că a trăit sub burghezie; îi poartă urmele dureroase în toată ființa sa, nu numai în poezie ».

La șampanie a toastat cu cei prezenți. Era într-o deosebită vervă. Cineva l-a întrebat:

— Cum ați venit pînă aci?

— Am mers printre stele și acum mă aflu tot printre stele.

Cu aceeași mașină, dar cu o bucurie ce nu cunoscuse pînă atunci, ne-am înapoiat acasă. A dorit să ne întoarcem pe Calea Victoriei. Voia să revadă orașul iluminat seara, să se încînte de aspectele Capitalei înnoite. Am avut strîngerea de inimă că vrea să-și ia rămas-bun, cum făcuse la Bacău, cu prilejul sărbătoririi, zece ani în urmă. Privea totul așa de avid, concentrat în sine, parcă voia să strîngă provizii de impresii asupra Bucureștilor, pentru cine știe cît timp! Gîndea oare că era plimbarea de adio? O presimțire grea mă temeam că-i șoptește acest lucru.

De atunci nu a mai revăzut Bucureștiul — nici ziua, nici seara. A mai trecut pe acest drum numai în carul mortuar, în luna florilor și a zărilor senine, peste cinci luni.

O dată cu această sărbătoare a fost și o revedere, după un deceniu, cu scumpul lui București, cu confrații și admiratorii săi, și era deopotrivă un adio Capitalei și tuturor.

Își lua rămas-bun în această lună a ploilor, a negurii, dar și a luminilor ce topeau briliante pe mătasea neagră a asfaltului de pe bulevarde. « Lucinde stele — am mers

printre ele », zise cînd cobora la braţul meu din maşină în faţa căsuţei noastre, din cartierul în care « mai neagră noaptea pare » — după cum scrisese cîndva.

Am revenit în modestele noastre camere, cu toată aroma frumoaselor clipe în sufletele noastre. Privea buchetul de garoafe albe, ce i-l înmînase la serbare Maria Banuş.

— Da! spuse poetul. Nunta cu garoafe albe s-a sfîrşit!

Am luat o masă uşoară. Era încă sub beatitudinea şampaniei, şi în adevăr « o beţie fină », cum spunea deseori glumind, i-a inspirat o seamă de *Divagări utile* din cele mai fine. Mă rugă să le scriu.

Se culcă foarte obosit, dar figura sa păstra parcă aura acelor clipe înalte de vindecare a durerilor din trecut. În seara aceea i-a fost dat poetului să-şi trăiască apoteoza din urmă.

Sărbătorile de iarnă au trecut relativ bine, într-un *intermezzo* al bolii. Noile medicamente îi folosiseră. Emoragiile se răriseră. Speram încă în vitalitatea sa. A mai putut primi unele vizite.

Sculptorul Murnu i-a luat o serie de fotografii, dintre cele mai bune. Intenţiona să-i facă un bust, dar poetul nu mai putea poza, iar în atelierul sculptorului nu se putea deplasa. Din aceeaşi cauză nu a putut poza nici sculptorilor Han şi Baraschi, deşi aceştia ar fi dorit de asemenea să-i facă bustul.

Pe la sfîrşitul lui februarie 1957 ne-au vizitat Eugen Jebeleanu şi Florica Cordescu. Cu acest prilej, Bacovia a mai pozat pentru cîteva desene. Florica era atît de fericită că-l prinsese în clipe de bună dispoziţie, încît — atunci cînd a terminat de făcut a patra schiţă — l-a sărutat. Poetul a îmbrăţişat-o la rîndul său, drept mulţumire.

Unul din aceste portrete se află în fruntea ediției din 1957 a poeziilor lui Bacovia, apărută la E.S.P.L.A.

O nouă creație, și cea din urmă, i-au prilejuit-o evenimentele din Egipt din 1956:

Egipet, șuviță de viață în țara deșertului neadormit,
Canalul de Suez — bijuterie pe nedrept înverigată,
O, piramide, de ce lăcustele morții vă tulbură somnul
de milenii?
Egipetul plînge cu mărgăritarele durerii...
O, nu mai plînge, eroic Egipet!
Îndemnul vremii: — înainte!
Vrăjitorilor evului mediu le spun:
— Lăsați să clipească ochiul senin deasupra Egipetului!
Niciodată nu mor martirii dreptății

(*Egipet*, decembrie, 1956)

A mai scris și o altă variantă, publicată în *Flacăra*.

Prima ediție a volumului de *Poezii*, din 1956, se epuiză în mai puțin de două săptămîni. Se și pregăti pentru a doua ediție, amplificată cu încă o mie de versuri. Am întocmit împreună volumul. A transcris o serie de poezii din *Stanțe burgheze*, precum și din volumul în lucru *Stanțe și versete*.

Cu această ocazie își revăzu poemele în proză din *Bucăți de noapte*. Intenționa să le republice cîndva, tot cu titlurile ce avusese, și nu cum le-a publicat în ediția de « Opere definitive », la Fundații. În acest volum apăruseră fără titlurile din prima ediție a volumului *Bucăți de noapte*. Adăugă însă și alte poeme, ce nu fuseseră strînse în volum, risipite unele prin revistele la care colaborase cu ani în urmă. În acest scop, îmi dădu indicații să le caut la Biblioteca Academiei R.P.R., ceea ce am și făcut. O singură poemă în proză, *Socialista*, nu am găsit-o. Nu-și aducea aminte în ce revistă o publicase, și cum obișnuia să dea la tipar manuscrisul princeps, neavînd

întotdeauna răbdare să mai transcrie, nu o mai avea în manuscris.

Cu o săptămînă înainte de a se stinge, am făcut împreună corectura la al doilea volum, a cărui apariție nu a mai apucat-o. Mă uimeau eforturile și dispoziția sa, uneori de o mare febrilitate. Mă punea pe gînduri. Totuși stătea foarte mult întins în pat și rămînea ceasuri întregi într-o meditare adîncă.

Îl întrebam:

— Ce tot gîndești, dragul meu? Prea mult stai pe gînduri. La ce poți gîndi atîta?

— Gîndul se gîndește pe gînd — și gîndirea devine eter — îmi răspunse la o asemenea întrebare...

Din veacul XX este titlul volumului lui Eugen Jebeleanu, apărut în 1956. Prietenul nostru ni l-a oferit la 2 decembrie 1956, cînd a luat și poezia *Divagări utile (Egipetul)* și a dus-o personal la *Scînteia*. Pe întîia pagină a volumului *Din veacul XX*, stă scrisă următoarea dedicație: « Lui George Bacovia, maestru iubit, poet ilustru, și admirabilei sale tovarășe de poezie și de viață, Agatha Grigorescu-Bacovia, inima lui Jebeleanu, 2 decembrie, 1956. »

Prima pagină de text e închinată lui Bacovia. Are titlul: *Bacovia, cîntăreț proletar.* Acest titlu deschide simbolic seria articolelor în care se reflectă prima jumătate a secolului al XX-lea. Reproducem articolul:

« Bacovia, cîntăreț proletar

> Într-o zi, la una din șezătorile ateneului „N. Iorga“, un om mărunt, cu vocea vaiet și ochii abisuri, citea poezii. Greșim. Nu citea atunci George Bacovia. Plîngea — vioară spartă — în poezia sa.

Şi pe scriitorul de versuri din plumb şi sfîşieri, toată lumea şi critica doar astfel l-au văzut.

Lirica sa plină acum aşa ni-l proiecta: în ceaţă, în lumini de felinare împăienjenite, o dată cu prăbuşirile şi îngropările din amurguri violete.

Dar răsturnările şi căderile în extreme, în literatură ca şi în viaţă, nu pot fi prevăzute.

Pot fi însă explicate.

Este cazul poetului George Bacovia, în ale cărui ultime poezii găsim cîteva steaguri de revoltă socială — sfîşiate într-adevăr — dar ţipîndu-şi carnea smulsă şi sîngele.

Sub steaguri roşii, care constată o înfrîngere, dar prevestesc şi izbînzi.

Iată acest împurpurat *Amurg* făcînd parte din cel din urmă volum apărut, intitulat *Cu voi*, şi despre care s-a vorbit (pentru ce?) atît de puţin:

Trec burgheze colorate!
În cupeuri de cristal —
E o veşnică plimbare,
Vălmăşag milionar...
(scrisă în 1914)

Sau această vibrînd de atît de firească şi umană îngreţoşare:

Eu trebuie să plec, să uit, ceea ce nu ştie nimeni,
Mîhnit de crimele burgheze, fără a spune un cuvînt,
Singur să mă pierd în lume, neştiut de nimeni,
Altfel, e greu pe pămînt...
(Poemă finală)

George Bacovia, cîntăreţul mizeriilor sociale, este o reacţiune ideologică foarte interesantă şi un fenomen în literatură revelator.

Îl aşteptăm pe această nouă rută, cu dragoste.» [1]

[1] *Poeţii secolului XX*. Articolul datează din 1931.

Un bust în mărime naturală a fost sculptat de Maria Grigorescu-Vasilovici, vara subsemnatei. Ea ne-a vizitat în numeroase rînduri şi cunoştea bine pe poet, aşa că e destul de bine prins. A fost expus în sala de marmoră a Casei Scriitorilor, la catafalcul poetului în 1957, iar în aceeaşi vară la expoziția personală a sculptoriţei, cu care prilej a fost apreciat de critica plastică.

Maria Grigorescu-Vasilovici a sculptat şi mai înainte un bust de mai mici dimensiuni şi mîna poetului în 1939. Ea a avut tristul prilej de a-i lua şi masca mortuară, ce se află în original, în ghips, la Casa Memorială. Cu cîteva luni înainte de stingerea lui Bacovia, ne-a sculptat două basoreliefuri, dorite de Bacovia în medalion, suprapuse. Au rămas numai în prima formă, sperînd că se va definitiva acest proiect. Ambele sînt la Casa Memorială «G. Bacovia».

Începutul de an 1957, pe lîngă multe vizite, a mai adus lui Bacovia şi o serie de surprize. Trebuie să menţionăm pe aceea a compozitorilor romîni, care au pus pe note aproape 20 din poemele sale.

Astfel, revista *Muzica*, nr. 1, 1957, a consacrat suplimentul său muzical poetului, cu titlul:

CÎNTECE
PE VERSURI DE
G. BACOVIA

la a 75-a aniversare a naşterii poetului,

cu următorul sumar:

Paul Jelescu	*Poveste*	p. 3
Paul Jelescu	*Baladă*	p. 6
Zeno Vancea	*Alean*	p. 9

Zeno Vancea	*Moina*	p. 12
Gh. Dumitrescu	*Pulvis*	p. 15
Gh. Dumitrescu	*Rar*	p. 20
Felicia Donceanu	*Proză*	p. 29
Bogdan Moroianu	*Amurg de toamnă*	p. 32

Bacovia a avut plăcerea să asculte aceste cîntece la radio, iar din revistă şi le-a descifrat singur cu vioara, stînd în pat. Îi făcea plăcere să se descopere în textul muzical.

L-a impresionat, de asemenea, minunata suită a lui Doru Popovici, difuzată la radio şi admirabil cîntată de Dan Iordăchescu.

Era bucuros: compozitorii vremii noi, puşi în slujba poporului, îi folosesc poeziile în compoziţiile lor cu multă înţelegere muzicală.

Într-o seară a fost programat la radio cu mai multe poezii, spuse de Fory Eterle atît de frumos, încît poetului îi picurau lacrimile. Era întuneric în cameră. Numai lumina de la radio, căci aşa îi plăcea să-l audieze. Cînd nu era atît de bolnav, stătea în picioare, rezemat de colţul bufetului şi asculta aproape în surdină, iar cu degetul sculpta în lemnul de stejar. A rămas amprenta acestui gest, de care se însoţea şi cînd consulta programele ce le studia de cum apăreau. Îşi nota dinainte ce-l interesa şi serile, cînd se afla singur, la întoarcerea mea îl zăream printre jaluzele rezemat de măsuţa aparatului, ascultînd.

În ultimul timp cînta rar la vioară.

— De-aş fi putut avea un Stradivarius! a exclamat o dată. Destul pe lemnul acesta să scot sunete de aur din cîntecele maeştrilor. Vioara o păstra încă. Era a sorei sale, Virginia. I-o oferise Tinca, în amintirea Virginiei. Pe a sa o dăruise cu ani înainte unui cobzar sărac.

Îl zărise cînd privea pe fereastră, avînd o vioară nenorocită. Poetul îl chemă, îi întinse vioara şi-i zise:

— Poate cîştigi mai mult cu vioara asta...

— Nu mă amăgeşti, oare? S-o iau?

— Ia-o, nu amăgesc pe nimeni. Vei cîştiga mai bine cu ea.

Scripcarul nu ştia ce să facă. Nu-i venea a crede că e ceva serios. Plecase şi se tot uita înapoi. Era o zi de toamnă călduroasă. Se scuturau frunzele şi cîteva, galbene, căzuseră pe capul bătrînului, aşezat sub un pom să se odihnească şi privea parcă nesigur la darul ce căpătase. Acestea mi le-a povestit femeia de serviciu, care văzuse scena. Bacovia mi-a spus numai atît: «Am dat vioara unui sărman!» Bietul scripcar, va fi cîştigat oare mai mult, cum îi spusese poetul? Dacă ar fi ştiut cine cîntase mulţi ani pe acea vioară! Eu am avut regretul că se despărţise de confidenta clipelor sale de deznădejde sau de încîntare, purtate sub vraja arcuşului său.

Se sfîrşea primăvara lui 1957, aflîndu-l pe patul de suferinţă. Într-o zi n-a mai putut veni la masă. Gabriel era plecat din Bucureşti. I-am servit dejunul la pat şi am rămas lîngă dînsul... Mă invită să mă duc în sufragerie, unde masa era cu un singur tacîm. N-am putut atinge nimic. Am rămas cu tîmplele rezemate în palme, şi am avut deodată senzaţia cutremurătoare de a mă vedea singură. A fost aşa de puternică această viziune, că m-a podidit plînsul. Uşa de la camera poetului stătea deschisă. M-a văzut prin oglinda cea mare din camera sa, în care se reflecta interiorul sufrageriei. Am priceput că m-a zărit. M-am ridicat şi i-am dus cafeaua.

— De ce plîngi? m-a întrebat.

— Nici eu nu ştiu. Să iau masa aşa, singură.

Mă mîngîie pe frunte.

— Fii curajoasă, draga mea... aşa cum ai fost totdeauna! Cine ştie ce aduc zilele care vin!

Îmi venea să plîng şi mai tare. Mă stăpînii. Dar în sufletul meu stăruia o presimţire grea.

A doua zi era onomastica sa. M-a rugat să nu invit, să nu primesc. Nici nu-mi da prin minte aşa ceva. Au sosit însă nişte nepoţi de la Bacău. I-au făcut multă plăcere. Au mai fost încă cîteva persoane mai intime şi am rămas în sufragerie. Mare ne-a fost surpriza cînd veni printre noi cu o haină de casă pe umeri şi în mînă cu poeziile lui Vlahuţă. Tocmai le recitea într-o ediţie nouă. Stătu puţin de vorbă, servi puţin vin spre a ciocni cu noi şi ne citi din Vlahuţă versul *Pace vouă!* Încă putuse să mai facă un efort. Părea că voia să se verifice dacă mai este în stare. Se înseninase puţin. S-a retras însă după o jumătate de oră.

S-au retras mai devreme şi musafirii. Am rămas cu el în cameră. Aprilie îi trimitea prin jaluzele curcubee ce tremurau pe peretele de care-şi rezemase capul, mai sus de pernă, ca să vadă mai bine cum soarele îşi ia rămas-bun cu trenă lungă de aur peste acoperişuri. Îi mîngîiai fruntea şi-i spusei că am scris o poezie de ziua sa.

— Citeşte-o.

Eram emoţionată ca niciodată. Am citit primele două strofe.

ŢIE

Înalta frunte, inspirată,
Cîţi zeci de ani am dezmierdat-o!
De cînd mi-ai spus cu frenezie:
Rămîi la mine, adorato!

Zvîcneau sub ea gînduri amare
Şi-atît era de-nflăcărată,
Că uneori sărutam jarul
Ce-ardea sub tîmpla argintată...

M-am oprit, deşi nu terminasem. Lacrimile îi inundase faţa şi nu voisem aceasta.

— De ce să ne trădăm, draga mea? Acestea au fost clipele noastre; numai ale noastre. Poate... nu... vor mai fi...

I-am acoperit obrazul înlăcrimat cu obrazul meu... şi ne-a îngropat amurgul în razele lui stinse, cum se stingea şi viaţa acestui senzitiv. Se stingea, şi el presimţea nemiloasa stingere, împotriva căreia încerca să lupte cu ultimele puteri.

Peste o săptămînă a avut loc logodna fiului nostru, la care a mai putut lua parte. A stat o oră cu musafirii, s-a retras. A revenit la masă, seara. Avea o dorinţă aprigă de a fi între noi. Îmi dădeam seama că luptă să nu se stingă încă.

Urmară zile istovitoare. Stăteam mai mult lîngă patul său. Îi citeam ziarele, cărţile şi revistele noi, să nu se mai obosească, deşi continua să citească la lumina lămpii de noapte, fără ochelari. Deschideam radioul şi ascultam: eu mîngîindu-i fruntea, el mîinile mele. Ce sfîşietor de duioase clipe!

Se apropia marea, definitiva despărţire? Cine ne trimetea aceste semne? Poate paloarea, uneori înspăimîntătoare, ce se aşternea pe faţa bolnavului? Devenea atît de diafan! Ca un fildeş îi lucea fruntea înaltă. Şi ochii căpătau priviri atît de adînci. Parcă se şi acomodau cu neantul.

Luna mai sosi cu grădina plină de trandafiri parfumaţi sub ferestrele sale. Deschideam să pătrundă mireasma florilor, să asculte trilurile privighetorilor, ce se reîntorseseră şi cîntau neobosite în salcîmul din fundul grădinii şi uneori în desişul mărului de lîngă fereastra

camerei sale. Asculta, privea cerul senin. Se însenina şi se întuneca subit. Cobora din pat, se aşeza la măsuţă să fumeze, rămînea îngîndurat, apoi iar intra în pat obosit. Citea, continua să citească regulat ziarele.

În ziua cînd s-a anunţat în ziare moartea lui Camil Petrescu s-a întristat adînc. Numai la moartea lui Cocea l-am mai văzut atît de afectat, cînd a aflat decesul.

— S-a stins şi el! Şi Camil! Se zări în oglinda cea mare. Părînd că se gîndeşte la sine, monologă:

— Se descărnează trupul şi-şi aşteaptă moartea. Înger al suferinţii, fie că eşti învestmîntat în alb, fie că eşti învestmîntat în negru, viaţa spune: « Înainte »!

În ziua de 20 mai se simţea ceva mai binişor. Cînd a sosit postaşul, s-a sculat să încaseze pensia. A ieşit cu mine. Respira cu nesaţ farmecul grădinii. A stat puţin pe scaunul lung de pînză, adulmecînd seninul zării şi apoi a mers pînă la salcîmul numai dantelă înflorită. Printre ramurile albe, privea cerul senin şi aspira parfumul ameţitor de accacia: parfumul nostru din tinereţe! Reintră în cameră înviorat. A servit din fondante.

— O cafea, draga mea... Cînd i-am adus cafeaua: Ţigare, aş mai dori... I-am oferit. Sorbi cafeaua, fumă ţigarea; se aşeză pe pat.

Plecasem la o şedinţă. M-am întors pe la opt seara. L-am găsit întins pe pat, cu cuvertura pe picioare. S-a bucurat că am venit. Ultima lui bucurie...

— Aş vrea masa, îmi spuse. M-am dus să pregătesc şi după zece minute, cînd m-am întors, mi-a spus că se simte rău. Aşa, deodată? Se îngălbeni foarte tare.

— Vai ce dureri! M-am otrăvit oare cu fondantele acelea?

— Nu se poate, dragul meu! Am luat şi eu, mai multe, şi nu am nimic.

Nu mai putu răspunde. Izbucni în nişte vaiete cum nu l-am auzit niciodată. Orice durere o suferea în tăcerea cea mai adîncă. Mi-am dat seama că trebuie să fie dureri insuportabile. Se văita de şale şi viscere. O criză de ficat, mi-am zis. Nu ştiam ce să fac. L-am aşezat în pat complet şi i-am pus nişte buiote la picioare, care îngheţaseră, şi în dreptul ficatului. Mă refuză. Îmi spuse:

— Stinge... du-te, dragă, închide uşa...

— Să chem doctorul.

— Nu, nu, nu!

Dar durerile se înteţeau. Am telefonat după doctor în mai multe rînduri. Nu răspundea. I-am adus nişte ceai. Luă puţin şi iar îmi spuse să sting, să închid uşa, să-l las singur. Auzeam însă gemetele înăbuşite. Eram singură... singură, nu venea nici femeia, nici Briel. Stăteam cu urechea la pîndă la uşa bolnavului, într-o groază cumplită. În sfîrşit, Briel a sosit şi l-am trimis după doctor. La ora 11 au venit împreună. I-am spus doctorului cum a decurs criza în care se afla. Eu presupuneam o criză hepatică, după cum se văita bolnavul de partea dreaptă.

Doctorul se întunecă.

— Să-i spuneţi că aţi trecut întîmplător. M-a rugat să nu vă chem. Nu ştiu dacă vă va primi.

— Mă tem de ceva mai grav, răspunse doctorul. Mă duc întîi să aduc nişte morfină şi mă reîntorc imediat. Stătea aproape. Cînd se întoarse, am deschis şi i-am spus bolnavului că doctorul vrea să-l vadă. Intră însă cu mine şi doctorul.

— Cine sînteţi? îl întrebă pierdut, părînd că nici nu-l mai cunoaşte. Doctorul C.?

— Da! Bunăseara... Cum vă simţiţi? întrebă medicul.

— Nu... vă cunosc... nu vreau nimic...

Doctorul se uită la mine.

— Să vă examinez! Daţi-mi voie!

Abia îngădui. Îl examină din ce în ce mai îngrijorat. În sufragerie îmi spuse:

— Foarte grav... ocluziune intestinală. A început cu o nefrită. În contorsiunea durerilor, fiind prea slab, s-a complicat cu ocluziunea. Numai o operaţie l-ar salva. Dar rezistă? E aşa de slab!

I-a făcut o injecţie. Stătu încă. Se făcuse aproape două noaptea şi durerile nu încetau. Doctorul folosi morfina. Bolnavul era numai sudori, apoi gheaţă. Luptam cu sticlele cu apă caldă şi eu, şi doctorul, şi femeia. Am încercat imposibilul pînă spre ziuă. Căzu într-un somn adînc. Morfina îşi făcea efectul. Doctorul făgădui că se întoarce la ora opt.

Cînd reveni, starea bolnavului era foarte îngrijorătoare. Durerile reveneau. Îi administra cardiazol. Pulsul slăbea şi era destul de scăzut, temperatura de asemenea. Doctorul opină pentru un consult cu un profesor de specialitate. Era 21 mai.

Pe la 11 seara am găsit pe medicul-profesor ce-l mai consultase înainte. Au stabilit un consult a doua zi la şapte şi jumătate dimineaţa, înainte de a se duce la clinică.

Ziua trecea destul de greu pentru poet. Cerea suc, zeamă de portocale... ceai... Recădea într-o toropeală grea. Datorită morfinei, durerile se mai alinau. Îl pregăteam pentru odihna de noapte. La plecare, doctorul îmi spuse:

— Vegheaţi! Putem avea o surpriză fatală.

Aveam aceeaşi presimţire. Mă întorsei la poet. Încă nu adormise.

— Doreşti ceva, dragul meu? l-am întrebat încet, lîngă pat.

— Stinge... culcă-te!

L-am sărutat pe frunte. M-a sărutat pe obraz pentru ultima oară, îngînînd ca în somn: « S-a dus... amo... rul... un amic... » şi căzu profund în somnul morfinei, ultima ce i se injectase.

Am închis uşa camerei sale şi m-am aşezat pe fotoliul alăturat, în sufragerie, de unde cu urechea lipită de uşă urmăream respiraţia poetului. Pe la trei noaptea, am auzit un oftat. Am deschis încet. Era în acelaşi somn. Avusese un geamăt? Am închis uşa la loc. Am aşteptat în groaza nopţii ce mi se părea veşnicie. Intrară zorile printre spetezele jaluzelelor... Se apropia ziua şi, fără să ştiu de ce, inima începu să-mi bată cu putere. Voiam să mă scol de pe fotoliu şi nu puteam. O panică neînţeleasă pusese stăpînire pe toată fiinţa mea. Ai casei dormeau, fiecare în odăile lor. Vegheam.

În mărul de la fereastră începu să cînte privighetoarea. Un roz-pal anunţa răsăritul soarelui. Aud uruit de jaluzele. Deschid uşa de la camera bolnavului. Se sculase şi făcea lumină. Era topit. Se clătină spre ceasul ce-l întoarse. Rupse foaia de calendar. Parcă acţiona sub hipnoză. Era 5 dimineaţa. Asculta trilurile de privighetori ce-l sculaseră din somn? Aşa părea. Se reaşeză în pat.

— O cafea, draga mea! Am adus-o, a sorbit din ceaşcă... « Puţin lapte!... » I-am adus; a amestecat cu cafeaua cum obişnuia. Mîinile îi tremurau. Erau reci, şi rece parcă tot... « Un ceai fierbinte, draga... mea. » Recăzu pe pernă.

Am lipsit cît să pregătesc ceaiul. M-am întors. Şi-a schimbat căpătîiul. A ridicat una din jaluzele. A început să bea ceai. Abia mai putea să înghită. Mîinile îi tremurau. Se lăsă pe pernă la căpătîiul ce schimbase.

Cerul era aşa de limpede, de un senin ca un cristal albastru. Îl privea stăruitor. A sorbit jumătate din ceaiul cald. Se încălzi foarte puţin.

Ora şapte. Veni doctorul. Îi spusei ce mişcări făcuse de două ore. « Luptă, luptă încă! spuse doctorul. E uluitor. » Îi făcu o injecţie. Sosi profesorul pentru consult. L-a examinat. Era întunecat. Trecură să discute în sufragerie. Mă chemară şi-mi spuseră:

— Ar fi trebuit operat după cel mult patru ore de la declanşarea ocluziunii. Poate tot o intervenţie l-ar salva, dar... rămîne pe masa de operaţie...

— Mai bine pe patul său...

Trecui la bolnav.

— Ce spun doctorii?

— O intervenţie chirurgicală...

— A, nu, nu! Privea cerul albastru. Ochii i se limpezeau după acel senin, şi păreau mai albaştri. Îi înălţa spre mine:

— Au plecat doctorii?

— Nu!

— Parcă aş avea un ulcer renal, draga mea, de am aşa dureri...

Profesorul se urcă în maşină. Doctorul G. îi pregătea o nouă injecţie.

Bolnavul mă privi deodată lung, apoi se întoarse cu faţa la perete.

— Ce în-tu-ne-ci-me! Vi... ne în... tu... ne... ri... cul... închise ochii, prinzîndu-mă de mînă.

— Doctore, leşină!

Doctorul îi făcu injecţia; se lăsă lîngă pat în genunchi. Scoase o oglindă. O puse în dreptul buzelor bolnavului. Cu mîna îi cerceta pulsul.

Un suspin ca o adiere de zefir, în seninul aurorei, şi moartea blîndă şi milostivă îl cuprinse uşor, în acest susur al ultimei respiraţii.

— S-a sfîrşit! auzii glasul emoţionat al doctorului.

Se sfîrşise, ţinîndu-mă de mînă.

Cînd mi-am revenit din cumplita emoţie, geamurile erau deschise. Privighetorile cîntau în mărul de lîngă fereastră. Roua scînteia cu miliarde de lacrimi peste întreaga grădină.

Era în ziua de douăzeci şi două mai, ora opt şi zece dimineaţa, anul una mie nouă sute cincizeci şi şapte...

Bucureşti, 22 aprilie, 1961.

TABLA ILUSTRAŢIILOR

Citiţi cărţile de teorie, critică şi istorie literară, apărute în Editura pentru literatură

În anul 1961:

Silvian Iosifescu

IN JURUL ROMANULUI

Ed. a II-a revăzută

★

Pompiliu Marcea

AL. SAHIA

★

Dumitru Micu

POPORANISMUL şi «VIAŢA ROMÎNEASCĂ»

★

Mihai Novicov

REALISM, REALISM CRITIC, REALISM SOCIALIST

★

Mihai Novicov

CHIPUL LUPTĂTORULUI COMUNIST ÎN PROZA CONTEMPORANĂ

★

Mihail Petroveanu

TUDOR ARGHEZI

★

Perpessicius
ALTE MENŢIUNI DE ISTORIOGRAFIE
LITERARĂ ŞI FOLCLOR

*

Al. Piru
LITERATURĂ ROMÎNĂ VECHE

*

G. G. Ursu
N. BELDICEANU

*

Ion Vitner
PROZATORI CONTEMPORANI

În anul 1962:

G. Călinescu
GR. M. ALECSANDRESCU

*

Paul Cornea
STUDII DE LITERATURĂ ROMÎNĂ MODERNĂ

*

Alexandru Dima
STUDII DE ISTORIA TEORIEI
LITERATURII ROMÎNEŞTI

*

D. Păcurariu
D. BOLINTINEANU

Redactor responsabil: Batali Aurelia
Tehnoredactor: Cantemir Mina

Dat la cules 21.06.1962. Bun de tipar 30.08.1962. Apărut 1962. Tiraj 12.180 ex. Broşate 11.100 ex. 1/1 legate 1080 ex. Hirtie semivelină mată de 65 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 18,68. Coli tipar 23. Planşe tiefdruck 12. A. nr. 0521/1962. C.Z. pentru bibliotecile mari 8R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R — 95.

Întreprinderea Poligrafică nr. 4, Calea Şerban Vodă 133
Bucureşti — R.P.R. Comanda nr. 772.

Lei 11,40